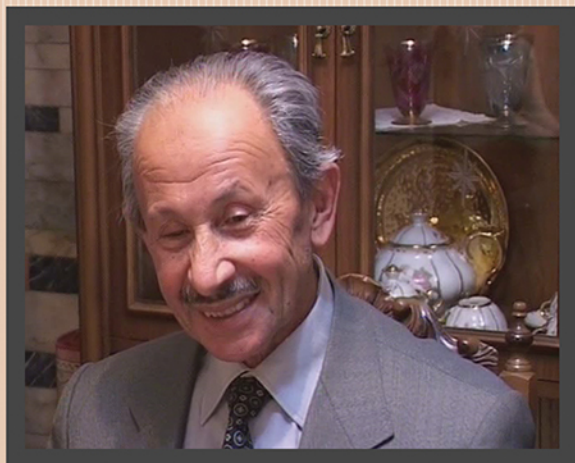

Editör
Dr. Ahmet KAYASANDIK

NEVZAT TÜRKTE'N'E ARMAÇAN

Erciyes
Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

NEVZAT TÜRK TEN'E ARMAĞ AN

Kayseri Kùltür ve Turizm Derneği Yayını

NEVZAT TÜRKTEN'E ARMAĞAN

E-ISBN: 978-605-9965-99-6

Editör

Dr. Ahmet KAYASANDIK

Dizgi

Dr. Ahmet KAYASANDIK

Kapak

Harun Yıldız

Kayseri Kùltür ve Turizm Derneği adına **Erciyes** dergisi

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

BİLGE İNSAN AV. NEVZAT TÜRK TEN

İsmet TAYMUŞ¹

1978 yılında yayın hayatına başlayan ve sarsılmaz iradesiyle günümüze kadar varlığını sürdüren, 36 yıldır Türk kültürü ve edebiyatına takdire şayan hizmetleri ile Anadolu'nun en uzun soluklu dergisi olma özelliğini onurla koruyan *Erciyes* dergisinin 1980 yılından itibaren sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü yapmış olan değerli büyüğümüz Av. Nevzat TÜRK TEN ağabeyimiz için "NEVZAT TÜRK TEN ARMAĞANI" adlı kitabın hazırlanması bütün kalbi duygularıyla ifade edeyim ki bizleri son derece mutlu etmiş ve duygulandırmıştır.

Kayseri'de uzun yıllardan beri serbest avukat olarak çalışmakla birlikte, İlimiz kültürel, sosyal ve siyasal yaşamına çok şeyler kazandıran Nevzat TÜRK TEN ağabey, abidevi bir insan mümtaz bir şahsiyettir.

İstanbul Hukuk Fakültesindeki talebelik yıllarında merkezi İstanbul'da olan "Türk Gençlik Teşkilatı"nın Kayseri Şubesi'ni ve ardından "Türk Kültür Derneği"ni Kayseri de kurarak faaliyete geçirmesi Onun ta gençlik yıllarında başlayan vatan ve memleket sevgisinin, memleket meseleleri ile yakından hemhâl olmasının bir nişanesidir. Engin hoşgörüsüyle, sevgi dolu yüreğiyle Kayseri'de herkes tarafından sevilen ve sayılan Nevzat TÜRK TEN ağabeyimizin gayretli ve özverili çalışmalarından, baktığımızda bu gün ülkemizin önde gelen değerli yöneticileri, siyasetçileri, bilim, kültür ve sanat adamlarının birçoğu mutlaka istifade etmişler ve buraların manevi ikliminden istifade ederek hayatlarına yön vermişlerdir.

Diğer taraftan, yöresel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası yapmış olduğu seyahatleri ile ilimizin ve ülkemizin tanıtılmasına da önemli katkıları olan bu değerli insan, aynı zamanda adeta gönüllü bir turizm elçisi de olmuştur.

Türk kültürüne, sanatına ve topluma faydalı olan unutulmaz çalışmaları ve gönüllere taht kuran mütevazı kişiliği ile gelecek nesillere örnek olan bu değerli insan, 2014 yılı TBMM Onur Ödülü için teklif edilmiştir.

Bugüne kadar Nevzat Ağabey ile ekip ruhu içerisinde birlikte çalışan kendisi de uzun yıllardan beri Kayseri'de kültür ve sanata hizmet eden, şu an yeniden *Erciyes* dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü yürütmekte olan inşaat mühendisi, Kayseri Kültür ve Turizm Derneği Başkanı değerli dostum Âlim GERÇEL Bey'e bu kitabın hazırlanması için göstermiş olduğu gayretleri nedeniyle teşekkürlerimi ifade ederken Av. Nevzat TÜRK TEN ağabeyimize bundan sonraki yaşamında, Cenab-ı Haktan değerli ailesi ile birlikte sağlık, mutluluk ve hayırlı ömürler diliyorum.

¹ Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürü

İÇİNDEKİLER

İsmet TAYMUŞ	<i>Bilge İnsan Av. Nevzat Türkten</i>	3

BİRİNCİ BÖLÜM

NEVZAT TÜRK TEN'E DAİR YAZILAR

S. Burhanettin AKBAŞ	<i>Kayseri'nin Kültür Abidesi: Nevzat Türkten</i>	7
Ali AKDEMİR	<i>Him Taşı</i>	11
Ali ASLIM	<i>Erciyes Dergisi ile Özdeşleşen İnsan</i>	12
Mehmet Şükrü BAŞ	<i>Hazar'dan Erciyes'e</i>	14
Yaşar ELDEN	<i>Nevzat Türkten ile Söyleşi</i>	19
Âlim GERÇEL	<i>Değerli Ağabeyim Av. Nevzat Türkten</i>	37
Alpaslan GERÇEL	<i>Nevzat Türkten'in Şiirleri</i>	39
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY	<i>Nevzat (Türkten) Ağabay</i>	51
Ali KAYIKÇI	<i>Nevzat Türkten ve Erciyes Dergisi</i>	55
M. Halistin KUKUL	<i>Nevzat Türkten Duruşu</i>	58
Hadi ÖNAL	<i>Nevzat Türkten</i>	67
İsmail ÖZMEL	<i>Erciyes Dergisi ile Özdeşleşen Nevzat Türkten</i>	71
Abdullah SATOĞLU	<i>Nevzat Türkten ve Kayseri Gençliği</i>	73
Muhsin İlyas SUBAŞI	<i>Kayseri'de Edebiyata Yön Verenler: Nevzat Türkten, İradenin Anıtıdır!</i>	77
Dr. Seyfi ŞAHİN	<i>Asırlık Bir Çınar</i>	81
Mahmuthan TÜRK TEN	<i>Babam "Nevzat Türkten"</i>	84
Haluk YAVUZ	<i>Nevzat Türkten Beyefendi</i>	87
R. Mithat YILMAZ	<i>Kayseri'nin İkinci Erciyes'i: Nevzat Türkten</i>	89

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİNDE NEVZAT TÜRK TEN'E YER VERİLEN YAZILAR

Prof. Dr. Kemal GÖDE	<i>Av. Nevzat Türkten ve Selçuklu - Eratnalı Kayseri Kadıları</i>	93
Gürbüz YILMAZ	<i>Türk'ten Olmak</i>	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKALELER

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN	<i>Silifke Yörükleri ve Bazı Kavramlar Üzerine</i>	129
Halil ATILGAN	<i>Doksandaon Hakk'a Yürüdü</i>	141
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN	<i>Köktürk Türkçesindeki Bir Çift Ünsüz İşareti '3' Üzerine</i>	155
Oğuz ÇETİNOĞLU	<i>Türk Milliyetçiliği Dâvâsının Büyük Meş'alesi Ord. Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan</i>	161
Prof. Dr. Saadettin Y. GÖMEÇ	<i>Saflık Mı, Aptallık mı?</i>	167
Ali Rıza GÖNÜLLÜ	<i>Dünden Bugüne Alanya'da Evlenme Âdetleri</i>	169
Abdülkadir GÜLER	<i>Vefatının 27. Yılında Mehmet Kaplan'ı Anmak</i>	185
Ekrem HÜSEYİNZADE	<i>Dede Korkut Destanında Yer Adları</i>	196
Hayrettin İVGİN	<i>Kooperatifçilik ve Sendikacılığa Göre Ahî Teşkilatlarının Temeldeki Bazı Üstünlükleri</i>	201
Dr. Yaşar KALAFAT	<i>Kurt Postuna/Donuna Giren Derviş</i>	208
Dr. Ahmet KAYASANDIK	<i>Bir Kelime Bir Kültür: Dünya</i>	216
Bedrettin KELEŞTİMUR	<i>Ahlak Kavramı</i>	225
Prof. Dr. Remzi KILIÇ	<i>Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri</i>	231
Sadun KÖPRÜLÜ	<i>3 Mayıs Türkçülük Bayramı Bütün Türklerin Bayramıdır</i>	252
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU	<i>Konya'da Bir Ev İçi Oyunu: Bir Evde...</i>	256
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK	<i>Yanık Ezgileriyle Yolun Yarısında Göçen Adam: Ceyhanlı Âşık Ferrahi</i>	261
Nail TAN	<i>Âşık Şenlik ve Bazı Halk Şairlerimizde Türkçe, Arapça ve Farsça Anlayışı</i>	279
Hasan TÜLÜCEOĞLU	<i>Ziya Paşaların Eksikliği</i>	290
Müjgan ÜÇER	<i>Sivas Yöresinde Geyikle İlgili Halk İnançları</i>	293

NOT: Yazılar, yazarlarının soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEVZAT TÜRK TEN'E DAİR YAZILAR

KAYSERİ'NİN KÜLTÜR ABİDESİ: NEVZAT TÜRK TEN

S. Burhanettin AKBAŞ

Nevzat ağabeyle tanışmam Âlim Gerçel ağabeyden sonra olmuştur. 1985 yılıydı ve ben Fırat Üniversitesinde Edebiyat Fakültesinde öğrenciydim. Bir yaz günü Âlim ağabeyin yanındayken Nevzat Türkten Bey ile tanışmam için o zamanlar Avukatlar İş Hanı'nda olan iş yerine uğramamı istedi. Ben birkaç kez uğradım ama o zamanlar avukatlığa devam ettiğı için görüşmek nasip olmadı. Sonra, bir öğle sonuydu sanırım, tanışmak nasip oldu.

Nevzat ağabey hakkında ilk intibalarım oldukça sakın bir insan olmasıydı. Gözlüklerinin ucundan bakıyordu ve elinde incelemekte olduğu bir yazı vardı. Bana da duyurmak için sanırım, Erciyes dergisinde yayınlanacak bir yazıdaki “uydurukça” kelimeleri düzelttiğini anlattı. Eski kelimelere son derece hâkimdi ve günlük konuşmada dahi taviz vermeden bu kelimeleri kullanıyordu. Karşımda maneviyatına düşkün tam bir Türk Milliyetçisi vardı. Âlim ağabey ile birlikte en ufak bir taviz vermeden yıllarca bu çizgide durdular ve Türk kültürünün emrinde birer nefer olarak çalıştılar.

Büronun içerisinde saksıda bir limon ağacı vardı ve Nevzat ağabey limon yetiştirmeyi başarmıştı. Büyük bir keyifle bana limon ağacının meyvelerini gösterdi. Kayserililerde bağ bahçe kültürü yaygın olduğu için toprakla, ağaçla uğraşmayı severler. Nevzat ağabey de öyleydi. Bir gönül adamı, bir fikir adamı; Talas'ın yukarılarında bir “toprak adamı” oluveriyordu. Hatta bürosunda limon ağacı yetiştirebiliyordu.

1986 yılında *Erciyes* dergisinde ilk yazılarım yayınlanmaya başladıktan sonra özellikle yaz aylarında kendisini ziyaret etmeyi sürdürdüm. Avukat arkadaşlarından Necdet Çetinok gibi, Muttalip Aytekin gibi değerli insanları öğle sonu sohbetlerinde tanıdım.

1987 yılında Edirne’de başlayan öğretmenlik hayatımda ise *Erciyes* dergisinin apayrı bir yeri oldu benim için. 1987 yılının aralık ayında Karaağaç İlköğretim Okulunda Batı Trakyalı Türk öğrencilerim oldu. Bir kısmı Gümölcine’den, bir kısmı da İskeçe’den... Ben onların sınıf öğretmeniydim. Yarıyıl tatili geldiğinde öğrencilerime Batı Trakya’dan masal, halk hikâyesi, tekerleme ve sayışmaca derlemeleri için ödevler vermiştim. Dönüşte dedelerinin, ninelerinin selamı ile birlikte çok miktarda folklorik malzemeyi alıp getirmişlerdi. Bu derlemeleri düzenleyip *Erciyes* dergisine gönderdim. Sınıf mevcudumuz yirmi civarındaydı ve bize *Erciyes* dergisinden 25 sayı gelmişti. Biz birkaç abonelik bedeli yatırmamıza rağmen Batı Trakyalı Türk çocuklarına her ay yirmi civarında *Erciyes* dergisi geliyordu. Bu çocuklar, o vakitler Yunanlıların bütün engellemelerine rağmen gümrükten bu dergileri Yunanistan’a geçirmek ve anne babalarına göstermek için çok üstün bir çaba gösterdiler. Bu yazılar, Batı Trakya’da çok etki yaptı. Birçok aile beni düğünlerine, şöenlerine davet ettiği hâlde gidemedim. Çünkü Yunan tarafı haddinden fazla sıkıydı ve gümrükten geçmek için de 100 dolar istiyordu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından. Velhasıl, *Erciyes* dergisinin o dönemde Batı Trakya’da iyi bir etkisi olmuştu ve gerçekten karşılık beklemeden yapılan büyük bir hizmetti.

Nevzat Türkten ağabey, Âlim ağabeyle yıllar yılı hummalı bir çaba sürdürdüler. Tabiri caizse kendi kendileriyle yarıştılar. *Erciyes* dergisi, ikisinin de hayatında en büyük iftihar vesilesi ve en büyük hizmet oldu. *Erciyes*, Türkiye sınırlarını aştı, bütün Avrupa ülkelerine, Amerika’ya ve Türk Dünyası ülkelerine ulaştı.

Nevzat Türkten'in Amerika Gezisi

Dr. Ömer Turnacıoğlu... Amerika'da yaşayan Kayserili bir doktor... *Erciyes* dergisini Amerika'dan takip eden bir Kayseri sevdalısı... 1997 yılında Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli isimli üç ciltlik devasa eseri de görünce o kadar minnettar kaldı ki bu eserleri hazırlayan kişileri mutlaka ödüllendirmek gereklidir diye düşündü. Amerika'da Dünya Türkleri Konseyi ve Türk-Amerikan Dernekleri ile iş birliği yaparak Nevzat Türkten'i ve Yusuf Özmerdivenli'yi Amerika'ya davet etmenin yollarını aradı. Kayseri'deki akrabalarına telefonla ulaşarak Yusuf Özmerdivenli'yi ve uzun yıllar *Erciyes* dergisini çıkaran, Kayseri Lisesinden dönem arkadaşları olan Nevzat Türkten'i Amerika'ya davet etti. Yusuf Özmerdivenli, önceleri eve telefonla gelen bu davete inanmamış ve kızına, "*Kızım seni işletmişler*" diyerek bu düşüncesini dile getirmiş. Lakin kızının kendisine bir telefon numarası bıraktıklarını söylemesi ile işin ciddiyeti ortaya çıkmış.

New York'ta, Washington'da ve Miami'de üç hafta boyunca oradaki Türklerin misafiri olurlar. Yanlarında bir miktar dolar da götürmüşler, ne olur ne olmaz diyerek... Ancak, Kayseri tabiri ile söylersek, ellerini cebine sokmalarına müsaade etmezler ve oradan güzel anılarla dönerler.

Nevzat Türkten'in "Gözlerin" Adlı Şiiri

1997 yılının aralık ayının 17'sinde Bekir Sıtkı Erdoğan Kayseri'ye gelmişti. Erciyes Üniversitesinin davetlisiydi ve konferansın ardından o akşam, üniversitenin Talas'taki tesislerinde Kayseri'nin kültür ve sanat adamları ile bir araya gelmişti. Çok hoş sohbet bir ortam vardı. Şaka yüklü sorular ve cevaplar adeta havada uçuşuyordu.

Çok büyük ısrar üzerine kıymetli büyüğümüz Nevzat Türkten, gençlik yıllarında yazdığı "*Gözlerin*" adlı şiiri okudu.

Şiirden sonraki o tatlı sataşmalardan bir bölümü nakletmek istiyorum:

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy “*Abi, bu şiiri kime yazdın?*” diye muzipçe bir soru sorunca Nevzat ağabey mahcup oluyordu ve “*Bilmeeem!*” diye cevap veriyordu.

Gülüşmeler sosyal tesislerin Talas’taki eski binasında yüksek tavanlara kadar yansdı.

Hasan Sami Bolak ağabeyimiz “*Abi, şiirde kızlarla saklambaç felan oynardık diyon, bu şiiri kaç yaşlarındayken yazdın?*” diye ortamı biraz daha ısıtınca:

Nevzat Türkten “*Ne bileyim, herhalde 19-20 yaşlarında vardım.*” diyerek daha keskin bir cevapla işi bitirmişti.

Erciyes TV için “*Ah O Eski Günler*” isimli belgesel programın çekimlerinde Nevzat ağabeyle yine yan yana geldik. Konumuz eski Kayseri idi. Hatırladığı eski Kayseri’nin bütün ayrıntılarını kaydetmeye çalıştık. Kayseri’nin sınırları, mahalleleri, çarşıları, pazarları; Kayseri’de eski yaşantı derken Nevzat ağabey, kendi hayatı ile ilgili bilgileri de verdi ki gerçekten çok önemli bilgilerdi. İlk kez Nevzat ağabeyi, aile büyüklerini anlatırken gözleri ıslanmış görmüştüm. Bütün anlattıklarını Kayseri’nin hafızasına koyduk ve gelecek nesillere bırakmak için her şeyi yaptık.

Türk kültürüne ve medeniyetine çok büyük hizmetlerde bulunan kültür abidesi Nevzat Türkten’i Kayseri’nin ve aziz Türk milletinin asla unutmayacağını düşünüyor, Allah’tan uzun ve sağlıklı bir ömür diliyorum.

HİM TAŞI

Nevzat Türkten'e

Ruh verdiğin kalemini kâğıda tut, çizsin
Deniz gibi seki seki dalgalanan bayrak
İrip irip esen rüzgârın yeter.
Erciyes ikliminin zeki bakışlısı, geleneği
Necip gibi yaşatma çaban, dillere destan.
Altaylarda söylenen türkü Alpleri aştı
Anadolu'nun mendireği Erciyesle kucaklaştı
Şiirsel duruşlu çelebi, adaletin him taşı
Edebiyata yazılan mektup, inançlı nefer
Merhamet çıkını yanına taşıyan
Mülayim şair, imge bahçen dolu
Kırkikindi bulutları gibi yekin Erciyes'ten.
Uzun soluklu, nefesi derin gezgin
Yazın eri, edebiyat yüklü bulutlardan
Yağmur gibi damlarken öyküler
Benliğinin ipuçlarını verdi Erciyes.
Taştan mı öğrendin sabretmeyi
Kapısı açık baharlara çağrılısın
Sen sevildikçe gelir ay vakti
Hüzne sığınıp durma, söküğünü dik
Bu kaçınıcı kriz, kaçınıcı hayıf...
NEV ZÂD, gitme vakti deme, kal
Ezgin, türkü olacak Erciyes'in oylumunda.

Ali AKDEMİR

ERCIYES DERGİSİ İLE ÖZDEŞLEŞEN İNSAN

Ali ASLIM

Başlıkta abartı yok... Dergi yayımcılığı geniş kadro işidir. Nevzat Türkten otuz yılı aşkın süredir *Erciyes* dergisini tek başına çıkarıyor. Âlim Gerçel muhaberat işlerini yürütüyor ama esas yük Nevzat Ağabey'in omuzlarında. Takdire lâayık; özellikle gençlerin örnek almaları gereken önemli bir husus.

85 yaşında ihtiyar delikanlı... Allah sağlıklı ve mutlu nice ömürler versin. Yaklaşık kırk senedir tanırım. Fikir, düşünce ve dava adamıdır. Uzun yıllar yaptığı avukatlık mesleğinde Allah korkusunu ve ahlâk prensiplerini daima ön planda tutmuştur. Para hırsıyla her davayı alanlardan olmamıştır.

Yaşıtlarının çoğu yerinden kalkamıyorlar. Enerjisine, gayretine "maşallah" diyorum.

Aşağıda yazdığım acı ve düşündürücü gerçekler Nevzat Ağabey'in yazılarının ve bana anlattıklarının ve de gözlemlerimin sentezinin kısa özetidir. Maalesef Türkiye'nin kültür durumunun trajedisidir.

Çok az okuyan bir milletiz. Televole, magazin ve futbol kültürü hâkimdir. Az yazı, bol resim istiyor kalabalıklar... İşte bu olumsuz şartlarda "Aylık Fikir ve Sanat Dergisi Erciyes"i senelerdir ayakta tutması alkışlanacak bir durumdur. "Helâl olsun sana Türkten." diyorum.

Her yılın aralık ayında derginin kapanma sinyallerini kim duydu? Sene başlarındaki feryatları, serzenişleri, mali sıkıntıları dile getirmeleri umursadık mı?

2008 yılında Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğünün ve Kocasinan Belediye Başkanı Sayın Bekir Yıldız'ın desteği ile sıkıntısız bir yılın tamamlanması için yeter mi?

Belediyelerden ve diğer kuruluşlardan maddî destek hiç yok, perakende satışı yok. Mahdut sayıda reklam geliri, pek az abone, umumi masrafların yarısını bile elde edemeyen dergi...

Bir acı gerçek daha. Belediye başkanlarını, meslek odalarını, fabrika ve şirketleri övüp onlardan reklam alarak sözde dergilerinden, gazetelerinden onlarcasını bu yerlere satıp para kazanan cicili bicili, boyalı cilalı, fikirsiz, çilesiz dergileri yayınlara ne demeli?

Millet okuyup yazmayı bırakmış, sadece televizyonla, cep telefonu ile internet ve bilgisayarla vakit öldürür oldu.

Kariyer için dergiyi amacına araç edinen öğretim üyelerinden çoğu profesör olunca artık zirveye çıktım düşüncesiyle dergiye ilgisiz kaldıkları acı bir gerçektir.

HAZAR'DAN ERCİYES'E

Mehmet Şükrü BAŞ

Sayın Nevzat Türkten Ağabeyime...

Bugünkü yazımı ithaf ettiğim değerli dostum, muhterem ağabeyim Nevzat Türkten'i tanımak kolay da tanıtmak çok zor sevgili okurlarım.

Biz de bugün bu zorluğu üstlendik. Bir hukukçuyu, bir gönül adamını, bir edebiyatçıyı, bir duayeni okuyucularımıza tanıtmak istedik. Bu çerçevede sürçü lisan eyledikse affola...

Nevzat Türkten ağabeyimiz!

1928 yılında Kayseri'de doğar.

İlk, orta ve lise tahsilini Kayseri'de, üniversite eğitimini İstanbul Hukuk Fakültesinde tamamlar.

Eğitimini bitirdikten sonra askere gider. Topçu yedek subay olarak 1954 yılında askerliğini tamamlar.

1955 yılında avukatlığa başlar. Çeşitli kurum ve kuruluşların avukatlığını yaparak hayat mücadelesine devam eder.

Nevzat Türkten, pek çok dernek ve kuruluşun üyeliği yanında siyasi parti başkanlığı ve üyeliklerinde de bulunur.

Ve...

Ocak 1978'de Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü İnş. Müh. Âlim Gerçel'in üstlendiği; kültüre, sanata gönül veren birkaç arkadaşıyla ERCİYES dergisini çıkarmaya başlar. Böylelikle gerek Kayseri'de gerekse Anadolu'da büyük bir edebî hizmetin temelini atmış olurlar. 1980 yılında 12 Eylül ihtilalinden sonra *Erciyes* dergisinin sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü üstlenir.

Onun için halka hizmet, Hakk'a hizmettir.

Erciyes dergisi onun evladı gibidir. Ondan ayrılamaz, ondan kopamaz. Türlü zorluklara göğüs gererek bu derginin yayınını sağlar. Biz de bugün, bu derginin 427. sayısıylayla 36. yılını kutluyoruz.

Gün gelir, aylık fikir ve sanat dergisi *Erciyes*, yurdun en ücra köşesine kadar giderek büyük bir okuyucu kitlesine kavuşur. Seçkin kalemlerden seçkin konularla her ile her ilçeye ulaşabilme gayreti içerisine girer.

Bu dergi, herhangi bir kâr amacı gütmmez. Onun için en büyük kazanç edebiyatımıza, sanatımıza, kültürümüze ve insana hizmet etmek, yarınlara ışık tutabilmek, şehirler ve ülkeler arası gönül köprüleri inşa edebilmektir. Bu derginin genel yayın yönetmeni, değerli dostumuz Âlim Gerçel'in inşaat mühendisi olması da acaba bu sebepten midir?

Bu dergiyi çıkaranlara, yayına hazırlayanlara, yayınlayanlara, emeği geçenlere ne mutlu.

Biz onları sevgi ve saygıyla selamlıyoruz.

Nevzat Türkten Elazığ'da

Elazığ'da senesini hatırlamadığım bir *Hazar Şiir Akşamları...*

Gelen misafirler arasında eli öpülesi bir duayen vardı. Bu duayen Nevzat Türkten'den başkası değildi.

İşte o zaman tanışıyorum bu büyük ustayla ve koluna girme, birlikte yürüme, bir masada yemek yeme şerefine nail oluyorum. O, bizi seviyor, biz de onu seviyoruz. Bu sevgi, tarifi olmayan bir sevdaya dönüşüyor. Birbirimize alışıyor, birlikte başka illerdeki etkinliklere katılıyoruz. Kayseri'de ziyaretine gidip sofrasında bulunuyoruz.

Kayseri bize yakın oluyor, biz Kayseri'ye.

Biz onun sayesinde Kayseri'den...

Âlim Gerçel, Bekir Oğuzbaşaran, Fazıl Ahmet Bahadır, Sergül Vural ve daha nice değerli edebiyatçı, şair ve yazar dostlarımızla tanışma bahtiyarlığına erişiyor, onlarla dost olu-

yor, kardeş oluyoruz.

Onlar bize geliyor, biz onlara gidiyoruz.

Gelişleri ile seviniyor, gidişleri ile üzülüyoruz.

Terminalde Nevzat ağabeyle Âlim Gerçel Bey'i;

"Erciyes'ten Hazar'a gelen canlarım,

Hazar'dan Erciyes'e selam götürün.

Yine o kutlu dağın başı duman mı?

Türk'ün otağına türkü götürün."

diyerek uğurluyoruz.

Erciyes ve Nevzat Türkten

Hakikaten Erciyes, bizim için kutlu bir dağdır.

Erciyes, Türk'ün otağıdır ve bu otağda Nevzat Türkten ağabeyimizin ayak izleri vardır. Bu dağın başı pare pare duman olsa da o kutlu dağda bizim dostlarımız, canlarımız, arkadaşlarımız vardır. İşte bu arkadaşlıklar zamanla gönüldeşliklere dönüşüyor. Kardeşlik bağları, sevgi ve saygı duyguları güçleniyor. Bu duygular, gönül köprüleri oluşturarak şehirleri birbirine bağlıyor. Elazığ'daki Nevzat Türkten sevgisinin temelinde yatan sebep de bu olsa gerek.

Çünkü Elazıglılar Nevzat Türkten ağabeyimizi çok seviyor.

Emekli vali ve çok iyi bir şair olan cennetmekân Rıza Akdemir 26.10.2006 tarihinde bendenize yazmış olduğu bir mektupta:

"Aziz Kardeşim!

Şehirleri çok defa sevdiren yalnız geniş caddeleri, yüksek evleri, çiçekli parkları değil, güler yüzlü, sıcakkanlı, saygılı ve kültürlü insanlarıdır. Ben Elazığ'da bu güzelliği ve hazzı yaşadım." diyordu.

Biz de bu hazzı Kayseri'de yaşadık. Kayseri'yi geniş geniş caddelerinden, yüksek yüksek binalarından, ekonomisinden, gelişmişliğinden değil de Nevzat Türkten ve yukarıda isimle-

rini yazdığımız gönül ve kültür adamlarının varlığı ile hatırlıyoruz.

Bilmenizi isterim ki Sayın Türkten oldukça mütevazı biridir. Bırakınız methedilmesini kendisinden bahsedilmesini bile istemez. Ama biz Sayın Türkten, istese de istemese de bu gerçekleri yazmak zorunda kaldık. Çünkü hakkı sahibine teslim etmek zorundaydık.

Umarım bağışlar bizi.

Şair, Şiir ve Şehir

Yetmiş senelik ömür güzergâhımda hiçbir şeyin şair kadar, şairin okuduğu şiir kadar şehirleri birbirine yaklaştırdığını, kaynaştırdığını görmedim.

Yaşlı bir adam, oğluna nasihat ediyor: “Oğul!” diyor. “Konuşacağın mekânda bulananların en az yarısı seni anlamıyorsa, seni desteklemiyorsa sakın ola ki o mekânda konuşma.” İşte ülkemizin çeşitli il ve ilçelerinde yapılan şiir festivalleri de böyle bir ortamdır. Okuyanlar dinlenir, okunanlar dinlenir. Hele ki bu faaliyetler edep içre yapılırsa damaklarda tadına doyum olmayan kalıcı bir lezzet bırakır.

İlimizde yapılan *Uluslararası Hazar Şiir Akşamları* da bunlardan biridir. Hazar, yazarların, sanatçıların ve şairlerin harman edildiği, Nevzat Türkten gibi duayenlerin de baş tacı edildiği bir yerdir. Burada vefa vardır, dostluk vardır, kadirşinaslık vardır.

Biz yapılan bütün etkinlikleri şehirlerin birbirlerine yaklaşması, dostların buluşması, dostların kucaklaşması olarak değerlendiriyoruz. Aylar öncesinde onlara gönderdiğimiz davetiye ile o günü iple çekiyor, özlem duyulan bir kardeş gibi yollarını bekliyoruz.

Geliyorlar birer birer. Kimi Ankara’dan, kimi Afyon’dan, kimi kahramanlar diyarı Kahramanmaraş’tan, kimi Tokat’tan.

Geliyorlar birer birer. Gaziantep’ten, İzmir’den,

Kayseri'den, Sivas'tan, Çanakkale'den...

Geliyorlar Gümüşhane'den, Nevşehir'den, Salihli'den.

Ahmet Otman geliyor, Osman Baş, Mustafa Berçin, Talat Ülker geliyor. Kemal Deniz, Mehmet Kara, Dursun Elmas geliyor, şiirin duayenleri Bahaettin Karakoç, Bekir Sıtkı Erdoğan, Abdullah Satoğlu, Yahya Akengin, Cemal Safi ve Cennetmekân Rıza Çongur'la, Rıza Akdemir geliyor.

Destanlar şairi Fazıl Ahmet Bahadır geliyor.

Şiirin hocası Bekir Oğuzbaşaran geliyor.

Bacıların bacısı Sergül Vural geliyor.

Ve bir duayen geliyor. Elinde tomar dergileriyle *Erciyes* dergisi sahibi Nevzat Türkten geliyor. Daha niceleriyle bu kutlu şölene onur veriyorlar, renk katıyorlar. Okullara gidiliyor, paneller yapılıyor, şiirler okunuyor.

Nevzat Türkten, şiiri anlatıyor; şairler şiirlerini okuyor. Bu atmosfer içerisinde şairin duyguları şehirleri birleştiriyor, gönülleri birleştiriyor, millî duyguları coşturuyor. İşte bu gönül birliği, millî duyguları şaha kaldırıyor. Sarılıyoruz birbirimize hiç bırakmamak üzere, ayrılmamak üzere, darılmamak üzere kucaklaşıyoruz.

Biz onlarla bir şehirli gibiyiz.

Biz onlarla kardeş gibiyiz...

Yaşasın sevgi, yaşasın şiir, yaşasın edebiyat, yaşasın kültür ve sanat derken "Nice yıllara Nevzat Türkten ağabeyimiz, nice mutlu yıllara!" diyoruz.

(Mehmet Şükrü BAŞ, 21 Ağustos 201, *Elazığ Nurhak ve Malatya Hâkimiyet Gazeteleri*)

Yaşar Elden: Değerli seyircilerimiz, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Kampus Televizyonu olarak başlatmış olduğumuz “Kütüphaneli Evlerimiz” programında, bugün Sayın Nevzat Türkten’in kütüphaneli evindeyiz.

Sayın Nevzat Türkten bizi evinde misafir etti. Kendisine çok teşekkür ediyorum. Bugün içinde bulunduğumuz bu kütüphaneli evde kitap üzerine, kâğıt üzerine, yazı üzerine ve evlerimizde, niçin kütüphane kurmamız gerektiği üzerine sohbet edeceğiz.

Değerli seyircilerimiz işte, milletlerin sürekliliğini sağlayan temel unsur, nüfustur. Nüfusla varlığını ve medeniyet mücadelenizi sürdürebilirsiniz. Ancak, elinizdeki insan sayısıyla bu mücadelede başarılı olmanız için en etken faktörlerden biri de o nüfusu meydana getiren, “sıra dışı” insanların varlığıdır. Bir başka deyimle siz insanları “süphanallah boncuğu” gibi bir ipe dizili taneler olarak görürseniz, o kalabalıktan nüfusunuz ister yetmiş beş milyon olsun isterse yüz elli milyon olsun, hayata bir güzellik aktaramazsınız.

Ama o nüfusun içinde farklı düşünen, farklı hareket eden, farklı yaşayan... Zamanı, mekânı, hayatı farklı telakki eden... Sevgiyi, aşkı, muhabbeti farklı mütalaa eden, sıra dışı insanların sayısı oranında medeniyet mücadelesi devam eder. Hâl böyle olunca Türk milletinin macerasına baktığımızda, sıradışı insanlarımızın sayısı her zaman var olmuştur.

İşte bunlardan biri... Kimdir? Dede Korkut’tur. Kimdir? Evliya Çelebi’dir, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Mevlana’dır. Keşke Türk milleti, günümüzde bu insanların sayısını artıramış olsaydı. Yunus Emre’den, Mevlana’dan daha fazla bahsedebilseydik.

Aslında bu değerlerimizin, hiçbir zaman diliminde bitmediğini, erozyona uğramadığını ve sona ermediğini görüyoruz.

İşte bugün de içinde yaşadığımız zaman diliminde, dönemimizin Dede Korkut'u, Yunus Emre'si ve Mevlana'sı ile birlikteyiz. Sayın Nevzat Türkten ile birlikteyiz. Nevzat Türkten, Kayseri'de sürdürmüş olduğu medeniyet mücadelesinde, ibreyi hep yüksekte tutmuş ve günümüze kadar getirmiştir. Ben, sözü daha fazla uzatmadan, kendini yakından tanımak için, mikrofonu Sayın Nevzat Türkten'e veriyorum.

Nevzat Türkten: 1928 senesi haziran ayının dokuzunda öğretmen Mahmut Türkten ile hanımı İkbâl'in oğlu olarak dünyaya geldim. İlk mektebi, babamın mektebinde okudum. Köylerde öğretmenlik yapardı. Köy öğretmenleri ile şehir öğretmenleri o zaman ayırt edilmiş olmalıydı ki babam, köy öğretmeni idi.

O zamanlar, öğretmenler aylıklarını Özel İdareden alırlardı. İlkokul öğretmenleri maaşlarını, Özel İdareden alırlardı. Devletin bütçesinden almazlardı. Özel İdare, ne zaman para tedarik ederse, o zaman mektepleri açar, öğretmenlere maaşını verir, tedrisat yapılırdı.

Şayet bütçesinde, bunlara sarf edecek parası yoksa o zaman öğretmenler açığa alınır ve mektepleri de kapanırdı. Babam, Kayseri'de iken, Kayseri'nin köylerinde iken, yine böyle bir açığa alınma olayı yaşadık. Ben, o zaman ilkokula gitmiyordum. Babam o zaman, Muncusun'da ve adını unuttuğum birkaç köy mektebinde öğretmenlik yapıyordu.

O zamanlar, öğretmenlerin boşta kalmalarını istememişler, daha doğrusu öğretmenlerin boşta kalmaması lazım geldiğini fehm etmişler ki Kayseri dışında öğretmene ihtiyacı olan vilayetlerin listesini neşretmek suretiyle, bunlardan 3 veya 4 tanesini, nereleri istiyorsanız 3 veya 4 vilayet tercih etmek suretiyle bildirin, boşta kalmayın ve sizi oralara gönderelim, dediler.

Babam da o zaman Samsun'u istemiş. Aslında İstanbul, Samsun ve bir de galiba Konya'yı tercih etmiş. Samsun'u uygun görmüşler. Neticede Samsun'un Havza Kazası'nın Tüllü

Köyü'nün mektebine tabii, hep beraber gittik. Orada, babamın mektebinde, ilk mektebi üç sene okudum. Üç sene sonunda, Tüllü Köyü'nde dördüncü sınıf olmadığı için, Havza Kazası'na anamla ve kardeşimle gittik. Ben, Havza'da dördüncü sınıfa devam etmeye başladım Havza'nın Merkez İlkokulunda. Babam köyde kaldı, biz Havza'dayız. İki ayrı ev, iki ayrı gurbet derken, olmadı. Ben, dördüncü sınıfa devam ederken eğitimi mi Kayseri'ye naklettik. Babam orada kaldı. Kayseri'de dördüncü sınıfı bitirdim.

Babam, İstanbul'daki "Darüleytam"da okumuş, yetim olarak.

Yaşar Elden: Darüleytam, bugünkü adıyla hangi anlamı ifade ediyor?

Nevzat Türkten: Kimsesiz ve yetim çocukların korumaya alındığı yer. Babam, burayı bitirdikten sonra da Halkalı Ziraat Mektebine girmiş. O zamanın behrinde Halkalı Ziraat Mektebi, Halkalı Mühendis Mektebi demektir. Ziraat Mühendisi Mektebi demektir. Buradan mezun olduktan sonra, Kayseri'ye gelmiş. Fakat 19 yaşını tamamlamadığı için memuriyete almamışlar.

O zaman, belediye fen işleri müdürü sıfatıyla bir müddet çalışıyor. Bu arada, soyadı İZBIRAK olan bir coğrafya profesörü vardı (Ankara Üniversitesi, Coğrafya Bölümü Prof. Dr. Reşat İzbirak), onun babasının delaletiyle, öğretmen vekili olmak suretiyle Salkuma'ya tayin edilmiş. Salkuma'dan Muncusun'a, Muncusun'dan Turan Kasabası Şeyh Köyü'ne atanmış. Bu arada, öğretmenliğe almış ve sevmiş.

Ülkede, öğretmene ihtiyaç olduğu için, vekil öğretmenleri kursa tabi tutmak suretiyle, asil öğretmen yapıyorlardı. Bu vekil öğretmenlerin bir kısmı, Kayseri'de Zincidere'deki kursa iştirak etmişler. Babam da Sivas kursuna gönderilmiş. Sivas'ta, galiba altı aylık, ne kadar müddeti vardı unuttum, katılmış. O müddet sonunda, öğretmen olarak, burada (Tüllü Köyü) vazifeye başlamış.

Babamın Samsun macerasına dönecek olursak, babam Samsun'un Tüllü Köyü'nde biz Kayseri'de ve ben beşinci sınıfa geldiğim zaman, babam orada biz burada perişan bir durum hâsıl oluyordu. Babamın arkadaşı, bizim bağdan da komşumuz olan öğretmen Mustafa Erbay, Millî Eğitim Bakanlığına anamın ağzından bir mektup yazarak müracaat etti. Hâlimizi, perişan hâlimizi bu mektupla bildirdi.

Bu arada babam, galiba Darüleytam'da okuduğu zamanlarda, çok yüzerlermiş. İstanbul Boğazı'nda, karşıya kadar gider gelirlermiş. İşte, boğazın suyundan mı aldı, ne olduysa, gözü mikrop kapmış ve trahom hastalığı vardı. Mektupta bu trahom hastalığından da bahsediliyor ve öğretmen Mahmut Türkten'de trahom hastalığı vardır, çocukları da Kayseri'de kalmıştır. Öğretmeni Kayseri'ye tayin edin de hem hastalığını tedavi ettirsin hem de çocuklarının başında bulunsun.

Millî Eğitim Bakanlığı, *mademki trahom hastasıdır, o zaman Urfa'nın Birecik Kazası'na tayin ettik*, dediler. O zamanlar Urfa ve civarında trahom hastalığı çok yaygındı. Her hafta mekteplere gelir, ilaç dökerlerdi. Sağlıkçılar, çocukların gözlerine çok güzel bakarlardı.

Ayrıca, bir de yıl çıbanı derler (şark çıbanı, Halep çıbanı), bu da çok yaygındı ve bunun da tedavisini yaparlardı. Orada çok çıbanlı insanlar vardı. Çıban denen şey, insanların burnunu yer, şurasını yer, burasını yerdi.

Böylece babam, Birecik'e tayin edilmiş oldu. Birecik koskoca bir kaza, ilk mektep beş sınıftı. Biz de gittik, babamla beraber. Orada ilkokulu bitirdim. Daha doğrusu İlkokulun beşinci sınıfın sonuna geldik. Orada orta mektep yoktu. Çocuklar bayramlarda "*orta mektep isteriz*" diye levhalar taşırlardı. Birecik, değme vilayetten büyük bir kasaba, büyük bir nüfusu olan bir yer. Ama orta mektebi yok.

Teskere bıraktı derler ya hani... Burada, ilk mektep beşinci sınıf imtihanına girmemek suretiyle, sınıfta kalmış oldum. Dolayısıyla beşinci sınıfı ikinci kez okudum. İkinci sene me-

zun oldum, ama orta mektep yine yok. Artık teskere bırakacak hâlim de kalmadı. Babamı orada bırakmak suretiyle, biz Kayseri'ye geldik. Bir iki sene, burada orta mektebe kayıt oldum. Tahsil yaptıktan sonra, bu ayrılık biraz zor geldi ve anam, babamın yanına gitti.

Ben amcamın yanında kaldım. Amcam, başka bir yerde iş bulup gidince de teyzemin yanında kaldım. Bu durum, lise tahsilim sırasında iki defa vuku buldu. Babam öğretmen olmakla beraber, yaz ayları haricinde, ondan istifade edemedim. O başka yerde, ben başka yerde.

Dolayısıyla babam, anamın üzerinde okusun diye biraz baskı yapması sebebiyle kendi imkânlarımla okumuş oldum. Liseyi bitirdiğim zaman, lisenin son sınıfındayken, babam Kayseri'ye tayin edildi. Kayseri il emrine verildi. Yeşilhisar'ın Başköy'üne atandı. Herhâlde ben o zaman dördüncü sınıfta mı?... Beşinci sınıfta mı okuyordum, bilmiyorum... Babam, Kayseri'ye geldi. Ama yine ayrıyız. Benim liseyi bitirdiğim zaman Kayseri'ye gelmişti. Artık, o zaman da iş işten geçmişti.

Liseyi bitirdikten sonra, İstanbul Hukuk Fakültesine kayıt oldum. Başka yerlere de müracaat etmiştim. Tıp Fakültesinden de sıra gelmişti. Ama Hukuk Fakültesini tercih ettim. İstanbul'da, 1952 senesinde hukuktan mezun oldum. 1952 senesinin aralık ayı mı, kasım ayı mı? Neyse, kış mevsimiydi... Yedek subaylığın kış dönemine gittim. Yedek subay talebesi olarak, Ankara'daki testten sonra topçuya ayırdılar. Polatlı'ya gittik. Polatlı'da altı ay kurs gördük. Asteğmen olarak mezun olduk. Çektiğim kurayla Gelibolu Koruköy'de 4. Çakıl Topçu Alayına tayin oldum. Burada, bir sene yedek subaylık yaptım. Altı ay sonra teğmen oldum. 1954 senesinin nisan ayında terhis oldum.

Kayseri'ye geldim. 13 Mayıs 1964 tarihinde, Kayseri Adliyesinde avukatlık stajına başladım. Stajım 13 Mayıs 1955 tarihinde bitti. Müracaatım üzerine Adalet Bakanlığından 27 Mayıs 1955 tarihli ruhsatname geldi. O tarihten itibaren 46 sene avukatlık yaptım. Dört veya beş sene evvel bıraktım. Avukatlık

müddeti içinde, resmî veya ticari birçok müessesenin avukatlığını yaptım. 1960 – 1972 yılları arasında, Devlet Su İşlerinin avukatlığını yaptım. Beş vilayet bağlıydı, onların hepsine bakardım. Bu arada, kendi işlerimi de yürütürdüm. Daha başka müesseselerin avukatlığını da yaptım. Üç şirket, üç belediye ve iki kooperatifin avukatlığını yaptım. Hatırlamadığım müesseseler de var. Bu kadar 46 senelik avukatlığı paraya tahvil edemediysem de itibarıma bir noksanlık getirmedi.

Yaşar Elden: Eyvallah... Dilinize sağlık. Değerli seyircilerimiz, Nevzat ağabey'in çocukluk yıllarından başlayarak, bugüne kadar anlatmış olduğu hususlara baktığımız zaman, Anadolu'daki bir mektep öğretmeninin, bir muallimin çileli macerasını görürsünüz. Ve bu uğurda, o kahraman öğretmenin çocuğunun eğitimiyle alâkalı olarak, yaşamak zorunda kaldığı zorlukları, sıkıntıları görürsünüz. Yani Nevzat ağabeyden almış olduğumuz bu bilgiler, cumhuriyet tarihinin en önemli ve en zor dönemlerinden biridir.

Evet... Değerli seyircilerimiz, Nevzat ağabeyin hayat hikâyesinden sonra, Kayseri'de yayın hayatını sürdüren ve Anadolu dergiciliğinde, önemli bir yeri olan, aynı zamanda hiç ara vermeden yayınlanma özelliği ile bir başka örneği olmayan Erciyes dergisi hakkında bilgi almak istiyoruz. Derginin bütün masraflarını da siz karşılıyorsunuz. Bu durumda bir toplum için, bir millet için kâğıdın, kalemin, yazmanın ve okumanın ne anlam ifade ettiği konusundaki düşüncelerinizi alabilir miyiz? Buyurun Nevzat ağabey... Söz sizin.

Nevzat Türkten: Atatürk'ün dediği gibi, bir milletin temel kültürdür.

Yaşar Elden: Çok güzel...

Nevzat Türkten: Bir milletin kültürlü olabilmesi için de ilme, irfana sarılması gerekir. Çocukluğumuzda çok güzel öğretmenler vardı ve hassasiyet, bu öğretmenlerle çok güzel tatbik edilirdi. Mesela, köy okulları üç sınıftı. Ama öyle öğretmenler vardı ki Özel İdare Müdürlüğü'nün parası olmadığı

zaman, okulların açılmasını beklerlerdi. Bir başka işe kaçmazlardı. Bana para vermiyorlar, ne yapayım bu öğretmenliği demezlerdi. Bu milletin çocuklarını yetiştirmek için, paraya pula bakmadan öğretmenlik yaparlardı. Ve öğrencileri o kadar kaliteli yetiştirirlerdi ki mesela, üçüncü sınıftan mezun olan öğrenciler, bugün ilk mektepten değil, sanki orta mektepten mezun olmuş gibi bilgili olurlardı.

Yaşar Elden: Haklısınız, şimdiki öğrenciler çok yetersiz mezun oluyorlar. Üniversitelere gelen öğrencilerin ne kadar donanımsız olduklarını görüyoruz. Duygularını ifade etmekte, yazıya aktarmakta zorluk çekiyorlar. Hatta hayatlarında hiç dilekçe yazmadıklarından, bir dilekçenin nasıl yazıldığını bilmiyorlar.

Nevzat Türkten: Evet, o öğrencilere bayağı kesir, ondalık kesir bilmem daha neler hiç zor gelmezdi. O zamanlar imla dersleri de yapıldı. Türkçe dersi güzel öğretilirdi. Böylece, güzel kompozisyon yazarlardı. Şimdi ise lise mezunları dilekçe yazmayı bilmiyorlar.

Yaşar Elden: Maalesef... Maalesef...

Nevzat Türkten: Onun için ilim ve irfanın temeli de okumaktır, yazmaktır. Sadece öğretmene veya aileye bırakmak olmaz. Okuyacaksın, yazacaksın, okuduklarından istifade ederek yazacaksın.

Evvela, okuyarak kendini yetiştireceksin. Ondan sonra da şayet yetişmişsen, birikiminden başkalarını da istifade ettireceksin. O istifade ettirme faslı nedir? Yazmak ve bu gayede yahut bu meyanda okumak, sürekli okumak.

Kendi imkânlarımız olmadığı için, paramız olmadığı için, mesela o harp yıllarında, babam Birecik'te öğretmen, ben anamla ailemle buradayım. Anama rica ederdim, günde bana bir kuruş ver diye. İşte o bir kuruşa, şöyle avucumuzu dolduracak 50 gram leblebi verirlerdi, beyaz leblebi. Annemden bir kuruş alamazdım. Ama okumanın ve milliyetçi hareketlerin içine dâhil olunca, lisenin beşinci sınıfına başlamıştık, annem-

den para almak işini ne edip edip artık 25 kuruş almaya başlamıştım. Bu parayı, okulda kurduğumuz müşterek sandığa getirip koyardım. Bu sandıkta biriken paralardan kitaplar alınır, yani milliyetçi neşriyat alınırdı. Bu sayede, bu milletin ilmini, irfanını, vatana millete bağlılığını takviye edecek ne varsa, onlar temin edilirdi. Kitapları, isteyen herkese emanet ederdim, okuyan getirirdi. Ondan alır, başkasına verirdim. Böylece kendi aramızda, kendimizi yetiştirmeye çalışırdık. Mesela “*Bozkurtların Ölümlüğü*” isimli kitap çıktığı zaman, hemen aldım ve akşamdan sabaha kadar okuyup bitirdim. O ruh hâliyle hastalanmışım ve iki gün nezleden yattım.

Ondan sonra 1947 senesinde, İstanbul’da Türk Gençlik Teşkilatı diye bir yer vardı. Üniversiteye gidince, orada gördüm. Oraya dâhil oldum. Kayseri’de şubelerini açtım. 1950 yılında bütün “*milliyetçi teşkilatlar*” kendini feshederek, “*Türk Milliyetçiler Derneği*”ne intikal ettiler. O zaman, Kayseri’de bu kez Milliyetçiler Derneği Kayseri Şubelerini kurdum.

Milliyetçiler Derneği, o dönem iktidardaki Demokrat Parti tarafından, bunlar büyüyecek, parti olacaklar korkusuyla kapatılınca, 1956 yılında hemen hemen aynı tüzükle “*Kayseri Türk Kültür Derneği*”ni kurdum. O tarihten bugünlere kadar, hatta 1980’lerdeki anarşi devrelerinde, gençliğimizin kafalarının bozulmaması ve Kayseri’nin kurtarılmış bir bölge olması üzerinde, bizim Türk Kültür Derneğinin çok büyük bir rolü olmuştur. En önemlisi de memleketine, milletine sadık gençlerin yetişmesine faydalı olmuştur, bu kutlu alanda hizmet etmiştir.

Yaşar Elden: Nevzat ağabey, ben de bu konuyu soracaktım. Türk Kültür Derneğinin Kayseri’de yıllarca başkanlığını yaptınız, yönettiniz, orada çok önemli eğitim faaliyetlerinde bulundunuz. Bu faaliyetler içerisinde kitapla, okumayla, yazmayla ve düzenlediğiniz konferanslarla ilgili çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz? Derneğe kimler gelir, kimler giderdi? Şimdiye kadar, o rahleitedrisattan kimler geçti? Kimler yetişti?

Nevzat Türkten: Kalburüstü insanlarımız, emekli olmayan hâlen faaliyette olanlarımız var. Bize nazaran daha gençlerdi. Bu yetiştirdiklerimiz arasında Belediye Başkanları, Cumhurbaşkanı... Efendim işte, benzer köşe başlarını tutan veya köşe başı tutmuyorsa bile memleketimize hizmet eden insanları sayabiliriz.

Her hafta konferanslarımız olurdu. Öyle basmakalıp, beylik şeyler değil. Dinleyene ve bu millete faydası olacak, milleti ilgilendiren, istikbalimizi ve geleceğimizi ilgilendiren meseleler üzerine, bilhassa konferanslar düzenledik. Her hafta ve her hafta aksatmadan, konferansları gerçekleştirirdik. Şöyle bir kâğıt bastırdık. Bütün çarşıya, hatta Kayseri'ye dağıtarak duyururduk. Sonra, yaz aylarında ehil öğretmenler marifetiyle, her istenen konuda kurs açardık. Arada bir de memleket içi seyahatler düzenledik.

Her türlü gazete ve dergi, derneğimize gelirdi. Bilhassa mesela, Türk Gençlik Teşkilatı zamanında daha faaldi. Dergi, kitap geldiğinde hemen satışa sunulur ve adeta kapışılırdı. Zamanla biraz yozlaştık, bunun sebepleri de 1980'den önceki anarşi hareketleridir. Neticede, 1980 ihtilaline yakın zamanlarda, derneğimizi kapatmak zorunda kaldık.

Çünkü komünist taife, çok baskın yapıyordu, çok rahatsız ediyordu, çok zarar veriyordu. Bizimkiler de mukabele etmeye kalkıyordu. Bu müsademeye mani olmak için, derneğimizi fiilen bir müddet kapattık. İhtilalden sonra da bütün dernekler kapatıldı.

Daha sonra, kapatılan dernekler teker teker açıldığı, faaliyetlerine başladığı hâlde, ne hikmetse, dört sene boyunca derneğimizi açamadım. Neticede, dört sene sonra açtığımız zaman, artık bütün arkadaşlarımız dağılmış bulunuyordu. O ruhu, o dinamizmi bir daha yakalayamadık ve o ekibi bir araya getiremedik. Şimdi "*bir müdür, bir mühür*" derler, onun gibi devam ediyor. Ama geçmişteki hizmetimiz çok büyük oldu. Yine aynı şekilde, hizmet etmeyi arzu ediyoruz. Ama millette bir gevşeklik, bir yozlaşma meydana geldi. Bir faaliyet, bir

gaye içinde biraz muhatap, biraz mukabele istiyor. 1980'den önceki, o komünist faaliyetlere ve memleketi parçalamak isteyenlere karşı, bu millet kendine gelmişti. Yekvücut hâline gelmişti. Güzel kültür çalışmaları yapıyordu.

Bir de bu kültür çalışmalarının yozlaşmasının sebebi, Demokrat Partinin iktidara gelmesidir. Demokrat Partiden evvel, diktatörlük döneminde millet, hükümetine küsmüştü, ilgilenmiyordu. Milleti, hükümet idare ediyordu. Millet de kendi kendini idare ediyordu. Ama kültürünü yaşayarak idare ediyordu. Bu kültür yaşamı içinde, millet varlığını muhafaza ediyordu.

Ama millet 1950'den sonra gürrr diye, siyasete aktı. Bütün birikimini, özellikle kültürel birikimini siyasete harcadı. Eksilttiği kültür birikimini ise tamamlayamadı. Zamanla, Başbakan Adnan Menderes'in dediği gibi, her mahallede bir milyon yaratma söylemi etrafında, millet paraya, pula, maddi hayata yöneldi. Maddi hayat büyük prim yaptı.

Şimdi, dikkat edersen insanoglu, yani Türk insanı kültürmüş, vatanmış, milletmiş, eş dostmuş, akrabaymış, sılayırahimmiş... Bunlardan çok çok çok daha evvel menfaatini düşünüyor. Bu yozlaşmanın akıbeti ne olur? Bilemiyorum!

Yaşar Elden: Bu yozlaşmayı, hayatımızın her yerinde yaşamaya başladık. Bunun acısını da yüreğimizde taşıyoruz. Nevzat ağabey, o zamanki Türk Kültür Derneği, bilahare Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adını aldı. Şu anda Kayseri Kültür ve Turizm Derneğinin yönetim kurulu başkanlığını Sayın Âlim Gerçel yürütüyor. Ben de bu derneğin yönetimindeyim ve sekreterliğini yapıyorum. Sayın Mehmet Çayırdağ da buranın yönetiminde. Ben, ortaokula giderken hatırlıyorum, Türk Kültür Derneğinin içinde çok zengin bir kütüphane vardı ve insanlar o kütüphaneden kitap almak ve o kitabı okumak için oraya gelirlerdi. O kütüphaneyi nasıl zenginleştirdiniz ve bugünkü akıbeti ne oldu?

Nevzat Türkten: O kütüphane, sadece okumaya gelenler

için değil, alıp evine götürenler için de vardı. Ben, 1960–1972 yılları arasında Devlet Su İşlerinin avukatlığını yaptığımı söylemişim. Beş vilayete bakardım. Bu arada, Adana’daki avukat ayrılmış, yerine biri gelmiş. O avukat oraya gelmeden Devlet Su İşleri aleyhine davalar açmışmış. Tabii ikisine birden bakamayacağı için rica ettiler, onun açtığı davalara ben giderdim. Her seferinde, Kültür Bakanlığının kitap satış evine, yayınevine giderdim.

Bizimki gibi, Kayseri’deki gibi bir dükkân değildi. Koca bir zemin kattı ve koskoca bir deposu vardı. Oraya vardığım zaman, kendime de kitap alırdım, Türk Kültür Derneğine de kitap alırdım. Bu arada, sağdan soldan gelen hediyelerle yahut paramızla aldığımız kitaplardan meydana gelen bir kütüphanemiz vardı. Ama bunu takviye için, bu Adana seyahatlerinin her seferinden istifade ettim. Aşağı yukarı ayda bir giderdim. Yeni kitaplar umumiyetle pahalı olduğu için eski kitapları tercih ederdim. Kültüre, eskiden daha önem verilirdi. Eski yazarlarımızın Türkçeleri şiir gibi...

Yaşar Elden: Akıcı, duru, anlaşılır...

Nevzat Türkten: Evet, uyduruk kelimeler yok ve bu tür kitapları seçmek için kitap satış yerinin memurundan rica ederdim. Artık beni yakından tanımıştı, her seferinde vardığım zaman, uzun bir merdiveni vardı. O depoya gider, merdiveni raflara dayardı. Ben de rafların en yükseklerinden başlayarak, tek tek tetkik ederdim. Hani *“pahada hafif, yük de ağır ne varsa”* onları alır Kayseri’ye getirirdim.

Bana sağlanan bu imkândan yararlanarak güzel kitaplar alırdım. Emin ol, bir bavul getirirdim. Kitapları Türk Kültür Derneğine getirdiğim zaman, arkadaşlar masanın üzerine koyarlardı. Kitapların arkasında, fiyatları yazılıydı. Bütün arkadaşlardan, mevcut kitapların içerisinde *“en az bir kitap alarak derneğimize bağışlamasını bekliyoruz”* diye ilan ederdim. Birkaç gün içerisinde, o koskoca bavuldaki kitaplar biterdi. Her seferinde böyle böyle çok geniş, çok güzel ve çok zengin bir kütüphanemiz oldu. Tabii ki biz de alırdık. Önemli eserleri satın

alarak, kütüphaneye bıraktırdık. Kütüphaneyi, bilhassa millî neşriyatla ilgili kitaplarla doldurmuştuk. Ve o eserleri, senin dediğin gibi, hem kütüphaneye gelenlere hem de alıp evinde okumak isteyenlere verirdik.

Yaşar Elden: Bu şekilde insanlarda kitap ve okuma sevgisi ile tefekkür duygusunu geliştiriyorsunuz.

Nevzat Türkten: Elbette bir neslin adam olması için, ilim irfan sahibi olması için, okuma zevkine ulaşması gerekir. Kendini mecbur hissettiği zaman, bizim mekteplerde olduğu gibi, diplomayı kazanabilmek için, öğrenmeye çalışırlar. İşte böyle değil, insan okuyacak, geniş geniş okuyacak, başka mevzularda okuyacak. Kelime haznesini geliştirecek, kafası çalışmaya başlayacak, ufku genişleyecek ve hayal edebilecek. Eğer okumamışsa, bilgi sahibi olmamışsa, kelime sahibi olmamışsa, hayal edemez ki, hayatı ve var olmayı anlayamaz ki... Bu sebeple toplumda kütüphaneler çok önemli. Şimdi, kütüphaneleri, bu internet denilen şey, belki karşılıyor olabilir. Ama okuma zevkini kaçırmış bir gençlik için, internetin bir kıymeti yok bana göre. Aksine, onları daha beter dersten, fertten uzaklaştırıyor. İnternette bilgi sahibi olacağı sitelere değil, eğlence sitelerine, oyun sitelerine ve ne bileyim, bir sürü ahlaksız yerlere giriyorlar hatta orada kumar bile oynuyorlarmış... Bilmem nasıl oluyor. Ama şimdiki bebeler biliyorlar.

Yaşar Elden: Nevzat ağabey... Bu değerli bilgilerin ışığı altında şimdi yayın hayatını sürdürdüğünüz, emeğinizle, paranızla, çabanızla, gayretinizle, bitmek bilmez azminizle Erciyes dergisi günümüze kadar ulaştı ve bundan sonra da devam edecek. Erciyes dergisini yayınlamaktaki asıl gayeniz nedir?

Nevzat Türkten: 1978 senesi ocak ayından itibaren Erciyes dergisini yayınlamaya başladım. O sene, Âlim Bey başkandı ve Âlim Bey'in bir matbaası vardı: Emek Matbaası. O sıralar anarşinin temeli bilgi idi. Komünist fikirler ile kafasını doldurmuş insanlar, bilgileri ile bu memleketi yıkmaya çalışıyorlardı. Milliyetçi neşriyatla, milliyetçi bilgilerle, vatan millet sevgisiyle kafasını dolduranlar da onlara karşı geliyordu. Yani

temeli bilgi, o zaman düşündük, ne yapalım?

Bu anarşi hareketleri sebebiyle, Türk Kültür Derneğinde, doğru dürüst faaliyet de yapamıyoruz. İcabında baskın oluyor, dışarıda kavga ediyorlar, vesaire... Bu kavga edenler, birbirlerine kıyanlar, bu memleketin çocukları, akrabalarımız, kardeşlerimiz, evlatlarımız. Buna bir çare düşünelim dedik. Ne yapalım? Neler yapalım? Nasıl yapalım? Yapabileceğimiz bir şeyi Kayseri'de birbirini kıran gençlere, bizim her şeyimizin birlik olduğunu... Vatanımız bir, dilimiz bir, milliyetimiz bir, dinimiz bir, eğer kabul ediyorsa... Bu arada, itilafımız sadece fikir.

Temel meselelerde değil, vatan millet meselesinde değil, sadece fikir. Eeee baba, senin fikrin benimkine uymuyorsa, senin fikrin sana, benim fikrim bana. Ben senin fikrini kabul etmiyorsam, hoş gör. Ben de seni hoş göreyim. Yani, hoşgörülü olalım. Fikrimizden dolayı birbirimizi yemeyelim, birbirimizi öldürmeyelim. Vatanda, millette birlik olalım. Ne yapalım? Bir dergi çıkaralım, azami müştereklerimizi, asgari itilaflarımızı, bir tarafa bırakarak işleyelim. Bak bu kadar müşterekimiz varken, bu kadar müşteriye sahipken, neden birbirimizi yiyelim? Kültürümüzü artıralım ve müşterek kültür sayesinde de fikir itilafı olsa bile kardeş olalım.

Böylece Erciyes dergisini 1978 senesinin ocak ayından itibaren çıkarmaya başladık. Bir sene, Kayserili yazarların ve çizerlerin birikimiyle neşrettik. İkinci senenin sonlarına yaklaştık, daha bir iki sayı çıkaramadık. Hani, kaba bir tabir vardır: *Bir atımlık barutu varmış* diye. Bir atımlık barutumuz varmış bitti.

Bu arada, Türk Folkloru diye bir dergi çıkardı. Kalburüstü yazarçizerlerimiz orada yazarlardı ve bu dergi kapanmıştı. Emir Kalkan geldi. Dedi ki, bu yazarçizerlerin adresleri bende var. Onlara birer mektup yazalım, dergimize yazı göndersinler.

Aynen yaptık, hepsine mektup gönderdik. Başta Prof. Dr.

Tuncer Gülensoy olmak üzere ki, kendisi Elazığ Fırat Üniversitesindeydi. Şöyle, kocaman bir koli yazı geldi. Hayrola, göndereni de tanımıyorum o zaman. Koskoca koli, acaba içinde ne var? Açtık, baktık ki azizim senelerce yetecek kadar yazı...

Bu zengin makalelerin arkasından Saim Sakaoğlu'ndan yazılar geldi. Arkasından da Türk Folkloru dergisi yazarlarından yazılar gelmeye başladı. Böylece 1980 senesine vardık. Bir iki sayıyla 1980 senesinin sonuna kadar, 79 ve 80'in sayılarını birer hafta, onar gün arayla, o gelen kültür hazinesiyle neşredererek kapattık.

Yaşar Elden: Bugün dergimiz kaçınıcı yılda ve kaçınıcı sayıda?

Nevzat Türkten: Bu sene, önümüzdeki aralık sayısıylab beraber 30. yılı tamamlıyoruz. Sayısı da 360.

Yaşar Elden: Bir başka deyimle, 30. yılı tamamlamış ve 360. sayıya ulaşmış, hiç ara vermemiş, hiç duraksamaya uğramamış, 360. sayısını da aralık ayında yayınlıyacak. Bu, Anadolu dergiciliğinde bir ilk... Anadolu'da şu ana kadar başka hiçbir dergi, hem bu kadar uzun ömürlü olmamış, hem de bu kadar uzun bir yayın aralığına ulaşmamış.

Değerli seyircilerimiz, Erciyes dergisi bilimsel bir dergidir. Sosyal bilimler alanında, değerli araştırmacıların hazırladıkları makaleler, bu dergide yayınlanır ve hakemli bir dergi olduğu için de önemli bir niteliğe sahiptir.

Nevzat Türkten: Buna bir ilave yapayım. Evvela, mahalli bir dergiydi. Ondan sonra millî dergi oldu. Arkasından yurt dışında, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra da irtibatımız olduğu için şimdi Türk Dünyasına hitap eden, Türk Dünyası ile ilgili yazılar yayınlamaya başladık. Ayrıca, öğretim üyelerinin tatbik sahası da burası. Yardımcı doçent, doçent ve profesör olmak isteyenlerin neşriyat ihtiyaçları burada karşılanıyor. Bunların büyük bir kısmı sadece yazısını gönderip istifade ettiği hâlde, abone olmuyorlar. Ama biz hizmetimize devam ediyoruz. *Abone olmadı, bunun yazısını koymayalım, demiyoruz.*

Maksadımız hizmet olduğuna göre, takdir edenlerden Allah razı olsun.

Yaşar Elden: Burada, ortaya şu husus çıkıyor. Burası çok önemli. 360. sayıya ulaşınca kadar Erciyes dergisi her dönem bir abone problemi yaşamıştır. Buna rağmen, dergi sürekliliğini devam ettiriyor. Düşünen, merak eden, hayal eden, ben de varım diyen, medeniyet mücadelesindeki insanlarımızın bu dergiyi görmelerini, incelemelerini, tanımalarını ve abone olmalarını bekliyoruz.

Nevzat Türkten: Bu arada bir teşekkürde bulunmak istiyorum. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü üç sene evvel, bu üçüncü senedir, abone oluyor. İlk defa 100 aboneyle başladık. Bu sene 300 aboneye çıkardık. Şayet 500 aboneye çıkarabilirsek, sağa sola mali açıdan ağız eğmeden çıkarmaya devam edebiliriz. 300 kütüphane kolay değil. Bu dergi 300 kütüphaneye gidiyor ve yazarlarımız 300 kütüphanedeki okuyucular tarafından okunuyor ve tanınıyorlar.

Yaşar Elden: Değerli seyircilerimiz, ben de yazı hayatım müddeti içerisinde, Erciyes dergisiyle 1979 yılında tanıştım. O zamanlar birkaç şiirim yayınlandı. Ardından Nevzat ağabey, beni hikâye yazmaya yönlendirdi. Özellikle Ömer Seyfettin'i tanımaya ve Ömer Seyfettin'in hikâyelerini okumaya teşvik etti. O zamanlar ben, Ömer Seyfettin'in hemen hemen yayınlanmış bütün hikâyelerini okudum. Ve ardından hikâye yazmaya başladım. 1979–1982 yılları arasında dergide aşağı yukarı 10–12 hikâyem yayınlandı. Dolayısıyla, Erciyes dergisi bir “*mektep dergi*”dir. Erciyes, bu mektep dergi olma özelliğini devam ettiriyor.

Evet, değerli seyircilerimiz, *Kütüphaneli Evlerimiz* programında Sayın Nevzat Türkten ile yaptığımız sohbet devam ediyor. Bu arada süremiz de azalıyor. Şimdi Erciyes dergisinin ne şartlarda, ne amaçla ve ne şekilde günümüze geldiğini Nevzat ağabeyin ağzından dinledik. Biliyoruz ki Sayın Nevzat Türkten'in 15.000'in üzerinde koleksiyondan oluşan zengin bir kütüphanesi var. Kütüphane iki değişik yerde bulun-

yor. Bunlardan biri, bağı evinde. Geniş ve en büyük koleksiyon buradaki kütüphanede. Bir kısmı çalışma bürosunda bulunuyor. Çalışma bürosundaki kitaplar, genellikle mesleki kitaplar ve genel kültür eserlerinden müteşekkil. Buralara, her gittiği şehirden ve ülkeden bavul bavul kitap getirdiğini biliyoruz. Şimdi bu kütüphaneleri ve kitapları ile alakalı olarak, son düşüncelerini alalım ve bugünkü programımızı sona erdirelim. Buyur ağabey, niçin bu heves, niçin bu arzu? Kitap peşinde koşmak neyin eseri... Buyurun sizi dinliyoruz.

Nevzat Türkten: Hastalık demeyelim de tutku. Bilhassa Kültür Bakanlığının kitap satış yerlerine girmeye korkuyorum. Boş çıkmak mümkün değil. Nereye gitmişsem, oradan birçok kitap getirmişimdir. Özellikle üniversitelerdeki konferanslarda, sempozyumlarda... Konya'ya gittim, Erzurum'a gittim, İstanbul'a gittim. Oraların üniversitelerindeki yayınevlerinde ne varsa, bavul bavul getirdim. Taşımak için yanımdaki arkadaşlar da yardım ettiler. Yurt dışına gittiğim zaman da kril alfabesiyle olsa da Türkçe neşriyattan epeyce getirdim. Avrupa'ya, Amerika'ya gittiğim zaman lisanım pek kuvvetli olmadığı için oralardan boş geldim. Yalnız Amerika'da oradaki teşkilatımızın, Türklerin kurduğu teşkilatın neşrettiği Atatürk hakkında bir kitap getirdim, doldurdum. Mümkün olduğu kadar okumaya çalışıyorum.

Boş durmam, Kayseri Adliyesinde 46 sene avukatlık yaptığım sıralarda, mahkemede sıra beklerden, ya derginin yazılarını gözden geçirmişimdir ya da bir şey okumuşumdur. Seyahatlerde okumak isterim ama gözü sarsıcı şeyler olunca, onu yapamıyorum. Dediğim gibi okumak da kitap sahibi olmak da bir tutku. Bu 15.000 kitabın üçte birini, belki de onda birini okumamışım. Ama bir okuyan bulunur diyor, alıp alıp koyuyorum.

Yaşar Elden: Elinize, dilinize sağlık. Nevzat ağabey çok teşekkür ediyorum. Değerli seyircilerimiz, bugün çok önemli bir program yaptığımıza inanıyorum. Biz bu programla birlikte, Kayseri kültür tarihine bir kayıt düştük, not düştük. *Kütüp-*

haneli Evlerimiz programında, bugün Sayın Nevzat Türkten'in kütüphaneli evindeydik. Bizi misafir etti, bilgi birikimini paylaştı, çok teşekkür ediyoruz. Önümüzdeki hafta yine aynı gün ve saatte, *Kütüphaneli Evlerimiz* programında, bir başka kütüphanenin sahibiyle, bir başka kütüphaneli evde sohbet etmeye devam edeceğiz. Buyurun sevgili ağabey, bugünkü sohbetimizle ilgili olarak son sözlerinizi almak istiyorum.

Nevzat Türkten: Kitaplarımı bir yere bağışlamamı istiyorlar. Kayseri'de eskiden birçok kütüphane vardı. Osmanlı döneminden kalma. Şimdi, bunların hiçbirisi yok. Ya kitapları çarçur olmuştur, eğer bir insaf ehli getirip de veya haberi olup da aldıysa eski yazılıları, Raşit Efendi Kütüphanesine koymuşlardır. Ben istedim ki kitaplarım benim adıma, bir kütüphane adında olsun, ama ilânihaye olsun. Bir yere verdiğin zaman, kayıp olup gidiyor. Talas'ta bir arsamız vardı. O zaman belediye başkanına gittim. Dedim ki buraya bir parsel ver bana, kütüphane yapayım. Bir kütüphane yapmaya kudretim yok. Ama o arsayı bir mühendise verdiğim zaman, kat karşılığında birinci ve ikinci katını bana verir, üst tarafı onun olur. Ben de burayı, kütüphane olmak koşuluyla bağışlarım. Kitaplarım da onun içinde bulunur. Raşit Efendi'nin adına binası olduğu için, kütüphanesi duruyor.

Ama camilerde vs. bulunan birçok kitap, tapuda, kütüphane olan bir yerde olmadığı için, sahipleri de zamanında ölüp gittiği için, ehil ellerde muhafaza edilmediğinden kayboldu gitti. Ama bu belediye başkanı, "*canım yaptır da ver, falan*" dedi. Parselizasyon da yapmadı ve öylece kaldı. Eğer mümkün olsa, bana ait bir arsa üzerinde, bir kütüphane binası yapılabilecek olsa, her şeyimi ona bağışlayacağım. Ama, benden sonrakiler, ne yapar, onu da bilemiyorum!

Yaşar Elden: Nevzat ağabey, sizin bu hatıranız Talas Belediye Başkanı için bir mesaj olsun. Umarım Talas Belediye Başkanı bu mesaj ile alâkadar olur. Şayet olmayacak olursa, ben size bir gelişmeden bahsetmek istiyorum. Biz, İletişim Fakültesine bir kütüphane kurduk. Kütüphanemiz üç bölümden

müteşekkil. Bölümün biri okuma salonu, biri gazete arşivi, biri de Kayseri Eski Milletvekili Şevket Doğan'ın kitapları. Şevket Doğan'ın 12.000 kitabı vardı. Tamamını getirdik, tasnif ettik çok güzel oldu. Şu anda okuyucu hizmetinde. Buranın girişine de “*Şevket Doğan Kitaplığı*” diye bir plaket astık. Önümüzdeki günlerde de törenle açılışını yapacağız. Ben buradan size teklif ediyorum. Eğer arzu ederseniz, bu üç bölümden meydana gelen kütüphanemizin bir bölümünü de *Nevzat Türkten Kitaplığı* olarak düzenleyebiliriz. Böylece, bu programın da bir sürprizi, bir güzelliği ve bir inceliği olmuş olsun.

Nevzat Türkten: Merak etme, talibi çok.

Yaşar Elden: Evet... Peki... Değerli seyircilerimiz, bugünkü programımız burada sona eriyor. Hepinize iyi akşamlar diliyorum.

Not: Bu söyleşi, 17 Ocak 2008 tarihinde, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Kampus Televizyonu "Kütüphaneli Evlerimiz" Programında yayınlanmıştır.

DEĞERLİ AĞABEYİM AV. NEVZAT TÜRK TEN

Âlim GERÇEL

1966 yılında Kayseri Cumhuriyet Mahallesiindeki Belediye İş Hanında Türk Kültür Derneğine Kayseri Lisesi öğrencisi olarak gidiyoruz. Burada millî ve manevî duygularımızı geliştiriyoruz. Nevzat TÜRK TEN ağabeyimi burada tanıdım. Türk Kültür Derneğinin yönetim kurulu başkanı idi. Daha sonra, Sümerbank İş Merkezindeki avukatlık bürosunda sık sık ziyaret ediyor, değerli fikirlerini alıyor ve görüşlerinden faydalanıyorduk.

Çalışkanlığı, gönül adamlığı, fedakârlığı ile örnek aldığımız Nevzat ağabeyi, daha sonra Milliyetçi Hareket Partisi il başkanı, yönetim kurulu üyesi, il genel meclisi üyesi ve Kayseri Belediyesi meclis üyesi olarak her zaman Allah rızası için hizmet yarışında gördük. 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra, daha önce maddi manevi desteğini hiç esirgemediği Erciyes dergimizin hadimi olarak bir defa daha örnek insan olduğunu bize gösterdi. İlimizde Ahmet Yesevi Mahallesinde (eski Fuar Mahallesi) 1966 yılından itibaren muhacir olarak Doğu Türkistan'dan gelen ve yerleşen Uygur Türklerinin de o günden bugüne kadar her zaman yardımcısı ve destekçisi olmuştur. Türk kültürüne verdiği destek ve hizmetlerden dolayı bugüne kadar onlarca üniversitemizde tertiplenen bilgi şölenlerinde birbirinden değerli bildirilerle katılmış ve takdir toplamıştır. Ayrıca çeşitli kuruluşlardan elliyi aşkın hizmet ve kültür ödülü almıştır. Ülkü birliğimizden dolayı yurt içinde

ve yurt dışında birçok bilgi şölenine birlikte katıldık. Günümüzün Yunus'u, Dede Korkut'u olan Nevzat ağabey, sadeliği ve yumuşak başlığı yanında haksızlık ve düzensizlikler karşısında bir anda parlayan şimşektir.

Türk dünyasında gezmediği, görmediği ülke kalmamıştır. Ayrıca Avrupa, Amerika ve Asya'da da birçok ülkeyi gezmiş, görmüştür.

Oturma arkadaşları için kurduğu Kavakçılık Kooperatifi ve Meysu Fabrikasının ortaklığı ile de onun müteşebbis karakterini görürüz.

Ağabeyim Nevzat Türkten ile tanışmak, onun değerli kültür birikimlerinden faydalanmak ve 36. senesinde Erciyes dergisinde birlikte çalışmak benim için şereftir, mutluluk kaynağıdır.

Allah'tan kendine, en büyük zevki olan Türk Dünyasına ve kültürüne hizmet için hayırlı ömürler diliyorum.

NEVZAT TÜRK TEN'İN ŞİİRLERİ

Alpaslan GERÇEL

Nevzat Türkten'in mütevezvı kışılığı onun şiirlerine de yansır. O hiçbir zaman şairlik iddiasında bulunmamıştır. Şiirlerini de bu amaca hizmet etmesi için kaleme almamıştır. Türklük davasına hizmet, doğruluk, dürüstlük, adalet; vatan, millet ve bayrak sevgisi şiirlerinin ana temalarını oluşturur.

Sözü uzatmayı gereksiz buluyor, onun değişik vesilelerle ve farklı zamanlarda yazdığı şiirleri buraya alarak değerlendirmeyi okuyucuya bırakıyoruz:

YÂ SABİR

Diyar-ı sulhta onu bilen yok
Kin diyarında rastladık çok çok
Alır hasmının hemen canını
Eğer bulunsa elinde bir ok.

Kırıcı sözlü, katı mı katı
Hoşgörü nedir, yazmaz lûgati
Bed sesiyle bir bağırırsın hele
Dayanmaz tavan, yıkılmış çatı.

Düzelmez asla daha da azar
Bir yol yüzüne edersen nazar
Görürsün Allah neler yaratmış
Abusu'l-vecih, kerîhü'l-manzar.

Ha düşman ha bu, ikisi de bir
Böyle giderse sonumuz kabir
Ne olur yâ Rab buna bir çare
Ya ona insaf, ya bize sabır.
(1978)

HAYAL ÂLEMİNDE

Hayalimde bir güzel
Dedi bana: Haydi gel.
Gönlüm sanki bu gazel:
Uçtu gitti eline.

Yıllar sanki gün oldu
Kalbim aşkıyla doldu
Bilmem bana ne oldu
Daldım sevgi seline.

Rüya gibi tez bitti
Çünkü hayaldi gitti
Beni divane etti
Düştüm eller diline. (18.10.1949)

GÖRDÜĞÜM GÜZEL

Simsiyah koyu saçlı
Ben dün bir güzel gördüm
Bir hilâl gibi kaşlı
Ben dün bir güzel gördüm.
Gül gibi yanakları
Kirazdan dudakları
Yakınmış konakları
Ben dün bir güzel gördüm.

ELLERE YÂR OLAN SEVGİLİ

Gözlerim her yerde hep seni arar
Kollarım rüyada hep seni sarar
Gönlüm her saniye hep seni sorar
Ellere yâr olan sevgili seni.

Düşündükçe ateş olur yanarım
Unuttukça öldüğümü sanırım
Bulabilsem kim demiş ki kanarım
Ellere yâr olan sevgili seni.

(23 Eylül 1949)

KAHROLASI SEVGİLİ

Çok sevdimdi ben seni
Yanağındaki beni
Adeta oldum deli
Allah kahretsin seni.

Hayatım, ruhum oldun
Hemencecik kayboldun
Başka dallara kondun
Allah kahretsin seni.

Adın kalbime yazdın
Sen kız değil bir nazdın
Mezarımı sen kazdın
Allah kahretsin seni.

Hiç kabahat yok sende
Bütün kabahat bende
Adam olmam yine de
Allah kahretsin beni.
(17.10.1949)

DÜĞÜN SALONUNDA ÇOCUKLAR

Dokunmayın hatırlarına
Düğün salonunda da olsa koşsunlar,
Kıştan bahara çıkmış danalar gibi!
Elleri değmişken
Yaşasınlar çocukluklarını.
Yavruları şimdiden
Büyüklük cenderesine sokmayın.
Hem unutmayın
En küçüğüne bile şeker ikram etmeyi
Benim hakkımı da
Onlara verin.
Düğün dernek bir vesile
Zaten bu şenlik
Kadınlardan sonra,
Çocuklar için değil mi?
(1979)

DAĞLARIM

Aşkınla gönül dağlarım
Mecnun'dan başka neyim
Nerde benim dağlarım.

DİLLERİM

Ruh şad eder dillerin
Yardımcısı Tanrı olsun
Sana bağlı dillerin.
(Ekim-Kasım 1948)

SEVMEK

Sevmek ne güzel şey
İnsanı hülyaya daldırır.
Sevmek ne güzel şey
İnsanı semaya kaldırır.
Sevenler unuttur dünyayı
Sevgilisini alır da yanına
Gider mehtapta kırlara
Dalan sihirli âleme
Seyredecek semayı.
(10 Kasım 1949)

NEREDESİN?

Sen
Rüyalarımın sevgilisi
Sen
Hülyalarımın cicisi
Neredesin?
Hani o güzel sesin
Yanaklarımı yakan
Dudaklarımı kavuran
O sihirli nefesin?
(15 Kasım 1949)

TATLI HAYALLER

Bugünü düşünürken hatırladım dünleri
İçim hasretle doldu istedim o günleri

Geçen o baharıma ah edip hayran kaldım
Tekrar yaşamak için naçar hayale daldım.

Boğazları küpeli iki ak kuzu vardır.
Hiçbir yere sığmazdık "Ali Dağı" da dardı.

Otlatmağa giderdik, tarlaya, bağa, dağa,
“Elim Yağlı” oynardık, koşardık sola, sağa

“Saklambaç”ı kızlarla oynardık ekser zaman
Biz erkekler isterdik oyunlar olsun yaman.

Giderdik subaşına, çörtende yıkanırdık,
Bazen de dağa çıkar, yorulur tıkanırdık.

“Met” oynardık çok zaman, bağırdık “yel yelek”
Kavuna rağbet etmez, olsun derdik hep kelek.

İnlerinde oynardık, yuvamızı “Dut Dere”,
Bu tatlı hayallere devamdayken ne çare.

Hüzün veren sesiyle bozacının uyandım
Geçen çocukluğuma bir kere daha yandım.
(10.05.1950)

YEŞİL ADA’YA

Kıbrıs, yeşil ada.
Selam sana!
Palikarya varsın ulusun.
Sen benimsin
Sen maloldun bana
Altmış beş bin cana.
Yeşil ada!
O taraftan esen yel
Selâm getir bana.
Bu selâmlar içinde
Dağından taşından,
Ağacından, kuşundan,
Ak saçlı ninemden, küçük Ayşe’den
Fatihalar okuyalım
Şehitlerin ruhuna.
Yeşil ada!
Selâm sana.
Çakal ulumalarından,
Ayı homurdanmalarından,

Sakın korkma ha!
Korkma yakışmaz sana.
Çünkü sen Türk'sün,
Adımı verdim sana
Dün olduğun gibi Türk'sün, bugün de
Daima Türk kalacaksın
Tarih boyunca...
(20.03.1950)

ELİN SANIRIM

Bazen açık penceremden
Rüzgâr içeri girer de
Okşar yüzümü,
Elin gibi.
Onu elin sanırım;
Çünkü her şey
Senden bir parça gibi gelir bana...
Bazen hayallerken seni
Kendimi kollarında sanır
Dalarım...
Ve o zaman
Yüzümü okşayan
Bir nefes gibi dolaşan
Ilık yeli
Senin elin,
Senin nefesin sanırım.
(05.02.1950)

NEYE DÖNDÜRDÜN BENİ?

Sana gönül bağlarım
Çaylar gibi çağlarım
Dertli gibi ağlarım
Neye döndürdün beni?
Ağlarım gündüz gece
Kimse bilmez gizlice
Söyleyemem tek hece
Neye döndürdün beni?
Yel eser ılık ılık
Kalbim de sana kırık

Gözüm aşktan pek yılık
Neye döndürdün beni?
(10.03.1950)

İT, AYISI SÜRÜSÜNE

Yürü it oğlu yürü
Ardından piçler sürü
Bana insan Türk derler
Sense ayıdan sürü
Ürü it oğlu ürü
Nasıl unuttun dünü
Güzel Katerina'nı
Bana sattığın günü.
(15.04.1950)

GÖNÜL FERMAN DİNLEMİYOR SEVGİLİM

Gönül ferman dinlemiyor sevgilim:
Sen bir zengin kızıydın,
Bense orta hâlli
Memur oğluyum.
Ama yine de
Seni sevdim...
Gönül ferman dinlemiyor sevgilim.
Ama o gönülün
Kendi hesabı;
Zira dinletiyorlar...
Ben seni sevmişim,
Yahut sen de beni;
Ne çıkar...
Ama razı olmayıp
Baban vermedikten sonra
Kayseri'nin âdeti
Böyle olduktan sonra
Ben istediğim kadar
Hayal kurayım.
Tabi boşa kurarım
Seni vereceklermiş
Zengin oğluna...
(30.05.1950)

GASBODİN TÜRKÜSÜ

Hey Gasbodin Gasbodin!
Ne iman kaldı, ne din.
Kimseye mana bulama
Kendi elinle ettin...
Müthiş girdin kafese
Sesin benzer o sese
Bir ayının emrinde
Hırlıyorsun herkese.
Düşünüp arlanmazsın
Köleliğe kanmazsın
Rezil kepaze mahlûk
Sen hiç mi utanmazsın?
Çakal mısın, köpek mi?
Kalles misin, ödleğ mi?
Kurulunca işlersin
Kukla mısın, bebek mi?
(10.11.1950)

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Ad saldık ilden ile
Koymadık hiçbir belde
Ant içtik Kore'ye de
Adımız andımızdır.

Akınımız tufandır
Öz yurdumuz Tarandır.
Kitabımız Kur'andır.
Adımız andımızdır.

Biz Rabb'in halis kulu
Ulu, pis, kâfir, ulu
Yoktur bizden daha ulu
Adımız andımızdır.

Sakınmayız gözümüzü
Vatan için özümüzü
Tutarız biz sözümüzü
Adımız andımızdır. (15.11.1950)

KAHVERENGİ GÖZLERİN

Beni sana bend'eder
Kahverengi gözlerin.
Seni seviyorum der
Kahverengi gözlerin.
Baktıkça eritiyor,
Aşkımı diriltiyor,
Yaşamama yetiyor
Kahverengi gözlerin.

Sensin gönlümün eşi
Benliğimin ateşi
Hayatımın güneşi
Kahverengi gözlerin.

Gül gibi güzel yüzün
Tatlı nağme her sözün
Senin hülasan, özün
Kahverengi gözlerin.

Her zaman olur kader
Zaman etme heder
Dolmasın korku, keder
Kahverengi gözlerin.

Hayatın neyi düzgün,
Görmek istemem üzgün.
Baksın bana hep süzgün,
Kahverengi gözlerin.

(23.11.1950)

SÖYLETME BENİ

Hafif buyur efendim,
"Küpüne zarardır keskin sirke"
Mağlup olma benliğine,
"Narsis" gibi.
Ve bendene,
Bindiğin dalı kesercesine
"Cehenneme kadar yolun var" deme...
Kırma,

Hem de söyletme beni!
Cehennem bizzat sensin!
Ve ben,
Senin ateşine mahkûm
Bir cehennemlik!

YARIN BİZİMDİR

Kışner atımız
Var pusatımız
Harp sanatımız
Yarın bizimdir.

Susacak Bulgar
Ölecek Ruslar
Turan nazlı yâr
Yarın bizimdir.
Kan dökeceğiz
Diz çökeceğiz
Bel bükeceğiz
Yarın bizimdir.

Kıbrıs benimsin
Turan yerimsin
Kırım sevinsin
Yarın bizimdir.

(Ocak, 1951)

KALE KAPISI

(Kayseri Kalesi aslanlı kapısı)

Yüzünde keder
Bitemler eder
Bakımsızım der
Kale kapısı.

Eskiden kaldı
Şerefli, şanlı
İki aslanlı
Kale kapısı.

Hep biteviye
Bakar güneye
Kıbledir diye
Kale kapısı.

Üstünde oda
Teşkilat* orda
Saklasın Hüda
Kale kapısı.

(Ocak 1951)

*Türk Gençlik Teşkilatı Kayseri Şubesi.

ALLAH DIYE ÖLMEK İÇİN

Allah diye ölmek için bu dünyaya gelmişiz
Vatan için, bayrak için ölmesini bilmişiz
Cenk yerinde serden geçip düşman bağı delmişiz
Allah diye ölmek için bu dünyaya gelmişiz.

Allah izni, kan kuvveti yere düşman sermişiz
Aciz düşman dinince her an aman vermişiz
İcabında dilenmeden şefaate de ermişiz
Allah diye ölmek için bu dünyaya gelmişiz.
Söz verince dünya göçse sözümüzde durmuşuz
Bizi vurmak isteyen can evinden vurmuşuz
Bu dünyaya, insanlığın örneğini vermişiz
Allah diye ölmek için bu dünyaya gelmişiz.

(02 Nisan 1951)

ERCIYES GİBİ

*Erciyes dergimizin ve teşebbüsümüzün
küçümsenmesi sebebiyle*

Bütün haşmetiyle sevdik ismini,
Kapağına daim, koyduk resmini
İttifakla dedik: Olsun Erciyes,
Gururla dergiye verdik ismini.

İlm ü irfan için çıktık bu yola
Koyduk varımızı, girdik kol kola
Maksadımız Türk'ün harsına hizmet
Sayimize tevfik Allah'tan ola.

Ancak istemezler dediler heman
Kadroları zayıf, muhteva yavan
Kösteklersen şiir, yazı vereni
Kapanacakları görünür ayan.

Ey karnı almaz, beşinci kolsun,
Dilerim dar gönlün, hüsrarla dolsun.
Senin de ey karı Erciyes gibi
Her zaman başın dik, alnın ak olsun.

(1978)

HAYALİ KALDI BENDE

Aradan zaman geçti sevgin halloldu derde
Nerde o geçen günler nerde sevgilim nerde
Elden gitti fırsatlar çocukluk vardı serde
Dudağındaki benin beni hayali kaldı bende.

Servi boylum boyuyla bir fidan, bir daldı
O güzel yanakları tabiatından aldı
Dudağı kiraz gibi kim bilir belki baldı
Dalgalı kumral saçın hayali kaldı bende.

Dermansız âşığıyım seni bir canımız
Yaresi var kalbimde onun tiğ-i müjganım
Yâr eli kurtarmalı ağındayım hicranın
Gözlerindeki ummandan bir hayal kaldı bende.

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer
Maziden tatlı bir şey kalmışsa daha eğer
İstrabın da duydum bir zevki varmış meğer
Kısa süren baharın hayali kaldı bende.

(20.12.1953)

İlk şiirim 1958 yılında Uşak Lisesinin yayın organı olan “ASENA”da yayımlanmıştı. 1959-60 yılları arasında, Uşak’ta günlük olarak çıkan “GÜREL” adlı gazetede “haber,köşe yazısı, fıkra, makale” yazılarım yayımlandı. Bunların bazılarının orijinalleri her nasılsa elimde kalmış. İstanbul’da üniversiteye başladığım 1960 yılında “SON HAVADİS” gazetesinin “Üniversite Köşesi” adlı sütununda edebî yazılarım; aynı yıllarda PTT mensuplarının İstanbul’da çıkardıkları “POS-TEL” adlı aylık dergide şiir, hikâye, fantezi tarzında yazılarım çıktı.

1962 yılında Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün üçüncü sınıfına nakletmiştim. Burada benim için yeni bir dünya, yeni bir çevre oluşmaya başlamıştı.

Bölümdeki arkadaşlarımın bir kısmı “askerî öğrenci” idi. Şimdi hepsi emekli ya da rahmetli olan bu arkadaşlarımla edebî sohbetler yapıyor, yazıp çiziyorduk. 1963 yılının başlarında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünde “ilmî yardımcı” olarak çalışmaya da başlamıştım. Aylık “TÜRK KÜLTÜRÜ” dergisinin Ayyıldız Matbaasındaki matbaa, tashih ve basım işlerini takip ediyor, bu arada matbaanın sahibi rahmetli Hami KARTAY’ın çıkardığı “BAYRAK” adlı dergide de yazıyordum. Matbaada operatörlük yapan Rüştü KAROĞLU, rahmetli emekli general Fuat ULUÇ, rahmetli Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK ile kardeşi Av. Alev KOCATÜRK ve matbaaya gelip giden pek çok yazar çizerle tanışıyordum. Nurettin MENEKŞE “KÜLTÜR” adlı üç aylık bir dergi çıkarıyordu. Uluç Paşa ile “BAYRAK” dergisine yazıyorduk. Alev Kocatürk, rahmetli babası edebiyat tarihçisi Vasfi Mahir KOCATÜRK’ün “TÜRK EDEBİYATI TARİHİ” adlı eserini bastırıyordu. O güzel ve değerli eserin Ayyıldız’da basılan nüshalarından biri bende var.

Sanırım 1964 yılından itibaren “TÜRK KÜLTÜRÜ” der-

gisinde de makale, kitap tanıtması, nekroloji (ölüm haberi ve biyografi) yazılarım yayınlanmaya başladı. İlk araştırma yazım "Atatürk Kronolojisi" adını taşıyordu. (III. Cilt 25. Sayı, s. 64-69). Bu arada, Kocabeyoğlu Pasajı'nda ağabeyi rahmetli İlhan'la birlikte sahafılık yapan Turan'ın finanse ettiği "BİBLİYOGRAFYA-KİTAP HABERLERİ BÜLTENİ" adlı üç aylık dergiyi de yönetmeye başlamıştım. Sanırım bu dergi 14 sayı kadar çıktı.

1978-1980 yılları arasında Elazığ Fırat Üniversitesine ayda bir derse gidiyor, orada bir hafta kalıyordum. Daha sonra 1982-1989 (Ekim) yılları arasında Elazığ'da geçici görevle çalıştım. Burada TDE Bölümü Başkanlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Üniversite Senato ve Yönetim Kurulu üyelikleri yaparak "FIRAT ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ-SOSYAL BİLİMLER" adlı derginin bütün işlemlerini yürüttüm. Bu arada "FIRAT HAVZASI FOLKLOR VE HALK EDEBİYATI SEMPOZYUMU" adı altında dört bilimsel toplantı hazırladım ve yönettim. Tunceli'de "DOĞU ANADOLU'NUN SOSYAL-KÜLTÜREL VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU" adlı sempozyumun hazırlanması ve yönetiminde görev aldım. Tunceli'de "SULTAN BABA" ve Bingöl'de "KÖROĞLU" adlı sempozyumlar hazırladım. Tabii, bu sempozyumların sosyal faaliyetleri arasında "ÂŞIKLAR ŞÖLENİ" hazırlayarak, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Hasretî, Rahmeti, Hacı Karakılçık, Rahmanî, Meydanî gibi tanınmış halk ozanlarını Fırat Üniversitesinde ağırlayarak halka açık programlar yapmıştım.

Elazığ Fırat Üniversitesi'nde görev yaptığım 1982-1989 yılları arasında yurt dışı ve yurt içinde pek çok bilimsel toplantıya katılarak tebliğ sundum. Tabii, bu süreç içerisinde yazdığım makaleleri de Kayseri'de yayımlanan "ERCİYES" dergisine de gönderiyordum. Ama ne sahibi Nevzat Türkten'i ne de Âlim Gerçel'i tanıyordum. Elimdeki bilgilere göre "ERCİYES"te ilk makalem 1981 yılının Mayıs ayında (S. 37, s.15-19) çıkmış. "Hâtem-i Tâi (Tey) Masalı" adlı bu yazım Eylül ayına kadar tefrika edilmiş. O zamanlar DTCF'nde doçent idim, henüz

Elazığ'a gitmemiştim.

Elazığ'da görevli iken, Mayıs 1984 yılının 12-13 Mayıs tarihlerinde Kayseri'nin Develi İlçesinde "IV. SEYRANİ SEMİNER VE ŞENLİKLERİ" adlı bir sempozyum düzenlenmişti. Ben de bir tebliğ ile katılacaktım. 11 Mayıs gece yarısı bir otobüse binerek sabaha karşı Kayseri'ye ulaştım. Sabah 08.00'e kadar terminalde uyuklayarak bekledim, sonra da bir dolmuşa binerek Avukatlar İş Hanına geldim. Asansör kapısının önünde beklerken yanımda benden uzun boylu, başında "kasket" olan bir kişi belirdi. Beraber asansöre bindik, o kişi bana sordu: "Kaçınıcı kata çıkacaksın?". Ben: "Dördüncü kat!" dedim. Yine sordu: "Kimi göreceksin?", ben: "Nevzat Türkten'i göreceğim!" deyince, "Sen kimsin?" dedi, ben: "Tuncer Gülensoy" dediğimde, dönüp bana sarıldı. "Hoş geldin, ben Nevzat Türkten!" dedi. Odasına girdik, sohbet ettik; sonra birlikte Cuma namazına gittik. Öğle yemeğini Kebapçı Şakir'de yedirdi. Daha sonra da Develi'ye giderek sempozyuma katıldık. Sempozyum bittikten sonra ben Elazığ'a dönecektim. Sonradan benim yüksek lisans ve doktora öğrencim olacak Kadir Özdamarlar, "Hocam bu akşam Kayseri'de Şâirler Şöleni var. Ona jüri üyesi olarak katılırsanız memnun oluruz! Gece de bizde misafir olursunuz." dedi. Ben de Kadir'i kıramadım, bir gece daha kalarak Kayserililerle ahbablığı sürdürdüm. Bu gelişim benim Kayseri için ön hazırlığımmış. 1989 yılının Ekim ayı ortalarında Erciyes Üniversitesi'ne kadrolu profesör atandığım zaman burada 18,5 yıl kalacağımı hiç düşünmemiştim.

16 Ekim 1989 - 30 Ocak 2006 tarihleri arasında bu üniversitede Rektör Yardımcısı-Vekili, Bölüm Başkanı, ÖSYM Kayseri İl Temsilcisi olarak hizmet ettim, ders verdim, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi yetiştirdim: Rasim Deniz, Kadir Özdamarlar, Nevzat Özkan, Suzan S. Tokatlı, Namık Aslan, Mustafa Fidan Erciyes Üniversitesi'nde yardımcı doçent, doçent ve profesör olarak görev yapanlar. Tabii bu arada sevgili Nevzat Ağabey'le dostluğumuz devam etti, Erciyes'te yazılarım yayımlandı.

Erciyes'in 2014 Ocak sayısı (S. 433)'nda, Yaşar Elden'in Nevzat Türkten ile yaptığı röportajda şöyle bir paragraf var. N. Türkten anlatıyor: "Bu arada, Türk Folkloru diye bir dergi çıkardı. Kalburüstü yazarçizerlerimiz orada yazarlardı ve bu dergi kapanmıştı. Emir Kalkan geldi. Dedi ki, bu yazarçizerlerin adresleri bende var. Onlara birer mektup yazalım, dergimize yazı göndersinler. Aynen yaptık, hepsine mektup gönderdik. Başta Prof. Dr. Tuncer Gülensoy olmak üzere ki kendisi Elazığ Fırat Üniversitesindeydi. Şöyle, kocaman bir koli yazı geldi. Hayrola, göndereni de tanımıyorum o zaman. Koskoca koli, acaba içinde ne var? Açtık baktık ki azizim senelerce yetecek kadar yazı..."

İşte benim "ERCİYES" dergisi ve Nevzat TÜRKTEN ağabey ile olan tanışıklığımın kısa bir hikâyesi.

Ulu Tanrı Nevzat Ağabey'e sağlıklı ömür nasip eylesin, ERCİYES'e de daha nice 37 yıl yayın hayatı versin.

(1 Mart 2014, Ankara)

Saygıdeğer Okuyucularımız,

Kayseri’de, 36 yıldan beridir yayın hayatını sürdüren ve Aralık 2013 tarihi itibarıyla de 436. sayıya ulaşan, “milliyetçi-mukaddesatçı” bir çizgide kültür ve sanata, millî tarih ve edebiyata hizmet veren bir dergimiz var: *Erciyes*

Erciyes dağı kadar başı dik, ufku geniş bir dergi... Bu 36 yıllık süre içerisinde yüzlerce amatör okuyucusu şair oldu, edip oldu, öğretim görevlisi ve öğretim üyesi oldu... 1.550 şair ve yazar, *Erciyes* dergisinde yer buldu.

Onu kuran, ona hayat veren iki güzel insan; biri derginin Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Sayın Av. Nevzat Türkten, diğeri de derginin Genel Yayın Müdürü, İnş. Müh. Sayın Âlim Gerçel” beyefendiler...

Sayın Âlim Ağabey bir mektup göndererek “Türk kültürü çerçevesinde Kayseri kültürüne büyük hizmetleri olan *Erciyes* dergimizin Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Sayın Av. Nevzat TÜRK TEN için ‘NEVZAT TÜRK TEN ARMAĞANI’ isimli bir kitap hazırlamaktayız.

Bu eserin 2013 yılında (Erciyes’in 36. yayın yılında) yayınlanmasını planlamış bulunmaktayız.

Bu kitapta; sizin de uygun göreceğiniz yazınızın olması zenginlik katacaktır.” demekte bir dergi yazı ailesi ferdi olarak bizden ilgi beklemekte, selâm ve sevgi sunmaktadırlar.

Buna verilecek en güzel cevap, yıllardan beridir abone olarak okuduğumuz, yazılar göndererek okuyucuları ile fikirlerimizi paylaştığımız bir “Derginin Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Nevzat Türkten” gibi bir ağabey için hazırlanacak “Armağan Kitap”ta, duygularımıza tercüman olması bakımından aşağıdaki dörtlükleri kaleme aldığımızı, bunları da öncelikle siz saygıdeğer okuyucularımızla paylaşmak istediğimizi belirtmek isteriz...

Kalbî sevgi ve saygılarımızla...

- 1 -

Nevzat Türkten, Erciyes'in bânisi;
Kanı odur, canı odur hâmisi;
"36", kültür yüklü gemisi;
Kayseri'den, kâhı yürür, kâh koşar;
Sevgi taşır, o ülküler gânisi...

Nevzat Türkten, Erciyes'e temeldir;
Alan değil, o hep veren bir eldir;
Vermek elbet, alan elden güzeldir;
Kayseri'den, kâhı yürür, kâh koşar;
Hedef belli, niyet belli, kim şaşar?..

Nevzat Türkten, Erciyes'in yazarı;
"Hâtıra" der, "dünden" kurar pazarı;
Sitem hakkı, "abone"ye azarı;
Kayseri'den, kâhı yürür, kâh koşar;
Âlim abi, "Peki!.." der, güçlük aşar...

Nevzat Türkten, Osmanlı efendisi;
Selçukî'dir, Türkmen'in tâ kendisi;
Anayurttan Atayurda var sesi;
Kayseri'den, kâhı yürür, kâh koşar;
Hizmet için, hizmet derken hep coşar...

Nevzat Türkten, örnek baba-dededir;
Matbuatta, neşirde âbidedir;
Vefa arar, o bir gönül-dîdedir;
Kayseri'den, kâhı yürür, kâh koşar;
Dergi ölse, sanmayın ki o yaşar...

Nevzat Türkten, KAYIKÇ'Ali ustası;
Hem okumak, hem de yazmak hastası;
Keser bir gün, "100 yaşı"nın pastası;
Kayseri'den, kâhı yürür, kâh koşar;
İlmî cihâd, kalem elde, sen başar!..

- 2 -

Erciyes'dir, Kayseri'nin ağası;
Dostu dosta, hasretliye erdirir;
Erciyes'dir, dergilerin en hası;
Gerçek nedir, doğru nedir gördürür;
Erciyes'ten Türklük gelir, davası...

Erciyes'tir, Türkten-Gerçel tutkusu;
İlme sevda, kardeşliğin buğusu;
Turan ülkü, Atsız'ların büyüğü;
Gerçek nedir, doğru nedir gördürür;
Önde Kürşad, ardında Türkes yürür...

Erciyes'tir, üç hilâl'in kalesi;
Şarktan garba, bozkurtçadır yelesi;
Cenup şimal, duysun bu Türk'ün sesi;
Gerçek nedir, doğru nedir gördürür;
Hakk yolunda, nice canlar verdirir...

Erciyes'tir, dünü çağa bağlayan;
Yarın için, atalara ağlayan;
Kâhı Seyhun, kâh Fırat'ça çağlayan;
Gerçek nedir, doğru nedir gördürür;
İç düşmanı, dış düşmanı yerdendir...

Erciyes'tir, güzel örnek, has hedef;
İçi inci, dışı mercan, bir sedef;
Arı dili, satır-satır, eyler def;
Gerçek nedir, doğru nedir gördürür;
Bugünleri düne taşır, erdirir...

Erciyes'tir, KAYIKÇ'Ali aynası;
Makalenin, şiirlerin en hası;
Dedem Korkut, atam Derviş duası;
Gerçek nedir, doğru nedir gördürür;
Hainleri, yerden yere vurdurur...

NEVZAT TÜRK TEN DURUŞU

M. Hâlistin KUKUL

Türk Edebiyat Dergiciliği, Nevzat Türkten'in çıkardığı *Erciyes* dergisi ile farklı bir çehreyle tanışarak yeni bir edebî şevk, yeni bir edebî seviye, sanat-ilim muvazenesini tesis ve teminle üstün bir bedî/estetik mizaca sahip olmuş ve Türkçe'ye gösterdiği hassasiyetle de fevkalâde bir millî kültür temsilciliğini omuzlamıştır.

Asla münzevî değil, mütevâzı ve mülâyim tabiatı yanında; millî ve manevi meselelerdeki taviz vermez tavrı, bütün hayatını hasrettiği eserinde yani *Erciyes* dergisinde kendini göstermiş; böylece, umumi Türk edebiyatı içerisindeki abidevi mevkiini kazanmıştır.

Nevzat Ağabey; bazılarının söylediği veya iddia ettikleri gibi, sadece "Kayseri Kültürü"ne değil, onun nezdinde bütün Türk Dünyasını ihata eden bir "millî kültüre" aşk ve şevk ile hizmet etmiş ve bunda da başarılı olmuştur.

Eser, ortadadır. Yani; Ziyâ Paşa'nın, bir terkîb-i bendinde dediği gibi:

"Âyînesi işdir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde."

Erciyes dergisi ile Kayseri, bu tür faaliyetlerin merkezi kabul edilen -ki, öyledir- İstanbul'un haricinde, diyebilirim ki bazı cepheleriyle Ankara gibi diğer birçok şehrimizi bile geride bırakacak derecede hamle yapmıştır. Tarihî hüviyetiyle *Türk Yurdu* dergisi ile yaşıttır. Ayrıca; Türkiye'nin en çok makale yayınlanan dergisi olmasıyla da büyük bir önem kazanmaktadır.

Erciyes dergisinin Kasım 2001 tarihli 287. sayısının birinci sayfasında, Nevzat Ağabey, bu hususta şu bilgileri vermektedir:

"Bilindiği üzere *Erciyes*'in ilk çıkış tarihi 1910'dur. 1912'ye kadar aralıklarla yayınlanmış, 1938-1950 yılları arasında *Kayseri Halkevi Dergisi* olarak neşredilmiştir. Ocak 1978'den bu

yana da tarafımızdan yaşatılmağa çalışılmaktadır. Gayret bizden, destek milletimizden, tevfik Allah'tandır."

Nevzat Türkten idaresinde, Ocak 1978'de yayına başlayan *Erciyes* dergisi, -dergiye veda ettiği- 2013 yılı aralık ayı sayısı ile otuz altıncı yılını tamamlayarak 434. sayısına ulaşmış/ ulaştırılmış ise, bu hizmet ve başarının bir vilâyet ile sınırlandırılmaya çalışılması, büyük bir yanılmanın ötesinde, hataya düşölmek demek değıl midir?

Erciyes dergisi, geniş yazı kadrosuyla, Türkiye'nin sınırlarını aşmamış mıdır? Türk Dünyası'na mal olmuş bir sanat, költür ve edebiyat dergisinin hizmetinin "darlaştırılması", bir kıskançlığın ötesinde, bu saydıklarımızın manalarının anlaşıl-maması da demektir.

Erciyes dergisinde ilk şiirim Haziran 1987'de yayımlandı. Geçen yirmi yedi sene içersinde, onda, yüz seksene yaklaşan şiir ve makalem okuyucularla buluştu.

Her zaman iftihar ettiğim yazı kadrosu olarak bizlere, büyük zorluklara rağmen her türlü imkân ve fırsatı hazırlayan idari salâhiyetlilerin ve mesullerin önünde yürüyen iki isim var ki, Türk fikir hayatı da bunlarla gurur duymaktadır /duymalıdır. Bu iki ismi hep yan yana, hep omuz omuza ve hep gönöl gönöle gördüm. Bunlar, herkesin yakından tanıdığı Av. Nevzat Türkten ve İnşaat Mühendisi Âlim Gerçel'dir.

Türk Edebiyatı'na baktığımız zaman, içinde maliyeciden, kimyacıya, fizikçiden, mühendise, doktora kadar nice fedakar insanlar bulunuyor. Nevzat Ağabey, Yavuz Bülent Bâkiler gibi avukat olanlar, Çınarlı gibi maliyeciler, Feyzi Halıcı gibi kimyacılar, Fazıl Hüsnü, Mustafa Necati Karaer gibi subaylar, Bahaeddin Karakoç gibi sağlıkçılar, Abdürrahim Karakoç ve Peyami Safa gibi ilk mektep mezunları, Necip Fâzıl gibi felsefeciler... hep, bu güzelliklere imza atanlardır.

Benim, bizzat, yazı ailesinde bulunduğum *Hisar*'ı (16 Mart 1950 - Ocak 1957) arası 75 ve (Ocak 1964 - Aralık 1980) arası da 202 sayı olarak toplam 277 sayı çıkaran Mehmet Çınarlı'nın,

Türk Edebiyatı Dergisi'ni 1972'den itibaren çıkaran Ahmet Kabaklı Hoca'nın ve Çağrı Dergisi'ni 1957den beri hâlen çıkarmakta olan ve 650 sayıya ulaştıran Feyzi Halıcı'nın ne zorluklarla mücadele verdiklerini yakından bilenlerdenim.

Mesela; vefatının onuncu yılında, *Erciyes* dergisinin 2009 Eylül sayısında yayınladığımız "Çınarlı'dan Mektuplar" başlıklı, bana gönderdiği otuz civarında mektuplarının büyük bir bölümünde Çınarlı, bu sıkıntıları nasıl yaşadığını bizzat anlatmaktadır. Bunlar, edebiyatımızın, bir döneme damgasını vurmuş gerçekleri olarak kayıt altına alınmıştır.

İnanıyorum ki, bu yazdığı sıkıntıların belki yüz mislini yazamamıştır ve aynı sıkıntıları *Erciyes* dergisi, *Çağrı* dergisi ve başka dergilerimiz de çekmiştir/çekmektedir. Bu hususta, Nevzat Ağabeyin, *Erciyes* dergisinin Ocak 2012 tarihli 409. sayısında yayınlanan "Aziz Okuyucu, Değerli Abonelerimiz, Müteşekkirdi Olduğumuz Yazar ve Şairlerimiz" başlıklı yazısı ibret vericidir. "Okuyucu, abone ve yazar/şairler"e yaptığı müşterek hitap, bir "çırpınısın, arayışın, takviye isteyişin" ifadesidir. Bu seviyedeki bir derginin mesul sahibi kimden yardım/imdat isteyecektir? Bu yardım/imdat bugüne kadar niçin yetişmemiştir de bu çılgınlığa sebep olmaktadır?

İnanınız, defalarca bu "çılgınlığın" şahidi oldum. Amma, bütün bunların bir cephesinde "mali kuvvet" durmaktadır ki, benim yapabileceğim iki şey vardı, biri dergiyi yazı bakımından takviye etmek, ikincisi de derginin şifahi ve yazılı tanıtımını yapmak. Amma gördüm ki, bunlar da bu feveranı önlemek için yeterli değilmiş!

Nevzat Ağabeyin bu ibretlik yazısından bazı bölümleri sunmayı bir vazife olarak görüyorum. Çünkü *Hisar* dergisi gibi bir dergimiz de sırf bu mali sebeplerle kapanmak zorunda kalmıştı. 1980'de *Hisar* kapandıktan dört yıl sonra, Mehmet Çınarlı'ya: "Ağabey, *Hisar*'ı tekrar çıkarmayı düşünüyor musunuz?" sorum üzerine, bana -o zamanlar Hürriyet gazetesinin çıkardığı *Gösteri* dergisini kastederek- : "Eğer büyük bir ekonomik güç olur da *Gösteri* gibi televizyonlarda reklamını

yapabilirsem, evet!” demişti. Anlıyordum ki büyük hedefleri vardı amma, nefesi yetmiyordu!

Nevzat Ağabey’de de benzerini gördüm. Sözünü ettiğim yazısında şöyle diyor:

”İlk neşir yıllarından bu yana çok şey değişti. Bol olan abonelerimiz önemsiz miktarlara geriledi. Beş yüzlerde olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün Halk Kütüphaneleri için abone adedi bu senelerde 151 adet olarak uygulanır oldu.”

Düşününüz; koskoca bir Kültür Bakanlığı, Türk fikir ve edebiyat dergiciliğinin Anadolu’daki bu gür sesini filizlendirmek için, ondan 151 tane satın almayı hizmet sanıyor.

Mehmet Çınarlı demişti ki: “Bakanlık, *Hisar*’a abone oluyor. Ardından da bunları posta ile taahhütlü göndermemizi istiyor. Ankara’nın içinde, dergilerin elden teslimini kabul etmiyor. Böylece, dergiden alacağımız para da posta masrafına gidiyor.”

İşte, Türkiye’deki dergiciliğin ve ciddî edebiyatçılığa verilen değerın hulâsası budur! Demek ki, değişen hiçbir şey yoktur!

Nevzat Ağabey devamla, bir başka “acı gerçeği” de dile getirerek şunları söylüyor:

“... *Erciyes* dergimizin Türk kültürüne hizmet maksadımız yanında, üniversite öğretim üyelerinin yazılarını neşrederek onların doçent ve profesör olmaları için ihtiyaçları olan makale neşretmelerine imkân sağlamak da ön planda idi. Bu sebeple, gelen yazılarla *Erciyes* bir üniversite neşriyat organı gibi çalışıyor ve hizmette bulunuyordu.”

Nevzat Ağabeyin sözünü ettiği kişiler, bu cümlelerin “tahlilini” yapamayacak mizaçta olabilirler mi? Hiç sanmam! Amma; bu kadar ihmale de “Pes doğrusu!” derim. Böyle bir hizmete iştirak, bu sözler söylenmeden, ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığının yardımı da beklenmeden; bizzat, evet bizzat üniversitelerin ilgili bölümleri yani başta Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümleri tarafından yapılmalıydı. Sadece *Erciyes* dergisine mi? Kat'iiyen! Hepsine!...

Bu kadar vurdumduymazlık ve bananecilik içersinde, yeşermeye çalışan bir filizi seyretmek, inanınız ki onu koparmakla eşdeğerdir. Bir “avukat” ile bir “inşaat mühendisi”, Türk dilinin, Türk edebiyatının, Türk sanatının ve Türk kültürünün mesafe alması, gelişmesi ve cihanşümul olması için çırpınıp didinecekler, bu işi asıl meslek edinenler, belli maksat ve hedeflerini elde ettikten sonra, ona bigâne kalacaklar, olacak iş mi?

Samsun'da, birkaç sene önce, dergicilik ile ilgili ve hemen hemen tamamı Samsun haricinden davet edilen konuşmacılardan meydana getirilerek yapılan bir panelde, konuşmacılardan sadece biri, bir defa “*Hisar* dergisi” dedi ve hiçbir diğ er dergilerin ismini dahi anmadı. Yanımda, kıymetli ağabeyim Yavuz Bülent Bâkiler de vardı, şahittir. Kendisine, bir iki göz attım, huzursuzdu fakat sesini çıkarmadı. Panel sonunda söz alıp, kırk seneyi aşkın bir zamandan beri yazmakta olduğum, *Hisar*'ın yanında *Türk Edebiyatı*, *Çağrı* ve *Erciyes* dergilerinden niçin hiç söz edilmediğini; bunların, Türk dili, edebiyatı ve fikir hayatı üzerindeki hizmetlerinin nasıl unutulabileceğini ifade ettim.

İsmi ni reklamı olmasını istemediğim için yazmayacağım, İzmir'den gelen bir konuşmacı, bana hitaben:

“Beyefendi niçin alınganlık gösterdi, anlayamadım!” diyerek meseleyi geçiştirmek istedi. Panel bitip avluya çıktığımızda, tesadüf bu ya, yan yana yürüdük. Bu zat dedi ki: “Şu *Erciyes* dergisinin de nesi var anlayamadım?” Tabî ki söz bana idi. Dedim ki: “Siz, daha dergileri tanımıyorsunuz; bir de kalkmış konuşmacı olarak bir panele katılıyorsunuz. *Erciyes* dergisi, Türkiye’de, en çok makale yayınlanan dergilerimizin başında gelir.”

Bunun üzerine, yanındaki arkadaş kolundan tutarak kendisini çekti. “Doğru söylüyor” dedi. Ve o zat, sesini kesti.

İşte, böyle bir memleket manzarası karşısındayız. Kim nerededir, ne yapıyor, bu işler nasıl yürüyor belli değildir. Külfeti çekenle, nimeti üleşen apayrı cenahlardadır.

Benim, *Erciyes* dergisi ile münasebetim, 1987 Haziran sayısında, onda ilk şiirimin yayımlanmasıyla başladı. Bunu, yurkarda da ifade ettim. Demek ki, çeyrek asrı aşan bir süredir onunla beraberim. Bu durum, elbette ki, bir gönül muhabbetinin eseridir. İdari kadronun ve yazı kadrosunun maharetidir.

Bilinmelidir ki, bu yolda yürüyenler, muzdarip/çileli insanlardır. Nevzat Ağabey de öyledir. Hep düşüncelidir. Bir yerlere, hizmet maksadıyla ulaşmak gayretindeki gönül adamları böyledir. İçinde, yaşadığı cemiyete dair endişeleri kıvır kıvır, buram buramdır. Bilge insanlardır da bunu kimseye sezdirmek dahi istemezler.

Bazıları, bu hayatı dopdolu yaşamayı, ötede beride vakit öldürmek/zaman doldurmak/geçirmek veya harcamakla eş manada değerlendirirken, Nevzat Ağabeyler, bu cemiyetin bütün sıkıntılarını nabızlarında hissederek gecelerini de gündüzlerine katmak gayretindedirler.

Elbette ki tarih, herkesi kendi niyeti ve ameliyle tartacaktır. *Erciyes* dergisine harcadığı bir ömrü, inanıyorum ki ona, hazineler değerinde kıymetlerle dönecektir.

Nevzat Ağabey’le ilk tanışmam, Kayseri’de, 1992 yılının 6 Haziran gecesı, Erciyes Şiir Şöleni’ndedir. Üniversitenin konferans salonu tıklım tıklımdı ve Nevzat Ağabey, salonda oturduğum yerde: “Ben, Nevzat Türkten” diyerek kendini takdim ettikten sonra, “Hoş geldiniz! Nasılsınız!” diyerek de hâl hatır sordu. Tabii ki bu ayaküstü hâlleşmeden gayrı, zaman darlığı sebebiyle görüşemedik ve şöleden sonra da Kayseri’den hemen ayrıldığım için ikinci defa yüz yüze buluşmamız yirmi sene sonraya ertelenmiş oldu.

Her şey nasiplerdir! Elimizde ne var ki!

2012’nin mayıs ayında Kayseri’deydim. 28 mayıs günü, Erciyes Üniversitesi öğretim üyelerinden Yrd. Doç Dr. Bur-

han Sevim ile kendisini, *Erciyes* dergisindeki idarehanesinde ziyaret ettik. *Erciyes* dergisinin musahhihi, oğlu Mahmuthan Türkten, bizim için âdeta kanatlanıp uçtu. Gösterdikleri misafirperverlik, elbette ki özde Kayseri'ye aittir amma, Türk millî benliğinin özsuğu, Türk kültürünün ihtişamıyla ancak ölçülebilirdi.

Ardından; her parmağında bin bir marifet bulunan, *Erciyes* dergisinin Genel Yayın Müdürü Âlim Gerçel Bey, hediyeleriyle yanımızda belirdi. Ehh! Muhabbette güzellik, ancak gönül dostlarıyla keyif verir değil mi? İşte bu keyfi, *Erciyes* dergisi yazıhanesinde beraberce yaşadık!..

Öyle güzel bir tesadüf ki ertesi akşam -29 Mayıs- başkanlığını, Âlim Gerçel Bey'in yaptığı Kayseri Kültür ve Turizm Derneği tarafından tertip edilen "2012 Kayseri Kültürüne Hizmet Ödülleri" töreni vardı ve beni, o törene davet ettiler. Orada, Kayseri'nin en önde gelen kültür adamlarıyla tanışma fırsatını bulduğum gibi, Nevzat Ağabey'e ödülünü takdim etme şerefiyle de bahtiyar edildim. Ödülünü alırken bile o, her zamanki mütevazı tavrını sürdürüyordu. Vazife, onun nezdinde, âdeta bir borçtu. Ona göre, yaptıkları, asla ve asla kâfi değildi. Daima yeni, yepyeni hedefleri gözlüyordu!

Şahidim ki Nevzat Ağabey, Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın buyurduğu: "Kendilerine ilim ve hidayet verdiğimiz kimseler, ilimlerini insanlardan saklarsa, Allah'ın ve lânet edenlerin lânetleri bunların üzerine olsun." (Nisâ, 30) suresi hükmünce, kendini ilme hasreden, onu saklamak bir yana, onu geliştirmek ve yaymak için çırpınan ve kendini mesul tutan bir niyet, emel ve amel üzerinde bulunmuştur.

Bu tören münasebetiyle; MHP Milletvekili Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, MHP Eski Milletvekili Op. Dr. Seyfi Şahin, Yazar Mehmet Çayırdağ, Dt. Halit Erkiletlioğlu, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vehbi Ecer, Prof. Dr. Abdülkadir Yuvalı, Burhanettin Akbaş, Yaşar Elden, Hüseyin Cömert gibi ilim ve kültür adamlarımızı ve İsmail Mete, Mehmet Özmen, Hamza Çakır, Erdal Koçer, Mehmet Çelebi, Mustafa Erçalık, Ahmet Gülsoy gibi

Türk kültürüne gönül vermiş iş adamlarımızı tanıma fırsatım da oldu.

İsmail Hakkı Hazretleri buyuruyor ki:

"Bir kuru sadadır bu kıyl ile kaal

Ötedir bundan öte mânâ-yı hâl"

Nevzat Ağabey'le bu görüşmemizden kısa bir müddet sonra, 21-24 Haziran tarihleri arasında yapılan 20. Hazar Şiir Şöleni münasebetiyle davet edildiğim Elâzığ'da karşılaştık. Elâzığ'ın millî ve manevi havası da Kayseri'ninki gibi yüksektir. Kendileri de Âlim Gerçel'le birlikte, Türk dergiciliği hakkında yapılacak olan toplantıya katılmak için gelmişlerdi. Hazar Gölü'nün kenarındaki her sohbetimizde, Onun zihnini *Erciyes* dergisi meşgul ediyordu. Yaşının seksen beşe ulaşmasını, yorgunluğunu söylüyor; fakat bir türlü de *Erciyes* hevesinden geri durmak istemiyordu.

Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgisizliğinden çok, bu dergide makale yayınlayarak belli akademik unvana ulaşanlara sitemliydi. Her birinin bir köşeye çekildiğini, dergiye abone olmamaları bir yana, tanıtımına da zerrece katkıları olmuyordu. Peki, üniversite gençliği, en azından günümüz edebiyatını (şiirini, hikâyesini, tiyatrosunu vs.) nereden öğrenecekti? Bütün maddî sıkıntılarına, eleman noksanlığına ve yorgunluğuna rağmen, bu işi omuzluyor, omuzluyordu.

Bunun, büyük bir aşk olduğunu, rahmetli Mehmet Çınarlı'da da Ahmet Kabaklı Hoca'da da -Allah uzun ömürler versin- hâlâ sık sık telefon görüşmeleri yaptığım Feyzi Halıcı'da da müşahade etmekteydim/etmekteyim.

Onlar, ne olsa, İstanbul ve Ankara'daydılar. Fakat böyle bir davayı Kayseri'de omuzlamak, her babayığidin harcı değildi. Değildi amma, bence, oldu!

Rabb'im, daha nice hayırlı ve başarılı uzun ömürler versin sana, Nevzat Ağabey!

Ki, sen, kelimenin tam anlamıyla: "Efrâdını câmi, ağyârına mânî" vasfına sahip, çalışkan, tertipli, mütevazı bir Müslüman Türk münevverisin! Biz bunu böyle bilir, böyle söyleriz!

Tarih boyunca, şair, edip ve her türlü sanat erbabının icrâ ettiği sanat sahasında bir üslûbu, bir tarzı ve umumi olarak da bir mizaç hâlini alan “duruşu” vardır.

Bu manada, bir derginin mensubu ve bilhassa mesulü olarak Nevzat Türkten Ağabey’in “millî ve manevî” kültür temsilciliğini hakkıyla yürüttüğünde herkes mutabıktır ki yaşadıkları ve yaptıkları bunun en bariz delili ve ispatıdır.

Müşahedem odur ki samimî, cesur, azimli, vakur, asîl, kararlı, arifane ve bilge edâsıyla Nevzat Türkten, Türk edebiyatına ve Türk kültürüne kazandırdığı ilmî ve edebî değerlerle de haklı bir mertebede anılacaktır.

Onda Anadolu insanının, saf ve sade tavrı ile çehresini temaşa edince içten dışa doğru tenvir edici, bir ışıltı buluruz. Yunus Emre’nin mısralarıyla ifadeye çalışırsak daha iyi anlatmış olurum diye düşünüyorum:

*“Miskinlikde buldılar kimde erlik varısa
Nerdüvandan yitdiler yüksekden bakarısa
Gönül yüksekde gezer dem-be-dem yoldan azar
Taş yüzine ol sızar içinde ne varısa”*

Evet, onun da içinde ne var ise, dış yüzüne o sızıyor!

Diyeceğim o ki çile, bu yapının insanları için bir külfet değil, nimettir. Gecelerinde karanlık aranmaz, geceleri de gündüzler gibi ıslık ışıktır. İnanınız ki onların uykularında bile tefekkür hâkimdir.

Rabb’imden, sağlık ve afiyetler diliyorum. Ve diliyorum ki onun izniyle daha nice hizmetlere imza atacaksınız, güzel Ağabeyim! Çünkü biliyorsunuz ki bu cevherin bitim mekânının musalla taşı olduğunun şuurundayız, çok şükür!..

Gönül dolusu selâmlar, saygılar, muhabbetlerimle!

ERCİYES

-Nevzat Türkten Ağabeye

Her güzel fikir bir mukaddes sesten gelir;
Vatan aşkı, fazîletli hevesten gelir.
Dostâne bir bakış... Sevgi ve kucaklayış,
Elbet o ihtişamlı adresten... *Erciyes’*ten gelir!

İnsanlar vardır ömürlerini insana insanlığa adayan, insanlar vardır yüreği ile vatanı kucaklayan, insanlar vardır en büyük aşkı milletine hizmet etmek olan, insanlar vardır ülkesinin kültürü ile yoğrulan ve insanlar vardır yaşadıkları şehirlerle isimleri özdeşleşen işte böylesi güzelliklerle bezeli bir güzel insandır Nevzat Türkten.

Erciyes doruklarındaki kar kadar ak ve temiz, "Allah, madem insana aklı ve diğer imkânları vermiştir. Bunları yalnız kendine kullanmamalı, başkalarına da istifade ettirerek milletin hakkını da vermek gerekir." diyen Kayseri'nin yetiştirdiği bu yürek adamı, bu kültür ınarını gelin isterseniz yakından tanıyalım.

Nevzat Türkten, 1928 yılının 9 Haziranında Kayseri'de dünyaya geldi. Babası Mahmut Türkten köy ğretmeni, annesi, İkbâl Hanım, ev kadınıydı. Baba, ğretmen olunca Nevzat Türkten'in çocukluğu da ülkemizin değişik illerinde geçti. İlkokula Samsun'un Havza ilçesinde başladı. Sonra Kayseri ardından Urfa'nın Birecik İlçesinde ilkokulu tamamlayabildi. Ortaokulu ve liseyi Kayseri'de okuyan Türkten, 40'lı yılların sonlarına doğru hukuk öğrenimi için ver elini İstanbul dedi. İstanbul Hukuk Fakültesinden 1952 yılında mezun olan Türkten aynı yıl askere gitti. Askerliğini topçu subayı olarak tamamladı. Terhisinin ardından 13 Mayıs 1954 yılında Kayseri adliyesinde avukatlık stajı, stajı müteakip 1955 yılında avukatlığa başladı. Sonra yıllar yıllar... Avukatlık mesleğinin yanı sıra kültür ve sanat faaliyetleri, dernek çalışmaları, dergi çalışmaları ile örülü bir mr...

Gelin isterseniz bundan sonrasını kendisinden dinleyelim: "Milliyetçi faaliyetlere 1945'te başladım. Bir kısım arkadaşlarla emsalimizin milliyetçi duygularını ve kültürlerini artırmak için haftada 25 kuruş toplar, kitap ve dergi alır, dışımızdaki kişilerin okumaların sağladık. 1947'de Türk Genç-

lik Teşkilatı'nın Kayseri şubesini açarak dernek çalışmalarına başladım. 1950'de bu teşkilât feshedilince Milliyetçiler Derneği Kayseri Şubesini kurduk. 1952'de Milliyetçiler Derneği kapatıldı. 1956 senesine kadar dernek faaliyetleri iptal edildiği için faaliyetlerimiz durdu. 1956'da Kayseri Türk Kültür Derneğini kurduk. Ciddi ve yoğun olarak kültürel faaliyetlere başladık. Bunların yanı sıra dernek adına 1978'de Erciyes dergisini çıkarmaya başladık. Bir kere şu hakikati kati olarak belirtmeliyim. Bizim kültürel faaliyetlerimizde siyaset yoktu. Kültür milliyetçiliği vardı. Dernekler siyasetten, fikirlerinin iktidarı olmasından uzaktılar. Siyaseti siyasetçilere bırakmışlar, milleti millet yapan unsurlarla yaşatmak ve yaymak ile meşgul olmuşlardı.”

1980 yılından günümüze uzayan zaman diliminde Erciyes dergisinin sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü yapan Nevzat Türkten, millî kültürün, millet bekasındaki önemine inanan, ülkemizin ve milletimizin birliğinin, dirliğinin, dirliğinin ve bu coğrafyada ebediyen güçlü bir biçimde var olmanızın ve varlığımızı sürdürmenin olmazsa olmazı olarak gören bir fikir ve gönül adamıdır. “Millî birliğin temini yolunda vasıta müşterek kültürdür.” diyen ve kültür sahasının boşluğa tahammülü olmadığına inanan Türkten, bu boşluğu doldurmak için sabrını ve gayretini ve maddiyatını bu yolda seferber etti.

Gönül ve kültür adamlılığının yanı sıra, güvenilirliği, çalışkanlığı, mücadeleci kişiliği, fedakârlığı, ahde vefası, sabrı ve güler yüzlülüğü ile tanıdığımız Nevzat Türkten; Allah, vatan ve millet aşığı olarak Türk kültürünü yücelere taşımak ve orada tutmak için olağanüstü gayret gösterdi. O, dergiciliğin yanı sıra ülkemizde ve Türk dünyasında yapılmakta olan her türden kültür ve sanat faaliyetlerini de sahiplendi, destekledi ve başında bulunduğu Erciyes dergisi ile alkışladı ve alkışlattı.

Nevzat Türkten'le birlikte Âlim Gerçel'in de isminin özdeşleştiği Erciyes dergisi yayın hayatına başladığından bugüne kadar Türk milletine ait değerleri, sanat ve edebiyatı,

folkloru, şiiri sayfalarına misafir ederek milletimizin azami müştereklerini işledi. Erciyes dergisi aynı zamanda pek çok insanımızın yazarlığa başladığı ve yazarlığını geliştirdiği bir ocak oldu. Dile kolay 37 yıl 444 sayı... İnşallah Âlim Gerçel ile birlikte bundan böyle bu kültür pınarımız yine coşkulu akışını sürdürecektir.

Kimi zaman günümüzün Dede Korkut'u, kimi zaman Evliya Çelebi'si, kimi zaman Yunus'u yahut Hacı Bektaş'ı olarak karşımıza çıkan Nevzat Türk'ten, bugüne kadar ülkemizin değişik üniversitelerindeki bilim şölenlerine bildirileri ile katıldı. Onlarca bilim ve kültür ödülü sahibi olan Türkten, mütevazılığı, sadeliği, sevecenliği ile etrafında sevgi halesi oluşturdu. Avukatlığının yanı sıra şair ve yazarlığı ile de dikkatleri üstüne toplayan Nevzat Türkten, pek çok kültür vakıf ve dernekte de görev yaptı ve halen yapmaktadır. Kayseri Kültür ve Turizm Derneği, Kayseri Türk Ocağı, Kayseri Aydınlar Ocağı, Ankara Folklor Araştırmaları Kurumu, Kayseri Yüksek Öğrenim ve Yardım Vakfı, Kayseri Kızılay Şubesi, İLESAM onun görev aldığı ve bu görevlerden bir kısmını devam ettirdiği kuruluşlardır.

Kendisi çok okuyan, bugün itibari ile 15.000 kitabı barındıran şahsi bir kütüphanesi olan Nevzat Türkten, gençliğin de ilim irfan sahibi olması için çok okuması gereğine inanan bir düşünce adamıdır.

Nevzat Türkten, Kayseri'nin Ahmet Yesevi Mahallesi-ne1966 yılından itibaren muhacir olarak Doğu Türkistan'dan gelen ve yerleşen Uygur Türklerine olduğu kadar vatanını terk etmek zorunda kalan her insana kol kanat germiştir. Türklüğün ve Türk kültürünün her derdi ile hemhal olan bu kültür çınarı, hayatının her döneminde Türk dünyası ile yakından ilgilenmiştir. Bakın, 1950 yılında nasıl seslenmiş yeşil ada Kıbrıs'a:

Yeşil ada!

Selâm sana.

Çakal ulumalarından,
Ayı homurdanmalarından,
Sakın korkma ha!
Korkmak yakışmaz sana.
Çünkü sen Türk'sün,
Adımı verdim sana
Dün olduğun gibi Türk'sün, bugün de
Daima Türk kalacaksın
Tarih boyunca..."

Türkiye'mizin her şehriyle ayrı bir gönül bağı olan Nevzat Türkten'in bir sevdası da kültür ve şiir şehri Elazığ'dır. Türkten, Uluslar arası Hazar Şiir Akşamları, Türk Dünyası Hizmet Ödülleri ve diğer faaliyetlerle Türkiye'yi ve Türk dünyasını kucaklayan Elazığ'a ayrı bir sevgi duymaktadır. 2001 yılından başlayarak Elazığ'ın gerçekleştirdiği hemen her kültür ve sanat faaliyetine katılan Nevzat Türkten'i Elazıglılar da bağırlarına basmış ve onu fahri hemşerileri olarak görmüşlerdir.

Türk kültürüne hizmet yolunda abideleşen, alını seccadesinin çizdiği çiziklerle dolu bu kültür çınarı, Nevzat Türkten, bugün 86 yaşındadır. Kendilerine yaptığı hizmetlerden dolayı ne kadar teşekkür etsek azdır. Nevzat Türkten'e iyi ki varsın diyor, Türk kültürü adına şükranlarımızı ifade ediyor ve Allah'tan sağlık ve mutluluklar diliyoruz.

Yürüyen merdivende basamakları da çıkmaya çalışan bir insanı düşününüz. Hem merdiven bir irtifa kazandırıyor, bu yetmezmiş gibi bir de basamakları tırmanarak adeta hızı artırıyor. Avukat Nevzat Türkten, haftanın çok gününde hem duruşmalarda yürüyen merdiven misali zamanı kullanıyor, hem de her ay okuyucu huzuruna çıkan *Erciyes*'in yürüyen merdivenlerinde bir basamak daha kat etmeye çalışıyor. İki meşguliyet de mecburiyetleri barındıran adeta zamana tuzak kurmuş meslekler. Sizin dışınızda bir mekanizma sizi bulduğunuz günden bir gün öteye alarak zamana daima bir gün borçlu bırakan iki gölgesi olan uğraş.

Ben Nevzat Türkten'i Kayseri Adliyesindeki duruşmalarım sebebiyle yıllar önce tanıma imkânı buldum. Hayalimde avukatlar odasında fermuarlı çantasının içinden çıkardığı *Erciyes* dergisinin bir sayısının tashihlerini yaparken görürüm. İki duruşma arasında zamanı değerlendirmeye çalışmak. Yıllar sonra benim de *Akpınar*'ın düzeltmelerini yaparken bu kıymetli arkadaşımın hayalimdeki bu resmini hatırlamam olağandır. Demek ki bu öyle bir tablo ki insanın hem hafızasını ve bilgi dağarcığını, hem de hayalini süsleyen sahnelerle dolu. Tıpkı bir yazı yazarken zihnin gezindiği konunun nirengi noktalarını unutmadan kaydetmek gibi bir şey.

Kayseri'ye edebî toplantılar, alışveriş ziyaretleri ve dostların çağrılı toplantıları gibi vesilelerle geldim. Bazen yazar dostlarla beraber ziyaretlerimiz oldu. Onu daha çok Âlim Gerçel arkadaşımızla beraber yılların folklor ve edebiyat abidesi *Erciyes*'in hizmetinde gördüm.

Daha sonra Elazığ, Kayseri şairler günlerinde beraberliklerimiz oldu. Onun gösteriştan uzak, samimi ve özden ilgisi, çevresindekilerin sevgisini ve saygısını kazandırmıştır.

Yaş kemale ermeye başlayınca dostlukların ve anıların ayrı bir yeri olduğunu söylemeliyim. Bir selam ve hâl hatır sora-

rak geçtiğiniz bir tanıdıkla, sık sık buluştuğunuz bir arkadaşla merhabanız uzun bir zaman dilimine yayılınca her dostun ve arkadaşın ayrı bir yeri ve değeri olduğunu biliyorsunuz veya zaman size öğretiliyor. Avukat Nevzat Türkten arkadaşımızla olan yakınlığımız ve dostluğumuzun kelimelerle ifadesi zordur. Onu daima sevgiyle ve hayırla anacağız.

Sağlıklı ve huzurlu nice yıllara ulaşmamız dileği ile.

NEVZAT TÜRK TEN VE KAYSERİ GENÇLİĞİ

Abdullah SATOĞLU

Son derece dürüst ve mütevazı, millî ve mukaddes davalara gönülden bağlı, mümtaz bir hukukçu, asil ve vakur bir aile reisi olarak temayüz eden Nevzat Türkten, kelimenin tam manasıyla, nev-i şahsına münhasır, müstesna bir şahsiyettir.

1950'li yılların başlarından itibaren, onun başkanlığında, Kayseri Kalesi'nin Kazancılar Çarşısı'na bakan giriş kapısı üzerindeki, 20 – 25 taş merdivenle çıkılan küçük bir odada, Merkezi İstanbul'da bulunan Türk Gençlik Teşkilâtının feshedilmesi üzerine kurulan ve Av. Bekir Berk'in genel başkanı olduğu "Türk Milliyetçiler Derneği"nin Kayseri Şubesi'ni açtığımız heyecanlı gençlik günlerimizi düşünüyorum.

Türk Gençlik Teşkilâtının feshedilmesi üzerine kurulan Türk Milliyetçiler Derneği, çok kısa zamanda, ilçelere varıncaya kadar, ülkemizin her yerinde, milliyetçi ve mukaddesatçı gençliğin, engin teveccüh ve teşebbüsüyle bir çığ gibi büyüyecek o yıllarda, özellikle büyük illerde ve sözde aydınlar arasında boy göstermeğe başlayan "komünizm"e karşı direnen ve millî davalara sahip çıkan bir kuruluş hâline gelmişti.

Üstad Necip Fazıl'ın "Büyük Doğu", Osman Yüksel'in "Serdengeçti", Nihal Atsız ve Av. İsmet Rasin Tümtürk'ün "Orkun", Rıza Nur'un "Tanrıdağ", Nurettin Topçu'nun "Hareket" ve Bekir Berk'in "Komünizmle Mücadele" dergisini çıkardığı o yıllarda, kendimizi tamamen millî ve mukaddes davalara hasretmiştik...

Yukarda adını saydığımız dergi ve gazetelerle birlikte, Necip Fazıl'ın; "Yoğurttan bir iktidara, mukavvadan bir hançer saplandı!" diye tarif ettiği, 27 Mayıs 1960 ihtilâlinden sonraki seçimde, Cumhurbaşkanlığı'na adaylığı önlenen Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil ve Doç. Dr. Nurettin Topçu'nun imzasını taşıyan kitaplar ve Türk Milliyetçiler Derneği Beyannameleri-

nin dağıtımı, satışı ve geniş kitlelere ulaştırılması için, gecemi-
zi gündüzümüze katıyor, seri konferanslar ve anma toplantı-
ları düzenliyorduk.

Kasıtlı ve yanlış eğitim sisteminin sonucu olarak, birbi-
rini vurmak durumuna düşürülen aynı milletin çocuklarını,
bu ruh sefaletinden kurtarmak için, hayatı boyunca mücadele
eden Doç. Dr. Nurettin Topçu, 1951’de, Komünizmle Müca-
dele Yayınları’nın ikincisi olarak yayınlanan beyannamedeki,
İnkılâp – İrtica yazısında şöyle diyordu:

*“...Bizim asıl içimizi yakan şu; Millet varlığına insafsız ve şu-
ursuzca saldıran zümrenin içinde, büyük çoğunluğu teşkil edenler,
bu milletin tertemiz çocuklarıdır. Bunlar dünyaya geldikleri günden
beri, yalan bir tarih okudukları, ilim ve hakikat aşkının ne olduğunu
öğrenemedikleri, hayatın kıymeti hakkında, insan rûhunun değeri
hakkında gerçek bir kültür sahibi olamadıkları, bütün bunlar kendi-
lerinden insafsızca esirgendiği, iz’an ve mantık kendilerinden gad-
darca çalındığı için, bu hâle getirilmiş masumlardır.*

*Bizim, her şeyden önce bunları kurtarmak, kendilerini sürükle-
yip götüren menfaat simsarlarından, millî mukaddesat düşmanla-
rından ayırarak, selâmete kavuşturmak vazifemizdir...”*

Dönemin, bir kısım kısır düşünceli siyasetçileri tarafın-
dan, Türk Milliyetçiler Derneğinin ilerde bir siyasî partiye
dönüştürüleceği ve mevcut iktidara rakip olacağı endişesiyle,
kapatılması yolunda harekete geçilmiş ve adlî makamlarca
alınan bir kararla kapatılmıştı... Hiç şüphe yoktur ki, bu olay,
Demokrat Parti’nin, dolayısıyla Adnan Menderes döneminin
en azim hatalarından biri olarak millî ve siyasî tarihimizde si-
yah bir çerçeve olarak kalmıştır...

1944’te Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, Alpaslan Türkeş
gibi şahsiyetlerin de aralarında bulunduğu Türkçülerin tevkif
edilip, sonra da beraat ettikleri, İnönü döneminin meşhur “İrk-
çılık – Turancılık” davasının yıldönümünü, her yıl 3 Mayıs’ta,
Türkçülük Bayramı olarak artan bir şevk ve heyecanla kutla-
dığımız serâzad günlerimizi hatırlıyorum...

1950’de, BM kararına uyarak Hükûmetin aldığı kararla, Kore’ye giden Türk askerlerini uğurlama ve yurda dönen kahraman gazilerimizi karşılama törenlerinde, asil halkımızı galeyana getirici müşterek gayretlerimizi hatırlıyorum.

Yine, Kayseri Kalesi’nin burçlarında, o zamanki Kıbrıs Rum Kesimi Lideri Makaryos’un maketini alev alev yakıp, Cumhuriyet Meydanı’nda, “Ya Böleceğiz, Ya Öleceğiz!” pankartları ve nidalarıyla, yeri göğü çınlattığımız Kıbrıs Mitingleri’ni hatırlıyorum.

Nevzat Türkten, bu neviden ve özellikle millî konulardaki her türlü sempozyum, gösteri ve mitinglerin organizasyonu ile ilgili komitelerde, herkesten önce görev alan, örnek ve cesur bir dava adamıdır.

Biz, Nevzat Türkten ile de “Ötüken’de, Ortaasya steplerinde, Altaylar’da, Sir Nehri kıyılarında epeyce at koşturduk...” Edebiyat tarihçisi merhum H. Fethi Gözler’in, vaktiyle ideolojik yönü milliyetçilik olan, “Bayrak” şairimiz Arif Nihat Asya için; “İlk şiirlerindeki romantik Turancılık, yerini zamanla gümbürdeyen bir kahramanlık havasına terketmiştir.” dediği gibi, bizim de o günlerin yaygın ütopyası içinde filizlenen mefkûre ve milliyetçiliğimizde snobizm, yani bir gösteriş, bir züppelik hâkim değildi...

1928 yılında Kayseri’de doğan Nevzat Türkten, ilkokulu babasının öğretmenlik yaptığı, Birecik İlçesinin Fırat ilkokulunda, orta ve lise tahsilini de Kayseri’de tamamladı. 1952’de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. O tarihten itibaren, Kayseri’de üstün bir liyakatle serbest avukatlık yaptı.

Türk Milliyetçiler Derneği’nin mahkeme kararıyla kapatılması üzerine, 1956’da “Kayseri Türk Kültür Derneği’ni kurarak gençliği yeni bir heyecan ve güçle, bir çatı altında topladı.

Mevzuata uymak için, sonradan içindeki “Türk” ibaresi çıkarılarak adı “Kayseri Kültür Derneği”ne dönüştürülen bu

kuruluş, hizmet ve faaliyetlerini, halen sürdürmektedir.

Derneğin, merhum Belediye Başkanı Osman Kavuncu zamanında, Cumhuriyet Mahallesinde bulunan Belediye İşhanı'nın ikinci katında tahsis edilen geniş bir odada faaliyet gösterdiği yıllarda, yaptığımız aylık programlarla her hafta bir konferans ve Türk büyüklerini anma toplantıları aralıksız devam ediyordu.

Yine o programlara göre, şehrin ileri gelen edebiyat ve bilim adamları, aktüel ve kendi ihtisas konularında, son derece ilgi çekici konuşmalar yapardı.

Nevzat Türkten, bu asil hizmetlerden başka, Kayseri Kültür Derneği adına Müh. Âlim Gerçel tarafından ilk sayısı Ocak 1978'de çıkarılan aylık fikir ve sanat dergisi "Erciyes" in Mayıs 1980'de çıkan 25. sayısından itibaren sahipliğini üstlenmiş, yazı işleri müdürlüğü, yine Âlim Gerçel tarafından deruhte edilmiştir.

Vaktiyle Kayseri Halkevi tarafından çıkarılan ve Halkevlerinin kapatılmasıyla birlikte, yayınına son verilen "Erciyes" dergisi, bu defa Âlim Gerçel ve Nevzat Türkten'in azim ve gayretleriyle Ocak 1978'de, yeniden yayın hayatına atılmış, ülkemizde en uzun ömürlü ve seviyeli sanat ve folklor dergilerinden biri olma hüviyetini koruyarak Türk basın tarihindeki seçkin yerini almıştır.

Millî ve mukaddes dâvâlara olduğu kadar, Kayseri'nin sanat ve edebiyatına, dolayısıyla Türk kültürüne yaptığı hizmetlerle, gönüllerde yer eden Nevzat Türkten'le, 60 yılı aşan bir süreden beri, aynı havayı teneffüs ederek aynı kulvarda at koşturan biri olmaktan duyduğum engin hazzı, gururla ifade ediyor, kendisine, daha nice hayırlı hizmetler ifa edebilmesi için, sağlıklı ömürler diliyorum...

Kayseri’de Edebiyata Yön Verenler: NEVZAT TÜRK TEN, İRADENİN ANITIDIR!

Muhsin İlyas SUBAŞI

Nevzat Türk ten, Kayseri kültürüne sağladığı katkıdan dolayı gelecekte üzerinde önemle durulacak bir isimdir. Bugün Kayseri’de onun kadar kendisini kültür ve edebiyata vakfetmiş ikinci bir kişi yoktur.

Eski ve tecrübeli bir avukat olması yanında, sosyal ve siyasal çevresinin geniş ve etkili oluşuna rağmen, bir avukatlık bürosunda oturup üç-beş genç avukatı yönlendirmek varken, bunu yapmadı, Avukatlığı bırakarak kendisini şehrin kültürel dokusunu zenginleştirmeye adadı. 37 yılı aşkın bir süredir çıkardığı *Erciyes* dergisi ile sınırları mahalli kadro ve dşncelemlerle çizilmiş bir dergi yerine, Türkiye’yi kucaklayan, özellikle üniversitelerin halk edebiyatı alanındaki açılımlarına katkı sağlayan ve hatta zaman zaman yön veren bir dergi yapmayı başardı.

1978’in ocak ayında derginin ilk sayısını çıkardığında, kimse böylesine uzun ve yorucu bir yolculuğun süreceğini düşünmüyordu. Allah kendisine uzun ömür versin, ayakta durduğu sürece de bu dergi yayınını sürdürecektir. Böyle bir “İrade”, doğal olarak onu “Anıt” hâline getirmiştir.

Yağma mantığının en acımasız bir şekilde insanların değerlerini erozyona uğrattığı bir dönemde, Nevzat Türk ten’in kılı kırk yarararak şahsiyetli ve prensipleri oturmuş bir dergiye hayat vermesinden olacak ki ben yazıma, “Nevzat Türk ten İradenin Anıtıdır”, dedim. Çünkü böyle bir dergiyi İstanbul’da, belki Ankara’da da çıkarabilirsiniz. Bu şehirlerin ekonomik imkân sağlayıcı potansiyeli, dergileri ayakta tutabilir. Ama reklama verilen parayı sokağa atılmış masraf olarak gören anlayışın hâkim olduğu Kayseri’de bunu başarmak, her türlü takdirin üzerinde bir fedakârlık olarak algılanmalıdır.

Her ayın birinde, evet hiç şaşmadan ilk gününde *Erciyes*'i gönül vitrinimize yerleştiren Nevzat Türkten ağabeyin hizmeti yalnızca bir dergiyi doldurup bastırarak piyasaya çıkarmakla sınırlı mıdır? Elbette ki değil! Onun dil konusundaki hassasiyeti, bazılarını tedirgin etse de ve hatta bazılarını dergiden uzaklaştırırsa da değerlerin korunması noktasından baktığınızda, çok önemli bir dikkat noktası olarak anılacaktır.

Bir toplum, sürüden millete doğru giderken dilindeki dinamiklerle kendisini ayakta tutar, kültür değerlerini ve şahsiyetini oluşturur. Diliniz size, sizi anlatamıyorsa, o zaman siz, sizi anlatan başka dillerin mahkûmiyeti altında köleleşmeye doğru çok daha açık hâle gelirsiniz. Nevzat Türkten, bunun farkındadır ve dil konusunda da hiç taviz vermemiştir. Nevzat Türkten, bir şeyin daha farkındadır:

Millet olmanın temel vasfı, değerler bütünlüğünün birbirini tamamlayan iç bağlantılarını çok organize etmekten geçer.

Türk milleti, tarihi boyunca, siyasette, askerî faaliyetlerde hep ileride olmuş, çok önemli başarılar elde ederek varlığını devam ettirme hakkını kimsenin tekeline bırakmamıştır. Karahanlılar döneminde olsun, Selçuklular döneminde olsun, Osmanlılar döneminde olsun, hep bu itibarın imtiyazını kullanmıştır. Ne var ki mimaride ve musikide ciddi çabalarımıza rağmen, kültür hamlesinde aynı başarıyı gösterdiğimizi söylemek oldukça güçtür. Bir toplum 13. asırdaki Yunus'a, Mevlana'ya hâlâ sosyal kişiliğinin belirleyicisi olarak bakıyor böyle birkaç ismin etrafında kalabiliyorsa, bu zenginliğin işaret taşları, doğal olarak sizi haklı çıkarmayacaktır. Böyle düşünmek onların önemini ve değerini elbette ki azaltmaz. Biz bir Kaşgarlı Mahmud'un dil hassasiyetini 800 yıldan bu yana koruyamamış ve dilimizi ucube hâline getiren yıkıcıların baskısını kıramamışsak, böyle karamsar ifadeler yadırgatıcı olmamalıdır. Bu bakımdan ben Türkten'in dil konusundaki katı tutumunu anlamaya özen göstermiş ve hep saygıyla karşıla-

mışımdır. Onun millet olma vasfımızın besleyici iki damarı olan *din* ve *millî değerler bütünü* konusundaki hassasiyeti de dile verdiği önem kadar ileride saygıyla anılacaktır.

Erciyes dergisi bu iki hususiyetin önem ve özelliğini sayfaları arasında başarıyla korumuş ve geleceğe bıraktığı bu eşsiz koleksiyonda kültürün inançsız olamayacağını, inancın da kültürü beslemesi hâlinde insanları nasıl güçlü hâle geleceğini göstermiştir.

Çok değil, bir asır sonra, bu dergi koleksiyonları altın değerinde olacaktır. Çünkü gelişen toplum geçmişinden kaynaklanan mirasını hazmetmedikçe köklü bir varlık hâlini koruyamaz. Gelecekteki kültürel değerlerimizi ise bir ana sütü gibi besleyecek olan bugünkü bu yayınlardır. Nevzat Türkten uzun süren böyle bir yayın macerasında, işin bu cephesini hiç gözden uzak tutmadı. Onun önemini arttıran da bu özelliğidir.

Böyle bir eseri otuz yedi yıldan bu yana yaşatan bir insanın elbette bunu tek başına sırtlaması beraberinde bıkkınlık ve yorgunlukları getirecektir. Ama çok enteresandır, hemen her ay birkaç defa yanına uğradığım, zaman zaman derginin kotarılmasına katkıda bulunduğum Nevzat Türkten’de böyle bir emare göremedim. Derginin her sayısı onu yeniden hayata bağlayan bir hayat iksiri gibidir. Sanırım, bunun farkında olan oğulları Mahmuthan Türkten ile Murathan Türkten de babalarının bu meşgalesine halk tabiriyle iki elleri kanda da olsa bıkkınlık göstermeden destek vermeleri onun bir diğer şanslı yanını oluşturmaktadır. Hani Kayseri’de bir söz vardır: “Hayırlı evladın var, malı ne yapacaksın, gir oyna, çık oyna. Hayırsız evladın var, yine malı ne yapacaksın. Gir ağla, çık ağla.” Onlar, hayırlı evlat olmanın ötesinde, Nevzat Ağabey’in titizliğinin getirdiği yorgunluğu omuzlayarak bu hizmetin arkasındaki görünmeyen kahramanlardır. Nevzat Ağabey, hayırlı evlat sahibi olmanın babalık onuruyla, üçüncü evladı olarak

Erciyes'i bugüne kadar getirdi. Bizim, çevresinin ve özellikle derginin bütün yazışma yükünü omuzlayan Âlim Gerçel'in iknasıyla dergi şimdi, yine kuruluşunu kendisinin gerçekleştirdiği yarım asırdan fazla bir hizmet alanı bulan Kayseri Kültür ve Turizm Derneğinin şemsiyesi altına alındı. Son bir yıldan bu yana sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü dernek adına Âlim Gerçel'in, genel yayın müdürlüğünü de Ömer Büyükbaş'ın üstlendiği *Erciyes* dergisi, Prof. Dr. Önder Çağıran, Prof. Dr. Remzi Kılıç ve Dr. Ahmet Kayasandık'ın düzenleyiciliği altında yayınına devam etmektedir.

86. yaşını kutladığımız Nevzat Türkten, Kayseri için bir şanstır. Bu şehrin aydını bunun farkında mıdır bilemiyorum? Bilinen bir şey var ise, hayatın bütün acımasız telaşına, yorgunluğuna rağmen o ayaktadır ve ona "İrade'nin Anıtı" olma imtiyazını veren de bu gayretidir. Bu gayrete bu şehrin daha uzun yıllar ihtiyacının oluşuna inanıyorum. *Erciyes* dergisini şehir kültürünün geleceğine sağlam bir hafıza ve malzeme birikimi ile emanet eden böyle bir isme sahip olan bu şehrin insanı mutlaka bir gün bu imtiyazının farkına varacaktır.

Kendisine sağlıklı ömürler diliyorum...

Nevzat Türkten, 1952 yılında ilk defa kurulan “Milliyetçiler Derneği”nin ilk kurucularındandır. O günlerde CHP iktidardan gitmiş, İslam inancı ve muameleatı üzerindeki büyük tehdit kalkmış, Türk milletinin tarih, töre, kültür ve sanatı da azade olmuştu. Millî duygu ve düşünceler hürriyetine kavuşmuştu.

Demokrat Partinin iktidara gelmesi, bir kâbusu izale etmişti. Türk Milleti, soluklanmış fikir dünyası birdenbire yeşermeye başlamıştı. Gönüllerde vatan, millet, Allah, peygamber, din, İslam, güzel ahlak, kardeşlik duyguları cuşa gelmişti. Büyük bir millet için artık bayram günleri başlamıştı. Onun için de başta İstanbul, Ankara ve diğer büyük şehirlerde Milliyetçiler Dernekleri kurulmaya başlamıştı. Kayseri’de de Milliyetçiler Derneği kurulmuştu.

İşte Nevzat ağabey, bu derneği Kayseri’de kurup geliştirenlerdendir. Ancak özel pazarlıkla kurulan ve başında da bir Farmason (Celal Bayar)un bulunduğu Demokrat Parti (DP) böyle bir gelişmeyi hemen durdurdu. Dernekleri kapattı.

Ahmet Emin Yalman gibi mason ve dönme yazarlar hücumu geçmiş, her zaman olduğu gibi laiklik, batıcılık, muasır medeniyet, Atatürk sloganlarını ortaya atarak bu dernekleri kapattırmıştı. Yani Türk milleti kendi devleti yoluyla baskı altına alınmaya devam ediyordu.

Hâlbuki DP, kendi dayanağını kaybediyor, gençliği ve üniversitelerde yetişecek millî potansiyeli yok ediyordu. Yani kendi kendine tuzak hazırlıyordu. Rahmetli Adnan Menderes bunu hiç kavrayamadı. Aldığı oylar ve kendi inandığı demokrasi yoluyla iktidarını devam ettireceğini sandı. Hâsılı kendi iktidarı döneminde kendini koruyacak bir gençlik yetiştiremedi. Maalesef bunun da cezasını hayatı ile ödedi.

Nevzat Türkten, her ne kadar bu dernek kapanmışsa da mücadeleden vazgeçmedi. Kendisi ve mücadele arkadaşları ile 1956 senesinde Kayseri Türk Kültür Derneğini kurdular. Kurucular arasında yer alan eski milletvekili Av. Mehmet Altmışyedioğlu, Dr İsmail Alikışoğlu'nu da burada rahmetle anmak istiyorum. Bu dernek halen Kayseri Kültür ve Turizm Derneği olarak İnş. Müh. Âlim Gerçel Başkanlığında varlığını sürdürmektedir. Bu derneğin faaliyetlerini yürütenler arasında ye alan eski Müftü Abdullah Saraçoğlu, Kitapçı Hasan Özkavukçu, Kitapçı Mustafa Hamurkâr, İbrahim Özbekar, Ahmet Bacanak, Turan Berkok ve Esnaf İbrahim Yelkara ağabeyleri de anmadan geçmeyelim. Kayseri Türk Kültür Derneği, Kayseri fikir hayatını hep yönlendirmiş, bir okul gibi millî ve manevi değerleri yüksek çok sayıda insan yetiştirmiştir. Bugün Kayseri'de yetişmiş üniversite mezunlarının pek çoğu bu feyiz ve irfan yuvasının eseridir.

Nevzat Türkten, siyasi olarak da hep önde oldu. MHP il başkanlığı, MKYK üyeliği, Belediye ve il genel meclisi üyelikleri de yaptı. Türk milliyetçiliğinin yükselmesini hep şiar edinmiş, bir fikir ve aksiyon adamıdır. Kayseri'nin kendine danışılan aksakalıdır.

Erciyes Dergileri

Kayseri'de Erciyes dergisini ilk çıkaran kişi büyük Türkçü Yunus Bekir'dir. Bu fikir ve dava adamı 1910 yılında neşriyata başladı. Uzun bir süre devam etti. Ancak Balkan savaşlarından başlayarak seferberlik ve Kuvva-yı Milliye savaşlarının getirdiği ekonomik, siyasi ve toplumsal bunalımlar, her işi akamete uğrattığı gibi gazete ve dergi basımını da çökertti. Yunus Bekir'in Erciyes'i de yayın hayatını bu sebeple bitirdi.

İkinci Erciyes dergisi, 1930'larda Kayseri Halkevi tarafından çıkarıldı.

Üçüncü Erciyes dergisi 1950'li yıllarda öğretmen, edebiyatçı, folklor araştırmacısı Kazım Yedekçioğlu tarafından neşredilmeye başladı. Bir süre sonra, bu dergi de maddi sıkıntılar

yüzünden kapandı. 1960'lı yıllarda ise Kazım Yedekçioğlu, Yeni Erciyes adıyla 83 sayı yayınladıktan sonra bu dergi de kapandı.

Dördüncü kez 1978'de yayın hayatına başlatılan Erciyes dergisi, Kayseri Kültür ve Turizm Derneğinin yayın organı olarak neşir hayatına girdi. Sahibi ve yazı işleri müdürü, dernek adına Âlim Gerçel idi. 1980 ihtilalinin getirdiği bulanık siyasi ve fikir dünyası karmaşasında derginin güvenliği için sahibi ve yazı işleri müdürü Nevzat Türkten, genel yayın yönetmeni Âlim Gerçel oldu. Dergi düşünce ve edebiyat dünyamıza hizmete devam etti. Halen de devam ediyor. 36 yılı dolduran yayın süresince Erciyes dergisi, 1550 değişik imzalı şaire ve yazara kapılarını açtı. Yine bu süre içinde yurt dışından ve yurt içinden 78 adet ödül almıştır.

Erciyes dergisi, Türk milletine ait değerleri, sanat ve edebiyatı, folklor, şiir ve diğer dalları başı dik, alnı açık olarak şerefle temsil etmektedir.

Değerli fikir, düşünce ve dava adamı Nevzat Türkten'in Türk edebiyatına, folkloruna da hizmeti çoktur. O, Kayseri'de yayınlayarak bütün Türk edebiyatı, folkloru camiasına gönderdiği, Kültür Bakanlığı ve üniversiteler tarafından referans dergi olarak kabul edilen Erciyes dergisini azimle, kararlılıkla ve sabırla çıkararak millî kültüre çok büyük hizmet etmiştir.

Nevzat ağabey, 86 yaşında bu görevini derginin 37. yılı, 433. sayısıyla Âlim Gerçel'e devretti.

O, hayatında İslam'ı yaşayan, alnındaki secde iziyle çok iyi bir mümin olarak hayatını sürdürüyor. Bize iyi bir örnek oldu. Özel hayatında sabrı, güler yüzü, nezaketi ile bir İstanbul efendisidir. Edebiyat camiasındaki itibarı ve şerefiyle, Türk milletine ettiği hizmetin iç huzurunu yaşamaktadır. Kendisi aynı zamanda güvendiğim çok iyi bir kapı komşumdur.

Kayseri düşünürlerinin Müslümanlarının ve milliyetçilerinin abisi olarak hep saygı gördü. Daha da görecektir inşallah...

Allah onun ömrünü uzun, amelini güzel etsin, vesselam.

BABAM “NEVZAT TÜRK TEN”

Mahmuthan TÜRK TEN

Babam hakkında yazı yazmam istendiğinde, nereden başlayacağımı bilemedim. İşin kolayına kaçarak kendimden başladım.

1956 yılının 7 Şubatında Avukat Nevzat Türk ten ve eşi (merhum) Sabahat Türk ten’in ilk çocukları olarak Kayseri’de dünyaya gelmişim. O gündür bu gündür hep Nevzat Türk ten’in oğlu olarak yaşamışım. Bu cümlenin açılışını ileriki satırlarda yapacağım. Kendimden bahsetmeye başlamışken bitirelim. İlk, orta ve liseyi Kayseri’de tamamladıktan sonra, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinde işleme ve muhasebe eğitimi aldım. 1979 yılında okulu bitirip Kayseri’ye geldim. 1982 yılında Meysu A.Ş.’de muhasebe memuru olarak göreve başladım. 1986 yılında o an için geçerli bir meslek olarak iki lisan bildiğimden ticaret servisine geçtim, bilahare 1998 yılında Meysu’dan ticaret müdürü olarak ayrıldım. 1981 yılında evlendim ve şu an üç çocuk ve bir torun sahibiyim.

Şimdi açıklanması gereken cümleye geçebiliriz:

Bundan on sene önce Kayseri’nin yerel televizyonlarından biri babam ile ilgili bir belgesel hazırlıyormuş. Bana da telefon ederek babam hakkında görüşlerimi almak istediklerini bildirdiklerinde kabul ettim ve muhabir arkadaşla buluştuk.

Tanışma faslından sonra muhabir arkadaş benden babamı anlatmamı istedi. Ben de kendisine babamı size bir cümle ile anlatayım dedim ve yukarıda zikredilen cümleyi kullandım. “Kardeşim ve ben doğduğumuz günden beri Nevzat Türk ten’in oğullarıyız.” dedim.

Röportajı yapan arkadaş çok şaşırdı. Ben de kedisine bu cümlenin inceliğini daha detaylı anlatmaya başladım. Kayseri’de nesiller de insanlar gibidir, yeniler daima eskilerin

yerini alır. Şöyle ki doğduğunda babanın oğlusundur, onun adı ile anılırsın “falanın oğlu.” Olgun yaşlara gelip de iş, güç hayatında babandan daha aktif bir duruma geldiğinde artık baban seninle anılır, “falanın babası.” Fakat biz hangi yaşlarda olursa olsun, iş ve sosyal hayatta ne kadar başarılı olursak olalım hâlâ “Nevzat Türkten’in oğulları”yız. Bu algıyı hiçbir zaman kıramadık. Bunu sebebi de babamızı ne yaparsak yapalım geçemediğimizdendir. Bundan da hiçbir zaman sıkıntı duymadık, aksine her zaman gurur duyduk.

Babamın yaptığı şeyleri övmek bize düşmez. Ama inanıyorum ki hayatında sosyal ve siyasal iyi olan her yerde o vardı. Dininden, diyanetinden, dürüstlükten, yardımseverlikten asla taviz vermedi. Kendi zarar göreceğini bilse bile. Hayatında paraya tamah etmedi, eğer bazıları gibi o da para ile alakası olsa idi inanıyorum ki şu anda Kayseri’nin en zengini olurdu. Yani toplumun kafasındaki Kayserili imajından çok uzak bir hayatı oldu, adı para ile birlikte hiç anılmadı. “Şöyle zengin, böyle zengin” gibi, her zaman doğruluğu ve dürüstlüğü ile anıldı. Herkesin “Nevzat Ağabeyi” oldu. Sağcısından solucusuna, onu tanıyan herkesin, yaşları ne olursa olsun. Allah onlardan razı olsun saygıda hürmette kusur etmediler babama karşı.

Size 1974-1979 yılları arasında Ankara’daki talebelik yıllarımda bizzat benim şahit olduğum bir hatıramı anlatayım:

Sene 1976 veya 1977 idi herhâlde. Malumunuz o zamanlar haberleşme şimdiki gibi değildi. Ankara’dan Kayseri’ye telefon etmek istediğinizde Ankara’daki birkaç postaneden birine, ya Kızılay’a ya Ulus’a ya da Dikimevi’ndeki postaneye gidecektiniz. Tabi yalnız gidemezsiniz ne olur ne olmaz o zamanlar, Allah korusun. Ve acele-yıldırım yazdırıp en az bir iki saat bekleyeceksiniz bağlanması için. İşte bu zahmet ve riske katlanmamak için en az ayda bir Kayseri’ye gelir hasret giderme ve diğer ihtiyaçlarımızı da karşılardık. Bu sayede o zamanki

seyahat şirketi Kent Turizmin bütün şoför ve muavinleri ile ahbap olmuştuk.

Bu seyahatlerden birinde bir hafta sonu idi, son seferlerden biri idi herhâlde araba çok تنها idi. Ben arkada muavin ile birlikte oturuyordum. Orta taraflarda  dört kişilik bir gurup oturuyor ve kendi aralarında hararetli bir şekilde konuşuyorlardı. Dikkatimi ekti, Kayseri tabiri ile kalburüstü tiplerdi. Hele bir ara babamın adı geçince dikkatim daha da yoğunlaştı. Daha dikkatli baktığımda ilerinden bazılarını simaen hatırladım, avukat falan olsalar gerekti. Daha da dikkatli dinleyince kendilerinin belediye encümeni olduklarını anladım. Herhâlde Ankara’dan parti genel merkezinden geliyorlardı. Babam da o tarihlerde MHP’den belediye meclisi yesi idi. Mecliste bir konu oylanacakmış ve durum, oylama sınırda imiş. İçlerinden şu anda kim olduğunu hatırlayamadığım fakat avukat olduğunu tahmin ettiğim biri hararetli bir şekilde diğerlerinin sesi kesti ve saymaya başladı. Saydı ve sonunda “eğer oylar eşit çıkarsa merak etmeyin mecliste Nevzat Ağabey var o neresi doğru ise oraya oy kullanır” dedi.

Kayseri’ye geldik, ertesi gün durumu babama anlattım. O da beni doğruladı mecliste çok önemli bir oylama olmuş o hafta.

Babam Nevzat Türkten hayatında hep doğru oldu, doğruluktan hiç şaşmadı, aynı zamanda ahreti için de hiç boş durmadı. Bütün vecibelerini en iyi şekilde yerine getirdi. Bu benim düşüncem, inşallah Allah da taat ve ibadetlerini kabul eder.

1928 yılında Erciyes’in eteklerinde yeşeren hayat, Allah mr versin, bu yıllara kadar geldi. Allah sağlıklı ve huzurlu ömürler nasip etsin. Amin.

Komünizmin yıkıldığı o tarihî 1990 yıllarıydı. Nerede okuduğumu şimdi hatırlamadığım bir haber dikkatimi çekmişti: *“Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Rusya Federasyonuna bağlı özerk Türk bölgelerine gezi düzenliyor.”* Önceden Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan gibi bağımsızlığını kazanmış Türk Cumhuriyetleri’ne gezi düzenlendiğini biliyordum. Fakat katılamamıştım. Bu seyahati kaçırmak istemedim ve katılmak için gerekli başvuruları yaptım. 1993 yılı temmuzunun başlarında, Madımak Oteli olayının ertesi günü, yaklaşık iki hafta sürecek gezimize, İstanbul Atatürk Havaalanından, Tataristan’ın başşehri Kazan’a uçarak başladık.

Daha sonra, herhâlde Tataristan’dan Tuva’ya giderken uçakta, uzun boylu, zayıfça bir bey ile tanıştım. İsmi Nevzat Türkten olduğunu söyledi. Bu isim bana hiç de yabancı değildi. Çünkü yazılarını ilgi ile okuduğum Erciyes dergisinin ön kapağının arkasında her zaman gördüğüm, derginin sahibinin adıydı. Uzun yıllar aynı şehirde bulunmamıza rağmen, tanışmak ancak şimdi nasip olmuştu.

Dergi hakkında konuşurken, birçok kültür dergisi gibi abone sayısı bakımından ve maddi açıdan sıkıntıları olduğunu öğrenince, bir şeyler yapmam gerektiğini hissettim. Kendisine yolcular arasında bir abone yapma çalışması başlatabileceğimi söyledim. Nevzat Bey, derginin sahibi, tanınmış bir kişi olarak bunu yapamazdı. Kendi şahsı için istiyor gibi düşünülebilirdi. Ben ise, dergiyle sadece gönül bağım olduğu için, bu çalışmayı rahatlıkla yapabilirdim. Üstelik dergiye karınca kararınca bir yardımda bulunacak, derginin hayatta kalmasına bir nebze de olsa katkıda bulunacaktım. Uçakta dergiyi tanıtarak ve parasını da peşin alarak birçok kişiyi abone yaptım. Zannediyorum Nevzat Bey de bundan memnun oldu. Bu unutulmaz geziyi hayatımda gördüğüm ve bu yolculukta tanıştığım en çalışkan insanlardan biri olan Erdoğan Aslıyüce Bey *“Adım Adım Türk*

Yurtları” kitabında anlattı.

Nevzat Bey denince aklıma önce, dostlarını unutmayan, vefaya örnek gösterilecek bir insan gelir. Kendinden yaşça küçük olan beni bile her bayramda, benden önce arar. Sakindir. Şimdiye kadar hiç öfkelenmediğine, yüksek sesle konuştuğuna şahit olmadım.

Nevzat Bey geçmişi, birçoğunu yitirdiğimiz o eski güzelliklerimizi anlatabilen nadir insanlardan biridir. Bu yönüyle Kayseri kültürünün, dolayısıyla Türk kültürünün korunması için bulunmaz biri. Çünkü bu işi yapabilecek kişinin hafızası kuvvetli olmalıdır. Yazabilecek kadar da çalışkan olmalıdır. Kimin söylediğini unuttum: *“Okumak tembel işidir. Ancak çalışkanlar yazabilir.”* Nevzat Bey hafızası, yazarlığı ve dergicilikle haşır neşir olması sebebiyle gerçek bir kültür aktarıcısıdır. Ama biraz da tenkit edeyim. Niçin daha fazla yazmıyor? Yazılarını zevkle okuyorum.

Bence Nevzat Bey’in en önemli hizmeti Erciyes dergisidir. Zaten kendisi ve Âlim Bey dergiyle özdeşleşmişlerdir. Bilmiyorum, şimdiye kadar Erciyes’te kaç kişinin yazısı yer aldı. En azından yüzlerce, belki binlerce. Bu dergi, kültürümüzle ilgili birçok bilginin yazıya geçmesini sağlayarak onların unutulmamasını sağladı. Sözlü kültürün, dünyanın dört bir yanından gelen sınırsız bilgi bombardımanı altında giderek yok olduğu günümüzde, bunları yazılı hâle getirmenin değeri ölçülebilir mi? Dede Korkut Hikâyeleri, Divan-ı Lügati’t-Türk yazıya geçmeseydi, geçmişimizle ilgili bilgimiz ne kadar fakirleşirdi. İşte bugün Erciyes’te yer alan yazıların birçoğu da bin yıl sonra bir Divan-ı Lügati’t-Türk gibi kabul edilecektir.

Erciyes dergisi aynı zamanda birçok kişinin yazarlığa başladığı, yazarlığını geliştirdiği bir mümbit toprak. İşte Erciyes bu bakımlardan önemli. Maddi ve manevi birçok külfeti olan bu çok kıymetli dergiyi, yıllarca çıkarmak herkesin harcı değil. Bu bakımdan Nevzat Türkten Bey’e, Âlim Gerçel Bey’e ve ismini bilmediğim, *Erciyes*’in yaşaması için katkıda bulunan herkese binlerce teşekkür.

KAYSERİ'NİN İKİNCİ ERCİYES'İ: NEVZAT TÜRKTEN

R. Mithat YILMAZ

Bazı şehirler vardır, ismi geçince siz derhal oralı birini hatırlarsınız. Şehriyle özdeşleşmiş insanlardır onlar. Tıpkı birçoğumuzun “Kayseri” denince Nevzat Türkten’i hatırlamamız gibi.

Esasen biri birinin müteradifi iki isim daha zikredebiliriz: Kayseri ve Erciyes. Ve siz kalkıp Nevzat Türkten için Kayseri’nin ikinci Erciyes’i diyecek olsanız, biz buna dünden razıyızdır. Birbirilerini tedai ettiren özel/özgün isimlerdir bunlar.

Erciyes Dağı: 3.917 m. yüksekliktedir.

Nevzat Türkten ağabey: 1928 doğumlu; yani 85 yaşında.

Erciyes dergisi: 37. yılında; Ocak 2014’te 433. sayısı çıkacak. Erciyes’in Aralık 2010 sayısında Nevzat Türkten diyor ki: “İlk çıkışının 1910 yılında olduğuna itibar ettiğimizde *Erciyes* dergisinin 101 yaşında olduğu görülecektir.”

Anadolu’da bu yaşta bir dergi var mı, bilmiyoruz. Sadece bu yaşta değil, bu münderecatta, bu kalitede de!

Nevzat Türkten, çok yönlü bir insan: Esas işi avukatlık. Avukatlığı yanında birçok kültür ve yardımlaşma derneklerinde, vakıflarda görev almış. Kayseri Kültür ve Turizm Derneği, Kayseri Türk Ocağı, Kayseri Aydınlar Ocağı, Ankara Folklor Araştırmaları Kurumu, Kayseri Yüksek Öğrenim ve Yardım Vakfı, Kayseri Kızılay Şubesi ve İLESAM üyelikleri hâlen devam etmektedir.

Siyasi hayatı da olmuştur Türkten’in: Hürriyet Partisinde, Demokrat Partide ve Milliyetçi Hareket Partisinde vazifeler almış; aday adaylıkları, adaylıkları olmuş.

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfının, YÖK’ün, kimi sanyai kuruluşlarının yurt dışı gezilerine iştirak etmiş. Kayseri

Kültür Derneği adına Âlim Gerçel'in dernek başkanlığı sırasında Ocak 1978'de *Erciyes* dergisini çıkarmaya başlamış. Dernek adına başlayan bu yayın, bilahare şahsen sahipliğini üstlenerek devam etmiştir. Bugün o noktaya gelinmiş ki *Erciyes* dergisi denince akla Nevzat Türkten gelir olmuştur.

Derginin ilk yayın yıllarında Âlim Gerçel'in Kayseri'de bir matbaası vardır ve derginin basımı burada yapılmaktadır. Ne zaman ki Gerçel, matbaayı kapatır, Erciyes'in başına da karlar yağmaya başlar. Çok sıkıntılar yaşanır. Yayını sürdürmek için çok çırpınırlar, pek yorulurlar. Hayli para harcarlar. Ama her şeye rağmen adeta bir mucize gerçekleşir ve Erciyes'in yayını bugünleri bulur.

Kayseri'nin velud kalemlerinden Bekir Oğuzbaşaran yıllar önce Nevzat Türkten'le yaptığı bir mülâkatta *"Erciyes dergisi denilince sizin isminizden hemen sonra akla Âlim Gerçel'in adı geliyor."* der. Bunun üzerine Türkten'in, yol arkadaşı Gerçel'le ilgili dedikleri, vefa babında hakkı teslimden başka bir şey değildir. Âlim Gerçel'in dergi hususunda kendisine yardımlarını sayıp döktükten sonra, *"Bu hizmetlerinden dolayı Âlim Bey'e teşekkür borçluyum."* diyerek bitirir sözü. Ve Oğuzbaşaran'ın bir sonraki sorusunu, *"Dergicilik bir ekip işidir."* cümlesiyle başlar cevaplamaya. Yaptığı işin güzelliğini ve ağırlığını çevresindekilerle paylaşma yolunu seçer böylece. Nevzat Türkten zaraftidir bunun adı.

Nevzat Türkten bir hukuk, bir sanat, bir cemiyet adamı olduğu kadar bir gönül adamıdır da aynı zamanda. Bir tevazu örneğidir. Yine aynı röportajında Bekir Oğuzbaşaran'ın, sizin için, *"Kayseri'nin Dede Korkut'u"* tabirini kullanıyorlar, demesine karşılık bu gönül adamının, *"Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler"* ifadesi bir tevazu örneği değil de nedir peki?

Çıkardığı dergi yanında, yazıları, konuşmaları, tebliğleri ve konferanslarıyla da etrafındakileri aydınlatan Nevzat Türkten, bugüne kadar birçok ödüle layık görülmüştür. Bun-

ların hepsini yazımıza sığdırmamız mümkün değil. Ancak ilimiz Elazığ'dan aldığı üç ödül var ki onları bilhassa kaydetmek istiyoruz:

- Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Folklor-Etnografya Sempozyumuna İştirak Ödülü (1987)
- Elazığ Uluslararası Hazar Şiir Akşamlarına Katkı Ödülü (2002)
- Fırat Havzası Gazeteciler Cemiyeti Basın Hizmet Ödülü (2002)

Elazığ'ın cevval kalemi Mehmet Şükrü Baş, 21 Ağustos 2013 tarihli Nurhak gazetesindeki yazısını Nevzat Türkten'e ayırmıştı. Büyük bir sevgiyle, sempatiyle örgülediği yazısında Baş, Türkten için "*duayen*" tabirini kullanmıştı ki bu kayda değer bir vasıflandırmadır bizce.

Aynı yazısının bir paragrafında da Mehmet Şükrü Baş, bu duayen insan sayesinde Kayseri'den Âlim Gerçel, Bekir Oğuzbaşaran, Fazıl Ahmet Bahadır, Sergül Vural ve daha nice değerli edebiyatçı, şair, yazarla tanışma bahtiyarlığına erişiyor, onlarla dost oluyor, kardeş oluyoruz, deme gereğini duyuyor.

Nevzat Türkten ismi, bir vakitler Mehmet Çınarlı ile *Hisar* dergisinin özdeşleşmesi misali *Erciyes* dergisiyle öylesine sarmaş dolaş olmuş. Türkiye'nin, yerelliği çoktan aşmış sayılı hakemli dergilerinden *Erciyes*, başta Nevzat Türkten olmak üzere kendine emeği geçenleri asla mahcup etmiyor. Tam aksine onlar için bir yüz akı oluyor, bir gönül tak'ı oluyor.

"*Nevzat Türkten*" adı, öyle sanıyoruz ki sadece Kayseri'de değil, Elazığ'da, Ankara'da, İstanbul'da ve Türkiye'nin dört bir yanında hep anılacak ve hiç unutulmayacaktır. İşte bu inançla, sözümüzü bir yazılarının sonunda onun *Erciyes* okuyucularına hitaplarıyla noktalıyoruz. Bizim hitabımız kendilerine:

"Ey Nevzat Türkten!

Erciyes gibi başınız dik, alnınız ak olsun!"

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİNDE NEVZAT TÜRKTEN'E YER VERİLEN YAZILAR

AV. NEVZAT TÜRKTEN VE SELÇUKLU - ERATNALI KAYSERİ KADILARI

Prof. Dr. Kemal GÖDE

Türk İslâm kültürünü yaratılışı, bilgisi, görgüsü ile benliğinde toplayabilen ve bunları yaşayışına ve davranışlarına yansıtabilen, eşine az rastlanan olgun, ilkeli, nazik, hoşgörülü, cesaretli, kültürlü ve varlıklı, eli ve gönlü açık, özü sözü bir örnek bir şahsiyet olarak tanıdığım saygıdeğer büyüğüm Avukat Hacı Nevzat Türkten ağabeyime sağlıklı ömürler ve mutluluklar dileyerek *“Nevzat Türkten Armağanı”* ismiyle hazırlanan bu kitaptaki yazıma başladım. Saygıdeğer ağabeyim ve büyüğüm Av. Nevzat Türkten Beyefendi hakkında genel bir değerlendirme yaptıktan sonra, hukukçu kimliği dolayısıyla, XIII.Yüzyıl Selçuklu ve XIV.Yüzyıl Eratnalı devirlerinde, çağlarının birer hukukçuları olan aynı aileden gelen Kayseri kadılarını tanıtan bir çalışmayı buraya koymayı uygun buldum. Türkiye Selçukluları devlet adamı Türkiye Başkadısı ve Evkaf Nazırı Kadı Cemaleddin Hotenî'nin tayin ettiği damadı Kayseri Kadısı Celâleddin Habib'den başlayarak Eratnalı Kayseri Kadısı, devlet adamı ve sonra adına devlet kuran Kadı Burhaneddin Ahmed'e kadar beş ünlü kadı yetiştiren bu aile, Kayseri'de *“Kadı Ailesi”* olarak bilinmektedir.

Nevzat ağabeyi kendi kurduğu Kayseri Kültür Derneğinde yapılan toplantılarda ve sohbetlerde tanıma fırsatını buldum. Sonra Kayseri cuma oturması ve sohbetleriyle bu tanışma, dostluğa dönüştü. Nevzat ağabeyin dikkatini, has-

sasiyetini, titizliğini, hukukçuluğunu, samimi milliyetçiliğini ve maneviyatçılığını, fedakârlığını, siyasi kişiliğini, ülkü ve dava adamlığını, aynı çizgide duruşunu, kültürlü oluşunu ve eğitimciliğini, onurunu ve ağır başlılığını, çay içişini, yemek yiyişini, araba kullanışını, oturup kalkışını, sohbet edişini, her şeyi iktisatlı kullanışını, millî ve mahallî yazılarını ve tebliğlerini her vakit takdir ettim, kendisine sonsuz saygı ve sevgi duydum. Bütün bu ilkeler, benim kendisini hep örnek alma- ma ve onunla samimi bir ağabey-kardeş ilişkisi içinde olma- mıza ve kalmamıza yol açtı.

Av. Nevzat Türkten ağabeyin kurucu başkanlığında 1956'da açılan Kayseri Kültür Derneği, Türk millî kültürünün nesilden nesile öğretilerek ve yaşanılarak aktarıldığı mahalli ve millî ocaktır. Burası, Kayseri'deki milliyetçi ve maneviyatçı insanların pek çoğunun yetiştiği bir kültür ocağı olarak bilinir ve hatırlanır. Ben şahsen Kayseri'de başta Nevzat ağabey olmak üzere bütün dost ve arkadaşlarımın pek çoğunu burada tanıdım.

Benim de yazı ailesi içinde olduğum tarihî Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi'nin ilk sayısı, Ocak 1978'de Kayseri Kültür Derneği adına İnşaat Mühendisi Başkan Âlim Gerçel'in idaresinde Emek Matbaasında yeniden basıldı. Sonra Âlim Gerçel'in de daimî içinde olduğu Erciyes'in bu satırları kaleme aldığım Aralık 2012 tarihi itibarıyla 35 yılda 420 sayıya ulaşmasında, sahibi ve yazı işleri müdürü olarak sayın Av. Nevzat Türkten ağabeyin maddi ve manevi hizmeti Türkiye değilse bile tam bir Anadolu rekorudur. Kayseri'de vazifeliyken yüksekokullarda ve fakültelerde elimden geldiği kadar abone bulduğumdan mutlu olan Nevzat ağabeyden şahit olduğu ve bana anlattığı bir olayı burada nakletmek istiyorum: *"Ben İstanbul'da bir bakkaldan alışveriş yaparken bir gazete dağıtıcısı dükkâna girdi ve gazeteyi bakkala vererek parasını aldı ve gitti. Bakkal benim aldığım erzakı, yeni aldığı bu gazeteyle paket yapınca ben 'gazeteyi okumadan niçin paket yaptın' deyince bakkalın 'ben okuma bilmem gazete yaşasın diye alıyorum' dediğini hep*

hatırlarım. Sonradan gayrimüslim olduğunu öğrendiğim bu bakkalın davranışı kıssadan hisse diye biz de dergiye abone yaparken “okumuyoruz” diye abone olmadıklarını dile getirdi. Nevzat ağabeyin, bu uzun ömürlü Erciyes dergisinin sadece maddi ve manevi yükünü çekmekle kalmadığı, aynı zamanda gelen bütün yazıları bir edebiyat öğretmeni titizliğinde azimle incelediği, düzelttiği ve dergiyi yayınladığı herkes tarafından bilinir. Cumhuriyetimizin yaşından beş yaş küçük olan değerli ağabeyimizin bu konuda en yakın yardımcıları Âlim Gerçel ve oğulları Mahmuthan ile Murathan Türkten beylerdir.

O, millî ve manevî değerleri hem iyi bilen hem de hakkiyle yaşayan örnek bir şahsiyettir. Bu konudaki görüşlerini Erciyes dergisinin 400. sayısında yayınlanan Bekir Oğuzbaşaran ile “Erciyes Dergisi Üzerine” yapılan bir sohbette Türklük ve Müslümanlık ilişkisini şöyle açıklar: “*Câhil veya maksatlı kişiler ‘Türklük mü önde gelir Müslümanlık mı?’ gibi zararlı sözlerde bulunurlar. İkisi etle tırnak gibi kaynaşmış bulunmaktadır. Esasen ikisinin mukayesesı de ilmen yersizdir. Zira biri fizyolojik diğeri maneviyat meselesidir. Aynı şeylerin mukâyesesi yapılabilir. Müslümanlığımız sayesinde Türklüğümüzü muhafaza ettik, Türklüğümüz sayesinde İslâm’a liderlik ve hizmet ettik. Biri eksik olsa millî şahsiyetimizde eksiklik, hatta yokluk olur... Türklüğümüze, Müslümanlığımıza kuvvetle sarılmamız gerekir.*” Bu sözler günümüze de yarınımıza da ışık tutmaktadır.

Değerli büyüğümüze bu örnek kişiliği ve kültür hizmetlerinden dolayı şükranlarımı sunar; başarı, sağlık ve mutluluk diler, selam, saygı ve sevgilerimle ellerinden öperim.

Abide şahsiyetler içinde yer alan Av. Nevzat Türkten ağabey hakkında verdiğim bu samimi, özlü bilgiden sonra, şimdi de yukarıda zikrettiğim gibi konunun önemine ve uygunluğuna binaen Kayseri Ansiklopedisi için hazırladığım XIII. yüzyıl Selçuklu ve XIV. yüzyıl Eratnalı dönemlerinde Kayseri’de görev yapan ve aynı aileden gelen kadıların hayat hikâyelerini, bazı değişikliklerle buraya alıyorum:

1. Kadı Cemaleddin Hotanî: Kadı Hotenî/Hutenî olarak

da bilinir. Selçuklu devlet adamı. Kayseri Kadısı Celâleddin Habib'in kayınpederi. Kızından torunu Kayseri Kadısı Hüsâmeddin Hüseyin'dir. Türkistan büyüklerinden olup geniş yetkilere sahip Selçuklu veziri, elçisi, Konya ve Türkiye başkadısı, hasse ve amme vakıfları nazırı. Bu önemli vazifeler kendisine çağdaşı yüksek ahlâkı, dindarlığı ve faziletleri ile herkesin hürmetini kazanan, Kayseri'deki kervansarayını ile bilinen ve Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1246'da ölümünden sonra oğulları Keykâvus, Kılıç Arslan ve Keykubad arasından en büyüğü olarak sultan seçilen ve 1246'da tahta çıkarılan Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un saltanat naibi Celâleddin Karatay tarafından verildi. Kadı Hotanî, 1246'da Güyük Han'ın tahta çıkma törenine sultan adına Moğolistan'a gönderilen kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a refakat etti. Moğol Büyük Hanı Güyük tarafından Türkiye Selçuklu Sultanı ilan edildiğinden; IV. Kılıç Arslan, Kadı Cemaleddin Hotanî aracılığıyla, saltanatın kendisine ait olduğunu iddia etti. Bu siyasi buhranı, manevi otoritesini kullanarak önlemeye çalışan Nâib Celâleddin Karatay ve Kılıç Arslan'ın elçisi Kadı Hotanî sarayda toplandılar. Karatay, Kadı Hotanî'ye Konya ve Türkiye başkadılığını ve evkaf nazırlığını verdi. Ülkenin ve devletin huzuru için üç kardeş yönetimini teklif etti. Bu teklifi, ileri görüşü ve zekâsıyla yerinde bulan ve razı olan Kadı Hotanî, varılan anlaşmayı Kılıç Arslan'a arz etti ve Moğolistan'dan getirdiği 200 süvariye geri göndertti. Fakat sonra Karatay'ın bütün gayret ve öğütlerine rağmen Kılıç Arslan anlaşmaya razı olmadı. Bunun üzerine, Kılıç Arslan ve Keykavus'un kuvvetleri Konya Ruzbe Ovasında 14 Haziran 1249'da çarpıştılar ve Keykavus'un galip geldiği bu savaşta, Kılıç Arslan'ın yanında yer alan Kadı Cemaleddin Hotanî, atını yolun yakınında taşla dolu bir tepeye sürdü. Onu gören Emîr Fahreddin Aslandoğmuş, derhal o tepeye koştu. Yaklaşınca Kadı Cemaleddin onu karşıladı. Aslandoğmuş sipahilere emir verdi. Onlar da Kadı Hotanî'yi şehit ettiler. Bunun üzerine, Karatay'ın teklifi olan "*Üçkardeş saltanatı: 1249-1254*" yürürlüğe kondu. Karatay, sal-

tanat naipliğini bırakarak üç kardeş sultanın birden atabeyi oldu. Çocuklarının ve mallarının sayesinde güç ve mevki kazanan Kadı Cemaleddin Hotanî, kızını verdiği ve Kayseri beldesinin kadılığına atadığı damadı Kadı Celâleddin Habib'den başlayarak Kadı Burhaneddin Ahmed'e kadar, torunları Kayseri'de beş nesil başarılı kadılık yaptılar ve denilebilir ki bu başarıda onun tarihi payı büyüktür. (1)

2. Kadı Celâleddin Habib: Kadı Burhaneddin Ahmed'in büyük atalarından, ilk Kayseri kadısıdır. Türk asıllı olup, Oğuzların Salur boyundandır. Ailesi asıl yurtları olan Harezm'den Kastamonu'ya göçtü ve Celâleddin Habib bu şehirde doğdu. Babası Mehmed b. Resul b. Sevinç'tir. Çocukluk ve gençlik yılları ilim öğrenmekle geçti. Kısa bir süre içinde büyük bir ilerleme gösterdi. Derin bilgisi ve edebî kişiliği ile yaşlılarını geride bıraktı. İyi bir tahsil ve terbiye gören Celâleddin Habib, zamanın ilimlerini öğrendi. Yolu Kastamonu'ya düşen Selçuklu devlet adamlarından Kadı Cemaleddin Hotanî ile tanıştı ve sohbet etti. Kadı Hotenî'den ilgi, sevgi, ikram ve iltifat gördü. Sonra güzelliği, namusu ve terbiyesi ile tanınan, ailenin gözbebeği ve kabilenin en gözdesi olan kızını ona nikâhladı. Kadı Hüsameddin bu evlilikten doğdu. Bundan sonra kayınpederi Kadı Hotanî tarafından Kayseri kadılığına atanan Kadı Celâleddin Habib, ayrıca Kayseri'deki vakıfların ve diğer kuruluşların idaresini de tam yetkiyle üzerine aldı. Böylece şanı ve mevkii daha da yükselmiş oldu. Çok dürüst ve necip bir şahsiyet olduğu bilinen Kadı Celâleddin Habib, kadıların güzidesi, devletin koruyucusu, müderrislerin ve müfessirlerin hocası, devrin en seçkin âlimi olarak da anılmaktadır. Üç kardeşin müşterek saltanatı zamanında (1249-1254) Selçuklu Sultanı IV. Rükneddin Kılıç Arslan taraftarı olarak mühim rol oynadı. Uzun yıllar Kayseri Kadılığı yapan Celâleddin Habib, Memlûklü-Türk Sultanı Baybars'ı Kayseri'ye davet edenler arasında görülerek İlhanlı Hükümdarı Abaka Han tarafından haziran 1277'de idam edildi. Celâleddin Habib'den sonra babadan oğula Hüsâmeddin Hüseyin, Siraceddin Süleyman,

Şemseddin Mehmed ve Burhaneddin Ahmed Kayseri’de kadılık yapmışlardır. Bu aile, Kayseri’de tam bir kadı ailesi oldu. (2)

3. Kadı Hüsâmeddin Hüseyin: Kayseri kadısıdır. Babası Kastamonu’da doğup büyüyen ve Kayseri kadısı olan Celâleddin Habib, annesi ise Selçuklu veziri Cemaleddin Hotanî’nin kızıdır. Muhtemelen 1243 yılından sonra Kayseri’de doğmuştur. Hüsâmeddin Hüseyin de babası gibi iyi yetişmiş, derin bir âlim ve seçkin bir fazıl olarak kendini gösterdi. İlimin her dalında, dinî ve müspet ilimlerde büyük bir ilerleme kaydetti. Babasından sonra beylerin ve yöneticilerin yanında en çok saygı duyulan kişi oldu. Herkese sözü geçen güvenilir biri durumuna geldi. Moğol beylerinin büyükleri, onun aracılığıyla İslâm’ın süsüyle süslenip Müslüman oldular ve imanın şerefini kazandılar. Selçuklu beylerinin büyüklerinden birinin kızıyla evlenince büyük bir servete ve güce kavuştu. Oğlu Kadı Sirâceddin, bu eşinden doğdu. Babasının vefatından sonra Kayseri kadısı oldu. Bundan sonraki hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti isimli kitabında, Hüsâmeddin Hüseyin’in, Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud’un ikinci saltanat devrinde (1303), Kayseri kadısı olduğunu söyler. Vefatından sonra, oğlu Sirâceddin Süleyman Kayseri kadısı oldu. Kadı Hüsâmeddin bilginlerin bilgini, ilim ve hikmetin kaynağı, dinin ve milletin kılıcı olarak iz bıraktı. (3)

4. Kadı Sirâceddin Süleyman: Kayseri kadısıdır. Babası Kadı Hüsâmeddin Hüseyin, annesi Selçuklu ümerasından birinin kızıdır. Elimizde kesin bilgi olmamakla beraber, babası uzun yıllar Kayseri kadısı olarak vazife yaptığından, muhtemelen Kayseri’de doğdu. Dinî ve müspet ilimlerde tam bir ilerleme ve olgunluk kaydetti. Beylerin yanında izzet ve ikram gördü. Babasının İlhan Abaka tarafından 1277 Haziranında idam edilmesinden sonra Kayseri kadısı oldu. O, Sultan II. İzzeddin Keykavus(1246-1262)’un kızlarından birinin, şartların zorlamasıyla Moğol beylerinden biriyle yaptığı evlilikten do-

ğan ve Niksar'da büyüyen bir kız ile evlendi. Terbiyeli evlat yetiştiren, güçlü devletin dayanağı, milletin ve dinin güneşi Said o kızıdan dünyaya geldi. Kadı Sirâceddin Süleyman'ın, Kadı Burhaneddin'in babası olan Şemseddin Mehmed isminde bir oğlu daha oldu. Âlim, fazıl, şeriatı ve dinî kuralları harfiyen uygulayan, fıkıh ilminin temel direği, dinin ve devletin feneri olarak vasıflandırılan Kadı Sirâceddin Süleyman'ın Kayseri kadılığı, Sultan Alâeddin Eratna (1327-1352) devrine rastlar. Sultan Eratna, ortaya çıkan dış tehlikelere karşı, Memlûkluk Sultanlığı'nın naibi sıfatını kazanmak için Kadı Sirâceddin Süleyman'ı elçilik heyetiyle birkaç defa Kahire'ye gönderdi ve bunda başarı sağladı. O, 1351'den vefatına kadar Kayseri kadılığı görevini başarıyla yürüttü ve yerine oğlu Şemseddin Mehmed Kayseri kadısı oldu. (4)

5. Kadı Şemseddin Mehmed: Kayseri kadısıdır. Babası Kadı Sirâceddin Süleyman'dır. Kuvvetle muhtemeldir ki, Şemseddin Mehmed de Kayseri'de doğdu. O, Selçuklu vezirlerinden Celâeddin Mahmud Müstevfî'nin oğlu Abdullah Çelebi'nin kızıyla evlendi. Babasından sonra 1351'de Kayseri kadısı oldu. Bu görevini 1363 yılında ölünceye kadar yürüttü. Fazılların seçkini, büyük âlimlerin önde geleni, dinin ve devletin güneşi Kadı Şemseddin Mehmed, Kayseri'de Sultan Alâeddin Eratna, Sultan İzzeddin Cafer ve Sultan Gıyâseddin Mehmed devirlerinde kadılık yaptı. Aynı zamanda vakıflara bakarak, vakfiyeler düzenledi ve tasdik etti. Oğlu Burhaneddin Ahmed'in eğitim ve öğretimine çok önem veren Kadı Şemseddin Mehmed, Kayseri'de Eratna'nın oğulları Cafer ve Mehmed Beyler arasında çıkan taht kavgaları yüzünden, oğlunu da yanına alarak 1356 yılında Karaman İli üzerinden deniz yoluyla Şam'a gitti. Orada dört ay kaldıktan ve Kayseri'de de ortalık sakinleştikten sonra tekrar Kayseri'ye döndü. Kadı Şemseddin Mehmed, yine oğlunun eğitim ve öğretimini tamamlamak için 1358 yılında Kahire'ye gitti. Burada Burhaneddin Ahmed'e, dinî ve müspet ilimler alanında ünlü âlimlerinden ders aldırdı. Kahire'den 1362 yılı ikinci yarısında, oğluyla birlikte Şam'a

gitti. Oğluna burada da ünlü âlimlerden ders aldırarak eğitim ve öğretimini olgunlaştırdı. Sonra oğluyla birlikte Şam'dan Hicaz'a gitti ve hacı oldu. Hicaz'dan Kayseri'ye dönerken de Kuzey Suriye'de 1363 yılında vefat etti. İnsanların en faziletlisi, soyluların önde geleni, dinin ve milletin güneşi olarak değerlendirilen Kadı Şemseddin Mehmed'in ölümü üzerine, Halep'te bir yıl daha eğitim ve öğretimine devam eden Burhaneddin Ahmed, babasının yerine 1365 yılı başında Kayseri kadılığına getirildi. (5)

6. Kadı Burhaneddin Ahmed: Eratnalılar Devri (1327-1381) Kayseri kadısı, Eratnalı veziri ve naibi, âlim, şair ve Sivas Sultanı. (745 Ramazan/Ocak 1345'te Kayseri'de doğdu. 28 Şevval 800/8 Temmuz 1398'de Sivas'ta öldürüldü.)

a) Ailesi, çocukluğu ve gençliği: Burhaneddin Ahmed, Oğuzlar'ın Salur boyuna mensup olup, büyük dedesi Harezm'den Kastamonu'ya göçen Mehmed b. Resul b. Sevinç'in Kastamonu'da doğan ve Anadolu Selçuklu Devleti ricalinden Vezir Kadı Hotanî'ye damat olarak Kayseri kadılığını elde eden Kadı Celâleddin Habib'dir. Celâleddin Habib'in oğlu Hüsameddin Hüseyin ve onun oğlu Siraceddin Süleyman ve onun oğlu da Şemseddin Mehmed babadan oğula Kayseri'de kadılık yapmışlardır. Burhaneddin Ahmed'in babası bu Kadı Şemseddin Mehmed'dir. Annesi ise Selçuklu sultanları IV. Kılıçarslan (1262-1266) ve III. Keyhüsrev (1266-1284) devirlerinde görevli olan Celâleddin Mahmud Müstevfi'nin oğlu Abdullah Çelebi'nin kızıdır. Kayseri'de doğduktan kısa bir süre sonra annesini kaybeden Burhaneddin Ahmed'in yetişmesinde babası Kayseri kadısı olan Şemseddin Mehmed büyük bir dikkat ve itina gösterdi. Henüz dört yaşında eğitime ve öğretime başladı. Kısa zamanda Arapça ve Farsça eserleri okumayı ve anlamayı başardı. Bundan dolayı devrin şeyhlerinden Ali Mısırî beline kemer bağlayarak onu ödüllendirdi. On iki yaşında devrin orta eğitim kurumlarında okunan bütün ilimleri öğrendi. Olağanüstü bir gelişme gösteren Burhaneddin, aynı zamanda öğretim faaliyetine de başladı. Ancak

Sultan Eratna'nın oğulları Mehmed Bey ile Cafer Bey arasında cereyan eden taht mücadelesi yüzünden, babası ile birlikte 1356 yılında Kayseri'den ayrılarak Karaman üzerinden deniz yoluyla Şam'a gitti. Endişe verici durumun düzelmesi üzerine dört ay sonra tekrar Kayseri'ye döndü. Ünü gittikçe artan Burhaneddin Ahmed'e ülkenin her tarafından öğrenciler gelmeye başladı. Bu arada babasının işlerini de liyakatle yürüttü. Eğitim ve öğretimden başka ok atmak, ata binmek, kılıç kullanmak gibi spor faaliyetlerinde bulundu. Basit harp aletlerinin yapımı ve tamiriyle uğraştı. Burhaneddin Ahmed, babası Kadı Şemseddin Mehmed ile birlikte 1358 tarihinde on dört yaşında iken ilim tahsil etmek için Kahire'ye gitti. Orada Sargıtmışiya Medresesinde fıkıh, usûl-i fıkıh, feraiz, hadis, tefsir, heyet ve tıp derslerini alarak dört mezhebe hâkim oldu. Orada devrin ünlü ilim ve idare adamlarını tanıma fırsatı buldu. Kahire'den 1362 yılı ikinci yarısında Şam'a geçti. Burada devrinin en ünlü âlimlerinden Mevlâna Kutbeddin Râzi'nin derslerine devam ederek tabiat, riyaziye, ilâhiyat dersleri aldı. Şam'da bulunduğu sırada Seyyid Muhammed Neyli'den de ders alarak onun takdirini kazandı. Şam'dan 19 yaşında olduğu hâlde babasıyla Hicaz'a gitti ve hacı oldu. Medine'de Fahreddin Akşehrî gibi âlimlerle tanıştı. Hicaz'dan Anadolu'ya dönerken babası Şemseddin Mehmed'i Kuzey Suriye'de kaybetmesi üzerine Halep'e gelen Burhaneddin Ahmed, burada bir yıl daha kalarak ilmî çalışmalarını tamamladı. Böylece onun Kahire, Şam, Mekke, Medine ve Halep'te geçirdiği beş yılı, ilk gençlik çağında şahsiyetini oluşturan ciddi bir çalışma ve faaliyet devri olarak görülür.

b) Kadılığı: 1364 yılında Halep'ten kemal bulmuş bir insan olarak babasının yerini doldurmak için doğup büyüdüğü Kayseri'ye dönen Burhaneddin Ahmed, burada bazı kimselelerin muhalefetiyle karşılaştığından hemen kadı olamadı. Eratnalı Sultanı Gıyâseddin Mehmed tarafından bir yıl gecikmeyle 1365 yılı başında, henüz yirmi bir yaşındayken Kayseri kadılığına getirilen Kadı Burhaneddin Ahmed, aynı zamanda,

bazı müelliflerin kayıtlarına göre de bu sultana damat oldu. Kısa bir zaman içinde, şahsi meziyeti ve cömertliğiyle dikkati çeken ve kadılıkta büyük bir ehliyet gösteren Kadı Burhaneddîn Ahmed, Eratnalı Devleti'nde hüküm sürmekte olan idari anarşi ve iktisadi buhran sebebiyle fırsatçıların eline geçmiş bulunan vakıf camileri, medrese, zaviye, dârüşşifa, hangâh ve diğer vakıf müesseselerini bunların tasallutundan kurtardı. Vakıflara nezaret ederek, irâd ve masrafların vâkıfın şartlarına uygun olarak yürümesini temin etti ve vakıfların vaziyetini süratle düzeltti. Ayrıca, davaların hallinde, kavga ve düşmanlıkların kaldırılmasında; zengin, fakir, yabancı ve yakın arasında fark gözetmeden vazifesini ifa eden Kadı Burhaneddîn Ahmed, kadılık müessesesinin haysiyet ve nüfuzunu tekrar tesise muvaffak oldu. Bu müspet hizmetleri, Kadı Burhaneddîn Ahmed'in şöhretinin ülkenin her tarafına yayılmasına; kendisine sevgi ve saygı duyulmasına ve daha önemlisi taraftarlarının artmasına sebep oldu. Bu olumlu hava da onu sultan olmaya heveslendirdi. Sultan Gıyaseddin Mehmed'in emîrlere, emîrlerin de kendisine karşı menfî tutum ve davranışları öyle bir noktaya geldi ki artık her iki tarafın da birbirlerine güveni kalmadı. Sultan Mehmed emîrlerini disiplin altına almaya çalışırken emîrleri de Sultan Mehmed'i ortadan kaldırmaya giriştiler. Aralarında gizli bir ittifak kuran kendi devlet erkânı -Amasya Emîri Hacı Şadgeldi, Sivas Hâkimi Hacı İbrahim ve Şarkî Karahisar Hâkimi Kılıçarslan- tarafından 26 Muharrem 767/13 Ekim 1365 tarihinde Sultan Mehmed Sivas'ta şehit edildi. Sultan'ın şehit edilmesinde Kadı Burhaneddîn Ahmed'in elinin olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır. Kadı Burhaneddîn Ahmed'in eli olsa da olmasa da olaylar onun istediği gibi gelişti. Sultan Mehmed'in şehit edilmesi üzerine, yerine henüz on üç yaşını doldurmamış oğlu Ali Bey, 26 Muharrem 767/ 13 Ekim 1365 tarihinde "*Sultânu'l-A'zam Alâeddîn*" unvanıyla Sivas'ta, dördüncü Eratnalı sultanı olarak tahta oturtuldu. Sultan Alâeddin Ali'nin Eratnalı tahtına oturduğu günlerde daha babası zamanında başlamış bulunan fitne ve

karışıklıklar, ülkenin her tarafına yayıldı ve önlenemez hâle geldi. Çocuk denecek yaşta oluşundan başka, son derece gevşek ve kabiliyetsiz olan Sultan Alâeddîn Ali, dâhilde vaziyete hâkim olamadığı için, emîrlar arasında uyanmış bulunan ikilik ve rekâbet ülkeyi korkunç bir anarşi ile karşı karşıya getirdi. Devlet ve hükümet erkânı ile ümeranın becerisizlikleri, idari mekanizmayı bozdu ve devlet otoritesi tamamen ortadan kalktı. Bu otorite boşluğundan faydalanan Türkmenler ve Moğollar bozguncularla birlikte ayaklandılar. Ülkenin her tarafına yayılmış olan bu kanlı isyanlar, pek çok yerleşme merkezinin harabeye çevrilmesine, iktisadi ve zirai hayatın çökmesine, hak ve adalet düzenin bozulmasına, ilim ve kültür hayatının sönmesine, şehirli ve köylü arasında meydana gelen hoşnutsuzluğun had safhaya ulaşmasına sebep oldu. Ülke içinde olaylar böyle gelişirken Eratnalı devlet merkezi olan Kayseri’de Alâeddin Ali’nin saz ve içki meclislerinde vakit geçirmesi, ümeranın ve ulemanın kendisinden yüz çevirmesine ve türlü oyunlarla müstakil kalmalarına yol açtı. Bunlardan Hacı Şadgeldi Amasya’da, Mutahharten Erzincan’da, Taceddîn Niksar’da, Hacı İbrahim Sivas’ta, Şeyh Necib Tokat’ta ve Kılıçarslan Şarki Karahisar ve Koyulhisar’da başlarına buyruk hareket ettiler. Kayseri’deki emîrlar şeklen sultana bağlı kaldılar. Eratnalı Devleti’nde önemli bir sima olan Kadı Burhaneddîn Ahmed ise olayların tek sorumlusu Sultan Ali’ye sıhrî yakınlığı sebebiyle bir müddet olup bitenlere seyirci kaldı ve sonra da Kayseri’deki çiftliğine çekildi. Ancak Kadı Burhaneddîn çiftliğinde boş durmayarak Sivas’ta meydana gelen olaylarla birlikte devletin umumî vaziyetini göz önünde bulundurup Eratnalı tahtının büyük tehlikeler geçirdiğini hissetti ve fiili müdahale için takip edeceği yolun esaslarını tespit etti. Eratnalı Devleti’nin içine düştüğü bu karışıklıklardan en çok istifade eden ve etmeyi düşünen yakın komşusu Karamanoğlu Alâeddîn Bey, Eratnaoğlu Alâeddîn Ali’nin birkaç zaman, gece ve gündüz Kayseri’de bir hamamda eğlenmekte olduğunu haber alarak henüz Müslüman olmayan Samağar ve

Caygâzan Moğol aşiret kuvvetlerinin de yardımlarıyla 777/1375-1376 tarihinde ansızın Kayseri'ye hücum etti. Bu esnada Kayseri'de yine bir hamamda eğlenmekte olan Alâeddin Ali, bu beklenmedik hücum karşısında, bütün ağırlıklarını bırakarak Sivas'a doğru kaçmak mecburiyetinde kaldı. Karamanlılar, devlet merkezi olan Kayseri'yi terk ederek kaçan Sultan Ali'yi takip ettilerse de Kadı Burhaneddîn, hükümdarının imdadına yetişti ve onu esir edilmekten kurtardı. Kadı Burhaneddîn Ahmed sayesinde Karamanlı tehlikesini atlatan Sultan Alâeddin Ali, rahat bir şekilde Sivas'a ulaştı. Kayseri'yi zapt eden Karamanoğlu Alâeddin Bey, Sultan Ali'nin Sivas'a kaçışını sağlayarak tekrar çiftliğine çekilen Kadı Burhaneddîn'den çekinmiş olacak ki ondan anlaşma şartlarının tespitinde yardımcı olmasını istedi. Bir müddet sonra da maiyetindeki Moğol kuvvetlerinin hareketlerinden şüphelenen Karamanoğlu Alâeddin Bey, Kayseri'nin idaresini bazı şartlarla Kadı Burhaneddîn'e bırakarak Konya'ya döndü. Fakat çok geçmeden Kayseri'de kalan Karamanlı askerlerinin tutum ve davranışları, şehir halkı üzerinde nefret uyandırdı. Ayrıca, müşahidinden Karamanoğlu Alâeddin Bey'in hak ve vecibelere karşı saygı duymadığını öğrenen Kadı Burhaneddîn Ahmed, Kayseri'yi Karamanlılar'dan temizlemeye karar verdi ve üzerlerine yürüyerek şehri geri almayı başardı. Böylece, Kadı Burhaneddîn Kayseri'yi Karamanlılar'ın tahribat ve mezaliminden kurtarmakla ilk defa askerî kabiliyet ve enerjisini gösterme fırsatını buldu ve mühim bir zafer elde etti. Kadı Ahmed, kazandığı bu zaferi, Sultan Ali'nin varlığına rağmen, Sivas Hâkimi Hacı İbrahim'e bir mektupla bildirerek idareyi ele geçirmek gibi bir niyet ve hevesinin bulunmadığını ifade ile ondan, Kayseri'ye bir vali gönderilmesini rica etti. Eratnalı idaresine el koymayı aklına koyan ve fakat bu düşüncesini gizli tuttuğu anlaşılan Kadı Burhaneddîn Ahmed, gayesine ulaşabilmek için acele etmedi ve akıllı davrandı. Âdet edindiği gibi çiftliğine çekilerek "zühd u takva" hayatına döndü ve gelişmelerin lehine çevrilmesini bekledi. Hacı İbrahim, Kadı

Burhaneddin Ahmed'in ricasına binaen hemen Kayseri'ye bir vali gönderdi ve ona Kadı'nın arzusuna uymasını tembihledi. Sivas ile Kayseri arasında kurulan ilişkilerle Eratnalı Devleti'ne el koyma çalışmalarının gizli olarak devam ettiği 777/1375-76 tarihinde Sivas Hâkimi Hacı İbrahim ile Amasya Emiri Hacı Şadgeldi'nin aralarının açılması, Kadı Burhaneddin Ahmed'i de açıktan açığa siyasi hayata sürükledi. Hacı Şadgeldi'nin eşinin ölmesi üzerine başsağlığı dilemek için Sultan Alâeddin Ali, Hacı İbrahim ve Kadı Burhaneddin Ahmed Amasya'ya gittiler ve Hacı Şadgeldi'ye başsağlığı dilediler. Esasen Hacı Şadgeldi ile Hacı İbrahim'i barıştırmak için yapılan bu Amasya seyahatinde beklenen olmadı. Aksine bir tarafta Kadı Burhaneddin ile Hacı İbrahim, diğer tarafta Sultan Ali ile Hacı Şadgeldi yer aldılar ve birbirleriyle kıyasıya mücadele ettiler. Sultan Ali'den önce Kayseri'ye gelen Kadı Burhaneddin Ahmed, halkın ve ileri gelenlerin sevgisini ve desteğini sağlayarak şehre vali oldu. Sultan Ali ise şehre yanaşamadı ve sonra Kadı Burhaneddin'in muhtemel bir saldırısından korkarak Ürgüp kalesine çekildi. Bunun üzerine Hacı İbrahim, Kadı ile yeminli anlaşmaya rağmen Kayseri'yi Sultan Ali'ye teslim etti. Hacı İbrahim'in bu ikiyüzlü siyaseti Kadı Burhaneddin'i ve Kayserilileri üzdü ve halk ikiye bölündü. Burhaneddin Ahmed kadılığında olduğu gibi kısa süren valiliğinde de bir memnunlar ve taraftarlar kitlesini etrafına toplamayı başardı. Buna rağmen Hacı İbrahim'in kendisine yaptığı bu haksızlığa sabır gösterdi. Hacı İbrahim'in davetiyle Kayseri'yi terk ederek Sivas'a gitti ve orada oturmaya razı oldu. Bu gelişmeden memnun olmayan Moğolların bir kolu olan Samağar kabilesi reisi Hızır Bey'in Kayseri'yi ele geçireceği haberi üzerine paniğe kapılan Ali Bey, Kayseri'den Sivas'a geldi ve Hacı İbrahim'den yardım istedi. O da Ali Bey'e bunu ancak Kadı Burhaneddin'in önleyebileceğini söyledi. Asıl gayesine ulaşmada bunu bir fırsat bilen Kadı Ahmed Sivas'dan Kayseri'ye geldi. Bunun üzerine Hızır Bey idaresindeki Samağarlı aşireti de yaylağa çekildi. Kadı Ahmed'in tutum ve davranışlarından

şüphelenen Hacı İbrahim onu yakından takip ettirdi ve bir şehir gezintisinde Hoca Bey'e yakalatarak Kayseri Yuvalı Köyü civarında muhtemelen Kadı'nın adından dolayı bugün Kadı Bağları denilen yerdeki Ağca Kale zindanına hapsedtirdi. Elli bir gün hapis yattıktan sonra serbest kalan ve Sivas'a dönen Kadı Ahmed, Hacı İbrahim'in kölesi olan Hacı Mukbil tarafından vezarete davet edildiyse de o, bu teklifi kabul etmedi. Hacı Mukbil tarafından yeniden hapsedilen Sultan Ali, Kadı Burhaneddin'den yardım istedi. Buna olumlu cevap veren Kadı Ahmed, Hacı Mukbil'e Sultan Ali'yi serbest bıraktırdı. Serbest kalan Sultan Alâeddin Ali, Sivas'a gelerek emaret makamına oturdu. Kadı Ahmed'in, Sultan Ali'nin ve Sivas halkının desteğiyle Hacı İbrahim'in hazine ve emlâki yağmalandı ve kölesi Hacı Mukbil de idam edildi.

c) Vezirliği: Sultan Alâeddin Ali, tahtının iadesinde önemli rol oynayan ve 1365'ten beri kadılık ve kısa süren valilik görevlerinde akıllı, sabırlı, düzenli ve cesur siyasetiyle kendisini kabul ettiren Kadı Burhaneddin Ahmed'i Rebiyülevvel 780/1378 mayısında otuz üç yaşında Eratnalı vezirlik makamına getirdi. Vezir Burhaneddin Ahmed, vezir olduktan sonra, Sultan Alâeddin Ali'yi hep faal bir fetih siyaseti takip etmek ve merkezîyetçi bir idare kurmak yolunda icraat yapmaya zorladı. Kadılık ve valilikteki bilgi ve görgüsüyle vezirliğinde ace milik çekmeyen Burhaneddin Ahmed, çok kısa zamanda devlet idaresine hâkim oldu ve Sultan Ali'yi gölgede bıraktı. Vezir Burhaneddin Ahmed, milletin devlet ile ilişkilerini düzenlemeye girişti. O askerî, adli, içtimai kurumların ıslahı ile iktisadi durumun düzeltilmesi yolunda gayret gösterdi ve kısmen de olsa başarılı oldu. Sultan Ali de böyle bir vezire sevgi ve güven duyarak onunla ülkenin meselelerini çözmeye karar verdi. İlk iş olarak sultanla vezir, başına buyruk hareket eden Hacı Şadgeldi'yi itaat altına almak için Amasya seferine çıktılar ve Amasya kalesini kuşattılar. Sultan Ali ile Vezir Burhaneddin, Hacı Şadgeldi tarafından hapsedilen Seyyidi Hüsam'ın bırakılmasına karşılık, Amasya kuşatmasından vazgeçerek

Sivas'a çekildiler. Sultan Ali ile Vezir Kadı Burhaneddin'nin uyum içinde olması, Eratnalı idaresindeki vali ve emirlerin kontrol altına alınmasını sağladı. Ülkede huzur ve güven ortamı doğdu. Niğde'den gelen bir elçinin Niğdelilerin kendilerini Niğde'ye davet ettiklerini söylemesi üzerine Sultan Ali ve Vezir Burhaneddin Sivas'tan Kayseri'ye hareket ettiler. Yolda onları karşılayan Kayseri Valisi Cüneyd'in de katıldığı Eratnalı sultanı, veziri ve ordusu eski başkenti Kayseri'ye geldi. Kayseri'den hareketle Niğde yolu üzerindeki Develi Karahisar (Yeşilhisar) kalesi alındı ve Niğde'ye varıldı. Eratnalı sultanı ve veziri davet edildikleri hâlde, şiddetli bir direnmeyle karşılandılar ve hayal kırıklığına uğradılar. Kuşatmaya rağmen Sultan Ali'nin telaşı yüzünden Niğde alınamadı. Buradan hareketle Aksaray da Vezir Burhaneddin tarafından kuşatıldıysa da yine Sultan Ali'nin hatası yüzünden alınamadı. Başarısız Niğde ve Aksaray seferlerinden sonra Eratnalı ordusu Sivas'a döndü. Kışı Sivas'ta geçiren Sultan Ali, yanına Vezir Burhaneddin'i de alarak 781/1379 ilkbaharında Niksar'a bir sefer düzenlemişse de yine başarı sağlanamadı. Vezir Burhaneddin Ahmed'in tedbirleri sayesinde Eratnalı ordusunun ağırlıkları yağmalanmaktan kurtarıldı. Vezir Burhaneddin Ahmed, Sultan Alâeddin Ali ile birlikte iki sefere daha çıktı. Bunlar Erzincan ve Amasya seferleridir. Vezir Burhaneddin Ahmed'in karşı çıkmasına rağmen Sultan Ali devletin diğer ileri gelenlerinin telkini ve Şarkikarahisar Hâkimi Kılıçarslan'ın kendisine yardımcı olacağı ümidi ile Erzincan'a sefer düzenledi. Erzincan Emiri Mutahharten bir elçilik heyetini Eratnalı karargâhına gönderdi. Heyet, sultan ve vezir ile görüştü. Beklenen sonuç elde edilemeyince savaş başladı. Vezir Burhaneddin komutasındaki Eratnalı ordusu, Erzincan kuvvetlerini bozguna uğrattı. Fakat Eratnalı idaresine girmek istemeyen Mutahharten, Akkoyunlu Kutlu Bey'in yardımı ile Eratnalı ordusu ile çarpıştı. Çarpışmalar devam ederken Vezir Burhaneddin'i kıskanan ve kuşatmadan ümidini kesen Sultan Ali, Sivas'a döndü. Böylece Erzincan seferi de başarısız oldu.

Sultan Alâeddin Ali, Hacı Şadgeldi'nin hem birinci Amasya Seferi'nde Emir Seyyidî Hüsam'a kötü davranışı hem de Erzincan Emiri Mutahharten'e yardım edişi sebebiyle canı çok sıkıldı. Bu konuda veziri Burhaneddin Ahmed'in de teşvikiyle Amasya Seferi'ne çıkmaya karar verdi ve hemen hazırlıklara girişti. Sefer hazırlıklarını tamamlayan Sultan Ali, beraberinde Vezir Burhaneddin Ahmed ve Seyyidî Hüsam da olduğu hâlde 782/1380 yılı yazında Amasya'ya doğru hareket etti. Ancak Anadolu'nun bu bölgesinde mevcut veba salgını münasebeyle endişelenerek Artukâbâd'a inen Sultan Ali, Amasya'ya gitmek üzere Şeyh Nusret yolunu takip ile Kazâbâd/Kazova'ya geldi ve burada bir meclis kurdu. Kurulan bu mecliste, Alâeddin Ali hastalığı bahane ederek seferden dönmek istedi. Bundan başka Alâeddin Ali'yi Amasya Seferi'nden dönmeye sevk eden asıl sebep, Eratnalı ordusunda seferlere sık sık çıkılmasından, fetihler için güçlerinin üstünde gayret istenmesinden, bir yıldır maaşlarının ödenmemesinden ileri gelen huzursuzluk oldu. Bütün bunlara rağmen Vezir Burhaneddin, iktidara giden yolunda engel olarak gördüğü Alâeddin Ali ile Hacı Şadgeldi'nin nüfuzunu, tahakkümünü kırmayı ve yıpratmayı mutlak iktidarının tek şartı kabul ettiğinden, Sultan Ali'nin önünde tehditkâr bir şekilde durarak sefere devam olunmasında onu zorladı. Ancak Sultan Alâeddin Ali'nin bu Amasya yolculuğunda beklenmedik ölümü sebebiyle ne Amasya Seferi yapılabildi ve ne de Hacı Şadgeldi ile karşılaşıldı. Böylece birincisi gibi ikinci Amasya Seferi de başarısızlıkla neticelendi. Sultan Ali, karargâhını kurduğu Kazâbâd'da birden bire fenalaştı. Sultan'ın rahatsızlandığını öğrenen Vezir Burhaneddin, hemen çadırına geldi ve durumunu sordu. Sultanın tauna/vebaya yakalandığını anladı. Sultan Ali'nin bu hastalıktan öleceğini anlayan Vezir Burhaneddin, sultan çadırında ümera ve eshab-ı divanın iştirakiyle toplanan mecliste, yeni durum ve alınması gereken tedbirler konusunda açıklamalar yaptı. Ümeradan dikkatli olunmasını istedi. O, düşmanın yakın olması sebebiyle orduda ve ülkede karışıklık ve yağ-

malara meydan vermemek için, sultanın ölüm haberinin gizlenmesi ve ancak Tokat'a varıldığı zaman açıklanması gerektiğini söyledi. Bu görüş Seyyidî Hüsam ile diğer devlet ve hükümet erkânı tarafından da benimsendi. Vezir Burhaneddin Ahmed'in arzusu hilâfına herhangi bir harekette bulunulmayacağına dâir söz verildi. Vezirin gerekli tedbirleri aldığı bu sırada, hastalığı iyice ilerleyen Sultan Alâeddin Ali, Cemâziyelevvel 782/Ağustos 1380 tarihinde hayata gözlerini yumdu. Vezir'in aldığı tedbire ve kendisine verilen teminata rağmen, sözünde durmayan kötü niyetli Seyyidî Hüsam'ın kimseye haber vermeden, emrindeki kuvvetlerle Sivas'a dönmesi üzerine, ordu ölüm hadisesini anladığından, beklenen kargaşalıklar çıktı ve sultan hazinesi yağmalandı. Bununla beraber, vezirin otoritesi ve enerjisiyle kargaşa önlenerek kalan askerler ile ağırlıklar acele toplandı. Sultan Ali'nin cenazesi bir sandıkla at sırtında Tokat'a getirildi ve şehir halkı Burhaneddin'e hürmetleri dolayısıyla sadakat gösterdi. Bu esnada, Seyyidî Hüsam Sivas'ta Ahmedek denilen iç kaleyi tahkim etmekle meşgul oldu ve önemli faaliyetlerde bulundu. Sultan Ali'nin cenazesi, Tokat'ta yıkanıp kefenlendikten ve gerekli dinî merasim yapıldıktan sonra, Kayseri'ye nakledilerek babası, dedesi ve ninesinin gömülü bulundukları Köşk Medrese içindeki kümbete defnedildi. Tokat'ta Sultan Alâeddin Ali için lazım gelen merasimi yerine getiren Vezir Burhaneddin Ahmed, üzerinde matem elbisesi olduğu hâlde merkez Sivas'a döndü ve hemen Alâeddin Ali'nin sarayına gitti. O, yanında ölen sultanın yedi yaşındaki oğlu Mehmed de hazır olduğu hâlde, sarayda topladığı mecliste, sultanın ruhu için hatim indirdi ve dualar yaptırdı. Mehmed Bey, Eratnalı tahtının yegâne varisi olarak çok küçük yaşta olduğu kadar, işlerin karışık ve meselelerin bol olduğu bir dönemde babasının yerine, Eratnalı tahtına 782/1380 yılında oturtuldu. Bu bakımdan Vezir Burhaneddin Ahmed, Sultan Ali için lazım gelen dinî merasimi tamamladıktan ve Mehmed Bey'i tahta çıkardıktan hemen sonra, hiç vakit geçirmeden hem ülke mese-

lelerini hem de Eratnalı tahtına oturan Mehmed Çelebi'nin naibini tespit konusunu görüşüp halletmek gayesiyle, ümerayı saraya davet etti. Seyyidî Hüsam ve diğer ümera ile şehrin ileri gelenleri bu davete icabet ederek bir araya geldiler. Devlet sarayında istişari mahiyette toplanan bu mecliste, Vezir Burhaneddin ülkenin iç ve dış meselelerle karşı karşıya bulunduğunu, ülkeyi ve devleti iç ve dış düşmanlara karşı en iyi bir şekilde korumak ve kollamak gerektiğini, bunun için de lazım gelen tedbirlerin alınmasını ifade etti ve tavsiyelerde bulundu. O, bu meclis toplantısında ümeraya iki güçlü emîrin ülkeyi ve tahtı tehdit ettiklerine işaret ederek bu emîrlerden birinin kuvvetli bir orduya sahip olan Amasya Emîri Hacı Şadgeldi, diğerinin ise Selçuklu hanedanından olup, sultan olmayı kafasına koymuş bulunan Şarkî-karahisar Hâkimi Kılıçarslan olduğunu ve her ikisinin de iktidarı ele geçirmek için hazırlandıkları haberinin kulağına geldiğini açıkladı. İç ve dış meseleleri çözmek ve ülkede huzur ve güveni yeniden sağlamak için öncelikle merkezî kudreti ve fütûhatın başlıca dayanağı olan orduyu toplayıp, disiplinize ederek maaşlarını vermek ve silahlarını yenilemek gerektiğini söyleyen Vezir Burhaneddin, bunun için de şu tedbirlerin derhal alınmasını şart koştu: İçlerinde sipehsârlığa ehliyetli olanlara emâret vererek kale ve vilayetler tevcih etmek. Merkezdeki daimi kuvvet olan Has/ Kapıkulu askerine rütbe ve mansıp vermek. Şehir ve vilayetler halkının hoşnutsuzluğunu bertaraf etmek için yeni vergiler koymamak ve mevcut vergileri hafifletmek suretiyle onları bir müddet için rahat ettirmek. Vezir Burhaneddin'in görüş ve tekliflerini Seyyidî Hüsam dışındaki bütün emîrler olumlu karşıladılar. Sadece, Seyyidî Hüsam'ın muhalefeti yüzünden düşmana karşı alınması düşünülen tedbirler kesin şeklini alamadı. Çünkü Seyyidî Hüsam orduya maaş verme hususunda hazinede para bulunmadığını ifade ederek vezir,ri atlatmak istedi. Neticede, vezirin ustalığıyla askerin maaşları dağıtıldı. Vezir Burhaneddin, Seyyidî Hüsam'ın kötü niyetini anlamıştı. Vücudu ortadan kaldırılacak biri olarak gördüyse de onun

yaptıklarına göz yumdu ve olayları akışına bıraktı Sivas'ta merkezî otoritenin kurulamadığı tam bu esnada, vezirin aklı-na gelenler devletin ve ülkenin başına gelmeye başladı. Burhaneddin tarafından tehlikeli emîrlerden biri olarak görülen Amasya Emîri Hacı Şadgeldi, niyâbeti elde etmek gayesiyle kuvvetli bir orduyla Sivas'a yaklaştı ve elçisi vasıtasıyla da ahaliyi itaate davet etti. Bu istila haberi üzerine tehlikeli emîrlerden ikincisi olanı Şarki-karahisar Emîri Kılıçarslan'dan birincisini defetmek için yardım istedi. Beklediğini bulan Kılıçarslan, bu daveti alır almaz hemen Sivas'a geldi ve şehrin dışında karargâhını kurdu. Burhaneddin Ahmed, Seyyidî Hüsam'ın tereddüdüne rağmen Kılıçarslan'ı şehre getirdi ve hemen kaleye götürerek meclis teşkil etti. Seyyidî Hüsam, Kılıçarslan'ı şehirde görmenin huzursuzluğunu yaşadığı hâlde, riyakârca davrandı ve ona kendisini kabul ettirmeye çalıştı. Kılıçarslan'ın Sivas'a gelerek hazırlık içinde olduğunu öğrenen Hacı Şadgeldi "halkın Selçuklu hanedanına karşı olan meyli sebebiyle payitahtta bir netice elde edemeyeceğini anladı ve hemen Amasya'ya geri çekildi. Sivas'ta kalan Kılıçarslan ise, her hâlde Selçuklu hanedanından olmanın verdiği gururla, kendisini bir kurtarıcı olarak gördü, ortaya çıkan fırsatı en iyi bir şekilde değerlendirerek iktidara sahip olma yollarını aradı. Bu gayesine ulaşmak için de toplanan mecliste: 'Emârete beni mi, Seyyidî Hüsam'ı mı, Burhaneddin Ahmed'i mi istersiniz' diyerek idarecilerin bizzat idare edilenler tarafından seçilmesini istedi. Meclisin toplanmasından önce, Burhaneddin, Seyyidî Hüsam'ı hareketlerinde daha dikkatli olması konusunda uyardı, fakat ona söz dinletemedi. Umumî meclisin akdinde, mevcut bulunan zevatın büyüklerinden birinin Kılıçarslan'ın sözleriyle münasebet kurarak: 'Ey cemaat, üç kişiden yâni Kılıçarslan, Burhaneddin, Seyyidî Hüsam'dan hangisini Alâeddin Ali'nin ölümüyle boşalan emâret makamına getirmek istersiniz' diye sorması üzerine, mecliste hazır bulunanlar: 'Burhaneddin'i isteriz, fakat kendi arzusuyla makamını bırakırsa ona bir şey diyemeyiz' şeklinde cevap verdi-

ler. Bu gelişmeler karşısında, beklediğini bulamayan ve hayal kırıklığına uğrayan Kılıçarşan, mecliste olup bitenleri akıllı ve sabırlı bir şekilde takip eden Vezir Burhaneddin Ahmed'e dönerek 'Niçin susuyorsun?' diye fikrini öğrenmek istedi. Kılıçarşan'ın bu sualine Vezir Burhaneddin: 'İktidarın en kuvvetli adayı sizsiniz; yalnız ileri süreceğim birkaç şartım var, eğer kabul edersen, seni kendime tercih ederim' şeklinde cevap verdi. Kılıçarşan'ın 'Şartların nedir?' diye tekrar sorması üzerine de Vezir Burhaneddin şartlarını şöyle sıraladı: "Ülkenin mali işlerinin başı kalmak, Kayseri ile Harsenos kalesini kendisine bırakarak hiç kimsenin müdahalesine imkân vermemek, Seyyidî Hüsam'ın ordu komutanlığı görevinin devamını temin etmek." Ancak, Seyyidî Hüsam'ın kendisiyle ilgili şartın metinden çıkarılmasını istemesi üzerine, bu şarttan vazgeçildi. Meclis huzurunda Burhaneddin'in ileri sürdüğü bu şartları yeminle kabul eden Kılıçarşan, Eratnalı sultanlarının sonuncusu olarak tahta geçirilen II. Mehmed Bey'in naibi sıfatıyla 782/1380 yılında niyâbet makamına oturdu. Kılıçarşan, II. Mehmed'in naibi olarak ilan edildikten az sonra, kendisine bağlı kalacağına dair söz veren Seyyidî Hüsam'ın iç kalede yaptığı tahkîmatı yıktırdığı gibi, Havik kalesini de elinden aldı. Burhaneddin Ahmed, bu safhada Kılıçarşan ile bir iktidar mücadelesine girmeyerek kendisini istikbale sakladı ve onun yıpranmasını bekledi. Vezir Burhaneddin, meclisin kabul ettiği esaslara göre, Naib Kılıçarşan'a vazifeyi devrettikten sonra, Kayseri'ye gitmek için hazırlıklara girişti. Hazırlıklarını tamamlayan Burhaneddin, Şeyh Adil'in tekkesine giderek vedalaştıktan sonra Sivas'tan Kayseri'ye doğru hareket etti.

c) Naibliği: Kılıçarşan ile müttefiki ve amcası Keyhüsrev'in Burhaneddin'e suikast düzenleyeceklerini, Kılıçarşan'ın yeni eşinin yakınlarından birinin zamanında haber vermesi, olayların seyrini değiştirdi. Kılıçarşan'ın kendisini rakip sayarak tuzağa düşürmeye çalıştığı Burhaneddin, aldığı bu haber üzerine, daha erken davranarak, naib hakkındaki umumi hoş-

nutsuzluk ve kırgınlıktan da faydalanarak yeğeni Şeyh Müeyyed ile anlaşıp olup bitenlerden gafil bulunan Kılıçarslan'ı öldürmeye karar verdi ve hemen harekete geçti. Birincisinde, Şeyh Müeyyed'in beceriksizliği yüzünden Kılıçarslan canını kurtarabilirdi de ikincisinde Burhaneddin Ahmed, iktidarı için büyük bir engel teşkil eden Kılıçarslan'ı bir gezinti esnasında bizzat kendi eliyle hançerleyerek 782/1381 yılında hayatına son verdi. Sonra, Kılıçarslan'ın amcası Keyhüsrev'i de aynı şekilde öldürdü. Kılıçarslan'ın bütün taraftarlarını sıkı bir takip neticesinde, bir bir ortadan kaldırdı. 782/1381 yılında II. Mehmed'e naib seçilen ve kısa bir süre debdebeli hayat süren Rükneddîn Kılıçarslan'ın, Burhaneddin Ahmed tarafından öldürülmesi hadisesi, Sivas'ta büyük sevinç yarattı ve şenliklere sebep oldu. Devlet ve hükümet erkânı ile Sivaslılar Burhaneddin'e gelerek bağlılıklarını bildirdiler. Kadılığı ve vezirliği zamanlarından beri takip ettiği sistemli siyaseti sayesinde "Dârü'l-emâre"ye kavuşan Burhaneddin Ahmed ise, devlet ve hükümet erkânı ile şehrin ileri gelenlerinden oluşan mecliste, kendisine yapılanları; Kılıçarslan'ı, Keyhüsrev'i ve taraftarlarını öldürme gerekçelerini etraflıca açıklayarak bu olayda ma'zur bulunduğunu söyledi. Bu açıklamalardan sonra, Burhaneddin Ahmed mecliste hazır bulunanlar tarafından haklı bulundu ve onun özrü kabul edildi. Meclis görüşmeleri esnasında, Kılıçarslan yerildi ve buna karşılık Burhaneddin medhedildi. Burhaneddin devlet, millet ve ülkenin selameti için Sultan II. Mehmed'e mutlaka bir naib seçilmesi gerektiğini meclise arz ederek seçim işinin ahali tarafından yapılmasını istedi. Bunun üzerine Vezir Burhaneddin Ahmed, meclis tarafından ittifakla Alâeddin Ali'nin oğlu Mehmed Bey'e naib olarak seçildi. Kılıcı ile iktidar yolunu açarak 14 Zilkade 782/9 Şubat 1381 tarihinde otuz altı yaşında naib sıfatıyla Eratnalı niyâbet mevkiine geçen Burhaneddin Ahmed, ülkenin her tarafına gönderdiği davetnamelerle idareyi ele aldığını ilan etti ve ilgilileri kendisine biat ettirtti. Merkez Sivas'a biat için gelen emîr ve beylere ikramlarda bulunarak hil'atler giydiren

Naib Burhaneddin Ahmed, onları tekrar yerlerine gönderdikten sonra, hemen halkın dertleriyle meşgul oldu ve onların sıkıntıları giderici tedbirler aldı. O, ilgililere verdiği emirlerle; ülkede hak, adalet, doğruluk ve dinî esaslardan ayrılınmamasını; halka ağır gelen vergilerin kaldırılmasını, herkesin işiyle gücüyle uğraşmasını; mal, can, ırz güvenliğinin sağlanmasını, bunlara riayet etmeyen her kim olursa olsun cezalandırılmasını, bu konuda lazım gelen titizliğin gösterilerek devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesini istedi. Bundan sonra da şahsi emniyetini sağlamak için Kılıçarslan'ın Sivas'ta bulunan yakınlarını zararsız hâle getiren Naib Burhaneddin Ahmed, Sultan II. Mehmed'i de yanına oturtarak âdet olduğu üzere, her gün divân kurdu ve herkese müracaat için ilan vererek, halkın şikâyetlerini dinledi ve bunlara çözümler getirdi. Askerî, mülki, adli, içtimai ve iktisadi konularda yeni yeni kararlar alarak ülkede dirlik ve düzenliği kurmaya çalıştı. .Eratnalı merkezinde olup bitenleri dikkatle takip ederek fırsat kollayan Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'nin teşvik ve tahrikiyle, Ayne Bey'in gizliden gizliye Burhaneddin aleyhinde faaliyetlerde bulunarak karışıklıklar çıkarma teşebbüsü, naibin zamanında aldığı tedbirlerle önlendi. Bundan başka Naib Burhaneddin'in Eratnalı idaresine hâkim oluşundan memnun olmayanlar, Hacı Şadgeldi, Mutahharten ve Şam ümerâsı nezdinde teşebbüslerde bulunarak onu bertaraf etme gayreti içine girdilerse de bir netice elde edemediler. Bu istek üzerine Mutahharten iki yüz kişilik bir kuvvetle Emîr Tuğrul'u tekrar Sivas'a gönderdi ve eski isteklerinde direndi. Bunun üzerine Burhaneddin, elçiye hitaben: "Önce, Mutahharten'in hâkimiyetinde bulunan Bayburt ve Erzincan Mehmed Bey'e bırakılsın, sonra biz de bu isteği yerine getirelim" dedi. Mutahharten'in elçisi Emîr Tuğrul, bunu kabul etmeyince, Naib Burhaneddin bu defa, Kayseri veya Amasya'yı alıp vermeyi, hatta Karamanlılar ile Osmanlılar'dan alınacak yerleri Mehmed Bey'e bırakmayı teklif etti. Elçinin bu yerleri sakıncalı görmesine hiddetlenen Burhaneddin. Ahmed, "Kılıç hakkı ile zorba takımının elin-

den güçlükle kurtardığı, Sivas'ı terk etmesinin imkânsız olduğunu" kesin bir dille ifade ederek Elçi Emîr Tuğrul'u hapsedti ve Sivas'tan çıkmasını yasakladı. Bu beklenmedik vaziyet karşısında Mutahharten, hemen yeni bir elçi göndererek Burhaneddin'den özür diledi ve dostluk göstermeye başladı. Bundan böyle Sivas'a karşı düşmanca hareketlerde bulunmayacağını bildirdi ve elçisi Emîr Tuğrul'u serbest bırakmasını Naib Burhaneddin'den rica etti. Bunun üzerine Emîr Tuğrul ve maiyeti salıverildi. Emîr Tuğrul, Sivas'tan ayrılırken Burhaneddin'e düşmanının çok olduğunu, bu sebeple Mutahharten ile ittifak etmesi gerektiğini söylemesi üzerine Burhaneddin, pek yakında buna gerek kalmayacağını, hep birlikte görececeklerini ifade ederek açıktan Hacı Şadgeldi'yi ve üstü kapalı olarak da Mutahharten'i tehdit etti. Mutahharten meselesini halleden Burhaneddin Ahmed, 383/1381 sonbaharında en güçlü rakîbi Hacı Şadgeldi'ye kesin bir darbe indirmek gayesiyle sefer hazırlığına başladı. Her tarafa asker ve yardımcı gönderilmesi için emirler çıkardı. Bu arada, Moğol oymaklarından Babükoğlu Ali Paşa da yardıma hazır olduğunu bildirerek Sivas'a geldi ve Naib Burhaneddin'den hüsn-i kabul gördü. Kendisine karşı sefer hazırlığından haberdar olan Hacı Şadgeldi, Burhaneddin'e yeni bir barış teklifinde bulunduyorsa da netice alamadı. Hazırlıklarını süratle tamamlayan Naib Burhaneddin, ordusuyla Sivas'tan çıkarak Artukâbâd yoluyla Tokat'a doğru yürüdü ve Tokat'a yaklaştığında yakın adamlarından birini, Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'ye göndererek gelmekte olduğunu bildirdi. Tokat'tan Dânişmendiye Köyü'ne inen ve burada karargâhını kuran Burhaneddin, muharebe için bütün hazırlıkların tamamlanmasını emretti. Hacı Şadgeldi ile Burhaneddin arasında, Ramazan 783/Kasım 1381 tarihinde meydana gelen muharebe neticesinde, Hacı Şadgeldi yenilerek öldürüldü ve kuvvetleri de perişan bir şekilde dağıldı. Zaferi kazanan Burhaneddin, önceden düşündüğü gibi, güçlü rakîbi Hacı Şadgeldi'nin kesik başını önce Sivas'a ve sonra da Erzincan'a gönderdi. Böyle hareket etmekle Burhaneddin Ah-

med, hem Sivas önlerinde Emîr Tuğrul'a söylediği sözün gerçekleştiğini ve hem de Eratnalı tahtında gözü olanların ne hâlde düşeceklerini göstermek istedi.

d) Sultanlığı: Naib Burhaneddin Ahmed, Eratnalılar tahtına ulaşabilmek için önüne çıkan bütün engelleri aştı. Rakîplerini ya harp ederek ya korkutarak susturdu ve kudretini dost düşman herkese tanıttı. Hacı Şadgeldî'ye karşı kazandığı bu zaferden sonra ünü artan ve kendisini artık saltanata hukuken layık gören Burhaneddin Ahmed, naiblikten sultanlığa yükselmek için hemen harekete geçti. Zaten Mehmed Bey'e rağmen, sultan gibi hüküm süren Naib Burhaneddin Ahmed, İslâm hukuku ve an'anelerine uygun bir şekilde çocuk Sultan II. Mehmed'i bertaraf ederek 1381 sonbaharında 36 - 37 yaşında resmen tahta çıkarak sultanlığını ilan etti ve adına hutbe okutup sikke kestirdi. Eratnalı idaresinde ilk işi olan kadılık döneminden beri, akıllı ve sabırlı bir siyaset takip ederek arzuladığı mevkiye merhale merhale ulaşan Burhaneddin Ahmed, bu defa kendi adıyla anılan merkezîyetçi bir devlet kurarak ülkeyi yalnız başına Sivas'tan idare etmeye başladı. Böylece 1327 ekiminden 1381 sonbaharına kadar yarım yüzyılı aşkın Anadolu'da hüküm süren Eratnalılar'a da son verdi. Sivas Sultanı Burhaneddin Ahmed tarafından tahtı elinden alınan Eratnalı Mehmed Bey'in akibeti hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Çağdaş kaynak Bezm u Rezm'e göre, Sultan Burhaneddin'in Kösedâğı'nda dinlendiği bir sırada, şehir ahalisinin sâbık sultanları Mehmed Bey etrafında toplanarak Sultanın rakîplerinden Kayseri kalesi sahibi Cüneyd'i davet ile Mehmed Bey'i emarete geçirmek istediler. Kendisine güvenen Sultan Burhaneddin, aleyhindeki bu faaliyetlere önem vermedi, sadece Emîr Abdullah Çelebi'yi, müteşebbisleri takip için Sivas'a göndermekle yetindi. Sivas'ta daima fırsat bekleyen Mehmed Bey'in başlıca âmil olduğu görülen bu ayaklanma, kısa zamanda bastırıldı ve elebaşları bir bir yakalandı. Sultan Ahmed, diğer suikastçıları cezalandırdığı hâlde, babasının hukukuna saygı duyarak Mehmed

Bey'i affetti. Affedilen Mehmed Bey, kendi hâlinde durmadı ve Sultan Burhaneddin'e karşı yeni bir teşebbüs içine girdi. O, 799/1388'de Burhaneddin'in rakîpleri olan Amasya Emîri Ahmed, Kayseri kalesi sahibi Cüneyd ve Erzincan Emîri Mutaharten ile ittifak etti. Sivas kalesinde gözaltında tutulan eski Sultan Mehmed Bey, bu girişiminden dolayı, bu defa bağışlanmayarak 792/1390 yılında Sultan Burhaneddin Ahmed tarafından hayatına son verildi.

Sultan Burhaneddin Ahmed'in takip ettiği siyasetin ana hatlarını ifade edecek olursak onun Memlûklular, Osmanlılar, Timur, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve komşu Türkmen beyliklerinden Candar, Karaman, Dulkadıroğulları ile münasebet kurduğu görülür. O, bu devletlerle ve beyliklerle bazen dostluk bazen de düşmanlık içinde olmuştur. Sultan Burhaneddin iktidarı fiilen ele aldıktan sonra, merkeziyetçi bir devlet kurmak istedi ve önüne çıkan bütün engelleri aşmaya çalıştı. Karamanoğulları, Erzincan Emirliği, Amasya Emirliği ve Türkmen emirlikleri üzerinde nüfuz kurmayı başardı. Bunlardan bir kısmı isteyerek, bir kısmı ise tehdit karşısında Sultanın otoritesini kabul ettiler. Ancak bu hâl uzun sürmedi. Burhaneddin'e gücenen beyler yeniden eski durumlarını kazanabilmek için, kendilerine yardım gayesiyle Memlûklu Sultanı Berkuk, Osmanlı Sultanı I. Bayezid ve Timur gibi kuvvetli hükümdarların Sultan Burhaneddin Ahmed'e müdahale etmelerini istediler. Bu nitelikteki ilk tepkiler Memûkluların Sivas'ı muhasarasında kendini gösterdi. Teşvikleriyle Memlûkluların Halep Valisi Yelboğa'yı Sivas üzerine saldırıya ikna eden Emîr Ahmed, Emîr Mutaharten ve Cüneyt bununla da yetinmeyerek Kadı Burhaneddin'e karşı ortak hareket ettiler. Bu sıkışık anda Osmanlılar da Memlûklular ile Sultan Burhaneddin Ahmed'e karşı ittifak yapmaktan geri durmadılar. Amasya Emîri Şadgeldî'nin ölümüyle Burhaneddin Ahmed, Amasya'ya hemen sahip olamadı. Burayı Şadgeldî'nin oğlu Emîr Ahmed sonuna kadar savundu. Bundan başka Eratnalı emirlerinden Seyyidî Hüsam, Tokat Emîri Şeyh Necip ve Eratna'nın bira-

derzadesi Feridun, Burhaneddin'e muhalif kaldılar. Sultan Burhaneddin Ahmed'in sultanlığı, kendisine muhalefet eden Feridun, Şeyh Necip, Emîr Ahmed, Alâeddin Bey ve Emîr Muttaharten ile uğraşmakla geçti. Osmanlı himayesinde bulunan Kastamonu Emîri II. Süleyman Paşa sonradan Osmanlılar'dan yüz çevirip Burhaneddin Ahmed ile ittifak etti. Sultan Yıldırım Bayezid'in Candaroğlu II. Süleyman Paşa ve Karamanoğlu Alâeddin Bey ile olan mücadelelerinde Sultan Burhaneddin Ahmed, bu iki hükümdara da yardım ettiyse de Yıldırım Bayezid hareketına karşı bir iş yapamadı. Yıldırım Bayezid, Burhaneddin üzerine de büyük oğlu Ertuğrul Bey komutasında bir kuvvet gönderdi. Burhaneddin Ahmed bu Osmanlı kuvvetini karşılayarak Çorum civarındaki Kırkdilim mevkiinde 1391'de yendi ve Ertuğrul Bey öldürüldü. Timur, Anadolu'ya geleceği zaman Burhaneddin Ahmed'e bir elçi göndererek kendisine tâbi olmasını istedi. Burhaneddin Ahmed ise ümerasını toplayarak Timur'a karşı durmaya karar verdi ve hazırlığa başladı. Sivas'ı tahkim etti. Osmanlı ve Memlûklu sultanlarına mektuplar gönderdi. Ancak Timur bu tarihte Sivas'a kadar gelmedi. Sultan Burhaneddin Ahmed'in kız kardeşinin oğlu Şeyh Müeyyed Kayseri valisi iken, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in teşvikiyle isyan etti. Burhaneddin Ahmed, Kayseri'yi kuşatıp şehri aldıysa da Şeyh Müeyyed iç kaleye kaçtı. Burhaneddin'in maiyetinde bulunan Akkoyunlu Karayülük Osman araya girek Müeyyed'in affını rica etti. Burhaneddin de canına dokunmayacağına dair söz verdiyse de sonra sözünde durmayarak Şeyh Müeyyed'i öldürdü. Bundan dolayı Karayülük Osman ile Sultan Burhaneddin'in araları açıldı ve 1396 ekiminde Osman Bey, Burhaneddin'in yanından ayrıldı. Sultan Burhaneddin Ahmed, Şeyh Müeyyed'i öldürdükten sonra Kayseri valiliğini oğlu Alâeddin Ali (Zeynelabidin)'ye verdi ve Şeyh Müeyyed'i isyana teşvik eden Karamanlı topraklarını çiğnedi. Burhaneddin Ahmed, kendisinden yüz çeviren Karayülük Osman'ı takip ederken askerden ayrılıp yüz geri eden Karayülük Osman'ın eline Karabel'de gafil bulunarak esir düştü. Karayülük Osman

Bey, önce esir Sultan Burhaneddin Ahmed'i aradaki eski hukuka binaen serbest bırakmak istedi. Sonra şehrini elinden aldığı için kin duyan eski Tokat hâkimi Şeyh Necib'in teşviki ile künyesi Ebu'l-Abbas olan ve Ebû'l Feth lakabı verilerek 17 yıl saltanat süren (1381-1398), haklı haksız pek çok muhalifini katleden Sultan Burhaneddin Ahmed (1345-1398)'i henüz 54 yaşında iken 28 Şevval 800 / 8 Temmuz 1398'de Sivas şehrinde halkın gözü önünde "eden bulur" dercesine feci bir şekilde öldürdü. Sonu çok acı biten Kadı Burhaneddin Ahmed'in cenazesi Sivas'ta defnedildi. Türbesinin Sivas şehrinde Kayseri kapısı mevkiinde olduğu söylenir.

e) Tarihî Kişiliği: Eratnalı kadısı, veziri, naibi ve Sivas Sultanı Burhaneddin Ahmed, şahsında Türk-İslâm-İran ana-nelerini meczeden bir insan tipi olarak karşımıza çıkar. Daimi olarak asker kıyafetiyle harekete hazır bir hâlde gezmeyi itiyat edinen Kadı Burhaneddin Ahmed ilimde, siyasette, devlet idaresinde eşine ender rastlanan büyük şahsiyetlerdendir. Kendi adına yazılan Bezm u Rezm müellifine göre o âlim, âdil, vakar sahibi, cesur, keskin zekâlı, yorgunluğa, sıcağa, susuzluğa ve açlığa dayanıklı, akıllı; sırasında sert konuşur, kimseden çekinmez, fakat aynı zamanda zevk ve sefaya düşkün, şarap ve saz meclislerinden pek haz ederdi. İyi kalpli, hoş meşrep ve ulemaya yakın, bağışlayıcı, iyiliksever, üç lisan bilen, şair, sporu ve askerliği seven, neşeli ve hassas bir adamdı. Allah yolunda mücadeleye bizzat atılır, bu uğurda yorulmak bilmez, varını yoğunu harcardı. Âlimlere karşı yakınlık gösterir ve onlarla sohbetten büyük bir zevk duyardı. Yanına gelenlere saygılı davranırdı. Bütün halkına karşı adalet ve şefkât gösterirdi. Aynı zamanda, kendisinden şüphelendiklerini de anında yok eden zalim ve gaddar bir mizaca sahipti. Ayrıca o, Türkiye tarihinde, hükümdar ailesinden olmadığı hâlde, din ve ilim adamlığından gelerek adına bir devlet kuran ilk "Âlim Hacı Sultan" olarak bilinir. Adından dolayı, Kayseri'de türbesi bulunan ve daimi ziyaret edilen, Türkiye Selçukluları devrinde yaşamış olan Seyyid Burhaneddin Tirmizî ile karıştırılır. Kadı

Burhaneddin adı, Kayseri’de bir ortaokula da verilmiştir (6).

KAYNAKLAR

1. İbn Bibi, El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-umri'l-Ala'ıye (Selçukname), hzl. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, C II, s.120-124; Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş), çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 52-53; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 182; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara 1969, s. 162; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s.462-469; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970, s. 16-17; Kemal Göde, “Anadolu’da Cengizli ve İlhanlı Hâkimiyeti Dönemine Genel Bir Bakış (1239-1327)”, SDÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta 1995, S 1, s. 165-190.

2. Bezm u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 51-53; Müsâmeretü'l-Ahbâr, çev. Mürsel Öztürk, s. 69, 94; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 162,168; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, s. 16-17.

3. Bezm u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, s. 51-54; Müsâmeretü'l-Ahbâr, çev. Mürsel Öztürk, s. 69, 94; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 162; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, s. 16-17.

4. Bezm u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, s. 51-54; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s.162,168; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, s.16-17; Kemal Göde, Halil Edhem ve Kayseri Şehri, Kayseri 2011, s. 85-95; Kemal Göde, Eratnalılar (1327-1381), Ankara 2000, s. 44-46.

5. Bezm u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, s. 51-54; Kemal Göde, Halil Edhem ve Kayseri Şehri, s. 94; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 162,168; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, s. 16-22; Kemal Göde, Eratnalılar (1327-1381), s. 99, 172-173.

6. Bezm u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, s. 9-495; Ahmed Tevhid, Kadı Burhaneddin Ahmed, TOEM V, VI; İna-yetullah Efendi, Eretna ve Kadı Burhaneddin Tarihcesi veya Kayseri/Eratna Tarihi, Süleymaniye-Murat Molla/Lala İsmail Ktp. Nu.: 744/7. Yay.: Kemal Göde, “İna-yetullah Efendi ve Risâlesi”, XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara 1994, s. 939-955 ve 277-279; Halil Edhem, Kayseriye Şehri, İstanbul 1334 ve hzl. Kemal Göde, Kayseri Şehri, Ankara 1982; Kemal Göde, Halil Edhem (Eldem) ve Kayseri Şehri, Kayseri 2011; Halil Edhem, “Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin Namına Kayseri’de Bir Kitabe”, TOEM, III/16 (1328); Kadı Burhaneddin Divanı, İstanbul 1944; Mirza Bala, “Kadı Burhaneddin”, İA., VI/46-49; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Sivas Şehri, İstanbul 1928; Aynı müellif, “Eretna-Kadı Burhaneddin”, Belleten 126 (1968) “Eretna” s. 161-189 ve “Kadı Burhaneddin” s. 191-245; Aynı müellif, Anadolu Beylikleri, s. 162-168; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti; Ali Sevim-Yaşar Yücel, Türkiye Tarihi, Ankara 1989; Kemal Göde, Eratnalılar (1327-1381), Ankara 1994 ve 2000. Kemal Göde, “Kayseri Kadı Bağlarının Tarihi Önem”, XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, ayrı basım, Ankara 1999, s.605-608.

Bizde yakın zamanın biyografi yazma üstadı, rahmetli Yılmaz Öztuna'ydı. İyi bir tarihçi olmanın aynı zamanda iyi bir edebiyatçı olmayı gerektirdiğini söylerdi. Biyografi de (öz geçmiş) hem tarihi hem edebiyatı ilgilendiren güzel yazı yazma sanatıydı. Üstad sıradan insanın biyografisini yazmam, derdi. Yani memleketine, milletine şehrine, mesleğine hizmet edeni tanıtmak bir borçtu.

Nevzat Türk'ten ağabeyimiz işte böyle hem Kayseri'miz hem Türkiye'miz için kendi çapında büyük kültür hizmeti yapmış bir Türkçü büyüğümüzdü.

Öztuna'ya göre yazarın, biyografisini yazacağı şahsın ailesini, çevresini, hizmetlerini ve tarihî geçmişini de bilmesi gerekirdi. Bu da yetmezdi, üstadı İbnülemin Mahmud Kemal'in ikazını hatırlatırdı: "Biyografisini yazacağın şahsın mesleğindeki yeri, özellikleri olumlu olumsuz bütün yönleriyle ortaya konmalıdır." Bu sebeple biyografi yazmak her babayiğidin kârı değildir.

Nevzat ağabeyle aramızda on yaş fark var. Daha önce yazdım, ben lisedeyken Cumhuriyet Meydanı'na gittiğim her gün Kazancılar Çarşısı'nda karşıdan beni iki arslanlı kale kapısı arasından sevimli bir tabela karşılardı: Avukat Nevzat Türk'ten. Hem övünç hem gıpta ile bakardım.

Türk'ten olmak kolay değil. Türkçü olmakla aynı maya. O zamanlar çocuk hislerle Atatürk'e, cumhuriyete, Türklüğe, Türk kahramanlarına ait şiirler yazardım. Duygudan düşünceye geçip mesleğimde ilerlerken "Ben Türkçüyüm" diyebilmenin Arif Nihat Asya'nın sözü ile "ateşten gömlek giymek olduğunu" o zaman anladım.

Türk'ten olmak kolay değildi. O, soyadının hakkını ver-

mişti. Kayseri’de hem Milliyetçiler Derneği başkanlığı, hem de MHP başkanı olarak bir ülkü eri olduğunu göstermişti.

Ama biz gurbet Kayserilileri memur olarak yurdun bir yerinden başka bir yerine tayin edilirken de Türkten’den ayrı kalamazdık. Uzaktan Kayseri’yi de onu da *Erciyes* dergisi ile daha iyi izliyorduk, tanıyorduk. Nevzat Bey bir şairdi, bir yazardı bir folklorcuydu. Ama hepsinden öte büyük bir Türk milliyetçisi idi. Makam, mevki, şan şöhret için değil hizmet için bu çileli yolu seçmişti. O, Atsız’ın, Peyami Safa’nın, yani Türk ülküsü ile Türk düşüncesinin yolcusuydu. İddiasız ve mütevazıydı.

Uzaklarda memurduk ya. Arada bir, izin aldı mı, yazı yazdığımız *Erciyes* dergisi sahibinin mütevazı avukat yazıhanesini ziyaret ederdik. Yüz yüze olmamız, sohbetimiz bir saati geçmezdi, ama bir bardak çaylık zaman gönlümüzü sohbetle ferahlatmamıza yeterdi. Son görüşmemiz İncesu Çalıştay’ında oldu. Beni konuşması ile İncesululara tanıtacağı gündü. ”Ağabey, sağ ol teveccüh etmişsin ben ne yaptım ne yazdım ki bu zahmete katlandınız” diyecek oldum. ”Asıl seni, milliyetçi insanın nasıl olması gerektiği için seni herkese hele bütün siyasilere tanıtmamız lazım ağabey” dedim. Daha sonra onun televizyonlarda gereği gibi tanıtıldığını izleyerek memnun oldum.

İncesu Çalıştay’ındaki sözünü unutmuyorum: ”Kanı beş para etmeyen, bölücülerin en yüksek makamlardan ödül aldığı, propaganda ile şöhret yapıldığı bir ülkede, biz bir birimizi tanıyıp tanıtmazsak memlekette söz sahibi olamayız.”

Nevzat Türkten sağ olsun, Allah uzun ömür versin, İncesu Misafirhanesinde abdestini alıp namazını kıldıktan sonra İncesu Lisesi salonunda konuşmasını yaptı. 55 yıldır hemşehrilerini görmemiş, duymamış gençler Bulgurcu Mahallesinde doğmuş Yılmaz Gürbüz’ü edebî yönüyle tanıdılar.

Her zaman sevip saydığım, takdir ettiğim Nevzat ağa-

beyim için yayına hazırlamakta olduğum “Ermeni Terörü ve Soykırım Yalanı” adlı kitabımın “Giriş” bölümünü sunuyorum:

ERMENİ TERÖRÜ VE SOYKIRIM YALANI

Giriş

Türk milletinin 1914-1922 yılları arasında emperyalist dört devlete ve Yunanistan ile Ermenilere karşı yapmış olduğu, Cihan Harbi ve İstiklal mücadelesi sonunda imzalattırdığı Lozan antlaşmasına rağmen hâlâ bir Ermeni sorunu var mıdır?

Bize göre, Yunanistan ile 23 Temmuz 1923 tarihli Lozan antlaşmasına, Ermenilerle de 3 Aralık 1920 tarihli Gümrü antlaşmasına, 16 Mart 1921 tarihli Moskova ve Kars antlaşmalarına göre bu iki milletle de aramızda siyasi bir sorun kalmamıştır. Durum ve gerçek bu merkezde olmasına rağmen gerek Ermenistan devleti ve gerekse dışarıdaki Ermeniler “Soykırım yalanını ve tehciri” dillerine dolayarak genç Türkiye Cumhuriyeti’ni kendi çıkardıkları “Ermeni sorunu” ile meşgul ve rahatsız etmektedirler. Bunların Avrupa ve Amerika’daki Türklük düşmanı faaliyetleri ve iftiraları dolayısıyla bizim de kapanmış, bitmiş olsa da bir soruna, gerçeği bilmeyen dış güçlere cevap olsun diye sesimizi yükseltmemiz gerekmektedir. Tabi yabancı ülkelerden önce de bizim, Türk milletinin konuyu iyi bilip dışarı giden fertlerinin de bunu Ermeni propagandası altında kalan milletlere anlatması şart olmuştur. Bu kitapçığı bilim adamı ve tarihçilerden yararlanıp halka indirerek anlatma gereği duydum.

Biz bin yıldır Ermenilerle yan yana barış içinde yaşarken emperyalistlerin, misyonerlerin etkisi ile “milletisadıkâ ile” karşı karşıya getirildik. Ama hâlâ halk seviyesinde bu husus met yoktur. Çünkü genç Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları, Atatürk ve İnönü elli yıl millî eğitimimizde, kitaplarımızda hiçbir şekilde “Ermeni kinine ve nefretine” yer vermedi. Bizim neslimiz ve daha sonrakiler böyle yetişti.

Ben Kayseriliyim. 1940-1960 yılları arasında bu şehirdeki Tavukçu ve Güllük Mahallerinde bulunan Ermenilerle komşuluk yaptım, birlikte yaşadım. Gerek kiliselerine giden Gregor-yen Ermenilerle ve gerekse aslını bildiğimiz hâlde dönmüş, Müslüman olmuş Ermenilerle en küçük bir düşmanlık ve iğ-neleme olmadan sulh ve sükun içinde aynı okullara gidip ge-lirdik, yani dosttık, arkadaştık.

1957-58 yıllarında Kayseri Erciyes İlkokulunda öğretmenlik yaptım. Bu okuldaki üçüncü sınıfın 45 öğrencisinin on beşi Ermeni idi. Hâlâ fotoğraflarını sakladığım bu öğrencilerimin arasındaki Ermeni kızlarının adını hiç unutmuyorum: Çiçek, Yaprak, Gül, Kevser. Oğlan adları da Orhan, Yaşar.

Tabii Avedisler, Agoplar, Kevorklar, Garipler de vardı.

1961-62 ders yılında İstanbul Şişli İlkokulunda Türkçe öğ-retmenliği yaptım. Orta birinci sınıfın elli öğrencisinin dörtte bir kadarı Ermeni idi. Fakir Ermeni çocukları kolejlere, paralı okullara gedemedikleri için doğrudan kendilerini bizden gör-dükleri okullara devam ediyorlardı. Bunlardan birine zayıf not vermişim. Bir hafta sonra Kayseri Lisesinden arkadaşım olan, birlikte Laleli Camiinde cuma namazlarına gittiğimiz, Teknik Üniversitede okuyan A. geldi: "Yılmaz, K.'ye zayıf not vermişsin, ilgilen." dedi. "K. neyin oluyor" dedim. O güne ka-dar Müslüman olmuş Ermeni olduğunu bilmediğim A. "Ak-rabam, yeğenim." dedi. Bu anıları bizim hiç bir şekilde köken araştırmadığımızı, Ermenilere karşı her zaman iyi düşünceler içinde bulunduğumuzu belirtmek için anlatıyorum. Nitekim dönme olan Ermeniler bu ülkede diyanet işleri başkanı da ol-muşlar, isterlerse cumhurbaşkanlığına kadar da yükselecek-le-rini göstermişlerdir.

Talas Amerikan Koleji mezunu bir Ermeni arkadaşım Kay-seri Beden Terbiyesi Müdürlüğünde kadrolu memur olmuş-tur. Aynı vatandaşlıktan eşit şekilde hizmete girebilme örne-ğini İstanbul'a geldiğimde de gördüm. Sultan Abdülhamit'ten

kalma değerli eser ve kitapların bulunduğu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde müdür Nurettin .Kalkandelen'in memuru olan bir hanım da Ermeni'ydi. Onlar Osmanlı devletinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de bir ayrıcalık görmüyorlardı. Ticari hayat kadar sanat ve basın hayatında da çalışıyorlardı. Remzi Kitabevi muhasibi Agop Efendi idi. İstanbul Üniversitesindeki hocalarımız ve asistanlarımız arasında da Ermeni olanlar vardı.

Benim çocukluğum gibi İstiklal Harbimizin önde gelen paşası Kâzım Karabekir'in de çocukluğu, evlerindeki Ermeni aşçı ve Van, Muş gibi, mahallelerinde Ermeniler olan bir çevrede geçmiştir. Ermeni ordularına ve Hınçaklara karşı savaşan onları yenip antlaşma yapmağa zorlayan Kâzım Karabekir de benim gibi Ermenilere karşı hiçbir peşin fikri olmayan ve onları muzır olmadıkları müddetçe dost ve arkadaş bilen bir paşaydı. Onun hatıralarına göz atmak Türk'ün Ermenilere karşı nasıl iyi niyet içinde olduğunu gösterir:

“Hayatta bazı tuhaf rastlantılar vardır. Benim de Doğu vilayetlerimizde Ermenilerle küçüklüğümde dost olarak yıllarca bir arada bulunmaklığım, büyüklüğümde de düşman olarak karşı karşıya gelmekliğim, Osmanlı hükümeti ve Millî Hükümet devirlerinde birçok muharebeler yapmaklığım ve sonunda Türk-Ermeni barış ve dostluğunu tekrar kurmam bu tür raslantılardandır.”

K. Karabekir'in babası jandarma subayıydı ve o, 7-8 yaşındayken Van'a tayin olundular. *“Orada üç yıl kadar kaldık. Sonra Muş üzerinden Harput'a geldik. Burada da bir yıla yakın kaldık. Sonra da Arabistan'a sürüldük (Abdülhamit devri). Üç yıl da orada kaldık. Babam Mekke'de öldükten sonra, biz de ailece İstanbul'a dönebildik.”*

“1886 (1302)'da Van'a gittiğimiz zaman ilk Ermeni olarak aşçımızı gördüm. Sonraları da ailesinin ve diğer Ermeni ailelerini, yakından ve içlerinden gördüm ve tanıdım. Kılık kıyafetleri, ev hayatları, yemekleri, eşyaları Türklerinkinin aynıydı. Ermeni kadınları beyaz

çarşaf giyerlerdi. Müslümanlar gibi görünmekten kaçınırlardı. Erkeklerinin kıyafetleri de bizimkilerden farksızdı. Bir gün aşçımız bizi kilisede bir düğün törenine götürdü. Gelin alayı ve nikâh törenini seyrettik. Kilisenin avlusunda gelin kapalı bir hâlde güveyi (damat) yanında, papaz karşılarında, etrafta aileleri ve davetlileri halka halka toplanmıştı. Sözler tamamıyla Türkçe idi. Papaz güveye sordu:

- Kördü, topaldı, kabul mü?

Damat da cevap verdi:

- He! He!

Sonra papaz dua etti. Cemaat "Amin" dedi. Biz bile amin dedik. Sonra gayet yavaş yürüyüşle gelin alayı kilisenin avlusundan çıkıp uzaklaştı. Güvey, gelinin yüzünü evlerine gittikten sonra görmüş. Tıpkı bizimkiler gibi.

Ayrılık gayrılık fikirleri henüz halk tabakasına girmemişti. 1880'de ilk Ermeni komiteleri Türkiye'de işe başlamışlar. 1882'de (tesadüf benim doğduğum yılda) Erzurum'da "Ermeni Silahlılar Cemiyeti" kurulmuş, fakat bu bir yıl sonra dağılmış ve Van'da 1885'te bazı kıpırdanmalar olmuş fakat bence yüzyılların kökleştirdiği Türk-Ermeni dostluğu pek sarsılmamıştı."

Kâzım Karabekir daha sonraki sayfalarda Ermenilerin her işi yapıp zenginleştiğini devlet kadrolarında bile memur olup yükseldiklerini anlatır.

Osmanlı devletinde Ermenilerin bakanlıklara, devletin kilit mevkilerine kadar yükseldiklerinin işte örnekleri:

1. Agop Gircıkyan: Koca Reşit Paşa'nın danışmanı, Londra elçisiydi,

2. Sahak Abro: Ali Paşa'nın danışmanı

3. Kirkor Oydan: Mithat Paşa'nın danışmanı,

4. Gabriel Naradunkyan: Nafia ve Dışişleri Bakanı. (Ahmet Muhtar Paşa ve Kamil Paşa kabinelerinde)

5. Andon Tıngır Paşa: Ömer Paşa'nın tercümanı, Posta Nazırı

6. Osgar Mardikyan: Mahmud Şevket Paşa'nın Posta Telgraf Nazırı.

7. Osmanlı Darphanesi Ermeni Düzyan ailesindeydi,

8. Karabethler Osmanlı sultanlarının sarrafı, Bareth Dadyanlar inşaatçısı idi,

9. Sultan Abdükhâmit'in hazinedarı Agop Efendi, kilercisi Serkiz, terzisi ve esvapçısı Markar Gümüşgerdan'dı,

10. Abdülaziz'in halli için telkinde bulunup V. Murad'a faizle borç para veren de Ermeni Köçekoğlu Agop'tu.

Dışişleri bakanlığında görev almış müşavir, elçi, konsolos, genel sekreter ve tercüman Ermeni vatandaşlarımızla bu isimler yüzleri bulur.

Karabekir Paşa'nın aşçılarının Ermeni oluşu gibi bizim bileyicimiz de Ermeniydi. Hatta büyük oğluna Antranik adını takmış. Lisede tarih hocamız Talaslı Latif Baykal'dan bu adda bir Türk katilinin olduğunu öğrendiğimizde de küçük kardeşi Garip'e: "Baban niçin bu Hınçağın adını koydu" demedik.

Bu hoşgörüdeki bir milletin "Milletisadık" diyerek güvenip koruduğu Ermenilere karşı soykırım yapması mümkün değildir. Tehcir ise dış güçlerin tahrik, teşvik ve yardımı ile, Türk milleti ve ordusu Ruslarla, Fransızlarla, İngilizlerle savaşırken bu emperyalistlerin işlerini kolaylaştırmak için, Türk ordusunu arkadan vuran, Müslümanları öldürmeye başlayan Ermenilere karşı yapılmıştır. Bu hainliğe tevessül etmeyen Ermeniler hiç bir şekilde göçe zorlanmamıştır...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAKALELER

SİLİFKE YÖRÜKLERİ VE BAZI KAVRAMLAR ÜZERİNE

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Silifke Yörüklerinin kelime dünyası çok zengin olmasına karşılık çeşitli sebeplerden dolayı derlenememiş, bu sebepten de Türkçenin söz varlığı içerisinde yerini alamamış, almışsa da günlük hayatta aktif olarak kullanılamamıştır. Türkçenin söz varlığı zenginleştirilecekse zaman geçirilmeden bu kelime ve kavramlar derlenmeli, üzerinde araştırmalar yapılmalıdır. Bu yazımızda çalışma alanımız halk edebiyatını ilgilendiren kelime ve kavramlar üzerinde durmak istiyoruz.

Sözünü ettiğimiz kelime ve kavramlar ilk sözlüğümüz Divânü Lugati't Türk'te araştırılacak daha sonra da günümüzdeki folklorik değerleri hakkında kısa bilgi verilecektir.

Üç Dikenli Bitki: Kör Diken, Çaltı, Azgan

Çocukluğumda üç dikenli bitkiden çok çekmişimdir.

Bunlardan ilki kör diken olup çocukluk yıllarında ayağımıza, elimize batması sonucunda annemizin dikenin battığı yeri tükürüğü ile temizledikten sonra, dikiş iğnesiyle bir cerrah maharetiyle çıkarmasını dün gibi hatırlarım. Evimizde annemin dışında ablalarım da bu işte epeyce becerikliydiler. Diken çıkarıldıktan sonra ateşe atılır, aksi takdirde dirileceği, hatta gelin olacağından söz edilirdi. Biraz Şamanizm bilen birinin Türk kültüründe kör dikenin Erlik ve taifesine ait bitkilerden olduğunu bu uygulamalardan hareketle söyleyebiliriz. Kör dikenin küçük siyah meyvesi vardır ve yenilir. Hayvanların yemesi için yaprağı da yok gibidir, kısacası bölge halkının düşüncesine göre kör diken işe yaramayan bir bitkidir.

İkinci diken çaltı dikenidir. Diken, çalı (Türkçe Sözlük 2009: 389) olarak tanımlanan çaltı dikenini çok sert bir ağaç olup daha çok çiftçilikte övendere dediğimiz sopanın yapılmasında kullanılırdı. Ayrıca baharla birlikte meyvesini de yediğimizi hayal meyal hatırlarım. Geçen yıllarda Karaman'ın Ermenek ve Mersin'in Bozyazı ilçelerinde evleri nazara karşı korumak amacıyla çaltının asıldığını görünce şaşırmışım. Ayrıca Silifke'nin iki, Bozyazı'nın bir köyüne Çaltı denildiğini hatırlatmak isterim. Çaltı bitkisinin dayanıklı olması, dikeninin çok sert olması, folklorun bir dalı olan nazara karşı kullanılması- nın sebebi olsa gerektir. Kem gözler olsa olsa çaltı dikenini gibi bir dikenden korkacağına inanıldığından evlerin dış kapısına veya duvarın müsait bir yerine asılmakta ve orada kurumaktadır. Çaltının meyvesine tabağa benzediğinden olsa gerek ki dabak derdik.

Üçüncü dikenli bitki azgandır. Divânü Lugati't Türk'te aynı adla bilinen bitki hakkında aşağıdaki bilgiler verilmiştir:

“Kuşburnu, yaban gülü; ağaçların en kötüsü olup gül gibi sarı, beyaz çiçekleri olan ağaçcık, küpe gibi kırmızı meyveleri olur.

Kuş yawuzı sagzıgan, yığaç yawuzı azgan, yer yawuzı kazgan, budun yavuzı barsgan: Kuşların kötüsü saksağan, ağaçların kötüsü azgan, yerin kötüsü bataklık olan yer, halkın kötüsü de Barsganlılardır.” (Atalay I 1985: 439).

Acaba Divânü Lugati't Türk'te tanımı ve bir atasözünde değerlendirilmesi verilen bitki bildiğimiz azgan mıdır? Yoksa farklı bir bitki midir? Kuşburnu, yaban gülü denilmesine bakılırsa üzerinde duracağımız azgan bitkisi bu değildir. Ancak yığaç yavuzu azgan denilmesine bakılınca bildiğimiz bitki olduğunu zannediyoruz. Gerçekten azgan bitkisi çok kötüdür. Sözü edilen bitkiyi odun olarak yakamazsınız, süpürge yapamazsınız, bu bitkiyi bir tek hayvan sever, o da devedir. Hatta konuyla ilgili olarak Mersin'de bir de atasözü oluşmuştur: “Deveye diken insana...” Bize göre burada sözü edilen diken azgan bitkisidir.

Yayla Ağaçları: Ardıç, Andız

Aslında andızla ardıç birbirinden hiç ayrılmayan yayla bitkileridir. Eğer bulunduğunuz yerlerde bu iki ağaç varsa orasının yayla olduğuna hükmedilir. Ardıç, Türk coğrafyasında arça olarak da bilinir ve dalı daha çok sağaltma işleminde kullanılır. Sarıkeçili Yörükleri arasında kadın hastalıklarına yakalananlar ardıç buharına yatırılırlar. Altay Türkleri kötü ruhları kovmak için arçanın kuru yapraklarıyla ahır, ev ve benzeri yerleri tütsülerler. Bir başka deyişle Türkiye, Azerbaycan, Balkanlar ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde üzerlik otunun gördüğü işi Doğu Türkleri arasında arça üzerine almıştır. Arçanın yerini bazı coğrafyalarda zeytinin aldığını da hatırlatmak isteriz.

Ardıç ağacının yetişmesi de ardıç kuşu denilen kuşun tohumu yuttuktan sonra, kursağında çimlendirdikten sonra toprakla buluşturmasıyla oluştuğunu da hatırlamamızda yarar vardır.

Diğer yayla bitkisi andız olup ardıçtan farkı yapraklarının dikenli (Türkçe Sözlük 2009: 98) olmasıdır. Günümüzde daha çok bilhassa astıma bağlı olarak oluşan hastalıkların tedavisinde pekmezinden yararlanılmasıyla ünlenmiştir. Çocukluğumuzda andızı daha çok meyvesiyle tanırdık. Bu meyve parçaladıktan sonra mahalli ağızda “öküz” adını verdiğimiz çekirdeklerine ulaşırız ki gerçekte yemesi çok hoştu ama karın doyuracak cinsten değildi.

Divânü Lugati't Türk'te Anğduz olarak bilinen bitki daha çok atların karın ağrısının tedavisinde kullanılmaktadır. Divânü Lugati't Türk'ün 1071'de yazıldığını düşünürsek demek ki andız bitkisinin meyvesi on asırdan bu yana halk tababetinde kullanılmaktadır. Günümüzle daha kolay bağ kurulabilmemiz için Divânü Lugati't Türk'teki bilgiyi aşağıya alıyoruz:

“Anğduz, bu otun kökü çıkarılarak atın karnı ağrıdığı zaman tedavi edilir.

Anğduz bolsa at ölmes: Andız olsa at ölmez. Çünkü bu kök toz hâline getirilir, atın burnuna üflenir, at kurtulur (Atalay I 1985: 115).

Hayvanlar

Bugün Sarıkeçili Yörükleri arasında hayvanlara verilen adların ilk şekillerini Divânü Lugatî't Türk'te bulmaktayız. Biz bu yazımızda bütün hayvanları vermek yerine örnekleme yöntemiyle bazılarını sıralamak istiyoruz.

Kısrak: Divânü Lugatî't Türk'te aynı adla bilinmekte olup bir atasözünde kısrakın attan bile güçlü olduğu anlatılmıştır: “Genç kısrak şu savda dahi geçmiştir: Kız birle küreşme, kısrakla yarışma: Kızla güreşme, kısrakla yarışma (Kızla güreşme, çünkü kızlar kuvvetli olur, seni alt eder; kısrakla yarışma kısrak attan daha çevik, daha sıçrayışlı olduğundan seni yener (Atalay I 1985: 474). Aslında Divânü Lugatî't Türk'te kısrak olarak geçen kavram doğu Türkleri arasında sütünden yapılan kımızıyla, batı Türklerinde ise atların annesi olmasıyla öne çıkmıştır. Bilhassa yüksek tansiyon ve kolesterolün tedavisinde kımızın ne kadar önemli olduğunu Kazakistan'da görev yaptığımız yıllarda bizzat yaşayarak ve uygulayarak öğrenmiştik.

Deve: Divânü Lugatî't Türk'te teve (Atalay III 1985: 139) olarak bilinmektedir. Uzun boyundan dolayı Sarıkeçililer arasında, uzun boylu bir kız veya delikanlıdan övgüyle söz edilince; “Deve .... mü yağlatacaksınız?” denilir. Ayrıca devenin Türk mitolojisinde kötülüğün temsilcisi Şeytan Erlik'in safında zikredilmesi de dikkatlerden kaçmamaktadır. Sarıkeçili Yörükleri arasında devenin erkeğine daylak, lök, buhur gibi adlar verilmektedir ki Dede Korkut hikâyelerinde Banu Çiçek'in kalını olarak istenilen hayvanlardan biri de dışısını görmemiş olan buğra olup bölgede buhur olarak bilinmektedir. Yine deveyle ilgili olarak söylenen fıkramsı atasözleri arasında yer alan;

“Deveye neden boynun eğri demişler?”

“Nerem doğru ki?” atasözü devenin fiziki özelliklerini çok iyi anlatmaktadır.

Dorum: Divânü Lugatî't Türk'te torum (Deve yavrusu, dişisine dişi torum denir (Atalay I 1985: 11) olarak bilinmektedir. Sarıkeçililer arasında bir yaşından büyük deveye dorum, deve yavrusuna ise köşek denilmektedir. Dişi deveye maya, gayalık erkeğine ise daylak, lök, buhur, kirinci gibi adlar verilmektedir. Halk arasında “Lök gibi çöktü.” sözü de göçebe kültürle ilgili olup kaba saba bir şekilde oturan insanlar için kullanılır. “Kara lök gelmiş gemin gever” sözünde ise kara lök ölümü sembolize etmektedir.

Gölük: Sarıkeçili Yörükleri arasında at, kısrak, kulun türünün hepsine birden gölük denilmektedir ki Divânü Lugatî't Türk'te kölük (arka; gölük, yük yükletilen herhangi bir hayvan) (Atalay I 1985: 392) şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi gölük kavramının Divânü Lugatî't Türk'teki anlamı ile günümüzdeki karşılığı arasında anlam kaymasına uğradığı küçük bir dikkatle görülebilir. Bilhassa günümüzde arka anlamı hiç bilinmemektedir.

Deke: Sarıkeçili Yörükleri arasında keçilerin erkeğine verilen ad olmakla birlikte Divânü Lugatî't Türk'teki anlamının biraz farklı olduğunu hatırlatmak isteriz. Teke, boynuzundan yay yapılan erkek geyik. Bölgede erkek geyiğe de teke denilmekle birlikte, bilinen anlamı erkek keçilere verilen ad olmuştur.

Deke sakalı: Sarıkeçili Yörükleri arasında tekenin sakalına benzeyen bir bitkiye verilen ad olmakla birlikte günümüzde çenesinde sakalı olanlara keçi sakallı denilmektedir ki bu da bize Divânü Lugatî't Türk'teki anlamını (Teke sakal: Teke sakallı, köse adam) hatırlatması bakımından önemlidir. Yine Divânü Lugatî't Türk'te karşılaştığımız bir dörtlükte teke kavramının deke anlamının dışında göçebenin hayatını ifade etmektedir:

Koçngar teke şeşildi: Koç, teke ayrıldı

Sağlık sürüg koşuldu: Sağmal sürü koşuldu

Sütler kamus yuşıldı: Sütler bütün aktı

Oğlak kuzı yamratur: Oğlak kuzu karışır (Atalay III 1985: 102-103).

Keklik: Divânü Lugati't Türk'te de keklik (Atalay I 1985: 479) olarak bilinmekte olup Türk kültür hayatında deyimden türküye, hayvan masalından efsaneye kadar pek çok yerde örneğiyle karşılaşmaktayız.

Oğlak: Divânü Lugati't Türk'te de oğlak olarak bilinmektedir. Yine Divânü Lugati't Türk'te geçen iki savda karşımıza çıkmaktadır: "Ağılda oğlak togsa arıkta atı öner: Ağılda oğlak doğsa ırmakta arkta otu biter. Azık için kaygı çekme anlamındadır. Oğlak yiliksiz oğlan biligsiz: Oğlakta ilik, çocukta bilgi yok (Atalay I 1985: 119-120).

Sirke: Divânü Lugati't Türk'te de aynı adla bilinmekte olup "başta türeyen bit yumurtası, sirke (Atalay I 1985: 430)" olarak açıklanmıştır. Sarıkeçili Yörükleri arasında sirke, bit yavrusu anlamı dışında sineklerin yumurtası olarak da bilinir. Örneklendirecek olursak yazın en sıcak mevsimlerinde keçi ve koyunların arasında yaşayan insanların kulağına, gözüne sinek sirke atar. Tedavisi kurt otu denilen bir ottadır. Sözü edilen ot, kaynar suyun içerisine atılır. Genellikle bir leğen olan bu kap sineğin sirke attığı kısım buhara tutulurken hastanın üzeri bir tülbentle örtülür. Buharın mı, yoksa otun mu etkisiyle bilinmez ama hasta hemen iyileşir. Ayrıca Divânü Lugati't Türk'te de belirtildiği gibi sirke daha çok saçların arasında olur ki buna bitlenmiş yerine sirkelenmiş denilmektedir.

Toklu: Divânü Lugati't Türk'te toklu (Altı aylık kuzu, toklu (Atalay I 1985: 431).olarak bilinmektedir.

Kuzgun: Divânü Lugati't Türk'te de aynı adla bilinmekte olup bir atasözünde de geçmektedir: Börinininğ ortak, kuzgununuğ yıgaç başında: Kurdunki ortak, kuzgununki ağaç başında (kuzgun kurdun avladığı şeyle ortak olur, fakat ken-

di avladığı şey ağacın başında durur (Atalay I 1985: 439-440). Sarıkeçili Yörükleri arasında kuzgun hem kartal hem de karga için kullanılır. Eğer sürüye kurt girmişse o bölgeye kuzgunun toplanacağından söz edilir. Benzer bir özelliği 16. yüzyılın başında yazıya geçirilen Oğuzların kahramanlık destanı diyebileceğimiz Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde de görmekteyiz. Boğaç'ın annesi kaybolan oğlunu bulmak için kırk ince belli kızla çıktığı Kazılık Dağı'nda tıpkı Sarıkeçili Yörüklerinde olduğu gibi, kuzgunun toplandığı yere kırk ince belli kız ile gittiğinde yaralı oğlu Boğaç'ı bulur.

Buzağı: Divânü Lugati't Türk'te buzagu olarak bilinmekte ve bir atasözünde geçmektedir: Ewdeki buzagu öküz bolmas: Ev danası öküz olmaz. Sav, şerefte, fazilette, yükseldiğin hâlde hısımlarının hâlâ çocuk saydığı kimseler için söylenir (Atalay I 1985: 446). Sarıkeçili Yörükleri buzağı yerine daha çok tana kelimesini kullanmaktadırlar.

Çeşitli Yörük Kavramları

Tekne: Divânü Lugati't Türk'te de aynı adla (Atalay I 1985: 434) geçmektedir. Sarıkeçili Yörüklerinin tekneleri daha çok kuyu başlarından ağaçtan oyularak yapılır. Ayrıca hayvanların yem yedikleri yere batmanın yanı sıra tekne denilmektedir.

Örken: Divânü Lugati't Türk'te örger (urgan) (Atalay II 1985: 108) olarak bilinmektedir. Sarıkeçili Yörükleri arasında örken hem argoda, hem de örken örmek deyiminde kullanılmaktadır ki bu deyim Divânü Lugati't Türk'te örger uruldu (Urgan örmek) (Atalay I 1985: 195) şeklindedir.

Sındı: Divânü Lugati't Türk'te sındı (makas) (Atalay I 1985: 418) şeklinde geçmekte olup sadece Sarıkeçili Yörükleri arasında değil Türk dünyasının büyük bir kısmında makas yerine kullanılmaktadır. Kelimenin kökünün sınıktan türediğini düşünecek olursak sınıkçı da aynı şekilde kırıkçı, çıkıkçı yerine Türkiye içinde ve dışında kullanılmaktadır.

Çarık: Divânü Lugati't Türk'te çaruk olarak bir atasözün-

de geçmektedir:

Yadhag atı çaruk küci azuk: Yaya kimsenin atı çarığı; kuvveti azığıdır. Bu sav, kuvvetsiz düşmemek, ayağını aşındırmak için hazırlıklı bulunması emrolunan kimse için söylenir (Atalay I 1985: 381). Sarıkeçili Yörükleri arasında “kürt yer çarığına bakar” atasözünde yaşamaktadır. Çarık, Sarıkeçili Yörükleri arasında pek bilinmez, onun yerine edik adını verdikleri bir çeşit çizme giyerler. Ayrıca Mersin ili Anamur ilçesinin bir beldesinin adı da Çarıklar’dır ki Divânü Lugati’t Türk’t “Türklerde bir boy olup “Barçuk”ta otururlar (Atalay I 1985: 381) denilmektedir.

Bıçak: Divânü Lugati’t Türk’t bıçak olarak bir atasözünde Nece yitik, bıçak erse öz sapın yonumas: Bıçak ne kadar keskin olsa da kendi sapını yontmaz. Bu sav kendi işini beceremeyip de başkalarının işini görüvermeye yeltenen kişileri için söylenmiştir. (Atalay I 1985: 385)

Sarıkeçili Yörükleri arasında üzerinde bıçak taşımayan kimsenin erkek sayılmayacağı düşüncesinin yaygın olduğunu hatırlatmak isteriz. Taşınan bıçağın saplı olmasına, katlanabilmesine özen gösterilir. Gerçekten çakı göçebenin cebinden hiç eksik olmaz. Gün olur ağaca dolanan hayvanın kurtarılmasında, gün olur kaybolan bir hayvanın kurttan korunması için yapılan kurtağzı bağlanmasında, zamanı iyi değerlendirmek için sürünün arkasında kaşık, kepçe yontulması esnasında bıçaktan yararlanır.

Boncuk: Divânü Lugati’t Türk’t monçuk (süs için boyuna takılan değerli taşlar (Atalay I 1985: 475) olarak bilinmektedir. Hayvanların olduğu kadar, insanların da boyunlarına taktıkları boncuklar süsten ziyade nazara karşı korunabilmek içindir. Günümüzde pek görülme de eskiden denizden çıkan ve deve boncuğu adı verilen süslerin büyükleri hayvanların boğazlarına küçükleri ise bebeklerin omzuna takılmaktaydı. Eğer deve boncuğu olmazsa süs olarak ölmüş kaplumbağa yavrularının iskeleti büyük ölçüde hayvanların boğazına, yu-

murtadan çıktıktan hemen sonra ölenlerin iskeleti ise bebekleri nazardan koruyacağına inanılmaktaydı.

Tuzak: Divânü Lugatı't Türk'te de aynı adla bilinmekte olup bir dörtlükte geçmektedir:

İkledi mening adhak : Ayağım tuzağa takıldı

Kömerlip ogırı tuzak: Gizli tuzağı görmiyerek

İgledim andın uzak: Bundan hastalık çektim

Emlegil emdi tuzak: Sevgilim ilaç et (Atalay I 1985: 380).

Sarıkeçili Yörükleri arasında tuzak, tuzak kurmak, tuzağa düşmek deyimleri günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Tuzak kurmanın amacı av veya vahşi hayvanı yaralı da olsa canlı olarak yakalamak içindir. Vahşi hayvanları (tilki, kurt, ayı vb.) yakalamak için tuzağa et konulurken, uçarları (keklik vb.) yakalamada daneli bitkilerden yararlanılır. Eğer bir hayvan uzun süre tuzakta kalırsa ölebilir, bu sebepten canlı yakalamak istendiğinde vakit kaybedilmemesi gerekmektedir. Sarıkeçili Yörükleri demirden yapılan tuzakların dışında bilhassa keklik avlamak için çitme kurarlar. Çitme, kekliğin geçeceği yolu üzerinde bir ağacın dalının ucuna ip bağlandıktan sonra daire şeklindeki ilmek toprağın üzerine konulur ve üzeri hafif toprakla örtülür. Ayrıca ilmeğin içerisine genellikle buğday bırakılır. Keklik buğdayı yemek için toprağın üzerine basınca çitme çırpır ve keklik ayaklarından canlı olarak yakalanır.

Halk Hekimliği / Halk Baytarlığı

Tezek: Divânü Lugatı't Türk'te aynı adla geçmekte olup at gübresi demektir. Aynı eserde tezeğin karı erittiğinden söz edilmektedir:

Tezek karda, edhgü ısız katmas: Tezek karda yatmaz; iyi kötüye karışmaz. Çünkü tezeğin sıcaklığı karı eritir, yine böylece, birbirine benzemedikçe iyi kötüye karışmaz (Atalay I 1985: 387). Sarıkeçili Yörükleri arasında tezek yerine ters denilmektedir. Günümüzde donma tehlikesi geçiren bir in-

san veya hayvan Sarıkeçili Yörükleri arasında terse gömülür. Yine göçebeler arasında donma tehlikesi geçiren birisi zaman kaybetmeden yeni kesilmiş hayvanın içkembesine sarılır. Bu arada bilhassa Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde ısınmak için hayvan gübresinden yararlanıldığını ve buna da tezek denildiğini hatırlatmak isteriz.

Dağlama: Divânü Lugati't Türk'te bağlamak şeklinde olduğunu ve hayvanların dağlandığından söz edildiğini hatırlatmak isteriz: Ol atın bağladı: O atını bağladı (Atalay III 1985: 294). Günümüzde ateşle tedavinin bir dalı olan dağlamanın hem halk hekimliğinde hem halk baytarlığında uygulandığını hatırlatmakta yarar vardır.

İlaç: Divânü Lugati't Türk'te ilaç yerine em (Atalay I 1985: 38) kullanılmıştır. On asırdır günlük hayatımızda em kelimesi kullanılmasına karşılık, ilaç kavramı öyle zannediyorum batı Türklerine ait metinlerde görülmektedir. Bugün doğu Türkleri ilaç yerine em, eczane yerine emhane, dermanhane kavramlarını kullanmaktadırlar. Türkiye Türkleri arasında da em kelimesi atasözlerinde kullanılmaya devam etmektedir: Kelin emi olsa kendi başına sürer. Em... işe yardı aklımıza gelenlerden birkaçıdır.

İlaçlamak: Divânü Lugati't Türk'te ilaçlamak yerine emlemek (Atalay I 1985: 287) denilmektedir. Sarıkeçili Yörükleri arasında hayvanların toplu ilaçlanması daha çok büyüsel tedavi ritüellerinde görülmektedir. Bilhassa hayvanların toplu ölümlerinde hocaya gidilerek muska yaptırılır. Üçgen şeklindeki muska, gelişimi iyi olan hayvanların çekip çevirdiğine inanılan veya çobanın gözdesi olan bir tekenin boğazına takılır. Fazla uygulanmamakla birlikte muskalardan biri hayvanların su içeceği tekneye bırakılır ve en az üç gün boyunca o sudan hayvanların içmesi sağlanır. Zaman zaman da hocanın okuduğu su, üç gün boyunca ağıldaki hayvanların üzerine serpilir. Yapılan üçüncü muska kahve tavaşının içerisindeki közün üzerine konulduktan sonra ahır, ağıl veya kuzluktaki hayvan-

lar tütülenir. Bazen de hayvanların toplu hâlde öldükleri yere çeşitli yiyecekler bırakılır. Sarkıçeliler arasında uygulanan bu ritüellerin tamamı İslam öncesinden olup günümüzde İslamlaştırılmaya çalışılan uygulamalardan başka bir şey değildir.

Sacayağı: Divânü Lugatî't Türk'te sacayağı yerine örküç (Atalay I 1985: 95) kavramı kullanılmıştır. Sacayağı, Sarıkeçili Yörüklerinin temel eşyalardan birisidir. Çünkü başta yemek pişirme, ekmek atma, süt taşıma, peynir ve nor pişirmede en çok ihtiyaç duyulan eşyadan biri onların söyleyişiyle sağacaktır. Burada pişirme işlemi tamamlandıktan sonra sacayağı ters çevrilmesi gerekmektedir, aksi hâlde şeytanın yemeğini yapacağı, ekmeğini atacağı gibi bir inanış vardır ki bunun kökeni İslam öncesindeki inanç sitemlerinde aranmalıdır.

Sonuç

Bu küçük değerlendirmemizde görüldüğü gibi on asır önce yazılan Divânü Lugatî't Türk'teki pek çok kavram bugün Silifke Yörüklerinde kullanılmaya devam etmektedir. Eğer göçer kültürüne ait anlatılarının yazıya geçmediğini düşünecek olursak yaşaması nesiller arasında kullanılmasındandır. Bir örnek verecek olursak örken kelimesi dokunulduğu için örken örmek denilmiş yaşamış, örken kovaya bağlanmış kuyudan helke (kova) ile su çekilmiş. Örkenle eşeğe odun yüklenmiş, örkenle peynir derisi obruğa sarkıtılmış ve obruktan çıkarılmış böylece de yaşamaya devam etmiş. Ama günümüzde örken örülmediğine, eşekle oduna gidilmediğine, kuyudan kova ile su çıkarılmadığına göre bu kavram zamanla unutulup gidecektir.

Geçmişten beri Anadolu kültüründe halk arasındaki her inanış İslamiyet'in emirleri gibi telakki edilmiş ve edilmeye devam ediyor. Oysa halk bilimciler Allah'ın kelamı Kur'an-ı Kerim'i ve Hazreti Peygamber'in sahih hadislerinin dışında ki ürünleri folklorun malzemesi olarak kabul ederler. Yer yer yukarıda anlatmaya çalıştığımız bu inanışlar Türklerin eski inançlarından ve komşu olduğu halklardan kültür değerleri-

mize girmişlerdir. Çeşitli yazı ve kitaplarımızda belirttiğimiz gibi artık İslamiyet'in emri olan inançlarla folklor ürünlerinin ayıklanması zamanının geldiğini hatta vaktin çoktan geçtiğini bir kere daha hatırlatmak isteriz.

Son sözümüz de folklor araştırmacılarına olacaktır. Derlemeyi hiçbir zaman küçük görmüyoruz, bu işi yapanları Türk milleti hiçbir zaman unutmayacaktır. Onları hayırla yâd edecektir. Bu işin önemini anlayan Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyeti kurar kurmaz derleme seferberliğini başlatmış ve en başta türkülerimizi derletmiştir. Sonra Doğu Anadolu Bölgesi, Çukurova Bölgesi'ne defalarca geziler düzenlenmiş ve folklor ürünleri toplanmıştır. Artık temel eserlerimiz günümüz harflerine aktarıldı, bunlara kolaylıkla ulaşabiliyoruz. Türk cumhuriyetlerinden kitaplara, makalelere yüzyılın icadı internetle çabucak erişebiliyoruz. Öyleyse karşılaştırmalı ve kökene incek bilgileri de okuyucuya ulaştırmamalıyız. Eğer Türkiye'nin ve Türklerin kültür genleri ortaya çıkarılacaksa mutlaka ama mutlaka halk arasında batıl inançlar, hurafeler, halk inançları dediğimiz kültür unsurları çok yönlü olarak araştırılmalıdır. Öyle zannediyorum böyle bir araştırma bizleri olduğu kadar Türkiye'yi yönetenleri doğru istikamete götürecektir.

KAYNAKLAR

Atalay, Besim (1985), Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Dilek, İbrahim (2013), Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut), Ankara: Gazi Kitabevi.

Türkçe Sözlük (2009), Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Uğuz, Fatih, Halis Uğuz, Ahmet Uğuz (2013), Erdemli Yörük Dili /Kocahasanlı, Üçtepe ve Uzunkuyu Yaylalarında Kullanılan Kelimeler, Erdemli: Yenifuk Grup Yay.

DOKSANDAON HAKK'A YÜRÜDÜ

Dr. Halil ATILGAN

*Doksandaon'um yüze layık değilim
İşmişim Kevser'den ayık değilim*

Âşık Doksandaon 03. 05. 1944¹ tarihinde Şanlıurfa'nın Kısas Köyünde dünyaya gelir². Babasının adı Halil, annesinin adı Aynur. Aynur, Hatice, Zöhre, Ahmet, Bakır ve İsmail olmak üzere toplam altı kardeşten sadece Zöhre hayattadır. Doksandaon'un asıl adı İsmail'dir. Kurban Bayramında dünyaya geldiği için bu ad verilmiştir. Dedelerinin Kısas'ta çiftçilik ve küçükbaş hayvancılıkla uğraşması, konargöçer hayat sürdürmesi Kondu soyadı almasına vesile olmuştur. Kondu ailesi Kısas'ta Arfolar³ olarak bilinir.

Âşık Doksandaon 1950–51 öğretim yılında Kısas Köyü İlkokulunun birinci sınıfında öğrencidir. Okumayı çok sevmesine rağmen ancak üçüncü sınıfa kadar okuyabilir. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan ailesi çift çubuk işlerine yardım etmesi için okuldan alır. Böylece tahsil hayatı sona erer. Askere ginceye kadar aileye çobanlık yaparak, çift sürerek yardımcı olur. Doksandaon yöre geleneklerine uyarak 1958 yılında askerliğini yapmadan dayısının (Cuma) kızı Emşa ile evlenir. Bu evliliğinden Rabiya, Bakır, İbrahim, Behzat, Yahya ve Cuma olmak üzere bir kız, beş erkek toplam altı çocuğu dünyaya gelir. Evlendikten altı yıl sonra 1964 yılında askere alınır. Balıkesir Burhaniye, Çanakkale Ezine acemi birliklerindeki piyade eğitiminden sonra Lüleburgaz 65. Tümen Ağırliklar Karargâh Bölüğüne dağıtımı yapılır. 1966 yılında da aynı birlikten terhis

---

1 Resmi kayıtlarda doğum yılı 1944'tür. Kendisi 1938 yılında doğduğunu ifade etmektedir.

2 Kısas Köyü 1992 yılında belde olmuştur.

3 Doksandaon'un dedesinin kardeşi Muhammed ilim irfan sahibi olduğu için Kısas'ta herkes onu ehl-i kâmil – arif, halden bilen biri olarak tanımış. Dedesinin kardeşinin arif olarak bilinmesinden âşığın sülalesine de Arifoğulları denilmiş. Arifoğulları zaman içinde bozularak Arfo olmuştur.

olur. Askerlikten sonra köyüne dönen Doksandaon çiftçilikle hayatını idame ettirir. Ölünceye kadar Kısas'tan dışarı çıkmayan, askerliğin dışında başka bir yer görmeyen âşık:

*Karıştı ömrümün baharı yaza
Otuz yıldır pençe vururum saza
Ne yaradım ne yarandım Kısas'a
Kalk gidelim eğlenmenin yeri yok*

diyerek 02. 06. 2012 tarihinde kalkar gider Kısas'tan. Onun varı yoğu Kısastır. O Kısas'ta doğar. Kısas'ta da vefat eder.

Kısas: Harran ovasında çöle düşmüş bir damla su, yeşile olan hasretin kaynağı, üzüm bağlarıyla çevrili, geçmişte pehlivanlarıyla, Arap atlarıyla ün yapan, her hanesinde bir bağlama asılı, âşıkların otağı, yiğitlerin yatağı bir belde. Adının "kısasa kısastan" geldiği tahmin edilmektedir. Çevrenin en çok okuryazar yetiştiren beldesidir. GAP ile Kısas'ın suya kavuşması topraklarının verimini artırmış, çiftçilik daha da gelişmiştir. Şehrin tüm nimetlerine sahip olan Kısas, bölge şartlarına göre gelişmekte olan beldelerin başında gelir. Beldenin dili Türkçedir. Çevrede Kürt ve Arap köyleriyle sınır olmasına rağmen dil konusunda hiç taviz vermemiştir. Kısas'ta arı duru bir Türkçe konuşulur. Urfa'nın ağzının etkisi çoktur. Harran ovasının tek Türkmen köyüdür/beldesidir. Kısaslı şair Aşir Kayabaşı bu konudaki duygularını şöyle dile getirir:

*"Âdem atanın toprağında
Çok ter döktük
Tırnaklarımızla söktük dikenli çetileri
Karasabanla eşeledik toprağı
İbrahim Halil sofrasını doldurdu ekinlerimiz
Aşure çorbasıyla doydu insanlarımız
İçtiğimiz taslarca kımız
Türklük sevdasını işledi kanımıza
Harran ovasında kurulan
İşte o ilk Türk köyü
Kısas'tır bizim aslımız"*

Kısas, Şanlıurfa'nın doğusundadır. Kuzeyinde Çekçek, güneyinde Sultantepe, doğusunda Alibar, batısında Boydere köyleri bulunmaktadır. Urfa'ya uzaklığı 13 km'dir. Nüfusun çoğunluğu Alevi-Bektaşî, beşte biri Sünnidir. Grupların gelenek ve göreneklerinde hiçbir fark yoktur. Bir grup namaz kılarken Alevi-Bektaşî grup cem yapar. Kısas'taki Alevi ve Sünni gruplar örnek bir beraberlik sergilerler. Onun için inanç farklılığından şimdiye kadar bir sorun yaşanmamıştır. Bu da bölgede örnek bir davranış olarak değerlendirilir. Belde halkının geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılıktır.

Kısas, Şair Aşîr Kayabaşı'nın dediği gibi uğruna ter döken, Urfa'nın kurtuluş mücadelesine katılan, tırnaklarla çeti dikenleri sökölerek Harran ovasına kurulan bu Türkmen köyünü, Türkmen köyünün insanlarını Kültür Bakanlığı Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosuna kurucu şef olarak atandığımda tanıdım. Koronun stajyer sanatçı sınavı 22 Haziran 1990 tarihinde başlamış ve beş gün devam etmişti. Sınavda sanatçı adaylarından bazıları hiç duymadığım deyiş ve semah türü ezgiler çalıp okudular. Dikkatimi çekti. Alevi-Bektaşî olduklarını, Harran ovasında kurulan ilk Türkmen köyünün yağız delikanlıları olduklarını söylediler. Bu özelliklere sahip bir Alevi – Bektaşî Türkmen köyünü şimdiye kadar tanımadığım için hayıflandım. İşte ben Kısasla, Kısaslılarla böyle tanıştım.

Kısaslıların bağlamaya olan ilgisi, her cuma akşamı cemin yapılması, her evde bir bağlamanın asılı olması, âşıklık geleneğinin en iyi şekilde günümüze taşınması, irili ufaklı birçok halk ozanının türemesini, yörenin de âşıklar diyarı olmasını sağlamıştır. İşte bu âşıklar diyarının önemli isimlerinden biri de Doksandaon'dur.

1990 yılında Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosu şefi olarak göreve başladıktan sonra bir akşam Kısaslılara konuk oldum. Kısalılar cemlerin yapıldığı dikdörtgen biçiminde büyükçe bir odada ağırladılar beni. İnsanları çok sıcaktı. Harran ovasının sıcaklığı gibi... Hiç yabancılik çekmedim. Bulun-

duğumuz yere bağlamasını alan geldi. Hane halkından Âşık Dertli Divani gelenlerin hepsini tanıttı. Âşık Sefayi, Celali, Berdari, Meftuni ve Doksandaon. Doksandaon yöresel kıyafetleriyle renkli bir kişilik. Şimdiye kadar böyle yöresel kıyafetler içinde bir âşıkla birlikte olmanın mutluluğunu yaşıyor, Doksandaon mahlasını da ilk defa duyuyordum. Benim için çok değişik bir mahlas. Sordum: Âşık, neden Doksandaon? Kendisinin insan-ı kâmil olma yolunda tamam olmadığını, tamam olması için seksene ihtiyaç olduğunu söyleyerek:

*“Doksandaon’um yüze layık değilem
İşmişim Kevser’den ayık değilem”*

dizeleriyle de demek istediğini anlattı. Sonra *“Kısas’ta her evde bir bağlama asılıdır. Bağlama bizim telli Kur’anımızdır. Okunacak en büyük kitap insandır. İnsanı çok iyi okumak gerekir. Ben insanı bağlama ile okurum”* dedi. Her evde bir bağlamanın asılı olduğunu duyunca benim güllerim açıldı. Yöre insanının bağlamaya olan sadakati, halk musikisi açısından memnuniyet vericiydi. O gece herkes çaldı söyledi. Hünerini gösterdi. Urfa’ya 13 km uzaklıkta olmasına rağmen halk ezgileri Urfa’ya göre çok farklıydı. Hele anamın çok temiz anlamında kullandığı *arısili*¹ sözcüğünü duyunca kendimi köyüm İncirgediği’nde zannettiğimi söyledim.

Doksandaon *“Orası İncirgediği ise burası Kısas’tır”* diyerek curasını eline aldı. Dokundu tellerine. Sazı güçlü değil ama sözleri okkalıydı.

*Tarihi üç yüzyıl olmuş Kısas’ın
Orta Asya’dan geldiğini söylerler
Dili ne Kürt’ündür ne de Arap’ın
Türk’ü lisan olduğunu söylerler*

Dizeleri Şair Aşır Kayabaşı’nın dediğini doğrular mahiyette idi.

---

1 Arı duru, çok temiz, tertemiz.
144

*Dilimde Allah bir Muhammet Ali
Okuduğum hece budur efendi
Kimseye demedik ileri geri
Durduğumuz hücre budur efendi*

Dörtlüğünde görüldüğü gibi Allah, Muhammed, Ali üçlemesiyle kendisini yetiştiren, şiirlerinde dile getiren Doksandaon ırk, dil, din, renk, mezhep ve cinsiyet ayrımı yapmadan bütün insanları sevgiyle kucaklayan, yaratılanı yaratandan dolayı seven Yunus'un felsefesini savunarak kimse kimseye kendi inancını ve düşüncesini dayatmadan huzur içerisinde yaşamasını dileyen Hacı Bektaş Veli öğretisi ile yetişmiş bir ozan. İnsan olmak, er olmak onun için çok önemli. Ona göre bütün yollar insan olmaktan geçer: O bu konudaki düşüncesini:

*"Kimseye etme zararı
Eyler isen et yararı
Kabul eyle bu kararı
Uygula ki er olasın*

*Doksandaon gel imlaya
İblisi alma araya
Silah tutma can yakmaya
İnsan sev ki er olasın"*

diyerek dile getirir.

Ondaki aşk, aşk-ı hakikidir. Yaratana sever yaratandan ötürü. Yüreği Tanrı aşkı ile doludur. Tüm şiirleri bu düşünce çemberi içerisinde dile ve tele dökülmüştür. İncelenen şiirlerinin teması yaklaşık hep bu pencereden bakar. O aşkla vurur curasının teline. Tıpkı Koca Yunus'un "*Bir ben vardır benden içeri*" dediği gibi:

*"Yoldan çıkma behey yolcu
Yol da vardır yol içinde
Dikkat eyle her arıcı
Bal da vardır bal içinde"*

diyerek hayat yolunun içinde çok yol olduğunu ifade eder.
Bu konu başka dörtlüklerde de dile getirilir.

*“Halkalanmış zülfü düşmüş gerdana
Bu usul ebrular kül etti beni
Bu dünya malını bırak bir yana
Şu yeşil benlerin kul etti beni*

*Kamerin kaşları saçar şuleyi
Miri mestan eder bu divaneyi
Ne Arap okur ne abcetkeyi
Hüsnün nakışları dil etti beni*

*Deldi Doksandaon’u dert için için
Ne bir dal karanfil ne tarçın için
Bu intizar hasret hep bir dost için
Çağlattı gözlerim Nil etti beni”*

İşte Doksandaon’u yakıp kavuran, dizelerinde dost olarak değerlendirildiği Tanrı’dır. Onun gerçekten maddi aşka dörtlükler düzduğu hiç görülmemiştir. Dörtlükleri, curasının telleri, yanıp kavrulması Allah içindir. Şiirlerinin çoğu bu tema üzerine kurulmuştur. Değişik temalarda yazmış olduğu şiirler ya hiciv ya da ders verici niteliktedir. Doksandaon’un şiirleri,

1. Ders verici,
2. Taşlama,
3. Dinî içerikli olmak üzere üç grupta incelenebilir.

*“Karşına sunulmuş bunca kurallar
Sana verilmedi mi bu talimatlar
Kopar direksiyon teker de patlar
Şoför biraz yavaş gitsen olmaz mı?*

*Doksandaon’um sana sözüm bu kadar
Kimi güler sana kimi de yanar
Dikkatsizliktendir gel deme kader
Şoför biraz yavaş gitsen olmaz mı?*

diyerek yavaş gitmeyi tavsiye eden, dizeleri hızın her zaman kişilerin başına felaket getireceğini açıkça ifade etmektedir.

*"Huyun üstündedir insanın canı
Kem kemal eyleyen insanın kanı
Kötülük etmeden pişmanı tanı
Kalka dağlar dost ovasın göresin"*

dizeleri yine ders verici nitelikte olup dinî içerikli olmayan şiirlerine de iyi bir örnektir. Doksandaon dinî içerikli şiirlerinde olduğu gibi taşlama özeliği taşıyan şiirlerinde de ustalık göstererek demek istediğini menziline ulaştırır:

*"Bülbüller gülü sever
Leylekler minareyi
Ahmak karıncaya binmiş
Kovalar süvariye"*

Dörtlüğü ile köylü kızlarına söylediği aşağıdaki dörtlükler taşlama dalında yazdığı şiirlerinin güzel örneklerindendir.

*"Köyden şehre gider bir köylü kızı
İki yıl oturur semt de beğenmez
Evinde yok iken bir avuç tuzu
Geçer Avrupa'ya kent de beğenmez"*

*Bilmez nerde geçire bahar,ı yazı
Bilmez hindi kesebilmezki kazı
Boğazına çökmüş iken ahırın tozu
Kırar pencereyi hava beğenmez"*

Âşık Doksandaon dinî konulardaki hassasiyetini millî konularda da gösterir.

*"Nasıl met edeyim Anadolu'yu
Vatan bizim yatan bizim yurt bizim
Atalar kan ile vurmuş boyayı
Bayrak bizim sancak bizim şehit bizim"*

Üç tarafı deniz dağları orman
Saracak güzellik zaman be zaman
Kurtaran Atatürk evladı aslan
Koyun bizim kuzu bizim süt bizim”

diyerek bu konudaki düşüncelerini dile getirir. Türkiye Cumhuriyetinin bölünmez bütünlüğünü savunur. Atatürk ilke ve inkılâplarına canı gönülden bağlıdır. Şiirlerinde 11’li ya da 8’li hece ölçüsü kalıpları kullanır. Arapça ve Farsça sözcükler kullanarak dörtlüklerinin daha güçlü olacağı inancına sahiptir. Çocukluğundan beri cem kültürüyle haşır neşir olması onun paylaşımcı, şahsına güç geleni başkasına tatbik etmeyen, kendi hâlinde, hoşgörülü, sevecen bir kişiliğe sahip olmasını sağlamıştır. O “Yılda yüz bin hacı şeytanı taşlar / Şeytan kalkar yine bildiğin işler” diyen bir Doksandaon’dur. O, Kısas’ın tasavvuf bülbülüdür. Kısas’ta dinî konularda şiir yazanların en ustasıdır¹. O, usta başta da söylediğimiz gibi 02.06.2012 tarihinde Hakk’a yürüdü. İnsanlık var oldukça da şiirleriyle yaşayacaktır. Bin rahmet olsun Doksandaon...

BÖYLE GİDER

Ta ezelden dostlar bizi
Kese gelmiş kese gider
Zaruretin acı yeli
Ese gelmiş ese gider

Gel birliğe tut bu güşü
İkilik iblisin işi
Söze uymaz inat kişi
Terse gelmiş terse gider

---

¹ Doksandaon’un okuma yazması yeterli olmadığından söylediği şiirlerinin hiç birini kaleme almadı. Tüm şiirleri Kısaslı Ozan Bardari (Halil Elveren) tarafından kayda geçildi, hepsi bir defterde toplanarak günümüze ulaştırıldı. Ozan Bardari böyle bir fedakârlık yapmakla Doksandaon’un şiirlerini ebedileştirdi. Teşekkürler Ozan Bardari.

İlmin başıdır Muhammet
Ona da oldu hıyanet
Kov gıybet süren ibadet
Sese gelmiş sese gider
Yalnız bühtan değil bize
Nuh'un gemisine bile
Doksandaon öz nefesine
Küse gelmiş küse gider

BİLESİN

Her sarı sayhalı altındır sanma
Vur mihenge ayarını bilesin
Gelmişsin âleme fani cihanda
Eser koyup insanlığa koşasın

Gerçekler sözün mengüş et atma
Gaflet uykusuna dalıp ta yatma
Doksandaon bilir sözünü atma
Her derde çare var ara bulasın

ŞOFÖR

Cümle nebilerin nutkudur sabır
Şoför biraz yavaş gitsen olmaz mı
Bazı da önünde viraj dar olur
Şoför biraz yavaş gitsen olmaz mı

Usta şoför yavaş yerinden kopar
Tutar direksiyonu karşıya bakar
Aniden önüne çocuk da çıkar
Şoför biraz yavaş gitsen olmaz mı

DİLBER

Gönül niçin aşk oduna yanarsın
Sarmayınca gözü elayı dilber
İsmin destan edip ele yayarsın
Görmeyince kaşı karayı dilber

Yılda yüz bin hacı şeytanı taşlar
Şeytan kalkar yine bildiğin işler
Daha nedir bunca boşa savaşlar
Yıkmayınca nefsi kaleyi dilber

Doksandaon insan bir sebu'l-mesan
Ne yazan bitirir ne de okuyan
Erenler ceminden bir pay alaman
Bilmeyince özü sineyi dilber

KORKARIM

Bahr kalkar zararsızca köpürür
Ben korkarım soysuz sopsuz dereden
Ecel gelmiş emanetin götürür
Aman Allah dil bilmeyen ağrıdan

Üç yol kurmuş hep doldurmuş insanı
Kimi cennet narı, kimi didarı
Konak konak menzil alır aşk atı
Yol gidilmez kör, topal ve sağırdan

Kaynamayan sütün olmaz buharı
Gelip de peteğe girmez her arı
Bütün dolaşğın vardır tarağı
Bütün mahlûk emin olur doğrudan

Bu kuyuya iki çangal çalınır
Birine hayr birine şer dolanır
Doksandaon bilmez nasıl olunur
Havva çıkmasaydı cennet bağından

KÖYLÜ KIZI

Köyden şehre gider bir köylü kızı
İki yıl oturur semt de beğenmez
Evinde yok iken bir avuç tuzu
Geçer Avrupa'ya kent de beğenmez

Bilmez nerde geçire baharı yazı
Bilmez hindi kese bilmez ki kazı
Boğazına çökmüş iken ahırın tozu
Kırar pencereyi hava beğenmez

Kötü çaydan cacık kömeç toplarken
Eski çorabı iplik için sökerken
Yedinci komşudan bir tas bulurken
Kızır ipragaza tava beğenmez

Doksandaon budur dünya varlığı
Bana mı takmış bunca darlığı
Sapta büyümüşken bu çocukluğu
Geçer Isparta'ya halı beğenmez

OKU

Oku yavrum çoban kalma âlemde
Ömrün yamaçlarda çürüyüp gider
Gâh yağmurda gâh doluda gâh karda
Topuğun taşlarda eriyip gider

Doksandaon'dan budur sana nasihat
Yorgana girmezsın yögmül kıyamât
Ne meclis görürsün ne bir cemaat
Şalvarın çöplerde sürüyüp gider

SEVGİ

Evvel baharın şafağı
Açan sevginin gülleri
Bezendir bahçeyi bağı
Açan sevginin gülleri

Sevgi birlik babın açar
İkilik oradan kaçır
İnsanlığa koku saçır
Açan sevginin gülleri

Doksandaon söyler coşır
Sevgiliye kucak açır
Asıl sevgi aşktan doğır
Açan sevginin gülleri

TURNA

On iki renk ile ötüşen turna
Ötme dertli dertli öldürdün bizi
Yaralıyım bir de sen yaralama
Dönme dertli dertli öldürdün bizi

On iki renginin biri kırmızı
Donanmış sarıya yeşildir nazı
Ne de micvaz örmüş kara beyazı
Ötme dertli dertli öldürdün bizi
Mavi lacivert var sema misali
Kahverengi ile karışmış alı
Kemerine düşmüş turuncu balı
Dönme dertli dertli öldürdün bizi

Mor tüyünü sarmış eladan
Doksandaon kurtulmadı beladan
Almış figanını o Kerbelâ'dan
Ötme dertli dertli öldürdün bizi

URFA'NIN

Ta ezel ustazdan aldık öğüdü
Halil-i rahmandır gölü Urfa'nın
Kesilmez cömerdi merdi yiğidi
Kadını erkeği kızı Urfa'nın

Nuh oğlu yaptırmış tarihi ezel
Yazı sıcak olur baharı güzel
Dağı kayasına yakışır gazel
Bereket toprağı düzü Urfa'nın

Tavafı hac olur Nebiler şehri
Yakar Doksandaon'u Eyüp'ün derdi
Söylenir âlemde hep sanat ehli
Tamburu cümbüşü sazı Urfa'nın

YAZIK

Kart kaza kurma kazanı
Kül olan oduna yazık
Bilmeze verme defteri
Tükenen kaleme yazık

Söküğün diktir saraçta
Su durmaz akan barajda
Çivi varsa bir ağaçta
Gel atma hızara yazık

Doksandaon bu gönlüne
Köşkü kurdurma ikiye
Uğrama ikrarsız köye
O pire mürşide yazık

HAK İNCİNMESİN

Gönül birliğinin budur nişanı
Gel incitme halkı Hak incinmesin
İnsan bir Kâbe'dir sen yıkma anı
Gel incitme halkı Hak incinmesin

İblis iğva verir kapılıp gitme
Nefsin çemberine takılıp gitme
Ucuz bir pazarda satılıp gitme
Gel incitme halkı Hak incinmesin

Akıbeti ecel meyi içilir
Bir gün olur bu haneden göçülür
Hak mizan kurulur insan seçilir
Gel incitme halkı Hak incinmesin

Kaptan olan gemisini batırmaz
Seçik görür düşün terse yatırmaz
Bu aşk-ı sevdaya kurşun atılmaz
Gel incitme halkı Hak incinmesin

Sabrı kerimler sürer bu demi
Ehlullah olan sever âlemi
Doksandaon böyle söyler kelamı
Gel incitme halkı Hak incinmesin

KÖKTÜRK TÜRKÇESİNDEKİ BİR ÇİFT ÜNSÜZ İŞARETİ ‘ǰ’ ÜZERİNE

Önder ÇAĞIRAN

Özet

Köktürk Türkçesinde bulunan ve çift ünsüz okutan bir işaret incelenmiş ve bu işaret için başka bir okuma teklifi getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Köktürk Türkçesi, Yenisey Kitabeleri, çift ünsüz okutan işaretler.

Abstract

This study examines a “double consonant” marker in Kök Türk Turkish and proposes another way to read it.

Keywords

Kök Türk Turkish, Yenisey Scripts, Double consonant markers

Vilhelm Thomsen, bu işaretin hece sonlarına gelerek ‘-y’ ya da ‘-ay’ okuttuğunu belirtmekte ve ‘ayığ, yaydım, ıgıy, kıtay, koy’ örneklerini vermektedir. Ancak, ‘azkıya’ biçiminde okuduğu kelimedeki ekin, gerçekte küçültme eki ‘+kInA’ olabileceğini düşünerek, kendisi “yazım hatası olabilir” dese de, bir anlamda söz konusu işaretin ‘n’ sesiyle alâkalı olabileceğine dair ipucu vermiştir¹. Thomsen, sonraki çalışmalarında bu işareti genizli y (j) ile karşılamıştır². Ayrıca, bu karakterin Yenisey yazıtlarından Hemçik-Çırgak’ta da geçtiğini belirterek ‘taylarım’ kelimesini örnek göstermiştir³.

Bu işaretin (ǰ) ligatür olarak kaynağı hakkında Prof. Dr. Osman Nedim TUNA, “Şekli 90 derece sola çevirdiğimizde iki koyun resmi gözükmetedir” diyerek, bir dersinde, bu işaretin Köktürk Türkçesindeki ‘kooyın’ kelimesiyle alâkasını açıklamıştı. Ancak, III. Sovyet Türk Kollokyumunda sunduğu bildirisinde ise, bu ligatürün art damaklı n ‘ǰ’ işareti ile ön damaklı y ‘ǰ’ işaretinin birleşmesinden meydana geldiğini ifade etmiştir⁴.

Thomsen’den sonra gelen araştırmacılar bu karakteri umumiyetle –ny- çift sesiyle ya da damaksız n (ń) sesiyle karşılamışlardır. Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA, bir yazısında, Yenisey yazıtlarında bu işaretin nasıl okunması gerektiği üzerinde durmuştur⁵. Farklı düşünenlerden biri olan Erk YURTSE-

1 THOMSEN, Vilhelm, Orhon ve Yenisey Yazıtlarının Çözümü İlk Bildiri Çözülmüş Orhon Yazıtları, Çeviren: Vedat KÖKEN, Ankara, 1993, s. 36.

2 ORKUN, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1987, s. 208.

3 THOMSEN, age., s. 36.

4 TUNA, Osman Nedim, “Eski Doğu Türk Yazısında Kullanılan Ligatürler ve Bunlarla İlgili Bazı Meseleler Hakkında”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1990, Ankara, 1994, s. 217.

5 SERTKAYA, Osman Fikri, “Yenisey Yazıtlarının Yayınlarındaki Bazı Okuma ve Anlamlandırmaların Düzeltilmesi, Yeni Okuma ve Anlamlandırma Teklifleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1993, Ankara, 1995, s. 69-71.

VER, işareti –yn- biçiminde okumuş, ancak neden bu şekilde okuduğunu izah etmemiştir¹.

Esasen, Köktürk Türkçesinde çift ünsüz okutan beş işaretten dördünde ilk ünsüzün ağız açıklığı derecesi diğerinden daha yüksektir².

–lt- ‘l’ ünsüz çiftinden l’nin ağız açıklığı derecesi üç, t’nin ise sıfırdır ve l önce gelmiştir. (Sıfır, en düşük ağız açıklığı derecesidir.)

–nç- ‘ç’ ünsüz çiftinden n’nin ağız açıklığı derecesi iki, ç’nin ise sıfırdır ve n önce gelmiştir.

–nt- ‘t’ ünsüz çiftinden n’nin ağız açıklığı derecesi iki, t’nin ise sıfırdır ve n önce gelmiştir.

–ng- ‘y’ ünsüz çiftinden n’nin ağız açıklığı derecesi iki, g’nin ise sıfırdır ve n önce gelmiştir.

Beşinci çift ünsüz işaretinin temsil ettiği kabul edilen –ny- ‘y’ ünsüz çiftinden n’nin ağız açıklığı derecesi iki, y’nin ise üçtür. Burada diğer dört ünsüz çiftindeki sıralamadan farklı olarak ağız açıklığı derecesi daha düşük olan n sesi önce gelmekte, ağız açıklığı derecesi n’den daha yüksek olan y sesi sonra gelmektedir.

Köktürk Türkçesindeki çift ünsüz bildiren işaretlerin ve hece ya da kelime sonunda kullanılan çift ünsüzlerin bulunduğu örneklerin tamamı dikkate alındığında ağız açıklığı daha yüksek olan ünsüzler diğerlerinden daha önce gelmektedir³. Böylelikle –ny- çift ünsüz sıralamasının –yn- istikametinde düzeltilmesi ve bu ünsüzleri temsil eden işaretin de ‘y’ –yn- çift ünsüz işareti olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Buna göre, Kitabelerdeki –yn- çift ünsüzüyle yazılı kelimeler şunlardır:

aynig ‘y’ (Köl Tigin, Güney: 3, 5, 5; Bilge Kagan, Kuzey: 4, 5; Bilge Toynukuk, Kuzey: 34).

1 Bakınız: <http://www.tonyukuk.net/turkyazisitonyukuk.htm>

2 Seslerin ağız açıklığı dereceleri hakkında bakınız: TUNA, Osman Nedim, Fonetik-Morfoloji (ders notları), Malatya, 1986, s. 18-19.

3 Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLİSUN, *Türk Dili Tarihi* isimli eserinde, GUZEV’in bu konudaki görüşlerine yer vermiştir: ERCİLİSUN, Ahmet Bican, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Ankara, 2004, s. 174. Buna göre GUZEV, Köktürk Türkçesindeki hece ya da kelime sonu –nt-, –lt-, –nç-, –rt- çift ünsüzlerinin ilk seslerinin akıcı l, n, r ünsüzleri olduğuna dikkat çekmektedir: GUZEV, Viktor G., “Göktürk Yazısının Kendiliğinden Doğma (Otokton) Menşei Varsayımını Esaslandıran Deliller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 2000, Ankara, 2001, s. 216. Yine ERCİLİSUN, daha önce çoklukla –ld- ve –nd- okunan çift ünsüz ligatürlerinin MALOV’dan sonra –lt- ve –nt- şeklinde okunmasının yaygınlaştığını belirtmiştir: ERCİLİSUN, Ahmet Bican, “l, n, r’den Sonra Niçin t?”, *Makaleler Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*, Ankara, 2007, s. 129. Esasen l, n, r seslerinden sonra t sesinin geldiği Prof. Dr. Osman Nedim TUNA tarafından imlâ kanunlarına bağlanmıştır: TUNA, Osman Nedim, “Bazı İmlâ Gelenekleri, Bunların Metin İncelemelerindeki Önemi ve Orhon Yazıtlarında Birkaç Açıklama”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1957, Ankara, 1988, s. 45.

Bu kelime, Uygur Türkçesinde tabiatıyla Mani tarafında ‘*anıg*’¹, Buda tarafında ‘*ayıg*’² biçimlerine çevrilmiştir. Karahanlı Türkçesinde ‘*ayıt*’ şeklinde korunarak “fena, kötü” anlamlarını sürdürmüştür³.

aynit- ‘𐰽𐰺𐰍’ (Bilge Kagan, Doğu: 41).

Bu fiil, Uygur Türkçesinde ve daha sonraki devirlerde ‘*ayıt*’ suretinde tespit edilmektedir⁴.

azkiyna ‘𐰽𐰺𐰍𐰺’ (Köl Tigin, Doğu: 34; Bilge Toynukuk, 1. Taş, Güney: 9).

Küçültme ekiyle kurulan bu kelimenin, Uygur Türkçesinin her iki tarafında da ‘*azgına*’ ve ‘*azkiya*’ olarak karşılıkları bulunmaktadır⁵. Prof. Dr. Şinasi TEKİN, Maytrisimit’te ‘-klyA’ ekinin geçtiği bütün kelimeleri listelemiştir⁶. Karahanlı Türkçesinde ise bu kelime ‘*azkına*’ biçiminde görülmektedir⁷.

çıgayn ‘𐰽𐰺𐰍𐰺’ (Köl Tigin, Güney: 10; Doğu: 16, 29; Bilge Kagan, Doğu: 14, 23; Kuzey: 7, 7).

Bu kelimenin Uygur Türkçesinde ‘*çıgay*’ şekli tespit edilmiştir⁸. Kelimenin her iki şeklini de kaydeden Kaşgarlı Mahmut, ‘*çıgay*’ sözünün Argularda ‘*çıgan*’ olarak söylendiğini belirtir⁹.

Kıtayn ‘𐰽𐰺𐰍𐰺’ (Bilge Toynukuk, 1. Taş, Batı: 7); **Kııtayn** ‘𐰽𐰺𐰍𐰺’ (Köl Tigin, Doğu: 4, 14, 28; Kuzey: 11; Kuzeydoğu: 1; Bilge Kagan, Güney: 2; Doğu: 5, 23; Bilge Toynukuk, 1. Taş, Güney: 10, 11, 12, 14; 2. Taş, Güney: 49).

Kelimenin Uygur Türkçesinde ‘*Kıtay*’ şekli bulunmaktadır¹⁰.

kooyñ ‘𐰽𐰺𐰍𐰺’ (Köl Tigin, Doğu, 12; Bilge Kagan, Doğu: 11).

Kanaatimizce bu kelimenin ‘*koyun*’ değil de, ‘*kooyñ*’ biçiminde okunmasının sebebi, ilk hecesinin uzun ünlülü olmasıyla da yakından alâkalıdır¹¹. Daha sonraki devirlerde uzunluğun kaybolması üzerine kelime, ikinci bir

1 CAFEROĞLU, Ahmet, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, 1968, s. 16.

2 CAFEROĞLU, age., s. 27.

3 ARAT, Reşid Rahmeti, Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul, 1979, s. 46.

4 Bakınız: CAFEROĞLU, age., s. 28; Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I, Çeviren: Besim ATALAY, Ankara, 1985, s. 215.

5 CAFEROĞLU, age., s. 28, 29.

6 TEKİN, Şinasi, Uygurca Metinler II. Maytrisimit, Ankara, 1976, s. 539.

7 ARAT, age., s. 49.

8 CAFEROĞLU, age., s. 61.

9 Kaşgarlı Mahmut, age., s. 31.

10 CAFEROĞLU, age., s. 177.

11 Eski Türkçedeki uzun ünlüler hakkında geniş bilgi için bakınız: TUNA, Osman Nedim, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Ankara, 1988, s. 213-282.

hecenin ortaya çıkmasıyla dengelenmiş ve ‘koyun’ olmuştur¹. Kelime, bir Köktürk harfli Uygur vesikası olan Şine Usu yazıtında birkaç kez geçmekte ve ‘koy’ okunmaktadır². Maniheist Uygurlarda ‘kon’³, Budist Uygurlarda ‘koy’⁴ biçimine çevrilen bu kelime, *Türkische-Turfan Texte*’de yine koyun anlamında olmak üzere ‘koy’ şeklinin yanı sıra ‘koyn, koyın, koyun’ biçimleriyle de görülmektedir⁵. Ayrıca, on iki hayvanlı takvimde ‘koyn’ şeklinde geçmektedir⁶. Kitabında ‘koy’ ve ‘kon’ kelimelerinin her ikisine de yer veren Kaşgarlı Mahmut, ‘kon’ söyleyişinin Argulara mahsus olduğunu ifade etmiştir⁷.

Toynukuk ‘↓↓>>’ (Bilge Toynukuk, 1. Taş, Batı: 1, 5, 6; Güney: 15, 17; Kuzey: 31, 34; 2. Taş, Batı: 37; Güney: 47; Doğu: 58; Kuzey: 59); **Tonyukuk** ‘↓↓D>>’ (Bilge Kagan, Güney: 14).

Bu kelime bir kez Bilge Kagan yazıtında *Tonyukuk* biçiminde, Bilge Toynukuk yazıtının tamamında ise 11 kez *Toynukuk* şeklinde geçmektedir. Burada bir ünsüz göçüşmesi olduğu düşünülebilir. Esasen Türkçemizde -ny- > -yn- ünsüz göçüşmesi vardır ve Anadolu ağızlarında *dünya* > *düyna*, *yalnayak* > *yalyanak* biçiminde örnekleri bulunmaktadır⁸. Buna göre *Tonyukuk* > *Toynukuk* ünsüz göçüşmesinde ilk ve daha eski şekil *Tonyukuk*, göçüşmeli ve daha yeni şekil *Toynukuk*’tur. O hâlde, *Tonyukuk* kelimesinin geçtiği Bilge Kagan yazıtı, *Toynukuk* kelimesinin geçtiği Bilge Toynukuk yazıtından daha eskidir. Bilge Kagan yazıtının tarihi 734 olduğuna göre, Bilge Toynukuk yazıtının tarihi en erken 735, en geç ise Köktürklerin yıkılış tarihi olan 745 yılı olmalıdır. Sohbetlerinde, Bilge Toynukuk yazıtının dil yönünden incelendiğinde, dikiliş tarihinin Köl Tigin ve Bilge Kagan yazıtlarından daha sonra olması gerektiğini sık sık dile getiren Prof. Dr. Osman Nedim TUNA yine bir sohbeti sırasında, “*tonyukuk* kelimesindeki *tonyuk* kısmının, *toynuk* biçiminde ünsüz göçüşmesine uğrayarak günümüzde *toynak* olduğunu, böylelikle *tonyukuk* kelimesinin *toynakçı* yani nalbant anlamına gelebileceğini ve neticede Vezir Bilge Tonyukuk’un asıl mesleğinin nalbantlık olabileceğini” söylemişti. Nitekim, bir Yenisey yazıtı olan Hemçik-Çırgak’ta

1 Hece dengelenmesi hakkında bakınız: TUNA, Osman Nedim, Fonetik-Morfoloji (ders notları), Malatya, 1986, s. 49-50.

2 Kelime, sözü edilen yazıtın Kuzey 6, Batı 2 ve Kenar satırlarında bulunmaktadır: ORKUN, age., s. 164-183.

3 GABAIN, A. Von, Eski Türkçenin Grameri, Çeviren: Mehmet AKALIN, Ankara, 1988, s. 39.

4 ORKUN, Hüseyin Namık, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası, İstanbul, 1940, s. 18.

5 CAFEROĞLU, age., s. 183-184; TEKİN, Şinasi, age., s. 140.

6 GABAIN, age., s. 77.

7 Kaşgarlı Mahmut, age., s. 31.

8 ÇAĞIRAN, Önder, “Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, İncelemeler, Birinci Cilt, Kayseri, 1999, s. 44.

nalbant anlamında ‘*er toyukçin*’ sözü bulunmaktadır¹. Bu sözün son sesi vasıta eki kabul edilirse ve kelime damak uyumuna uygun telaffuz edilirse, Köktürk Türkçesinin Yenisey ağzında nalbantın karşılığının *toyukçı* olduğu söylenebilir.

yayn- ‘3D’ (Köl Tigin, Doğu: 23, 34; Bilge Kagan, Doğu: 19, 33; Bilge Toynukuk, 1. Taş, Güney: 16, 16).

Aksansızlıktan orta hece ünlüsünün düşmesi, Köktürk Türkçesinde görülebilen bir ses hadisesidir². Buna göre ‘*yay-*’ fiilinin dönüşlü biçimi olan ‘*yayın-*’ fiilinin burada ‘*yayn-*’ olması son derece normaldir. Yazıtlarda geçtiği yerler yukarıdaki paragrafta gösterilen bu fiil, hiçbir yerde tek başına kullanılmamış, daha çok görüldüğü zarf-fiilli ‘*yayna-*’ biçiminde olduğu gibi, orta hece ünlüsünün düşmesine sebep olabilecek bir ek almıştır. Karahanlı Türkçesinde ‘*yayın-*’ şeklinde kaydedilen bu fiil için Kaşgarlı Mahmut, “*Ol suwda tonın yayındı* = O, elbisesini kendi suya yaydı” cümlesini örnek vermiştir³. CLAUSON, bu örneğe dayanarak, ‘*yayın-*’ fiilinin, ‘*yay-*’ kökünün reflexive (dönüşlü) biçimi olduğunu belirtmiştir⁴.

Heimçik-Çırgak yazıtında, ‘*taylarım*’ ve ‘*er sayım*’ biçimindeki iki kelimede geçen bu işaret ‘3’, y sesiyle karşılanmaktadır⁵. Bu kitabede bulunan ve içindeki y sesi doğrudan art damaklı y ‘D’ işaretiyle yazılan ‘*er toyukçin*’⁶ sözü bunun delilidir. O hâlde, Yenisey Türkçesinde -yn- ‘3’ çift sesinin, Budist Uygurların metinlerinde olduğu gibi y sesine çevrildiği anlaşılmaktadır. Böylelikle, Prof. Dr. Osman Fikri SERTKAYA’nın Begire yazıtında “öl-mek” anlamında tespit ettiği fiil de ‘ay-’ şeklinde okunmalıdır⁷.

Prof. Dr. SERTKAYA, burada ele aldığımız Orhon sahasında sekiz, Yenisey sahasında üç olmak üzere 11 kelimenin dışında kalan 17 kelime daha listelemiştir⁸. Uygur sahasına ait olan bu kelimelerde artık eski -yn- çift ünlüsünün korunmadığını, y veya n tarafında kalınarak ayrıldığını göz önünde bulundurmak gerekir. Meselâ, bunlardan birisi de ‘*kayu*’ ‘>3n’ (Üçüncü

1 Bakınız: ORKUN, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1987, s. 489-490.

2 Meselâ, Prof. Dr. Osman Nedim TUNA, *beñigü > beñgü* gibi örnekler vermektedir: TUNA, Osman Nedim, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Ankara, 1988, s. 275. Prof. Dr. Talât TEKİN’in kitabında da *yaguru > yagru* gibi örnekler bulunmaktadır: TEKİN, Talât, Orhon Yazıtları, Ankara, 1988, s. 64. Daha geniş bilgi için bakınız: TSENG, Lan-Ya, Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi, Ankara, 2002, s. 14-16.

3 Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi III, Çeviren: Besim ATALAY, Ankara, 1986, s. 86.

4 CLAUSON, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford, 1972, s. 982b.

5 Bakınız: ORKUN, age., s. 489-495. Ancak, ŞÇERBAK bu işareti genizli y (j) ile göstermektedir: ŞÇERBAK, A. M., “Yeniseyskie Runičeskie Nadpisi. K İstorii Otkritiya i İzučeniya”, Tyurkologičeskij Sbornik, Moskova, 1970, s. 123.

6 Bakınız: ORKUN, age., s. 489-490.

7 SERTKAYA, age., s. 70-71.

8 SERTKAYA, age., s. 69-70.

Uygur Yazıtı, C, 3)¹ kelimesidir. Kaşgarlı Mahmut, eserinde, nöbetleşe ünsüz² kullanılan bu kelimenin her iki şekline de yer vermiş ve ‘kanu’ biçiminin Argulara ait olduğunu belirtmiştir³.

SON SÖZ:

Bütün bu açıklamalar ve örnekler, söz konusu işaretin ‘3’ Köktürk Türkçesinin Orhon tabakasında -yn-; Yenisey tabakasında ise y okunması gerektiğini göstermektedir.

FAYDALANDIĞIM KAYNAKLAR

- ALYILMAZ, Cengiz, Eski Türkçenin Söz Varlığının Düz ve Ters Dizimi, Ankara, 2004.
- ALYILMAZ, Cengiz, Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu, Ankara, 2005.
- ARAT, Reşid Rahmeti, Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul, 1979.
- CAFEROĞLU, Ahmet, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, 1968
- CLAUSON, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford, 1972.
- ÇAĞIRAN, Önder, “Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, İncelemeler, Birinci Cilt, Kayseri, 1999.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Ankara, 2004.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, “l, n, r’den Sonra Niçin t?”, Makaleler Dil-Destan-Tarih-Edebiyat, Ankara, 2007.
- ERGIN, Muharrem, Orhun Abideleri, İstanbul, 2003.
- GABAIN, A. Von, Eski Türkçenin Grameri, Çeviren: Mehmet AKALIN, Ankara, 1988.
- GUZEV, Viktor G., “Göktürk Yazısının Kendiliğinden Doğma (Otokton) Menşei Varsayımını Esaslandıran Deliller”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2000, Ankara, 2001.
- <http://www.tonyukuk.net/turkyazisitonukuk.htm>
- Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I, Çeviren: Besim ATALAY, Ankara, 1985.
- Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi III, Çeviren: Besim ATALAY, Ankara, 1986.
- ORKUN, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1987.
- ORKUN, Hüseyin Namık, Prens Kalyanankara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası, İstanbul, 1940
- SERTKAYA, Osman Fikri, “Yenisey Yazıtlarının Yayınlarındaki Bazı Okuma ve Anlamlandırmaların Düzeltilmesi, Yeni Okuma ve Anlamlandırma Teklifleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1993, Ankara, 1995.
- ŞÇERBAK, A. M., “Yeniseyskie Runičeskie Nadpisi. K İstorii Otkritiya i İzučeniya”, Tyurkologičeskiy Sbornik, Moskova, 1970.
- TEKİN, Şinasi, Uygurca Metinler II. Maytrisimit, Ankara, 1976.
- TEKİN, Talât, Orhon Yazıtları, Ankara, 1988.
- THOMSEN, Vilhelm, Orhon ve Yenisey Yazıtlarının Çözümü İlk Bildiri Çözülmüş Orhon Yazıtları, Çeviren: Vedat KÖKEN, Ankara, 1993.
- TSENG, Lan-Ya, Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi, Ankara, 2002.
- TUNA, Osman Nedim, “Bazı İmlâ Gelenekleri, Bunların Metin İncelemelerindeki Önemi ve Orhon Yazıtlarında Birkaç Açıklama”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1957, Ankara, 1988.
- TUNA, Osman Nedim, “Eski Doğu Türk Yazısında Kullanılan Ligatürler ve Bunlarla İlgili Bazı Meseleler Hakkında”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1990, Ankara, 1994.
- TUNA, Osman Nedim, Fonetik-Morfoloji (ders notları), Malatya, 1986.
- TUNA, Osman Nedim, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Ankara, 1988.

1 ORKUN, age., s.38.

2 Nöbetleşe ünsüzler hakkında bakınız: TUNA, Osman Nedim, Fonetik-Morfoloji (ders notları), Malatya, 1986, s. 31.

3 Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I, Çeviren: Besim ATALAY, Ankara, 1985, s. 31.

**Türk Milliyetçiliği Dâvâsının Büyük Meş'alesi Ord. Prof. Dr. REHA
OĞUZ TÜRKKAN**

Oğuz ÇETİNOĞLU

Türkçülük idealinin muhteşem çınarı, ideolog, fütürolog, psikolog, antropolog, sosyolog, hukukçu, tarihçi, sosyo etnografyacı, yazar, yayıncı, gazeteci ve iş adamı Ord. Prof. Dr. Reha Oğuz Türkan, 18 Ocak 2010 tarihinde İstanbul'da, 90 yaşında Hakk'a yürüdü. Doğumu: İstanbul'un Kadıköy İlçesi'nin Sahra-i Cedid Semti'nde, günümüzdeki adı ile Tüccarbaşı bölgesi, 12 Ekim 1920.

Babası, tapu kadastro teşkilatının kurucusu ve ilk genel müdürü Halit Ziya Türkan, Kastamonu'nun Taşköprü İlçesi'nde nesiller boyu kadılık yapan ve 'Hacıkadıoğulları' olarak anılan bir ailenin ferdidir. Oğuzların Bayat Aşireti'ne mensup olduğu bilinmektedir. Annesi Saibe Türkkan. 'Ehl-i Seyf-kılıç ehli' olarak anılan, Osmanlı Devleti'nde uç beyi olarak görev yapan bir ailenin kızıdır. Aile, uzun yıllar Priştine ve Pizren'de, devletin 'timar' olarak tahsis ettiği topraklarda yaşadı. Anne tarafının, vatan ve hürriyet şairi Nâmık Kemal ile akrabalığı vardır.

Türkkan Hoca'nın çocukluğu; İstanbul, Adana, İzmir ve sonra tekrar İstanbul'da geçti. İlkokula 5 yaşında iken Fransız Saint Joseph'te başladı. İlkokul diplomasını buradan aldı. Kabataş Lisesinin orta kısmında iki yıl yatılı okuduktan sonra Galatasaray Lisesine geçti. Babasının tayini sebebiyle gittiği Ankara'da Gazi Lisesine kaydoldu. Lise son sınıfta ve 17 yaşında iken hayatının yönünü belirledi. Türklük duyguları, Türk milliyetçiliği şuuruna dönüştü.

Lise diplomasını Mayıs 1938'de Gazi Lisesinden aldı.

'Ülkü ve Hayat' başlığı ile yazdığı ilk makalesi, Filiz Dergisi'nin 15 Şubat 1938 tarihinde çıkan 3. sayısında yayınlandı. 10 Kasım 1938 tarihinde Gençlik ve Fikir Dergisi Ergenekon'u çıkardı. Derginin başlığı üzerinde; 'Her şeyin

üstünde Türk ırkı' ibaresi yer alıyordu. Dergi, 10 Şubat 1939 tarihine kadar 4 sayı çıktıktan sonra, mahkeme kararı ile kapatıldı. Kapatma gerekçesi: 'Türkkan' imzasıyla yayınlanan 'Türkiye'deki Naziler ve Tehlike' başlıklı yazı ile, her sayıda yer alan 'Faşizm Tehlikedir!' sloganının; 'Almanya ile dostluğumuzu tehlikeye düşüreceği' iddiası idi. Türkkan; Mayıs 1939'da yayın hayatımıza kazandırdığı 'Her ırkın üstünde Türk ırkı' ve 'Türklük ve Türkçülük yolunda gücümüzün bir an bile azaldığını görmeyeceksiniz!' sloganlarının yer aldığı Bozkurt Dergisi'ni Haziran 1942 dönemine kadar 16 sayı yayınladı. Bu dergide; Nihat Atsız, Peyami Safa, Zeki Velidî Togan, Hüseyin Nâmık Orkun, Abdülkadir İnan, Sami N. Özerdim, Fethi Tevetoglu, Mahmut Esat Bozkurt, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Şâkir Ülkütaşır, Ârif Nihat Asya, Cemal Oğuz Öcal, Osman Atılâ, Mehmet Emin Yurdakul, Hikmet Tanyu ve Orhan Şaik Gökyay gibi, o dönemde ve sonradan önemli birer isim hâline gelen Türkçü yazarların yazıları yer alıyordu.

Türkçü ve antikomünist fikirleri sebebiyle 1944 Türkçülük Turancılık Davası'nın sanıkları arasında mağdur edildi. Tabutlukta 3 gün 4 gece kaldı. Bu davada idam talebiyle yargılandı; 5,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Askerî Yargıtay'ın bozma kararından sonra beraat etti. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki tahsilini bırakarak Mayıs 1946'da Fransa'ya gidip Sorbon Üniversitesi'nde antropoloji okudu. Sonra Amerika'ya geçti. Üniversiteyi Amerika'da bitirdikten sonra orada 25 yıl kalarak öğretim üyesi, yazar, yayıncı, iş adamı, konferansçı ve öğretim araçları imalatçısı, bilgisayar ve televizyon programcısı, eğitim teknologu, anlayarak hızlı okuma kursları öğretmeni olarak çalışıp emeklilik hakkını kazandıktan sonra 1972 yılında Türkiye'ye döndü.

Türkiye'de ilk açık öğretim üniversitesi olan Yaykur'un kuruluşunda görev aldı. Kuruluşu tamamladıktan sonra psikoloji dersleri verdi. Boğaziçi ve Hacettepe Üniversitelerinde eğitim teknolojisi ve uzaktan eğitim projelerine katıldı.

Türkçe, Fransızca ve İngilizce 3.000'den fazla makalesi,

elliye yakın kitabı yayımlandı. Vefat ettiği günün öncesinde 'Arayan Adam' isimli hayat hikâyesini anlatan kitabın 2. cildi, fütüroloji konulu kitabının yeniden düzenlenerek yayına hazırlanması ve yayınevine teslim edeceği 2 kitabı üzerinde çalışıyordu.

Yayınlanmış Eserlerinden Bazıları

1. Türkçülüğe Giriş: İstanbul, 1940.
2. Irk Muhite Tâbi Midir?: İstanbul, 1941.
3. Race Et Milieu: Paris, 1942
4. Milliyetçiliğe Doğru: İstanbul, 1943.
5. İleri Türkçülük ve Partiler: İstanbul, 1946.
6. Correlation in Twin Psychology: New York, 1951.
7. İçtiğimiz Çay: İstanbul, 1954.
8. Talking Turkey: New York, 1955.
9. Turkish Literature: New York, 1956.
10. Conditioned Learning: New York, 1964.
11. Turkish National Character: New York, 1971.
12. İkna Psikolojisi: Ankara, 1976.
13. Eğitim Teknolojisi Planı: Ankara, 1976.
14. Türk'ün Dışarıda Kalan Mirası: İstanbul, 1976.
16. Türk Destanları ve Hikâyeler (6 Cilt): İstanbul, 1977.
17. Öyle Bir Özleyiş ki: İstanbul, 1977.
18. Tarihimizin Akışı: Ankara, 1979.
19. Biz Kimiz?: İstanbul, 1987
20. Türk Milliyetçiliğinin Kısa Tarihi: İstanbul, 1987.
21. Yirmi Birinci Yüzyılda Dünya ve Türkiye: İstanbul, 1988.
22. Tabutluktan Gurbete: İstanbul, 1988.
23. Yükselen Milliyetçilik / 21. Yüzyıl Milliyetçiliği: İstanbul, 1995.
24. Kolay ve İyi Öğrenme Teknikleri: İstanbul, 1996.
25. Kızılderililer ve Türkler: İstanbul, 1998.
26. Uyuyan Dev / Uyandıracak 9 Proje: Ankara, 2005.
27. Gökşin / Tunç Çağında Aşk (Roman): İstanbul, 2005.
28. Arayan Adam: İstanbul, 2006

29. Yükselen Milliyetçilik: İstanbul, 2006.
30. Hedefe Doğru: İstanbul, 2006.
31. Türk Dünyası: İstanbul, 2006.
32. Biz Kimiz / Türklüğün Kimlik Şifresi: İstanbul, 2007.
33. Cengiz Han'ın Kimlik Şifresi: İstanbul, 2008.

Amerika'daki çalışma hayatı boyunca başarıdan başarıya koşmuş, büyük armağanlara lâyık görülmüş olmasına rağmen, ülkesinin yöneticileri onu hiç aramamış, bilgi ve tecrübelerinden yararlanmayı akıllarına getirmemişlerdi.

Açık öğretim konusunda edindiği tecrübelerden Türk gençlerini yararlandırmak üzere emeklilik hakkını kazanır kazanmaz Türkiye'ye geldi. Geliştirdiği teknolojiyi, uzak şehirlerde oturan, imkânsızlık sebebiyle üniversiteye gidemeyen öğrencilerin istifadesine açılması projesini Millî Eğitim Bakanlığına kabul ettirdi. Bakanlığın kıt imkânlı, tozlu, soğuk alt katlarında çok sevdiği Türk gençlerine hizmet sundu. Bakanlığın elemanlarını eğitti. Emekli olduktan sonra tamamen yazı hayatına döndü ve kurduğu Türk 2000'ler Vakfı'nda konferanslar, açık oturumlar, geziler düzenledi, Türk Dünyasının problemlerine çözümler üretmeye çalıştı. Hayatı boyunca binlerce kişiden işittiği; 'Ben sizin eserlerinizle, eğitim hizmetlerinizle yetiştim, size minnettarım' şeklindeki sözleri, en büyük armağanı oldu.

Türkler arasında; 920 yılında İslamiyet'le şereflendikten sonra 16. yüzyılın sonlarına kadar, 'İnsanların en hayırlısı, insanlığa hizmet edendir.' hadis-i şerifine uyarak çok yönlü ilim adamları yetiştirdi. Farabî; hukuk, felsefe, gramer, tıp, müzik ve ilahiyat konularında eser vermiştir. İbni Sînâ; tıp, felsefe, matematik, fizik, kimya, jeoloji, musiki ve edebiyat alanlarında âlim mertebesinde bilgi sahibi idi. Kâtip Çelebi; astronomi, coğrafya, İslamiyet, hat sanatı, siyakat, matematik ve tarih ilmine vâkıftı, Türkçe'den başka, Arapça, Farsça, Fransızca ve Latince biliyordu. Türkkan Hoca, 17. yüzyıldan beri hasret kaldığımız çok yönlü ilim adamlarından biri idi. Çağdaşları arasında, onun kadar farklı alanlarda söz ve bilgi sahibi olan

yok gibidir.

1950'li yılların sonunda lise tahsili için Ankara'ya geldiğimde Türk Ocakları'na devam etmeye başladım. Reha Oğuz Türkkan ismini o dönemde duydum. Tanışmamız, 1980'de İstanbul'a yerleştikten sonra oldu. Bir konferansta, tesadüfen yan yana oturduk. Adaşım ve ülküdaşım olarak 20 yıldan beri tanışacağımız günü beklediğimi söylediğimde çok memnun oldu. Çağaloğlu'ndaki Türk 2000'ler Vakfı'na dâvet etti. Göztepe'deki evinin giriş katındaki çalışma ofisinde görüşmelerimiz, çalışmalarımız oldu. Vakfın yönetim kurulu üyeliğini teklif etti. Verimli, faydalı, zevkli çalışmalar yaptık.

Son derece zeki ve pratik, 'ayaklı kütüphane' denilecek ölçüde bilgili, kültürlü ve üstün vasıflı bir insandı. Bütün bu vasıflarını, alçakgönüllülükle taçlandırmıştı.

Eşi Ece Hanımefendi, oğulları; Tuğrul ve Alp Tunga Beyler, tek kişilik ordu gibi çalışan Türkkan Hoca'nın gizli kurmay subaylarıydı. Onların sağladığı rahat çalışma ortamında, yine onların sessiz destekleriyle ürettiği hazineler değerindeki bilgileri, candan aziz bildiği vatanının gençlerine ve insanlığa sebil cömertliğiyle dağıttı.

Fikir alışverişinde bulunmayı severdi. İstenildiğinde bilgi vermekten büyük bir haz duyar, gerektiğinde bilgi istemekten de çekinmezdi. Altan Deliorman'ın yayınladığı Orkun Dergisi'nde, 10 yıllık yayın hayatı boyunca yazdık. Her sayı çıktığında, yazılarımızla ilgili karşılıklı değerlendirmeler yapardık.

Ele aldığı her konuyu en ince teferruatına kadar araştırır, kaynaklar arasındaki çelişkili bilgilerin en doğrusunu bulmak için ulaşılabilecek bütün kaynakları tarardı. Yazdıklarını okuyanlar, o kadar detaylı bilgilere ulaşabilmiş olmasına hayret ederler. Sohbetlerini dinleyenlerin hayreti ise kat be kat fazladır. Bildiklerinin tamamını, 'Bu kadar ince detayla kimse ilgilenmez.' diyerek yazıya geçmezdi.

1950'li yıllarda yayınladığı fütüroloji konulu kitabında yaz-

dıklarının pek çoğu aynen gerçekleşmiştir. Tahminlerindeki isabeti vurgulayarak kitabın içeriğini güncelleştirmek için çalışıyordu.

Fütürolojiyi, kâhinlik veya falcılık olarak yorumlayanlara, tebessüm ederek yaptığı açıklamalar konuyu matematik kesinliğiyle hafızalara yerleştiriyordu. Onun sözlerinde ve yazılarında 'Acaba şunu mu anlatmak istedi?' dedirtecek şüpheyne asla yer yoktur.

Bir tarihçi olarak yalnızca geçmişle ilgilenmiyor, tarihin; geleceği şekillendiren bir ilim olduğunu söylüyordu. Hazırladığı raporlar başlangıçta, ilim çevrelerince hayret ve şüphe ile karşılanısa bile, görüşleri zamanla takdir ve hayranlığa dönüşüyordu.

En büyük ideali, Türk milletinin yüksek vasıflarını millettine olduğu kadar dünyaya da anlatmak ve o vasıflara sahip yeni nesiller yetiştirmekti.

Yakınında bulunmak şansını elde edebilenler, onun ideallerinin gerçekleşmesini büyük ölçüde sağladılar. Hayatta kalabilseydi, ilerlemiş yaşına rağmen idealleri için çalışmaya devam edecekti. O görev artık kendisinden feyz alanların, kendisini sevenlerindir.

Türkkan Hocamız, yakın zamanlarda Rahmet-i Rahman'a yolcu ettiğimiz Prof. Dr. Sabahattin Zaim gibi, Ergun Göze gibi, İlhan Ayverdi gibi, zor doldurulabilecek boşluklar bırakarak kendisine bahşedilen hayatı tamamladı ve gitti. Her kula nasip olmayacak şekilde hizmetlerle dopdolu, mükemmel eserleri insanlığa armağan ederek...

Cenaze törenine katılanlar, haklarını helal ettiler. Onun, bizler üzerindeki haklarını helal ettirmek sanırım kolay olmayacak. Tek tesellimiz, engin hoşgörüsüdür.

Yağmurlu bir kış günü, İlahiyat Fakültesi Camii'nden alınarak Zincirlikuyu'daki aile kabristanında toprağa verilen Türk bayrağına sarılı tabutunu binlerce kişi uğurladı. Allah (c.c.) rahmet eylesin. Aile fertlerinin, sevenlerinin ve tanıyanlarının başı sağ olsun. Mekânı cennet olur inşallah.

SAFLIK MI, APTALLIK MI?

Prof. Dr. Saadettin Y. GÖMEÇ

Bir vakitler bu ülkede “toprağı bol olsun” bir yazar, bu milletin % 60’ı aptal dediğinde yer yerinden oynamıştı. Bu arada kasıtlı olarak toprağı bol olsun diye söyledim. Eskiler bilir ama şimdikiler bu gibi konulardan bihaberler. Çünkü günümüzün pek çok “akil adam” geçinenleri dahi “Allah rahmet eylesin” kime, “toprağı bol olsun” kime denir bilmiyor. Toprağı bol olsun, ölen gayrimüslimler için kullanılır ve tabî ki yine Tanrı bilir, bu adı lazım olmayan yazarın Müslüman olarak ölmediği ve Müslüman gibi gömülmediği söylenmişti. Biz de o yüzden toprağı bol olsun, diye anmış olduk.

Bunları bir kenara bırakıp esas konumuza gelelim. Şimdi kendi kendime soruyorum, acaba gerçekten Türk milleti aptal mı, yoksa aptallık derecesinde saf mı?

Tarih boyunca Türk milleti, karşısındakini hep kendisi gibi bildi. Orta Çağda Türkleri anlatan kaynaklarda “Türk da-ima sözünde duran, hile bilmeyen, aldatmayı sadece savaşta yapan, ancak bu duruma bile üzülen bir millettir” der. Herkesi kendi gibi doğru ve namuslu gören bu asil millet, kazandığı veya yenildiği savaşlardan sonra sulh masasına oturduğunda, her zaman kaybetmiştir. Koltuğunun altına girenlere, aman dileyenlere el kaldırmadı. Ama bunun da cezasını çekti. Çünkü karşısındaki düşman ilk fırsatta onun kuyusunu kazdı. Kuzey Afrika’da, Arabistan’da, Balkanlarda arkasından hançerlendi. Bunları yapanlar yüzlerce yıl koruduğu, kolladığı, yemeyip yedirdiği, giymeyip giydirdiği, kendisi için değil, Tanrı’nın kutsal bir emaneti olarak gördüğü gayr-i Türk tebası idi. Onların uğruna kanını seller gibi akıttı, kemikleri dağlar gibi yığıldı.

Bugün Bizans’ın zulmünden, Fars’ın baskısından, Rus’un işkencesinden, Alman’ın soykırımından kurtardığı insanlar ona düşmanlık ediyor. Yazıklar olsun! Herhâlde merhametten maraz doğar, bu demek. Haydi, gayrimüslim Avrupa, Ameri-

ka, Rusya Türk'e düşman, bu anlaşılabilir. Ya Müslüman geçinen bazı devletlere ve halklara ne demeli? Türkler olmasaydı, acaba onlardan bugün yeryüzünde bir iz kalabilir miydi?

Bunlar bilinmeyen şeyler değil? Bu ihanetleri her Türk, tarihî hafızasını biraz zorlasa hatırlar. Ama o kadar balık hafızalı ve safız ki Filistin çöllerinde Osmanlı askerini üç İngiliz altını için sırtından süngüleyen Filistinliler ve Arapları bugün kardeşimiz diye bağrımıza basıyoruz. Tanrı'nın bir olduğuna inandığım gibi inanıyorum, bu nankörler yarın aynı şartlar oluşsun yine bize ihanet etmek için gözlerini bile kırpmazlar. Batılılar ve İsrail ile bize karşı iş birliğine girerler. Böyle bir durum için ne denebilir, bunu okuyucularımıza bırakıyorum. Saflık mı, aptallık mı?

Türkler, Anadolu'ya geldiğinden beridir, burada yaşayan halklara da sonradan bu topraklara göçen insanlara da çok iyi davrandılar. Onlar hiçbir vakit ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmediler. Zaman mı değişti ne; bugün devlete, millete, bölünmez bütünlüğe, kardeşliğe söven kişiler demokrasi havarisi geçinirken "milletim, vatanım, bayrağım namusumdur" diyen bir Türk ortaya çıktı mı ırkçı, faşist, bölücü oluyor. Ne günlere kaldık Tanrım!

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar ne yazık ki Necip Fazıl'ın dediği gibi "öz yurdunda garip, öz vatanında parya" durumuna düşürülmüştür. Zavallı Anadolu Türkü, hâlâ aman kardeşlik bozulmasın, insanlar bir avuç hain yüzünden birbirlerine düşmanlık ve kötülük yapmasın, diye sesini çıkarmıyor. Herkes Türkiye'den ve Türklerden bir şey istiyor: Kimi adını, kimi bayrağını değiştir, diyor. Birilerinin ise gözü topraklarımızda. Ermenisi, Rumu, Kürdü, Arabı, Çerkezi Türklerden daha iyi şartlarda yaşamıyor mu? Memleketin her türlü imkânlarından sonuna kadar yararlanmıyorlar mı? Her mevkiye ve makama çıkmıyorlar mı? Peki, bu yaygara neyin nesi?

Karnını doyurmanın peşine düşmüş zavallı Türkler, hâlâ neler döndüğünü anlayabilmiş değil.

DÜNDEN BUGÜNE ALANYA'DA EVLENME ÂDETLERİ

Dr. Ali Rıza GÖNÜLLÜ

1. Giriş

İnsan hayatında geçiş dönemi dediğimiz üç dönem bulunmaktadır. Bunlar doğum, evlenme ve ölüm dönemleridir. Türk milleti tarih boyunca doğum ve ölüm olayları yanında evlenme olaylarına da gereken önemi vermiştir. Bu durumda evlenme olayları etrafında muhtelif âdetlerin teşekkül etmesine sebep olmuştur.

Evlenme kelimesinin kökü olan *eb* (ev) kelimesi ve bundan türetilmiş olan kelimeler, Eski Türkçe Dönemi'nden beri Türk Dili'nde mevcuttur¹. Bunun yanında evlenme kelimesi ve türevleri bugün Türkiye Türk Lehçesi başta olmak üzere Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türk Lehçelerinde kullanılmaktadır².

Türk Dilinde evlenme, evlenmek fiilini karşılayan bir kelimedir. Evlenme kelimesi, teehhül, tezevvüç ve izdivaç kelimeleri yerine de kullanılmaktadır³. Türk Dilinde “evlenme” veya “evlendirme” tabirleri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev (aile) meydana getirdiğine delalet eder⁴. Bunun yanında evlenme, insan hayatında en önemli bir adım olup evrensel olarak da kabullenilmiş toplumsal bir kurumdur⁵.

Tarih içinde Türk topluluklarının evlenme adetleri arasında yer alan birçok uygulama, bugünde Türkiye başta olmak üzere⁶, Türk Dünyasının birçok yerinde faal bir şekilde yaşa-

1 Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, s.790

2 Kültür Bakanlığı, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap)*, Cilt:1, Ankara 1991, s.228-229.

3 Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1989, s.323.

4 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ankara 1977, s.201.

5 Nermin Erdentuğ, “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri”, *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Ankara 1990, s.241.

6 Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988, s.253.

maktadır¹.

Burada üzerinde fazla durulmayan ve Alanya'nın merkezinden derlenen evlenme âdetleri hakkında bilgi verilecektir.

2. Alanya'da Evlenme Âdetleri

2.1. Kız Beğenme, Kız İsteme, Söz Kesme ve Nişan

Alanya'da geçmiş yıllarda görücü usulü ile yapılan evlilikler esastı. Bunun için askerliğini yapmış ve kendi işini kurmuş olan erkek çocuğu evlendirmek için annesi, kız kardeşi ve yengesi çevrelerinden uygun bir kız ararlar. Ancak aranan kızın güzel, asil, ahlaklı ve yerli olmasına dikkat edilir. Bu vasıflarda bir kız bulunduğunda oğlan evinin tespit ettiği görücü kadınlar, kız evini ziyaret eder. Görücü kadınlar ziyaret esnasında kızın fiziki özellikleri ile evin tertip ve düzenini hane halkına belli etmeden gözden geçirirler. Kız evi, gelen misafirlerin gönüllerini hoş tutar ve onlara muhtelif ikramlarda bulunur².

Oğlanın ailesi, görücü kadınların kızı beğenmeleri hâlinde ve oğlanın da uygun görmesi durumunda, kızın istenmesine karar verir. Oğlanın babası, amcası veya hatırlı bir kişi Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızı babasından ister. Kızın babası vefat etmişse kız, annesinden, erkek kardeşinden veya dayısından istenir.

Kız tarafı oğlanın asaletini, ahlakını ve mesleğini soruşturur. Kız tarafının, damat adayını kendi kızlarına uygun bulmaları hâlinde, oğlan evine olumlu cevap verilir. Ancak olumlu veya olumsuz cevap, kısa süre içinde oğlan evine bildirilir ve oğlan evi fazla oyalanmaz.

Oğlan evi, kız tarafından olumlu cevabı aldıktan sonra, iki aile söz kesme kararı verir. Söz kesme töreni kız ve oğlanın aileleri arasında yapılır. Bu tören akşam vakti kız evinde gerçekleştirilir. Söz kesme töreninde, oğlanın babası tarafından kıza ve oğlana söz yüzükleri takılır ve dua edilir. Söz kesildik-

---

1 Abdürrahim Dede, *Batı Trakya Türk Folkloru*, Ankara 1978, s.107; Azad Nebiyev, *Merasimler, Âdetler, Alışlar*, Bakû 1993, s.116.

2 Kaynak kişi; Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

ten sonra akraba ve komşular kız ve oğlan evine “pişmansıza” gelirler.

Söz kesildikten bir müddet sonra, iki aile nişan gününü tespit eder. Nişan gününden bir hafta önce oğlan evi, kız tarafı ile beraber, nişan alışverişine çıkarlar. Nişan alışverişinde oğlanın ailesi, kıza yeterli miktarda elbise, iç giyimi, ayakkabı, terlik, eşarp (şifon), el çantası, manto, şemsiye gibi eşyalar ile makyaj malzemesi ve muhtelif altın ve elmas (bilezik, yüzük, küpe, altın zincir gibi) alırlar. Kızın ailesi de oğlan için takım elbise, gömlek (Frenk gömleği), kravat, iç giyimi, ayakkabı gibi giyeceklerle tıraş takımı alırlar. Bu alışverişte kız evi, oğlana nişan yüzüğünü de alır.

Oğlan evi, nişandan birkaç gün önce kız için alınan eşyaları ve nişan törenine katılacak misafirlere ikram edilecek olan lokum, şekerleme veya çikolata, kahve, çay, şeker gibi yiyecekleri kız evine gönderir. Kız, nişan töreninden önce elti (damadın ağabeyinin eşi) veya görümce (damadın kız kardeşi), 20-25 yıldır damat tarafından kuaföre götürülür ve burada makyajı yapılır. Kuaförler olmadığı dönemlerde bu iş, gelin başı yapan hanımlar tarafından gerçekleştirilirdi. Nişan töreni, kız evinde ve akşam yapılır. Bu törene oğlan ve kız evinin akrabaları, komşuları ve tanıdıkları davet edilir. Nişan töreninde kıza ve oğlana, oğlanın babası veya başka bir aile büyüğü nişan yüzüklerini takar. Kız için alınan diğer ziynet eşyaları da oğlanın annesi, yengesi ve kız kardeşleri tarafından kıza takılır. Nişan töreninde misafirlere çay, kahve ve soğuk içecekler ikram edilir. Gece yarısına doğrudan misafirler, kız evinden ayrılırlar.

Söz kesme veya nişan töreninden sonra, resmî ve dinî nikâh yapılır. Dinî nikâh, kız ve oğlanın şahitlerinin katılımıyla, bir hoca tarafından kız evinde veya camide kıyılır. Dinî nikâhta kızın mihri belirlenir. Mihr, altın üzerinden 6,7...12 altın lira olur¹.

Sözlü veya nişanlı gençler zorunlu şartlarda ve dinî bay-

---

1 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

ramlarda birbirlerinin evini ziyaret ederler. Oğlan, dinî bayramlarda kıza giyecek ve altın eşya götürür. Kız evi de oğlan evine baklava, çörek gibi yiyecekler gönderir. Damat Kurban Bayramında kız evine kurbanlık koç da gönderir. Bazı zamanlarda kız evi, masraf olmasın diye kurbanlık koç istemeyebilir¹.

2.2. *Düğün*

Alanya'da düğün, geçmişte çarşamba ve Perşembe günleri olurdu. 30-40 yıldan beri de cumartesi ve pazar günü düğün sahiplerinin evlerinin önünde yapılmaktaydı. Günümüzde ise haftanın her günü genellikle düğün salonlarında düğün yapılabilmektedir.

2.2.1. *Oğlan Evinde Düğün*

Alanya'da nişanlanan oğlanın uzun süre nişanlı kalması pek istenmez ve düğünün normal bir süre içinde yapılması beklenir. Bu nedenle oğlanın ailesi, kız evini ziyaret eder ve iki aile düğün gününü kararlaştırır. Buna "düğünün adını koyma" denir. Düğün gününün tespit edilmesinden sonra, oğlanın babası, kız kardeşi, yengesi (damadın ağabeyinin eşi) ile kız evinden gelin olacak kız ve yakın akrabalarından birkaç kadın hep birlikte düğün alışverişine çıkar. Bunlar Alanya'daki giyecek ve ayakkabı mağazalarını gezerler². Bu mağazalar arasında İbrahim Atilla Mağazası, Nevzat Bulut Tuhafiye, Elif Tuhafiye, Tok Tuhafiye, Yönet Tuhafiye, Kaptanoğlu Tuhafiye, Gonca Tuhafiye, Güvenir Tuhafiye, Özcan Tuhafiye, Altın Çekiç, Kasapoğlu Kundura, Sağlam Kundura, Özenoğlu Kundura bulunmaktaydı³. Bu mağazalardan oğlanın ailesi; geline beyaz ve renkli gelinlik kumaşlar, hazır elbiseler, eşarplar, iç giyecekleri, manto, değişik ayakkabılar ve terlikler gibi giyecekler ile kızın aile fertlerine katıntı alırlar. Katıntı, kızın anne, baba ve kardeşleri ile dede ve ninelerine alınan elbiselik kumaş, gömlek, başörtüsü (yazma), iç giyeceği, terlik gibi giyeceklerden

1 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

2 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

3 Kaynak kişi: Numan Gümrükçüler, Alanya 1948.

meydana gelir. Oğlanın ailesi, düğün alışverişinde geline, beşi bir yerde, bilezik, yüzük, küpe, zincir gibi altın ve elmas takılar da alırlar. Nişan alışverişinden sonra, oğlan evi bir bayan terzisi bulur ve bu terziye gelinlik elbiseleri diktirir. Alanya'nın meşhur gelin terzileri arasında Kamil Köseoğlu'nun hanımı, Putur kızı, Kazime Turhan, Nimet Çakır, Zahide Saatçioğlu, Aynur Çetinkaya gibi terziler sayılabilir. Bazı aileler beyaz gelinliği büyük şehirlerden hazır olarak da getirirler¹.

Oğlan evi, önceleri düğünden bir hafta önce komşu, akraba ve tanıdıkları düğüne davet için, evlere bayan çağırıcı (çığırıcı), erkek misafirlere de bu işin ehli olan bir kişiyi gönderirdi. Bu kişiler düğüne davet işini en kısa zamanda yerine getirirlerdi. Çağırıcılar düğüne davet edilmesi gereken herkese ulaşırlar ve hiç kimsenin unutulmamasına özen gösterirlerdi. Daha sonraları Alanya'da matbaaların açılmaya başlaması ile birlikte davetlilere düğün davetiyeleri bastırılarak dağıtılmaya başlanmıştır. Ancak oğlan evi kendilerine ait düğün davetiyeleri yanında, kız tarafının düğün davetiyelerini de bastırır ve kız evine verir².

Oğlan evi, düğünün adı konduktan sonra sandalye, masa, yemek takımı, yemek pişirmek için tava, kazan, tepsi vs. gibi eşya tedarikine girişirdi. Düğünde yemek pişirecek kadın aşçı da tespit edilirdi. Sandalye, masa ve yemek takımları Hasan Girenes (dişçi), Turan Şanlı, Nafiz Ayhan ve Sabir Düşünceli'den kiralanırdı³. Bu eşyalar düğünden birkaç gün önce kamyonla, oğlan evine getirilirdi. Oğlan evi kız evine de masa, sandalye ve yemek takımı gönderirdi. Alanya'da yemek pişirmek için düğünlere hayır için kap-kacak veren aileler vardı. Düğünden önce bu ailelerden yemek pişirme kapları alınırdı. Kamil Avsallı'nın babası ve Ahmet Tavlı (kalaycı) bunlar arasındadır. Alanya'da düğün yemekleri, Koçun Ahmet Çavuş'un hanımı, Bilalelin Ayşe Teyze, Köselerin Ayşe

1 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

2 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007

3 Kendi gözlemlerim.

teyze, Fehmigilin Emine teyze, Ayşe Çetinkaya (ağaç bacak'ın Ahmet'in annesi), Ayşe Taşkoparan (Şoför Ali İhsan Çakır'ın annesi), Makbule Çapak (Mustafa Çapak'ın hanımı), Fatma Kozan (Hakkı Kozan'ın hanımı), Nezire Kurt (Mühendis Hüsnü Kurt'un annesi) gibi aşçı hanımlar tarafından yapıldı. Daha sonraları erkek aşçılar da düğünlerde yemek yapmaya başlamışlardır¹.

Salı veya cuma gecesi oğlanın ailesi, kız evine düğün alış-verişinde almış oldukları giyecek ve katıntılar ile altın eşyaları gönderir. Buna "nişan gönderme" denir. Nişan, kız evine gitmeden önce, gelin için alınmış olan giyecek ve altınlar ile katıntılar, oğlan evine "işin olsun" gelen misafirlere gösterilir. Nişanın kız evine gideceği akşam da oğlanın yakın akrabaları, oğlan evinde toplanır ve kız evine gidecek olan nişana bakarlar. Yatsı namazı civarında da nişan, enişte (oğlanın ablasının veya kız kardeşinin eşi) veya evin oğlu (ini) tarafından kız evine götürülür. Oğlan evi, kız evine nişanla birlikte çay, şeker, kahve ve lokum gibi yiyecek ve içeceklerle birlikte kına gönderir. Kız evi, nişanı getirenlere bir takım (bir kat) gömlek ve iç giyeceği verir. Ayrıca gelen misafirlere baklava ikram eder. Kız evi, oğlan evinin damatlık (güyelik) ve katıntı bohçasını, nişanı getirenlerle oğlan evine gönderir. Oğlan evinden kız evine gönderilen nişan, kız evi tarafından kız evine gelen misafirlere gösterilir.

Salı veya cuma sabahı, oğlan evinde bayrak duası yapılır. Bunun için de sabah namazından sonra, komşu ve akrabalar oğlan evine gelir. Bir hoca tarafından bayrak duası okunur. Bu törene katılan cemaat da yapılan duaya iştirak eder. Duanın bitmesinden sonra, Türk Bayrağı evin giriş kapısının (evin cümle kapısı) üstüne dikilir. Bu esnada bayrak duasına katılan misafirlere baklava ve lokum ikram edilir².

Oğlan evinde düğün, perşembe veya pazar günü evin bahçesinde yapılır. Erkek ve kadın misafirler ayrı yerlere otu-

1 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü Alanya 1928-2007.

2 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

rurlar. Alanya düğünleri yemekli olur. Düğün yemeğinin hazırlıkları bir gün önceden başlar ve yemekler düğün sabahı pişirilir. Düğünlerde karın çorbası (keçi işkembesi)¹, üstü etli pirinç pilavı, mevsimine göre kuru ve yaş sebze yemeği (kuru bamya, taze fasulye) ve salata yapılır. Misafirlere bunlarla birlikte baklava ve meyve (portakal, muz, mandalina, elma) ikram edilir. Düğünlerde isteyen misafirlere içki de verilir. İçki içen misafirlere kebab ve muhtelif mezeler ikram edilir. Düğünlerde içki içmeyen ve içki içen misafirler ayrı yerlerde ağırlanırlar. Düğün yemeğine, misafirler kendiliğinden kalkmazlardı. Mutlaka düğün sahipleri tarafından yemeğe buyur edilir ve bundan sonra misafirler yemeğe kalkarlardı². Ancak 1980 yılından sonra Alanya'da İmar Kanunu'nun 18. Maddesi'nin uygulanması neticesinde bütün bahçeler, iskâna açılmış ve bunların yerini çok katlı apartmanlar almıştır. Bu nedenle şehir içindeki narenciye ve muz bahçeleri yok olmuş ve zaman içinde düğün yapacak bahçe kalmamıştır. Alanya'da bahçe düğünü yapmak isteyenler, Alanya Belediyesinin Ekşilik Düğün Salonunda düğünlerini yapmaktadırlar. Bugün Alanya'da düğünler büyük bir çoğunlukla Alanya'daki muhtelif düğün salonları ile otellere ait salonlarda yapılmaktadır³.

Alanya düğünleri çalgılı olur. Geçmişin ünlü Alanya çalgıcıları arasında Şükrü Katırcı (saz), Galip Dere, Remzi Aydoğan, Ramazan Kılınçay (davul)⁴, Salih Sevindik, Kirman,

---

1 Karın çorbası: Keçi işkembesi geçmiş yıllarda kasap sayısı az olduğundan düğünden bir hafta önceden alınmaya başlanır ve biriktirilir. Eve getirilen işkembe iyice temizlenir. Bunun için ilk önce ılık suda temizlenir. Daha sonra limon, tuz, soğan ile iyice yıkanır. Temizleme işi bittikten sonra küçük küçük kıyılır. Kıyılan işkembe parçaları bir miktar pişirilir. İşkembe bir miktar piştikten sonra içine ilk önce nohut, daha sonra pirinç katılır, limon sıkılır ve bu karışım pişerken içine külük katılır. (Külük; et kıyma hâline getirilir ve kıymadan alınan parçalar bilye biçiminde yuvarlanır ve zeytinyağında kızartılır. Buna külük denir). Karın çorbası iyice piştikten sonra servis yapılır. Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

2 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

3 Kendi gözlemlerim.

4 Ramazan Kılınçay hâlâ sanatını icra etmektedir.

Bayırlı'nın Hilmi (keman), Mehmet Görgülüer, Remzi Ertunç, Kadir Doyduk (cümbüş), Muhammet Koç (cümbüş-akordeon) ilk akla gelenlerdir. Alanyalı çalgıcıların yanında, organizatörler tarafından Antalya'dan da düğünlere çalgıcı getirilirdi. Alanyalı düğün organizatörleri içinde Hasan Karagöz başta gelenlerden biridir. Düğünlerde bolca Has Bahçe Zeybeği icra edilirdi. Bunun yanında Ege Bölgesine ait zeybek havaları da oynanırdı. Kişiler, oyuna davet üzerine kalkarlardı. Oyuna kaldırılan kişilerin başına para çevrilir ve çevrilen bu para çalgıcıların önüne bırakılırdı. Kız evine gidileceği zaman, çalgılar tarafından "ey gaziler" havası çalınırdı. Bugünkü salon düğünlerinde de değişik orkestra grupları yer almaktadır.

Bahçe düğünlerinde hava yağışlı olduğu zaman, düğün yapılacak alanın üzerine imkânlar ölçüsünde kamyon çadırı çekilirdi. Yemek yapılacak mekânın üzeri de naylon gibi koruyucularla kapatılırdı¹.

Düğün günü, daha önceden tespit edilen bir kişi damadın (güye) sağdıç olur. Sağdıç, 10-15 yıllık evli ve temiz karakterli biri olur. Sağdıç, oğlanın babası ve nadir olarak da damat tarafından belirlenir. Sağdıç, damadın sırdaşı ve evlilik konusundaki rehberidir. Sağdıç, düğün günü damadı hamama götürür ve berbere tıraş ettirir. Tıraştan sonra, sağdıç berberle birlikte damadı giydirir. Damat giyindikten sonra, sağdıç ile birlikte düğüne katılan misafirlere "hoş geldiniz" der. Sağdıç, gerdeğe girinceye kadar damadın yanında bulunur. Kız evi, damatlık bohçasının içine sağdıç ve berbere verilmek üzere ipek mendil koyar. Damat bunları giyindikten sonra, sağdıç ve berbere verir. Bugün salon düğünlerinde bu âdete pek riayet edilmemektedir².

Ekseri düğünlerde çarşamba veya cumartesi günü akşamı, damat ve arkadaşları içkili eğlence yaparlar. Ayrıca ekonomik durumu müsait olan aileler, düğünden bir hafta önceden misafirlere yemek vermeğe başlarlar. Bunun yanında düğüne 10-

1 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

2 Kaynak kişi: Mustafa Şenli Alanya 1928-2014.

15 gün kala, yemek pişirmede kullanılmak üzere düğün evine deve ve eşeklerle odun gelir. Yine düğüne 3-5 gün kala, düğün evinin kapısının önünde davul çalınır.

Gelin almaya öğle namazından sonra gidilir. Önceleri kız evine gelin almaya at gibi binek hayvanları ile gidildiği hâlde, motorlu taşıtların çoğalması ile birlikte, bu araçlarla ve konvoy hâlinde gidilmeye başlanmıştır. Ancak, oğlan evi gelin almaya gitmeden önce, oğlan evinin düğün kahvecisi, kahve takımları ile birlikte kız evine gider ve orada tezgâhını kurar. Kahveci, kız evinde isteyen misafirlere çay ve kahve dağıtmaya başlar¹.

Gelin almaya giden düğün alayının önünde, temiz karakterli bir kişi Türk Bayrağını taşır. Bayrak direğinin ucuna bir elma veya portakal takılır. Düğün alayı kız evine varır ve burada bir müddet oturur. Bu esnada oğlan evinden gelen çalgıcılar değişik oyun havaları çalar ve oğlan evinin misafirleri oynar. Bunun yanında kınacılar kız evine buyur edilir. Kınacılara ilk önce şeker şerbeti, daha sonra da çay veya kahve ikram edilir. Kınacılar kalkacakları zaman, kendilerine kız evi tarafından ipek mendil verilir. Kınacı, 15-20 arasında kadın olur. Kınacı olacak kadınlara bu durum, önceden bildirilir. Her kadın kınacı olamaz. Kınacı olan kadınlar hatırlı, oturaklı ve kişizade eşraf hanımlarından olur².

Kız evi oğlan evinden gelen at, payton veya motorlu araç sürücülerine, çalgıcılara, bayrak çeken kişiye ipek mendil, gömlek, havlu gibi eşyalar dağıtır. Verilen hediyeler atın yularına, arabaların aynasına, bayrak direğinin ucuna ve çalgılara bağlanır.

Gelin konvoyunda önde bayrak ve erkekler, bunların arkasında kınacı kadınlar yürür. Kınacı kadınların ortasında da gelin yerini alır. Erkekler ve kınacı kadınlar at üzerinde bulunur. Gelinin bindiği atı ise, hayvanın sahibi ve damadın erkek kardeşi çeker. Damadın babası da bunların önünde olur. Faytonların Alanya'ya gelmesi ile birlikte, bunlar da gelin ge-

1 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

2 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

tirmede kullanılmıştır. Motorlu taşıtlar yaygınlaşmaya başladıktan sonra, gelin arabası olarak ilk önce cipler, daha sonra da taksiler kullanılmaya başlanmıştır. Gelin arabasında ön kısımda damadın babası, arka koltukta da damadın kız kardeşlerinden ve yengelerinden biriyle damadın akrabalarından hatırlı bir bayan bulunur. Gelin de bunların arasında oturur. Gelin arabası düğün konvoyun ortasında yer alır. Düğün konvoyuna katılan misafirler de muhtelif arabalara binerler. Yalnız kınacılar için otobüs veya minibüs türü bir araba tedarik edilir. Bayrak taşıyıcı da bir kamyonun üzerine biner¹.

Oğlan evinin misafirlerinden bazıları, kız evinden kimse- nin haberi olmadan bir eşya alırlar ve bunu damada verirler. Damat da eşyayı getiren kişiye bahşiş verir. Bu bahşiş bereket- li ve uğurlu sayılır. Ayrıca düğün konvoyu giderken gelin ara- basının önü kesilir. Yolu kesen kişilere damadın babası bahşiş verir².

Gelin at ile getirildiği zaman normal yoldan, motorlu araçlarla getirildiği zaman ise kuyular önü camisinin ve bura- da bulunan fırının önünden geçilir ve iskele gezildikten sonra oğlan evine gelinir.

Gelin, oğlan evine geldiği zaman dua okunarak (eskiden attan, daha sonraları faytondan) cip veya taksiden indirilir. Bu sırada gelinin başının üzerine damadın babası, annesi ve ağa- beyi tarafından para ve murt yaprağı serpilir. Serpilen para, orada hazır bulunanlar tarafından toplanır. Gelin parası de- nen bu para, cepte taşınırsa uğur ve bereket getireceğine ina- nılır. Ayrıca gelinin önünde kurban kesilir ve kurbanın kanı gelinin alnına sürülür. Gelin genellikle kayınpederinin evine gelir. Bazen bir evde bir-iki gelinin oturduğu görülmüştür. Daha sonra, gelinler için ayrı evler açılmaya başlanmıştır³.

Gelin eve gireceği zaman, kapının önüne ip gerilir. İpin altına içi su dolu bir tas konur. Gelin ipi kırar ve tası teperek

1 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

2 Kaynak kişi: Şevki Özenoğlu, Alanya 1929.

3 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

eve girer. Gelin eve girdikten sonra, kayınvalide ve görümce-ler ile yaşlı bayanların elini öper. Bu sırada geline şeker şerbeti ikram edilir. Gelin, şerbet kabına bahşiş koyar. Ayrıca gelinin kucağına 2 oğlan ve 1 kız çocuğu oturtulur. Gelin bu çocuk-lara çantasında hazır olan mendillerden verir. Oğlan evinde bulunan misafirler, gelini seyrederler ve ikindi namazından sonra da düğün evinden ayrılırlar. Gelinin arkasından arka-daşlarından ve akrabalarından bir grup bayan, oğlan evine gelir. Böylece birkaç saatliğine de olsa gelini yalnız bırakmaz-lar. Kız evinden gelen bu misafirler, ikindi namazından sonra, oğlan evinden ayrılırlar¹.

Akşam namazından sonra, damadın yakın akraba ve arka-daşları evin önünde toplanırlar. Hoca tarafından dua okunur. Damat, duanın okunmasından sonra babasının hocanın ve diğer büyüklerin elini öper ve eve girer. Damat eve girerken arkadaşları arkasından hafifçe vururlar. Bu olaya “eve katma” denir. Eve katma duasına katılan misafirlere lokum ikram edi-lir. Alanya düğünlerinde eve katma âdeti, salon düğünlerinin çoğalmasından sonra, çok nadir olarak uygulanmaktadır².

Evde kızın arkasından gelen kadından başka kimse olmaz. Bu kadın uslu ve temiz karakterli birisi olur. Bu kadın oğlan evinde, fakat ayrı bir odada yatar. Gerdek sabahı da kız evine müjde götürür. Kız evi de bu kadına hediye verir. 30-35 yıldan beri bu âdet ortadan kalkmıştır³.

Damat eve girdikten sonra, geline “söyletmelik” takar. Bu; altın bilezik, gerdanlık gibi altın eşya olur. Söyletmeliğin takıl-masından sonra gelin ve damat iki rekât namaz kılar ve dua ederler. Daha sonra da gerdeğe girerler⁴.

2.2.2. Kız Evinde Düğün

Kız evi, düğünden bir hafta önce yani düğün çarşamba

1 Kaynak kişi: Nezihe Kasapoğlu, Alanya 1922- 2011.

2 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

3 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

4 Kendi gözlemlerim.

ve perşembe günü olacaksa, cuma ve cumartesiden; düğün cumartesi ve pazar günü yapılacaksa pazartesi den çağrıcı çıkarır. Kadın çağrıcı, düğün sahibinin komşu, akraba ve tanıdıklarının evlerine gider ve onları düğüne davet eder. Kız ve oğlan evi tarafından düğüne davet edilen kişiler, çağrıcı kadına para, peksimet, kibrit gibi hediyeler verirler.

Düğüne katılacak olan davetliler, düğün evine “aratma” götürürler veya gönderirler. Aratma değişik ev eşyaları, altın çeşitleri ve değişik yiyecek ve içecek malzemeleri olur. Önceki yıllarda bilhassa hatırlı düğün sahiplerine evde yapılan baklava gönderilirdi. Düğüne gelen baklava sayısı çok olursa, bu durum düğün sahibi tarafından öğünme vesilesi sayılırdı¹.

Alanya’da her aile evlenecek olan kızına çeyiz verir. Hatta maddi durumu yeterli olmayan aileler dahi, kızına “yatacağı yatağı, tutacağı kabı kacağı” verir. Çeyiz olarak birkaç takım yorgan, döşek, yastık, minder, mutfak eşyaları (buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, fırın, yemek takımı, sahan, tepsi, tas vs.) kâfi miktarda halı, kilim, yolluk, evin perdesi ve koltuk takımları vs. verilir. Eski yıllarda kız evi, kızının oturacağı evi baştan aşağı sererdi. Daha sonraki yıllarda oğlan evi de gelin evinin misafir odasını döşemeye başlamıştır.

Gelin olacak kızın bir de çeyiz sandığı bulunur. Bunun içinde elbise, iç giyeceği, eşarp vs. gibi giyecekler bulunur. Bu eşyalar genellikle ipekten, bazı durumlarda da basma ve pazen denilen kumaştan olurdu.

Bunun yanında kız evi iki tane bohça hazırlar. Bunlardan birine damatlık eşyaları, diğerine de katıntılar konur. Damatlık bohçasında oğlanın giyeceği 3 veya 5 adet gömlek, iç giyeceği, çorap ile kravat bulunur. Ancak damatlık elbise ayrı bir paket hâlinde hazırlanır. Katıntı bohçasında da kayınpeder, kayınvalide, elti, ini, görümce ve enişte için alınmış olan gömlek, havlu, elbiselik kumaş, manto, iç giyeceği, namazlağı (secade), baş terliği (takke) ve ipek mendil vardır. Bu iki bohça

¹ Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

hümayun veya ipek kumaştan yapılır. Bir değirmidir (en ve boy uzunluğu eşittir). Köşeleri sim işlemeli ve kenarları dantellidir. Ayrıca, kızın yastıklarına, yatak örtülerine ve evinin perdelerinin uçlarına da dantel dikilir.

Kız evinde düğün çarşamba veya cumartesi günü öğleden sonra yapılır. Kadın davetliler düğün evine sabah veya öğle sonu gelirler. Kız evine gelen misafirler öğle vakti yemek yerler. Kız evinde de oğlan evinde hazırlanan yemeklerin aynısı pişirilir. Yemek öğle sonuna kadar devam eder. Yemek öncekleri yer sofrasında yenirken, daha sonra masa üzerinde yenmeye başlanmıştır. Kız evine 20-25 yıldan beri erkek misafirler de davet edilmeye başlanmıştır. Daha önceleri kız evinde erkek olarak sadece kızın amcası, dayısı, eniştesi gibi yakın akraba ile komşuları bulunurdu.

Kız evinde de düğün, evin bahçesinde yapılır. Düğüne gelen misafirler sandalyeye otururlar. Gelin de düğün esnasında gelinliklerini giyer ve misafirlere gösterir. Gelinliklerden biri beyaz, diğerleri ise renklidir (pembe, mavi, al vs. gibi). Düğünlerde mutlaka çalgı olur ve misafirler çalgı eşliğinde muhtelif oyunlar oynarlar. Kız evinde misafirler, ikindi vaktinden sonra dağılırlar. Yalnız komşu ve akraba hanımlar akşama kalırlar. Bunlar da akşam şenlik yaparlar. Kız evinde çalgıcılar genellikle kadın olurdu. Bunlar arasında Sabiha Özyiğit, Putur kızı ve Pamuk teyzeler def çalarlardı. Daha sonraları Sabiha Özyiğit cümbüş çalmaya başlamıştır. Bazı zamanlarda kız evine erkek çalgıcılar da getirilmiştir. Ancak erkek çalgıcılarla kadınların arasına bir perde çekilirdi.

Kız evinde çarşambayı perşembeye veya cumartesiye pazara bağlayan gece kına gecesidir. Kına gecesinde maharetli kadınlar, erkek kılığına girer ve köçek olurlar. Bunlar ve diğer bayanlar çalgı eşliğinde eğlenirler. Yatma vakti geldiğinde geline ve kız arkadaşlarına kına yakılır. Ancak gelinin eline kınayı, nikâhı doğru yani dul olmayan ve birden fazla evlenmemiş bir kadın besmele çekerek yakar ve daha sonra da gelinin

elini bağlar. Yalnız gelin, eline kına yakılmadan önce abdest alır. Bunun yanında kına küçük parçalar hâlinde ve içine mum yakılarak orada hazır bulunan bayanlara da dağıtılır. Sabah olduğunda da gelinin eli açılır ve yıkanır¹.

Kız evi perşembe veya pazar günü öğle vaktine kadar şenlik eder. Bu günlerde gelin renkli gelinliklerini giyer. Beyaz gelinliğini giymez. Öğle vakti oğlan evinden kınacılar gelir. Bu esnada geline beyaz gelinliği giydirilir. Gelin beyaz gelinliğini giydikten sonra, babası, amcası, dayısı, erkek kardeşleri eve çıkar. Burada gelinin babası veya ağabeyi dua okuyarak kızın duvağını örter. Ayrıca kızın beline kırmızı kuşak bağlar. Duvak örtme törenine iştirak eden kişiler gelinin çantasına harçlık koyarlar. Kız da bunların elini öper. Kuaförlerin açılmaya başlaması ile birlikte gelin cumartesi ve pazar günleri sabah kuaföre gitmeye başlamıştır. Ancak gelin düğün günü beyaz gelinliğini giyerek kuaföre gitmektedir. İlk önceleri gelin, kuaföre elti ve görümcelerle giderken daha sonra damat ile elti veya görümceler birlikte gitmeye başlamıştır.

Gelin evden ineceği sırada, üzerine mantosu giydirilir. Duvağın üzerine de al renkten ipek tülbent örtülür. Eskiden gelinin koluna görümce veya elti girer ve evden çıkarlardı. Daha önce oğlan evinde gelini bekleyen damat, 30-35 yıldan beri, kız evine gelini almak için gitmeye başlamıştır. Kız evine gelen damat, gelin evden ineceği zaman eve çıkarak gelinin bir koluna kendisi, diğer koluna da kız kardeşi veya yengesi girerek gelini evden indirirler. Bu esnada işin ehli biri tarafından dua okunur. Orada hazır bulunan misafirler de duaya iştirak ederler. Duanın bitmesinden sonra gelinin başının üzerine babası, amcası, annesi, dayısı ve ağabeyi tarafından para ve murt yaprağı serpilir. Daha sonra da gelin ata veya gelin arabasına bindirilir².

---

1 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

2 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

2.3. Düğünden Sonra

Gelin ve damat gerdek sabahı erkenden kalkarlar. Ortalık kalabalıklaşmadan damadın anne ve babası ziyaret edilir ve bunların elleri öpülür. Gelin burada kalır. Damat ise kayınpe-derini ve diğer akrabalarını ziyaret eder ve onların elini öper. Damat, ziyaretlerini yaptıktan sonra, çarşıya çıkar. Yanında ağız tadı olarak anılan baklavadan götürür. Bunu sağdııcı ile birlikte arkadaşlarına dağıtır. Akşamüzeri bir yağlık (mendilin büyüğü) dolusu çerez alır ve evine gelir. Şimdilerde bu âdet fazla görülmemektedir¹.

Düğün yapıldıktan bir hafta sonra, kız evi oğlan evini toplar. Bunlar birlikte öğle yemeği yerler. Beylerin gelmesi hâlinde akşam yemeği de yenir. Buna “barışık” denir. Kız evinden sonra oğlan evi de barışık yapar.

Düğünün haftasında “gelin mevlidi” okutulur. Bu törene komşu, akraba ve tanıdık kadınlar davet edilir. Mevlit öğleden sonra okutulur. Bu mevlitte gelin, beyaz gelinliğini giyer. Gelin ve damat evlenmelerinden bir müddet sonra akraba ve arkadaşlarını ziyaret ederler. Ayrıca gündüzleri kayınvalide gelinini komşulara götürür. Buna “gelin gezmesi” denir. Ayrıca oğlan ve kız evi düğün yemeklerini pişiren bayanlara ve düğünde yardım eden komşulara çeşitli hediyeler verir².

3. Sonuç

Alanya evlenme törenlerinde kız beğenme sürecinden düğün sonuna kadar muhtelif âdet ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bunların bir kısmının tarihten bugüne Türk toplumunda uygulanmakta olan kültür değerleri olduğu bilinmektedir.

Alanya’da önceki yıllarda görkemli bir şekilde yapılan evlenme törenleri, bu gün yerini büyük çoğunlukla salon düğünlerine bırakmıştır. Ancak bazı aileler düğünlerini Eşkilik Düğün Salonu’nda veya evlerinin önünde yapmaktadır.

1 Kaynak kişi: Ahmet Gönüllü, Alanya 1921-1992.

2 Kaynak kişi: Penbe Gönüllü, Alanya 1928-2007.

Alanya'nın turizm şehri olması ve önemli miktarda göç alması, Alanya'nın sosyal âdetlerinde büyük oranda çözülme-ye sebep olmuştur. Bu durum, Alanya evlenme âdetlerine de yansımıştır.

Bilhassa modernleşme adına millî ve dinî motifli uygulamaların zaman içinde Alanya evlenme âdetlerindeki yerinin çok azalmasına veya ortadan kalkmasına, evlenme kültürünün zayıflamasına yol açmıştır.

Günümüzde Alanya halkı, ölüm ve düğün törenlerinde bir araya gelebilmektedir. Alanya halkının bu konuda gösterdiği duyarlılığın artarak devam etmesi en büyük dileğimizdir.

KAYNAKLAR

- Dede, Abdürrahim; *Batı Trakya Türk Folkloru*, Ankara, 1978,
- Erdentuğ, Nermin; "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri", *Aile Yazıları 4 Evlilik Kurumu ve İlişkileri*, Ankara, 1990, Sayfa: 241-271.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ankara, 1977.
- Kültür Bakanlığı, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap)*, Cilt:1, Ankara, 1991.
- Nebiyev, Azad; *Merasimler, Âdetler, Algışlar*, Bakû, 1993.
- Orkun, Hüseyin Namık; *Eski Türk Yazıtları*, Ankara, 1987.
- Ögel, Bahaeddin; *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, 1988
- Şemseddin Sami; *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1989.

VEFATININ 27.YILINDA MEHMET KAPLAN'I ANMAK

Abdulkadir GÜLER

Edebiyatçı, eleştirmen ve dilci Prof. Dr. Mehmet Kaplan (Sivrihisar 1915 – 24 Ocak 1986) sanat ve kültür dünyamızda ayrı bir isim ve unutulması mümkün olmayan değerli bir şahsiyettir. Mehmet Kaplan, aramızdan ayrılalı tam 27 yıl geçti. Bu yazımda onu biraz olsun anmak istedim. Hiç unutmuyorum Diyarbakır Erkek İlköğretmen Okulunda öğrenci iken Türkçe ve edebiyat derslerinde Mehmet Kaplan tarafından hazırlanan bir edebiyat kitabı vardı elimizde (Yeni Türk Edebiyatı). Bu kitaptan dersler alıyor ve onu okuyorduk. Bu değerli insanı görmek bizlere nasip olmadı. Lakin o yıllarda (1961 - 1964) çıkan sanat ve kültür dergilerinden özellikle *Hisar*, *Hareket* ve *Çağrı* gibi dergilerde, çeşitli gazetelerde Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın akademik yazılarını ve özellikle Türk şiiri konusunda yaptığı tahlillerini okuyorduk. Hatta onun bu konuda yazılmış ve Türk edebiyatına kazandırılmış birçok kitabı, nitelikli makaleleri ve denemeleri vardır. Bunları ayrıca yazımın son bölümünde vereceğim.

Şimdi kitaplığımın bir köşesinde onunla ilgili bazı anılarını anlatan bir kitap vardır. Mehmet Çınarlı'nın *Sanatçı Dostlarım* kitabı Mehmet Kaplan'ı yakından tanıyan *Hisar Dergisi* sahibi ve kurucularından şair, yazar Mehmet Çınarlı'nın hazırladığı ve Ötüken Yayınları arasında yer alan *Sanatçı Dostlarım* (İstanbul, 1979) adını taşıyan bu değerli eserinden onunla ilgili bazı anıları alıntı yaparak bu her iki yazarımızı da saygıyla ve rahmetle anmak istiyorum. Çünkü her ikisi de şu anda yok aramızda. Özellikle bu fırsatı bizlere veren *Akpınar* dergisi sahibi şair, yazar dostum Avukat İsmail Özmel Bey'e de bu vefalı davranışından dolayı da teşekkür etmek istiyorum. Türk edebiyatına, Türk kültürüne ömür boyu hizmet etmiş insanları unutmamak gerekir. İşte Prof. Dr. Mehmet Kaplan da bu değerli insanlardan biridir. Aramızdan ayrılışının 27. yılında,

Akpınar dergisinin Mehmet Kaplanla ilgili özel bir sayı ayırmasına da Türk edebiyatı, Türk kültürü adına sevindiğimi burada belirtmek isterim.

Hisar dergisi sahibi ve kurucularından rahmetli Mehmet Çınarlı onunla ilgili anılarında adı geçen eserinin bir yerinde (s. 154-171) değişik sayfalarda şunları yazıyor:

Mehmet Kaplan'ın imzasını ilk defa, 1940'larda, İnkılâpçı Gençlik adında bir dergide görmüştüm. Dergi, genellikle Garipçilerin sanat görüşünü savunur, onların şiirlerini yayınlardı. Orhan Veli'nin:

*Ben Orhan Veli,
Yazık oldu Süleyman Efendi'ye
Mısra-ı meşhurunun mübdii
Duydum ki merak ediyormuşsunuz.
Hususi hayatımı, anlatayım:
Evvela adamım, yani
Sirk hayvanı felân değilim,
Burnum var, kulağım var
Pek biçimli olmamakla beraber.*

diye başlayan ve aynı şekilde devam eden şiirini ilk defa o dergide okuyup hayretler içinde kaldığını hatırlıyorum. Mehmet Kaplan 1952'den itibaren *Hisar*'da yazmaya başladı. Aynı yılda onun bize gönderdiği *Sanat Düşmanlığı* yazısı bizim görüşlerimize de tercüman olduğu için *Hisar*'da yer vermiştik. Adı geçen yazısında özetle, ancak faydalı olanın güzel olduğu, işe yaramayan şeylerin güzel olamayacağı tezi öne sürülüyor. Fayda estetiği adı verilen bu estetiğe göre, acemi bir elin yonttuğu kaba saba bir su çanağı, ince bir zevkin işlediği vazodan güzeldir. Çünkü bu çanağı bir işe yaradığı hâlde vazo hiç işe yaramazdaha sonra yayınladığı bir başka yazısında *Eski Kültürü Öğrenmek Zaruriyeti* başlıklı yazısında da ise (Ocak 1953) eski kültürümüzden büsbütün kopmak isteyen

yeni sanatçıların yolda olduklarını söylüyordu, adı geçen bu makalesinde. Bir ara İstanbul'da Turgut Atasoy'un çıkardığı ve sahibi olduğu ikinci bir *İstanbul* dergisi çıktı ve Mehmet Kaplan bu dergide yazmaya başladı. Ne yazık ki 1957 yılında *Hisar*la birlikte bu dergi de kapandı. Kaplan'da bizim gibi dergisiz kalmıştı.

1964 yılında *Hisar*'ı ikinci kez olarak yeniden çıkardık. Onu yine yanımızda gördük. Bundan böyle bizimle birlikte olmayı ve yazılarını *Hisar*'a göndereceğini ifade etti. Bir ara Mehmet Kaplan'ın dergimiz yazar ve şairlerinden Mustafa Necati Kararer ile araları bozuldu. Mesele şu idi: *Şiir Tahlilleri* adını taşıyan kitabıyla ilgili Mustafa Necati Karaer'in eleştiri yazıları yazılmıştı. Bundan dolayı biraz olsun araları bozulmuştu. Konu ile ilgili olarak yine dergimiz yazarlarından Gültekin Samanoğlu'na 22 Kasım 1965 tarihli mektubunda özetle şunları yazıyordu:

Ankara'da canlı ve samimi konuşmalarımız bende derin ve güzel bir hatıra bıraktı. Yazılarımda ve konuşmalarımda fikirlerimi iyi anlatamamış olabilirim. Arkadaşlarımdan beni hiç olmazsa tam olarak tanımlarını rica ederim. "*Şiir Tahlilleri*"nin ikinci cildi bir bütündür ve bu birincisini tamamlar. Değişmeler ve denemeler beni güzellikler kadar ilgilendiriyor. Dikkati bilhassa teknik ve yapı üzerine çekmek istiyorum. Teknik ve yapı bana, pratik hayatta olduğu kadar mühim gözüküyor.

Bu mektuptan sonra, Karaer'in, *Hisar*'da *Şiir Tahlilleri* için yazdığı eleştirmeyi Kaplan aynı anlayış ve hoşgörü ile karşılamadı. M. N. Karaer yazısında eserin önemini ve değerini belirtmiş olmakla beraber, kitaba alınan şairlerin seçimindeki isabetsizliğe değinmiş ve bazı örnekler vermişti. Sayın Kaplan, bir başka mektubunda şöyle diyordu: Şimdiye kadar derginize seve seve yazdım. Bu sayıdan itibaren (Aralık 1970), yazmayacağım. Mevcut yazılarımla varsa, lütfen neşretmeyiniz. Saygı duyduğum insanlardan saygı görmek zannederim hakkımdır. Allahaismarladık. Bundan sonra Mehmet Çınarlı yukarıda adı

geçen kitabında Mehmet Kaplan'la ilgili anılarında şöylece sözlerini noktalıyordu: Üzülmüştüm. Suçum, günahım olmayan bir konuda, kabak benim başıma patlıyor, durumu düzeltmek yine bana düşüyordu. Tarık Buğra, Kaplan'ın bizden çok önce tanıdığı, öğrencisi ve dostu; daha sık görüştüğü yakın bir arkadaşındı. Gültekin Samanoğlu, -İstanbul'da bulunması dolayısıyla- benden daha sık görüştüğü yakın bir arkadaşındı. Birinin yazdığı, ötekinin seçip yolladığı yazıyı -üzerinde fazla durmadan- yayınlamakta Kaplan'a karşı suç işlemiş olacağımı aklıma bile getirmemiştim. Mektubuna verdiğim cevapta, bunları açıkladıktan sonra, şu soruyu sordum: Beni de biryana bırakalım, sizi çok seven ve ilgiyle izleyenlerin, *Hisar* okuyucularının kabahati ne? Yazınızdan niçin mahrum etmek istiyorsunuz? Gerçekten Kaplan'ın *Hisar*'da yayınladığı deneme ve eleştirilerini hayranlıkla okuyan adeta Kaplan'ın hastası olan okuyucularımız vardı. Bunlardan, Danıştay'dan raportör olan bir hemşerim (Sabri Tandoğan) Kaplan'ın *Hisar*'da çıkan her yazısını beş kere, on kere okuduğunu ve bir yenisini sabırsızlıkla beklediğini söylemişti. Daha sonra Kaplan, mektubuma bir yılbaşı kartıyla cevap verdi. "Haklı dost ve naziksınız. Sizlerden vazgeçmem güç ve *Hisar*'da yazmaya devam edeceğim, diyordu.

Sayın Mehmet Çınarlı anılarının bir başka yerinde Mehmet Kaplan'ın yanında uzun yıllar asistanı olarak çalışan ve yardımcı olan sözü İnci Enginün'e getirerek şöyle yazıyor satır aralarında: İnci Enginün, bir mektubunda, Kaplan'ın rahatsızlığı dolayısıyla derslere giremediğini, bunun da yükünü çok artırdığını yazmıştı. Kaplan'ın rahatsız olduğundan o güne kadar hiç haberim yoktu. Hemen bir mektup yazıp sıhhatini sordum. Bana çok duygulu, biraz da kötümser bir cevap verdi. (19 Şubat 1978): İnci, iftihar ettiğim bir şahsiyet hâline geldi. Akıllı ve rahat yazıyor. Kürsüde iyi elemanlar yetişti. Gözüm arkada kalmayacak. Ben yolun sonuna yaklaşıyorum. Sıhhatim şimdilik iyi ama geriye değil, ileriye gidiyoruz." (İnci diye söylediği kişi: Kadın yazarlarımızdan Prof. Dr. İnci

ENGİNÜN, Akpınar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 47, Eylül-Ekim 2013 tarihli sayısında Av. İsmail ÖZMEL'in kendisiyle yaptığı bir konuşması vardır.)

Mehmet Çınarlı yazısına devam ediyor: Yolun sonuna yaklaşıyorum, sözü beni yeniden endişeye düşürdü. İnci'ye (Enginün) mektup yazıp Kaplan'ın geçirdiği rahatsızlığın mahiyetini sordum. Önemli değilmiş. Belkemiğinde kireçlenme olduğu için bir süre yatmak ve tedavi görmek zorunda kalmış. Mehmet Kaplan'ın eşinin öğretmen olduğunu ve onu 1966 yılında kaybettiğini yine M. Çınarlı'nın bu "Sanatçı Dostlarım" adını taşıyan kitabından öğreniyoruz (s. 163). M. Kaplan kolay kırılan, kolayca kötümserliğe ve ümitsizliğe düşen bir kimse. Bana yazdığı bir başka mektupta (8 Aralık 1975), "Ölüme öyle alıştım ki, her an öbür tarafa gitmeye hazırım. Bu dünya güzel ve acı. "Her bayramda bir hüznün var." diyordu. Ona bu hüznü sanırım, biraz da yalnızlığı veriyor. Çevresinde eşi, çocukları ve torunları bulursa "Dostum"un iç dünyası herhâlde biraz daha değişik, biraz daha aydınlık olurdu. Prof. Dr. Mehmet Kaplan 24 Ocak 1986 yılında aramızdan ayrıldı.

Ahmet Köklügiller ve İbrahim Minnetoğlu ile birlikte hazırladıkları "Nasıl Yazıyorlar" adını taşıyan kitabında özetle aynen şunları söylüyor: "İçimde hiçbir zaman büyük bir yazar olma, şöhret ve para kazanma hırsı duymadım. Okumaya meraklı idim. Ortaokulun son sınıfında bir arkadaşım Eskişehir'de beni şehir kütüphanesine götürdü. Kütüphane güzel, sakın, sıcak ve rahattı. O günden sonra boş vakitlerimi hep kütüphanede geçirdim. Hoşuma giden her şeyi okudum. Lise sıralarında, şimdi bir tanesi bile elimde bulunmayan defter defter şiir, hikâye, hatta roman bile yazdım. Allah'ın verdiği büyük lütufla bunları yırttım, attım. Üniversite öğrencisi iken eserlerini okuma saadetine ulaştığım Alain, bana bir sır öğretti: 'Yazarak düşünmek.' Denemelerim esnasında da şahsen birçok fikirleri yazarken bulduğumu fark ettim."

Mehmet Kaplan'ın gençliğinde şiirleri de vardır. 1952 yılında şöyle bir şiirini görüyoruz çeşitli seçkilerde:

Camlarda damlalar raks ediyor- uzak
Bir balo hatırası gibi hüznü
Sessiz bir musikiye dalmış kalarak
Eşyalar içinde saatlerce ölü...

Bu sükût mezarı tekin değil, kalk- Kalk!
Büyük caddelerde koşar adım yürü
Kahveler canlı insanlarla dolu bak,
Sımsıcak hayatın içine gömülü

Mehmet Kaplan, Türk şiiri konusunda neler söylüyor?
Yazar Suat Uzer'in Mehmet Kaplan'la Türk şiiri konusunda
bir röportajı vardır. Suat Uzer, Mehmet Kaplan'a soruyor:
"Bugünkü Türk şiiri hakkındaki fikriniz nedir?"

Mehmet Kaplan'ın cevabı aynen şöyledir:

"Bugünkü Türk şiiri, isim, mahsul, mevzu, şekil, üslup,
bakımından büyük bir zenginlik arz ediyor. O kadar çok şair
var ki, bunların isimlerini bile saymak sütunlar doldurur. Ve
bunlar o kadar velûddur ki kimse hepsinin eserlerini okudu-
ğunu iddia edemez. Ele alınan temler namütenahi, cemiyettin
bütün meseleleri, insan hayatının her hâli, tabiat, şehir, köy
ve teker teker her eşya şekil alabildiğince serbest, aruz, hece,
müstezâd, insicamsız, mensur (nesir), halk edebiyatından
veya bütün dünyadan gelme. Dil, en yüksek tondan külhan-
bey, ağzına kadar, temiz, karışık, kirli, eski, yeni. Türk şiiri,
hiçbir devirde bu kadar bol, bu kadar zengin mahsul (ürün)
vermemiştir. Fakat maalesef, gizli bir âlem, teşkil eden bu şiir
dünyasını bizzat bu şairlerden ve bir iki münekkidden (yazar,
eleştirmen) başka tanıyan yoktur. Yaşayan Türk şairleri ara-
sında hemen aklıma gelenlerden birkaçını vermek istiyorum:
Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Mehmet Akif
gibi şairler yaşadığı dönemlerde büyük etkiler yapmışlardır.
Bunlardan başka Nazım Hikmet, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi

Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Kutsi Tecer, Ziya Osman Saba ve bunlardan sonra yetişenlerden de Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat, Cahit Külebi, Behçet Necatigil ve daha beş, on kişiyi de sayabilirim.” “

Mehmet Kaplan, Cumhuriyetimizin 50. yılında Başbakanlık Kültür Müsteşarlığınca çıkarılan kitaplar arasında “Şiir Tahlilleri” başlığı altında (24 şair) yayımlanmış ve eser daha sonra “Cumhuriyet Devri Türk Şiiri” başlığı altında büyük boy 564 sayfalık bir kitapta ikinci baskısını yapmıştır. Kitabın ikinci baskısında 36 şaire yer vermiştir. Yine hazırlanan bu antolojide Hisarcılardan Şair Munis Faik Ozansoy’a yer verilmediğini Mehmet Çınarlı’nın yukarıda adı geçen “Sanatçı Dostlarım” adını taşıyan kitabından öğreniyoruz. Bu konuda karşılıklı konuşma ve mektupları vardır.

Uzun yıllar Türk kültürüne hizmet eden Prof. Dr. Mehmet Kaplan’ın uzmanlık alanı yeni Türk edebiyatı olmakla beraber, Türk edebiyatının asırlar boyunca devam eden tarihî seyri içinde vücuda getirilen belli başlı kültür eserlerini ele alıp incelemiş, bu yolda fazlasıyla kafa yormuş, duygu ve düşüncelerini ortaya koymuş bir edebiyat uzmanıdır. Birçok kültür eserlerini incelemiş, araştırmış, ele almış bunları incelemiş ve bunları değişik edebî metotlarla değerlendirmiş, böylece yetiştirdiği araştırmacılara yeni ufuklar açarak kültür ve fikir hayatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Mehmet Kaplan sadece bunlarla kalmamış, güzel sanatlardan fikir akımlarına, kültür ve medeniyet meselelerinden politikaya, din, ilim ve tarih konularından devlet ve üniversite problemlerine kadar geniş bir yelpazede uğraş vermiştir. Bu konuda birçok kalıcı eser ve 1.500’den fazla makale yazıp Türk kültürüne armağan etmiştir. Mehmet Kaplan’ın hemen hemen bütün eserlerinde ve yazılı makalelerinde, şiir ve denemelerinde üzerinde ısrarla durduğu Türk kültürü ve medeniyetidir. Dünden bugüne millî kültürümüzdür. Ona göre asli unsur millettir. Uzun tarihler boyunca birçok devletler kuran Türk devletinin büyük bir millet olduğunu vurgulamaktadır. Ve bunun nesilden ne-

sile çağdan çağdaşa yaşamasını arzu etmektedir. Ona göre milleti millet yapan temel unsur kültürdür. Bütün güzel sanatlar kültürün içine girer. Zira bu kültürün ham maddesi dildir. Mehmet Kaplan'a göre devlet sadece toprak kazanmayı hedef alan bir organizasyon değildir. Sınırların gerisinde yaşayan ve devletin devamlılığının besleyecek fertleri ve her bakımdan besleyecek ve geliştirecek kurumlar da ihmal edilmemelidir. Aslında bir esnaf teşkilatı olan Ahilik ve devleti temsil eden Ahi tipi Osmanlı hayat sistemindeki unsurlarda bu millî kültürden ışığını almıştır¹.

Mehmet Kaplan'ın dili konusunda yazar Rıza Bağcı da şunları yazıyor:

"Kaplan hoca, konuşma ve yazı dilindeki kelimeleri, kökenlerine bakarak Türkçe ve yabancı diye ayırmanın, bu şekilde öz Türkçecilik yapmanın, dili arılaştırmaya çalışmanın yanlışlığı ve tehlikeleri üzerinde ısrarla durur. Eğer böyle yapılırsa Fuzulî, Bakî, Şeyh Galip, Namık Kemal, Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal hatta Yakup Kadri, Reşat Nuri, Halide Edip, Peyami Safa, A. Hamdi Tanpınar gibi şair ve yazarlar bile anlaşılmaz hâle gelecektir. Bir milletin kütüphanesi ancak böyle yıkılabilir. Hâlbuki her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o, akan bir nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Her medenî milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin tarihinin adeta özetidir. Dünyada saf hiçbir ilim ve kültür dili yoktur. Özleştirmecilik, bu bakımdan tarihin akışına ve kültüre aykırıdır².

Mehmet Kaplan bütün edebî çalışmalarında Türk kültürü ve özellikle Türk diline çok önem vermiştir. Onun Türk dili konusundaki bazı sözlerinden de birkaçını buraya alıp sizlerle paylaşmak istiyorum. Yazımda biraz uzadı galiba ama yine de bunları sizlere sunmadan geçemeyeceğim.

1 Resimli, Metinli Edebiyatçılar Ansiklopedisi, İhsan Işık, Elvan Yayınları, Ankara, 2006.

2 Rıza Bağcı, Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.

Mehmet Kaplan şöyle diyor Türk dili konusunda:

- Ziya Gökalp, dili millî kültürün temeli sayar. Bunun sebebi o dilin, bütün millet tarafından konuşulan ve anlaşılan bir var olmak sevdasıdır.

- Büyük şairler ve edebiyatçılar, eserlerinde millî dile en güzel ve en olgun şekilleri verirler.

- Kelime ve cümle olarak yeni yaratışlarla bir dili zenginleştirenler de onlardır.

- Bundan dolayı, bütün medeni milletler yetişen nesilleri geniş bir okuyucu zümresi tarafından kabul edilmiş olan eserleri ele alırlar. Bu eserler öyle eserlerdir ki daha sonra gelen genç nesillere de aşırlar. Yeni gelen yeni nesiller de bu eserleri okumak suretiyle olgunlaşır, onlara dayananlar daha yüksek ve ileri bir kültür yaratırlar.

- Millî edebiyat ve sadeleşme cereyanı içinde vücuda gelen eserin dili, büyük nispette bugünkü okuyucular tarafından anlaşıldığı ve bunlar çağdaş Türk kültürünün temel kaynakları olduğu için dillerinde herhangi bir değişik yapılmasını önerir. Ve bu yazarlarımızdan Ömer Seyfettin, Yahya Kemal, Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Ahmet Hamdi, Tanpınar, Sait Faik, Orhan Veli ve son elli yılda içinde yetişmiş şair ve yazarların dilini genç nesillere örnek olarak göstermek gerekir¹

Mehmet Kaplan'ın yazı ve edebiyat hayatı bir makale ile elbette sınırlı değildir. Hayatı boyunca Türk milletine ve Türk kültürüne hizmet vermiş ve üniversitelerimizde okuyan ve asistan olarak çalışan Türk edebiyatına gönül veren binlerce öğrenci de yetiştirmiştir. Mehmet Kaplan fikir ve düşünceleriyle Türk edebiyatı coğrafyasında başlı başına bir ekoldür. Mehmet Kaplan'ın öz geçmişi hakkında biraz bilgi vermek istiyorum:

Sivrihisar,18 Mart 1915 - İstanbul 24 Ocak 1986 tarih-

---

1 Resimli, Metinli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, İhsan Işık, 5. Cilt, Elvan Yayınları, 1.baskı, Ankara, 2006, s. 1947-1950.

leri arasında yaşamış bir edebiyat tarihçisidir. Yazılarında kimi zaman Nuri Hisar, Ruhi Çınar, K. Domaniç, Nuri Tarhan, Osman Okatan ve Osman Selçuk imzalarını da kullanmıştır. İlköğrenimini Sivrihisar'da tamamlamıştır (1928). Ortaöğrenimini Eskişehir Lisesinde tamamladı. İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1939). Aynı yıl Türkiyat Enstitüsünün, daha sonra yeni kurulan 19. Asır Türk Edebiyatı Kürsüsünde A. Hamdi Tapınar'ın ilk asistanı oldu. Namık Kemal üzerine teziyle doktor (1942), Tevfik Fikret çalışmasıyla doçent (1944), ""Şiir Tahlilleri"" adını taşıyan eseriyle profesör oldu (1953). Erzurum'da Edebiyat Fakültesinin kurucu dekanı olarak görev aldı. Türkiye'de ilk olarak halk edebiyatı üzerine akademik araştırmalar yapıldı (1958-1960). İstanbul'a dönüşünde İ. Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün başkanı'(1962) ve Türkiyat Enstitüsünün müdürü oldu (1974-1983). 1949, 1959-60 ve 1967 tarihlerinde araştırmalar yapmak üzere Fransa, İngiltere, Almanya ve İsviçre'de bulundu. 1984 yılında emekli oldu. 23 Mart 1986 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Karaca Ahmet Mezarlığında toprağa verildi. Şiir ve yazıları, araştırmaları, makaleleri, denemeleri *Hareket*, *Çığır*, *Şadırvan*, *İstanbul*, *Bizim Türkiye*, *Mücadele*, *Hisar*, *Türk Yurdu*, *Türk Dünyası*, *Türk Kültürü*, *Türk Folklor Araştırmaları*, *Yol*, *Türk Edebiyatı*, *Çağrı* gibi dergilerde yayımlandı. Ayrıca *Yeni Sabah*, *Milliyet*, *Tercüman* gibi gazetelerde de yazılar yazdı. 1500'e yakın makalesi kitaplaştırıldı ¹.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

Tevfik Fikret ve Şiiri (1946), Tevfik Fikret Adıyla (1971), Namık Kemal (doktora tezi 1948), Tanpınar'ın Şiir Dünyası (1964), Şiir Tahlilleri (2 cilt,1954-1965), Nesillerin Ruhı (denemeler, 1967), Büyük Türkiye Rüyası (makale ve denemeler, 1969), Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar (İslamiyet öncesi ve Tanzimat sonuna kadar, 1976), Hikâye Tahlilleri (1979), Edebiyatımızın İçinden (makaleler, 1978), Oğuz Kağan Destanı (197), Atatürk Devri Fikir Hayatı İnci Enginün, Abdullah

---

¹ Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt 2, YKY 2. baskı, İstanbul.

Uçman ile birlikte, 1981), Atatürk Devri ve Türk Edebiyatı (İnci Enginün, Birol Emil, Necati Birinci, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman ile 1981), Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Mustafa Kemal (İnci Enginün, Necati Birinci ve Abdullah Uçman ile birlikte, 2 cilt, 1981), Kültür ve Dil (makaleleri, 1982), Tip Tahlilleri (1985), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri (1990).

Sonuç olarak Prof. Dr. Mehmet Kaplan, hayatı boyunca gece gündüz demeden tüm maddi, manevi imkânlarıyla Türk edebiyatına hizmet etmiştir. Evlerimizde, halk kütüphanelerimizde kalıcı birer şaheser eser olarak armağan edilen kitaplarıyla fikir ve düşünceleriyle her zaman gönlümüzde yer alacaktır. Nitelikli eserleri, kitapları, deneme ve makaleleri ufukumuzda birer ışık kaynağı olarak kalacaktır. Eserleri gelecek kuşaklar tarafından her zaman gururla izlenecek ve düşüncelerinden yararlanılacaktır. Değerli edebiyat tarihçisi, 71 yaşında iken bu fani dünyaya elveda dedi... Vefatının 27. yılında saygıyla ve rahmetle anıyor mekânı cennet olsun diyorum. Bir sözünde şöyle diyordu: “Her bayramda bir hüznün vardır. Günler, aylar ve yıllar nedenli çabuk geçiyor.”...

KAYNAKLAR

1. Sanatçı Dostlarım, Mehmet Çınarlı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1979.
2. Resimli, Metinli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi,–İhsan Işık, 5. Cilt, Elvan Yayınları, 1. baskı, Ankara, 2006, s. 1947-1950.
3. Rıza Bağcı, Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.
4. Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçıları Ansiklopedisi Cilt 2, YKY 2. baskı, İstanbul.

DEDE KORKUT DESTANINDA YER ADLARI

Ekrem HÜSEYNZADE¹

Azerbaycan Cumhuriyetinin önderi, Türk dünyasının büyük oğlu, umum millî liderimiz Haydar Aliyev'in "Kitab-ı Dede Korkut"un 1300 yıllık jübilesini kutlamakla ilgili 20 Nisan 1997 tarihli fermanı tarihimize, kültürel irsimize yapılan saygı ve ilgidir. Kararda şöyle yazılmıştır: "Oğuz Türklerinin tarihini yansıtan "Kitab-ı Dede Korkut" yüksek dünyevi ilgilerin taşıyıcısı olduğu gibi dünya halklarının manevi servetler hazinesine girmiştir. Kitab-ı Dede Korkut destanları aslen Azerbaycan halkının en eski en muhteşem abidesidir ki, bilim adamları bunu net biçimde kanıtlamışlar. Halkımız 2000. yılda Kitab-ı Dede Korkut destanının 1300 yıllık jübilesini büyük törenlerle kutladı. Bu konunun aktüelliğini göz önünde bulunduran UNESCO 1998 yılını "Dede Korkut" yılı ilan etmiştir. Nisan 2000'de Bakü'de düzenlenen Uluslararası Dede Korkut'un 1300 Yıllık Jübilesinde halkımızın sevimlisi ebedî önderimiz Haydar Aliyev şöyle dedi: "Kitab-ı Dede Korkut jübilesinin en büyük amacı, önemi şudur ki bu bizim millî özgürlüğümüzü, devlet bağımsızlığımızı, bir kez daha sergiledi.

Kitab-ı Dede Korkut vasiyetleri bize şunu söylüyor ki, daim bağımsızlık yolu ile gitmek, Azerbaycan'ın özgürlüğünü ve devlet bağımsızlığını daimi yapmak bizim en büyük görevimiz ve amacımızdır. Kitab-ı Dede Korkut bütün zorluklara ve sınırlanmalara rağmen 1300 yıl süresinde bizim halkımıza manevi gıda olmuş, onların yaşamasına, özgürlük mücadelesine, kendi millî benliğini anlama ve öğrenilmesine yardım etmiştir".

Destanda geçen adların tarihini, anlamlarını öğrenmek için, ilk önce soy kökümüzü, vatanımızı iyi bilmeyi, onu delicesine sevmeyi, kendi tarihimizi, kökümüzü, soyumuzu daha

---

¹ Azerbaycan MEA Folklor Enstitüsü Araştırmacısı

ayrıntılı bir şekilde öğrenmemizi gerektiriyor.

Destanda vatanın dağları, kırları, çeşmeleri, elvan çiçekleri, görkemli kaleleri, anıtları, hakkında bilgi veriliyor.

Destanın boylarında eski Azerbaycan'ın ikamet yerleri Derbent, Berde, Şerur Dereleyiz, Göyçe mahalı, Borçalı, Elince kalesi, Karaçuk vs. yaşayış yerlerin adı geçmiştir ki, bu da Azerbaycan'ın daha VII. yüzyılda ne kadar geniş arazilere sahip olduğunu kanıtladığı gibi, bu yerlerde Oğuz erlerinin at sürüp saz çalıp söz söylediğini, yiğitlik yaptığını, yurdunu savunduğunu gösteriyor.

Kitab-ı Dede Korkut destanının girişinde Dede Korkut'un Bayat kaviminden çıktığı belirtiliyor. Şöyle yazılmıştır: "Muhammet Peygamber'in (s.a.s) zamanına yakın Bayat kavminde Korkut Ata denilen bir er varmış. O, Oğuzların kâmil bilicisi imiş. Her ne söylerse, hep öyle olurdu. Önceden gelecekte haber söylerdi."

Seçkin Azerbaycan yazarı, bilim adamı Abbaskulu Bakıhanov "Gülüstanı İrem" eserinde Azerbaycan'da 32 kavim bulunduğunu kaydediyor. Bu kavimlerden en kuvvetlisi ve büyüğünün Bayat kavimi olduğunu kaydediyor. Azerbaycan halkının esasını Bayat kavimi oluşturmuştur. Azerbaycan kavimleri arasında daha kuvvetli, eğitilmiş, kültürlü bir kavim olmuştur. Mevlana, Fuzuli de Bayat kavmindendir. Bayat kavimi birçok kaleler, köyler, şehirler kurmuştur.

Eski zamanlarda Azerbaycan'ın Karabağ kazasında Bayat isimli şehir de olmuştur. Bu şehir o zaman dağ başında idi ve çevresi kalelerle savunulmadığından düşmanlar sık sık saldırıyordu. XVIII. yüzyılın başlarında Penah Han bu şehri korumuş ve Karabağ Hanlığını kurup yaşatmak için dağ üzerinde kaleler ve şehirler inşa edilmesini ferman buyurmuştur. "Karabağname" kitabında Penah Han şöyle diyor: "Altın kuşların padişahıdır. Bütün kuşlar onun karşısında çaresizdirler. Fakat o öyle bir yuvada bulunmalıdır ki, her hangi bir olay

olursa kurtulabilirsin". Böyle bir düşünceye sahip Penah Han XVIII. yüzyılın başlarında dağ başında Bayat Kalesi isimli bir kale inşa ettirmiştir.

Bayat kavmi, kaydettiğimiz gibi Azerbaycan halkının esasını oluşturan çok büyük ve kuvvetli bir kavim idi. Bayat kavmi edebiyat tarihinde ünlü olan birkaç hoş duyguyu sevinç ve üzüntüyü yansıtan "Bayati" ismi ile bilinen aşk ve şarkılarını yazmışlardır. Bayati kelimesi Bayat kavminin sonuna "-i" eki eklenmekle oluşturulmuştur. Bu ise Azerbaycan halkına aittir. Bu şarkılar Bayat kavminin dünya tarihine bıraktığı en değerli armağandır.

Dede Korkut destanlarında dikkat çeken tarihî bir ad vardır ki, bu da "Salur" (Salur Gazan) kelimesidir. Saluru eski Azerbaycan kavimlerinden birinin ismidir. Bu kavim Azerbaycan kavimleri arasında en kuvvetlisi ve çevreye geniş yayılmış kavim idi. Saluru kavminden ünlü şahıslar çıkmıştır. Bunlardan biri XIII. yüzyılda yaşamış Azerbaycan şairi Gazi Burhaneddindir. O, hem hükümdar hem de şair olmuş, Azerbaycan Türkçesinde şiirler yazmıştır. Onun edebiyat alanında bilinen "Divan"ı vardır. Bu "Divan" İngiltere müzesindedir. 1890'da Rus bilim adamı Melioranski bu "Divan"dan bir takım kısımları Rusçaya çevirmiştir. Akademi üyesi Krımski bu şair hakkında bilgi vermiştir. O, Teymur ve Toktamış ordularını yenmişti ve bir şiirinde şöyle yazıyordu:

"Halk öncede ne yazıpsa bulur

Gezneki ne görecekse bulur.

İki âlemde hakka sığınmışsınız

Toktamış ne ola, ya Topal Teymur".

Arap tezkirecisi İbn Hacer, bu şair hakkında ayrıntılı bilgi vermiş ve Gazi Burhaneddin'n Salur kavminden olduğunu belirtmiştir.

Dede Korkut destanın Dresden nüshasının kapağında
198

“Kitab-ı Dede Korkut ela Lisan-i Tayife-yi Oğuzan” yazılmıştır. Bu kanıtlıyor ki, destan Oğuz kavimlerinin anıtıdır. Oğuzlar ise Azerbaycan halkının soy köküdür. Dede Korkut destanının her bir boyu bir “Oğuzname”dir. Bu kitapta bulunan hikâyelerin “Oğuzname” diye adlandırıldığını biliyoruz “Gazlik” Kocaoğlu Yeynek boyunda kaydediliyor... “Bin yerde ipek halı salmıştır. İç Oğuz ve Dış Oğuz begleri yıgnak olmuşlardır. Dede Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı. Bu Oğuzname Yeynegin olsun!” söyledi (3, s.195).

Seçkin edebiyatçı Fuat Köprülü, Dede Korkut kitabındaki 12 boyun her birini ayrıca “Oğuzname” diye adlandırmıştır. Fazlullah Reşideddin’in Oğuznamesinde, Oğuzun şeceresi sunulmuştur, bu da Nuh Peygambere bağlanır. Kaydedelim ki, Nuh Peygamberin gemisi Nahçıvan’da “Gemigaya”da, küçük Kafkasya’da en büyük zirve olan Gapiçık’ka (yüksekliği 3906 m) oturması ve mezarının Nahçıvan’da “Köhne (eski) Kale’de (Nuhtaban’da) bulunması kaynaklara kaydolunmuştur. Nahçıvan’da yaşamış realist ressam Behruz Kengerli 1919 ve 1921 yıllarında Nuh’un mezarının birkaç fotoğrafını çekmiştir. Serdabeli mezar çamur tuğladan yapılmış ve yer üzerinde 1-1,3 çevre biçimindedir. İlgimizi çeken durum şudur ki, Gemigaya’da bulunan mezarlar geleneksel kurallar dışındadır, yani mezarlar toprak üzerinde örülmüştür. Rivayete göre Nuh’un evlatlarından birinin ismi Yafes olmuştur ve Yafes’in oğullarından birinin ismi Elince’dir.

Elince Kalesi de Nahçıvan’dadır. Kitab-ı Dede Korkut destanlarında da Elince Kalesi’nin ismi geçiyor. Profesör Seferali Babayev yazıyordu ki, Altuntaht, Garaçuk, Garasuh, Şerik (Şerur), Dedeşam, Göyçe deniz, Göygöl, Gunortac (Günorta taşı), Sallahnane vs. genellikle Nahçıvan bölgesinde destan karakterinin adını yaşatan 50’den fazla toponim (yer adları) ve mikrotoponim kaydolunmuştur (5, s.10-11).

Nahçıvan ÖC Ordubat bölgesinin Kilit ve Kotam köylerin-

de eski Oğuz Türk kavimleri ikamet etmişlerdi. Bunlardan birinin adı İşguzlar (İç Oğuzlar), öbürü ise Digligoz (Dingligoz) adlanıyor ki, bu da Oğuzların ismi ile ilgilidir. Hatta bazı kaynaklarda kaydolunur ki, Salur Gazan'ın askerlerinden biri Dingili Beydir (4, s. 21). Bu kanıtıyor ki, Dede Korkut adımı adım Azerbaycan bölgelerini Oğuz yurdunu gezmiştir.

Kitab-ı Dede Korkut destanında vuku bulan olayların bir kısmı Nahçıvan topraklarında ve Batı Azerbayca'da vuku bulmuştur Bayandur Han ve Gazan Han hakimiyetleri, onların ikametgahları bu arazilerde bulunmuştur.

Destanda geçen şahıs, kavim, toponimler ve diğer adlar insanlarda özgürlük ve vatanseverlik gibi duyguların oluşmasında büyük önem taşıyor.

KAYNAKLAR

1. Aliyev, H. A. "Kitab-ı Dede Korkut" destanlarının 1300 yıl jübile törenindeki söylevi. "Respublika" gazetesi. Bakü: 11 Nisan 2000.
2. Aliyev, H. A. "Kitab-ı Dede Korkut" destanlarının 1300 yılı hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Prezidenti Fermanı. "Respublika" gazetesi. Bakü: 21 Nisan 1997.
3. Kitab-ı Dede Korkut, Bakü: 1988.
4. Fezullah Reşideddin "Oğuznameler". Bakü: 1997.
5. Seferalı Babayev "Nahçıvan'da Kitab-ı Dede Korkut Toponimleri", Bakü: 1999.
6. Şamil Cemşid "Kitab-ı Dede Korkut". Bakü: "Elm" 1999.

KOOPERATİFÇİLİK VE SENDİKACILIĞA GÖRE AHÎ TEŞKİLATLARININ TEMELDEKİ BAZI ÜSTÜNLÜKLERİ

Hayrettin İVGİN

Bir ülkenin millî varlığının devamında, korunmasında ve güçlenmesinde orta sınıfın, başka bir deyişle orta direğin (işçi, memur çiftçi, esnaf ve sanatkâr) yeri ve önemi çok büyüktür. Bütün demokratik ülkeler, bu orta yapıyı güçlendirmek yolunu seçmiştir. Siyasi iktidarlar daima bu yapının yanında ve destekçisi olmuşlardır. En azından öyle görünmüşlerdir. Sosyal ve siyasi tarihimiz araştırıldığında bunun böyle olduğu görülecektir.

Ahilik konusunda değerli çalışmaları bulunan Refik H. Soykut, “Orta Yol Ahilik” adlı eserinde¹ şunları söylüyor:

“Orta yapının güçlü olması bir zorunluluktur. Her toplumda ve her çağda mutlak aranacak bir özelliktir. Bunu bilmeyenler; uyanık görünen uyurlar, çalışır görünen tembeller ya da aydın tanınan cahillerdir. Bunu istemeyenler ise; küçük hesapçı çıkarıcılar, sömür-genler ya da yabana satılmış hainlerdir.

Bir toplumun tümü ile zayıflamasını; aldatılıp soyulmaya ya da boyunduruk vurulmaya elverişli hâle gelmesini isteyen iç ve dış düş-manlar, çok güç ve geç olmasına rağmen en başta orta yapıyı hedef alırlar. Bu yapıyı parçalamak için pek çok usuller denemişler, çeşitli ve dehşetli nice formüller bulmuşlardır. Zamanımızda ortaya çıkan sivri uçlar, baş kaldırmalar bundandır”

Orta yapıyı güçlü tutmada Osmanlı İmparatorluğu kendi yolunu kendi bulmuştur: Ahilik.

Yıllarca hayatını devam ettirmenin, ayakta durmanın, güçlü olmanın, fetihçi olmanın temelinde Ahi birliklerinin -tek başına olmasa bile büyük bir âmildir- disiplini, ahlâkı, inancı, gücü yatmaktadır.

Ahî teşkilâtlarının, bugünkü kooperatifçilik², sendikacılık³ gibi kurumlar ile sosyal güvenlik, bankacılık, sandık gibi teşkilâtlara benzerliği tartışılmakta ve karşılaştırmalar ya-

pılmaktadır. Sonuçta bu kurum ve teşkilâtların kaynağının “Ahilik” olduğu belirtilmektedir.

Gerçekte “*Ahî Birlikleri sayesinde, Türk toplumunun temel yapısının büyük bölümünü teşkil eden esnaf ve sanatkârların birbirini sevip saymaları, birbiriyle yardımlaşmaları, başka bir ifade ile Türk toplumunun ahlâkta ve sanatta ileri gitmesi ve mutlu olması için teşkilâtlanma sağlanmıştır.*”⁴

Sayın Refik Soykut, “*Ahîlik ve kooperatifçilik arasında benzerlikten ötede bir (aynı)lık vardır. Ahîlik ve kooperatifçilik (bir bütün ile onun bir parçası) niteliğine haizdirler*” demektedir⁵.

Sayın Nail Tan, “*Gerek sendikalar, gerekse Ahî birlikleri üyelerinin ortak, ekonomik, sosyal ve kültürel menfaatlerini korumayı amaçlayan mesleki kuruluşlardır*” diyerek ahilik-sendikacılık benzerliğini vurgulamaktadır⁶.

Ancak, Ahî birlikleri ile kooperatif ve sendikaların fonksiyonlarını ortaya koyarak benzerliklerini ve birbirine olan üstünlüklerini belirtebiliriz.

Osmanlı toplumu; a) Askerler, b) Aydınlar, c) Çiftçiler ve hayvancılar, d) Esnaf-sanatkârlar ve tacirler gibi ana dört sınıfa ayrılıyordu. Tabii ki bunların birçok alt ve yan kolları da vardı. Önceleri fütüvvetçilikle başlayan ve giderek Anadolu’da Ahiliğin ortaya çıkışı olan 13. yüzyıldan itibaren Osmanlı esnaf ve sanatkârları örgütlenmeye, güçlü bir orta yapı meydana getirmeye başladılar. Osmanlı İmparatorluğunun en parlak dönemlerinde, en parlak ve etkin durumunu idrak eden Ahilik, 1727’den itibaren “gedik (lonca)” teşkilâtlarına dönüştü. İştigal sahasını da aşarak diğer bir orta sınıf olan çiftçiler ve hayvancılar arasına “imece” ve “yaran” kuruluşları biçiminde köylere kadar yayıldı.

Ahî teşkilatlarının ve gediklerin; mensuplarının (sanatkâr, esnaf) arasında sosyal eşitliği ve sosyal dayanışmayı sağlamak, meslekî faaliyetlerin işleyişini düzenlemek, denetlemek, geliştirmek gibi temel amaçları bulunmaktadır.

Kooperatif ve sendikalar da aşağı yukarı bu temel amaçlar

için kurulmuş bulunmaktadır.

Ahî birliklerinin, kooperatif ve sendikalardan temeldeki üstünlükleri bu temel amaçların uygulanmasından ve ciddi kıyaslamasından doğmaktadır.

Sosyal Faaliyetler

Sendikaların temsilcisi bulundukları işçilerin yalnızca ekonomik çıkarlarını sağlamak, mevcut haklarını korumak veya yeni haklar elde etmekten başka girişimleri bulunmaz. Meselâ işçilerin konut sorunlarını çözmek, işçi çocukların eğitim öğretim işleriyle, sağlık sorunlarıyla ilgilenmek gibi işlerle doğrudan uğraşmazlar. Belki bu hususları toplu sözleşmelerde ek para sağlayarak yapmaya çalışırlar, o kadar. Oysaki Ahî teşkilatları ve gedikler, üyesi bulunduğu esnaf ve sanatkârın hemen hemen bütün hayatında söz sahibidirler ve etkili görev alırlar. Evi olmayan esnaf ve sanatkâra ev yapılır, evlendirilir, dükkân açılır, cenazesi kaldırılır, sermaye toplanır, hastalığı iyileştirilir vb. sosyal davranışlar gösterilir.

İşçi ve İşveren Birliği

Özellikle sendikalarda ve mesleki birliklerde işçi ve işverenler aynı teşkilât içerisinde bile bulunamazlar. İşçiler; sendika, federasyon ve konfederasyon içinde birleşir. Ama hiç bir zaman işçi ve işverenler bir teşkilât altında bulunmazlar. Bugünkü Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu içinde işçi ve çırak temsil edilmemektedir. Esnaf ve sanatkârlar çalıştırdığı işçi kalfa ve çırakla birlikte bir teşkilât içinde bulunmak istemezler.

Ahi teşkilâtlarında ve gediklerde, usta (bugünkü esnaf ve sanatkâr, bir bakıma işveren) kalfa, çırak, yamak aynı birlik ve teşkilâtın içinde yer alıyorlardı. Böyle olmakla usta, kalfa, çırak ve yamak arasında gelir dengesi kurulmuş olurdu. Hatta bir usta, öteki bir gedikteki ustadan ekonomik üstünlüğü bulunmazdı. Bu dengeye azami dikkat ve titizlik gösterilirdi⁷.

Üretimde Kalite ve Standartlaşma ile Kontrol

Bugünkü kooperatif, sendika ve meslek birlikleri üretim-

deki kaliteyi ve kalite artırmayı, standartlaşmayı düşünmemekte, karşılıklı çıkar esasına uygun faaliyet göstermektedir. Hiç bir meslek birliği bu konuda kontrollü çalışma içinde bulunmamakta sanki kuruluş gayelerini yalnızca mesleki çıkar birliğini sağlama anlamında ele almaktadırlar.

Ahî birlikleri ve gediklerde; ham maddenin sağlanması, dağıtılışı, cinsi kesin ve sıkı kurallara bağlı idi. Ürünlerin ne nitelikte ve kalitede, hangi standartta, nasıl üretileceği gedikler ve Ahi birlikleri tarafından düzenlenmekteydi. Gediklerdeki üyelerin arasındaki eşitlik hassasiyetle korunurdu. Kaliteyi bozan, mesleğinde hile yapan, haksız rekabet içinde bulunanlar şiddetle cezalandırılır, dükkânı kapatılır, birlikten çıkartılırdı. Yani “yolsuz” olur, bir çeşit aforoz edilirdi. Bütün yargılama ve cezai uygulama gedik içinde gerçekleştirilirdi.

Sendika ve mesleki birliklerin bu konuda yaptıkları şey çoğu zaman hoşgörüdür ve en büyük yaptırım mahkemeye sevk etmektir. Kısaca, Ahi birlikleri ve gedikler, üretimde kaliteyi artırmada, standartlaşmayı sağlamada ve otokontrolde bugünkü sendika ve mesleki birliklerden daha etkin ve kuralcı idi.

Mesleki Eğitim

Ahî birlikleri ve gediklerde; kişiler mesleki açıdan iş başında eğitilirler. İşe yamaklıkla başlanır, sırasıyla çırak, kalfa ve usta olunurdu. Bir kişi yamaklıkla girdiği işin en ince sırrını ve hünerlerini öğrenirdi. Bu eğitime çok önem verilirdi. Çünkü usta, kendi ustasının adıyla anılırdı. Ayrıca, meslek içerisinde yalan söylememek, hile yapmamak, haksız rekabette bulunmamak, haksız kazanç sağlamamak gibi meslek ahlâkı ile eğitilirdi.

Sendika, kooperatif ve meslek birliklerinde eğitimin bugün yeterince sağlandığı söylenemez. Her esnaf ve sanatkâr; yanında çalıştıracağı kişinin eğitilmiş olmasına, herhangi bir mesleki okuldan mezun olup olmadığına, sertifikası veya kurs belgesi olup olmadığına bakmakta, işe alırken yalnızca eğitil-

miş kişileri aramaktadırlar. Sendika, kooperatif ve meslek birliklerinde eğitim çalışmaları yeterli olmamakta, devletin eğittiği kişiler istihdam edilmekte, eğitim işlerindeki sorumluluk işyerlerinin sırtına atılmaktadır.

Ahlakî Eğitim ve Kültür

Ahî birliklerinde, mesleki eğitimin yanında ahlâki eğitime de yer veriliyordu. Bu eğitim, daha çok Ahi zaviyelerinde gerçekleştiriliyordu. Zaten temelde Ahi birliklerine sağlam ahlâklı ve Müslüman gençler alınırdı. Bu gençlere Ahi zaviyelerinde “Fütüvvet Âdabı” adı verilen kurallar öğretilirdi. Birliğe giren gençler önce 124 kuralı, daha sonra 740 madde hâlinde sıralanan ahlaki kuralları öğrenirlerdi.

Bugün bile Ahiliğin kalıntısı olan imece ve yaran meclislerinde bu kurallar öğretilir⁸.

Zaviyelerde ayrıca; vatan, millet sevgisi, dinî bilgiler, yiğitlik, cömertlik, erdemlilik de öğretilir; yenilir, içilir, sema yapılır, eğlenilirdi. Böylece beden ve ruh temizliği sağlanırdı. Zaviyelerde yalnızca birliklere mensup olanların yardımlaşması değil, diğer insanlara yardım, devlete yardım duyguları da aşılanırdı. Meslek mensubu bir ahi veya gedikan, mükemmel vasıflara ve karaktere sahip birer insan olurlardı.

Sanıyorum ki bugünkü sendika, kooperatif ve meslek birliklerinde bu tür eğitim hiç yapılmamakta, psikolojik eğitime ve ruh sağlığına hiç önem verilmemektedir.

Ahiliğin, bugünkü sendika, kooperatif ve meslek birliklerinden üstün kılan şeylerin en önemlisi bence budur.

Siyasi Faaliyetler

Refik H. Soykut “*Ahiliğin bedeni Türklük*”, “*Ruhu İslâmiyettir*” diyor⁹. Bu iki şey birbiriyle öyle uyum içerisinde olmuş ve perçinleşmiş ki Ahîlik kelimenin tam anlamıyla bir Türk İslâm Kurumu hâlini almıştır. Bu kurum, toplum hayatının en önemli işgal konularında sözü geçen bir örgüt hâline gelince, iktidarlar onun gücünü kabul ettiler. Bu toplum içinde yeni haklar ve imtiyazlar demektir. Ahi birlikleri ve gedik-

ler asırlarca imparatorluğun hayatının devam ettirmesinde en büyük âmil olmuşlardır.

Çünkü, imparatorluğun devamı demek, kendi devamları demektir. Nitekim Ahî teşkilatları, savaş zamanlarında kendi kuruluş mensuplarından düzenlenen askerî güçlerle savaşa katılırlardı. Padişahın 10.000 kişilik hassa ordusuyla (saray askerleri) Üsküdar'dan başlayarak Anadolu'ya geçmesi ve sefer için daha Doğuya inerken bu ordunun 150.000 kişilik dev bir ordu olması boşuna değildir. Ahî teşkilatları yalnızca savaşa katılmaz, ordunun bütün ikmalini de üstlenirdi. Ve bunları gönüllü, karşılıksız yaparlardı.

Bugünkü sendika, kooperatif ve mesleki birliklerin siyasi güçlerini yalnızca kendi çıkarları ile bağdaştırmaları, zannediyorum en eksik tarafları olsa gerekir. Bir şükran nişanesi olan vergilerin bile zamanında tahsil edilmeyişi, meslek birliklerinin bu konuda bigâne kalması, bu eksikliğin yalnızca en basit bir örneğidir.

Özel Teşebbüs ve Mülkiyet Edinme

Ahiliğin ruhunda özel teşebbüsçülük ve mülkiyet edinme vardır. Ahî birliklerinde bütün ustaların iş yeri bulunur. Ve bunlar kendi tapulu mülküdür. Miras olarak babadan oğula ve diğer varislere intikal eder. Ahîlik sermaye birikmesini tasvip eder. Yeni sermaye; ustalaşan, mesleğini layığı ile öğrenen kalfaya yeni işyeri, dolayısıyla yeni özel teşebbüs, yeni mülkiyet demektir.

Oysaki kooperatifte ve şirketlerde her şey kooperatifin veya şirketindir. Sendikaların mal varlıkları fesihleri hâlinde devletindir. Meslek birlikleri, üyelerinin ne derece mülk edinmesine karışmaz bile. Kısaca kooperatif, şirket, sendika ve meslek birlikleri, üyelerinin ve ortaklarının özel teşebbüs gücünü ve mülkiyet edinme isteklerini kendine hiç bir zaman dert edinmezler.

Bugünkü sendika, kooperatif, meslek birlikleri ve odaların, bunların üst kuruluşlarının bireyci, tekelci çıkar duygu-

rından sıyrılarak temelde Ahilik inanç ve felsefesine uymaları en halisane temennimizdir.

Ayrıca halen yürürlükte bulunan; Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu, Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Kanunu, Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu, Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu, Sendikalar Kanunu, Kooperatifler Kanunu, Bankalar Kanunu, Ticari İşletme Rehni Kanunu, Bağ-Kur Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Sanayi Sicil Kanunu, Sanayi Teşvik Kanunu, İş Kanunu, Teşvik Tedbirleri Kanunu, Çırak Kalfa ve Ustalık Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu, Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve buna benzer kanunlar revize edilirken veya yeniden hazırlanırken Ahiliğin temel felsefesine uygunluk kazandırılması, devletimizin bekası ve orta direğin güçlü olması için zemin teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

1) Refik Soykut, **Orta Yol Ahilik**, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Federasyonu Eğitim Yayınları, Güneş Matbaacılık T.A.Ş. Ankara, 1971.

2) a) Nail Tan, **“Kooperatifçiliğin Kaynağı Olarak Ahilik”**, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı: 45, Temmuz – Eylül 1979, s.4.

b) Rasih Demirci, **“Ahilikten Kooperatifçiliğe”**, Karınca Dergisi, Sayı 543, Mart-1982, s. 10.

c) Refik Soykut, **İnsanlık Bilimi Ahilik**, Afşaroğlu Matbaası, Ankara 1980.

3) a) Nail Tan, **“Ahilikle Sendikacılık Arasındaki İlişkiler”**, Karınca Dergisi, Sayı 526, Ekim 1980, s. 8.

b) Sabahattin Güllülü **Ahî Birlikleri**, İrfan Matbaası, İstanbul, 1977.

4) Rasih Demirci, *agm.*, s. 10

5) Refik Soykut, **Orta Yol Ahilik**, s. 150.

6) Nail Tan, **“Ahilikle Sendikacılık Arasındaki İlişkiler”**, Karınca Dergisi, Sayı 526, Ekim 1980, s. 8.

7) **Cumhuriyetin Ellinci Yılında Esnaf ve Sanatkârlar**, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu Yayını, Güneş Matbaacılık T.A.Ş, Ankara, 1973, s. 88.

8) Nail Tan, **“Ahîlerin Görgü Kurallarından Günümüze”**, Millî Kültür Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 9 Şubat 1982, s. 46-49.

9) Refik H. Soykut, **“Tarihte Esnaflık ve Ahilik”** Karınca Dergisi, Sayı: 575, Kasım 1984, s. 11.

KURT POSTUNA/DONUNA GİREN Derviş

Dr. Yaşar KALAFAT

Vefakar, fedakar, azim abidesi, yılmayan, yorulmayan, alanında destan yazan, uğraşısını Allah rızası için vatan millet aşkı ile veren, sayın ve sevgili ağabeyim, hakikatli hocam, dostum, yarım asır devam eden dava arkadaşım Nevzat Türkten'e...

Giriş¹

Derviş Emmi, Çorum'un halkı Alevi inançlı Müslüman Türklerden oluşan Öksüzler Köyünde yaşamış ve "Derviş Emmi" olarak bilinen ve 30-40 yıl kadar önce vefat etmiş, köyün "Dede"liğini de yapmış bir kimsedir. Derviş Emmi, bazı hâllerde Kurt Donu'na girebilmekte ve onun bu hâli "Kurt postuna girmek" olarak bilinmektedir. Bu yazımızda "Don Değişimi"ne ve kurt donuna girişe dair kısa bir açıklama yaptıktan sonra, kültürümüzde kurt kültüne değinip, yazımıza esas alınan mektup içeriği olan bilgiler üzerinde duracağız. İrdelememizi yaparken mektup sahibi Deniz Çakmak'tan aldığımız bilgilere de ayrıca yer vereceğiz. İncelememize esas aldığımız metni de yazımızın kapsamına alacağız.

Metin

Tasavvuf, yaratılmışları insanat, cemadat, hayvanat ve nebatat olarak farklı âlemlerde konumlandırırken halk anlatılarında almış oldukları şekillere bakılınca bu âlemlerden birinde yaratılmışlardan bir varlığın diğer bir âlemin yaratılmışlarından bir varlık olarak bedenlenebildiği görülebilmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donuna girebilmesi bu türdendir. Bir insanın kuş olup tekrar insan hâline dönebilmesi bir mertebe

---

¹ Bu yazı, "Türk Halk İrfanında Kurt" isimli kitap çalışmasını okuyan Çorum'un Öksüzler Köyünden Amasya'da Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümünde yüksek tahsil yapan Deniz Çakmak'ın yazmış olduğu mektup esas alınarak yazılmıştır.

işidir. Bu statünün Allah indinde itibarı yüksek olan kimselere verildiği bilinir.

Bazı hâllerde de sıradan kimselerin kabul olan duaları sonucu onların âlem değiştirip mesela cansız bilinen yaratılmışlardan taşla dönuştüğü olur. Düşman askerinden veya haydutların saldırılarından namusunu kurtarmak isteyen genç hanımların duaları sonucu taş kesilmeleri bu türdendir. Bu tür kimselerin taş kesilmiş bedenlerine halk “Allah’ın iyi kulları” nazarı ile bakar ve bu yerler ziyaret edilirler. Bir tür taş kesilme şekli vardır ki bunlar lanetlenilmiş kimseler olarak bilinirler. Bunlarla ilgili anlatılarda bunlar Allah’ın yasaklarını çiğneyen, Allah’a verdiği sözü tutmayan kimseler olarak bilinirler. Mesela dardan kurtulmak için Allah’a kurban vaat eden ve sonra da bir haşere öldürüp onu kurban ettiğini söyleyen çobanla ilgili anlatı bu türdendir. Bu türden taş donuna girmiş âlem değişmeler ibret mekânları olarak bilinirler. Bunlar için don değişmeden ziyade taş kesilme, taşlaşma denir.

Don değişme, âlem değişimi olarak kabul edildiği hâllerden yola çıkıldığında bu değişimler sadece insanlar âlemi ile hayvanlar veya cansızlar âlemi olarak bilinenler arasında olmamakta halk inanmalarında diğer âlemler arasında da değişime dair anlatılara rastlanılabilmektedir.

İnsanlar âleminden donuna en fazla girilen hayvan olarak geyik türleri, kuş türleri, sığır ve kurt bilinirler. Kurt donuna girebilmiş olmanın örnekleri daha ziyade Alevi- Bektaşî Türk kültür coğrafyasında görülürler.

Don değişebilme yukarıda da belirtildiği gibi, bir statü, bir manevi düzey, bir mistik konum meselesidir. “zamandan zeminden münezzeh olma, “kesik baş olabilme”, “üryan” olabilme türünden bir hâldir. Kalp gözü açık kimselerin hâllerinden bir hâl olmalı. Kişi, donuna girebildiği varlığın dilini biliyor olmalı, onunla anlaşabiliyor olmalıdır. Yunus Emre, don değişimi yaşadı mı, bunu bilemiyoruz. Ancak o sarı çiçeğin di-

lini biliyor olmalıydı. Böylece bitkiler âlemi ile arasındaki sır duvarı kalkmış perde açılmıştı. Kaynağın yansıttığı tespit de Derviş Emmi yörenin “ermişi”dir.

Metinde geçen “yalan söylememek”, “muharrem orucunu gelenek olduğu için ve mazlumun hatırasına saygı duyulduğu için” tutmak ve “İslam olmamak” şeklinde açıklanan Alevili anlayışı da bizim için çok yabancı değil. Bu anlayış doğruluk, adalet üzerine kurulu insan ve hak merkezli bir inanç yapılanmasıdır. İlgili yayınlardan kısmen bilgi sahibi olduğumuz bu inanç şekli Alevilik olarak bilinirken, yanılmıyorsak bilinen Aleviliklerden farklılıkları vardır. İslam olmayışları şeklindeki açıklamaları daha ziyade inançlarının Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Davut gibi ilahi duyuruculardan evvel var olduğuna inanmalarından gelmektedir.

Halk anlatılarında bu türden hak merkezli örnek bulmak zor değildir. Bunlardan kurt ile ilgili olanlara dair evvelce tarafımızdan çalışmalar da yapılmıştır. Bir anlatıya göre, birkaç kurt yaylım hâlindeki koyunların bulunduğu sürünün yanına gelir ve çobandan bu yılki haklarını ister. Çoban emanetçi olduğunu, sürünün sahibinin ağa olduğunu ondan helallik almadan kendilerine koyun veremeyeceğini söyler. Kurtlar teklifi kabul ederler ve çobanın dönmesini beklerler. Bu esnada çoban yapılan görüşmede kayaları şahit gösterir.

Bu türden inanç sisteminde kurdun sürü üzerinde yıllık hakkı vardır. Bu hakkı istemesi ve sürü sahibinin de hakkı teslim etmesi gerekir. Çoban emanete hıyanet etmeme durumundadır. Kurt çobanın durumuna hak adına anlayış göstermek durumundadır. Yapılan görüşmeye cansız olarak bilinen kayalar şahitlik yapabilmektedir. Zira bütün bunları gören bilen bir Hak vardır.

Derviş Emmi/Kurt Dede konusunun bu yönü ayrı bir inceleme gerektirir. Biz, şimdilik kurt kısmı ile ilgilimiz

Anadolu, Balkanlar ve Güney Kafkasya Türk kültür coğ-

rafyasından örnekleyebildiğimiz don değişme tespitlerinin eski Türk inanç sistemi ile ilişkilendirilmesi mümkün müdür? Çok kere şaman olarak geçen bu dinin din erbabı, trans hâlinde çeşitli ilgili hayvanların sesini çıkarıyor, semaya yükselirken farklı ilgili hayvanların ruhundan yararlanıyordu. Tedavi seanslarında değişik hayvanların ruhlarından yararlanabilirken, buların resimleri onun davulunun ve giysilerinin üzerinde yer alıyordu. Bütün bunların arasında kurt da vardı.

Batı Türklüğünde, Anadolu ve Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında Kurt Baba, Kurt Dede, Kurt Pir, Kurt Evliya, Kurt Ata olarak bilinen çok sayıda ulu zat ve onların efsaneleri vardır. Kurt Derviş olarak da bilinen Kurt Dede tespiti ilk defa bu çalışma ile yapılmış olmaktadır. Kurt Derviş/Dede, Emi/Kurt Dede tespiti uzak geçmişin efsanelerinden veya destanlarından süzülüp gelmiyor, halen hayatta olan çağdaşı kimse-lerin bizzat şahit oldukları olaylardan öğrenilebiliyordu.

Batı Türklüğünde kurt, Türk'e çare olarak bilinen halk tababetinde önemli yer tutar. Halk sağaltmacılığında kurdun kılından, tırnağından, dişinden, ağız derisinden, dilinden, ciğerinden, kurutulmuş gözünden vs. yararlanılır. Kurtpençesi parpı yöntemi ile yapılan tedavilerde özel yer tutar. Güney Azerbaycan'daki kurt ocağı, halkın çok itibar ettiği önemli bir şifa merkezi olarak bilinir.

Çorum'un Öksüzler Alevi Türk köyünde tespiti yapılan Alevi dedesi Derviş Emmi, kurt donuna girerek doğum yaptırmaktadır. Kurt donuna girilmek suretiyle gösterilen bu etkinlik türü benzerleri arasında şimdilik tektir. Kurt donlu Derviş Emmi bu hikmetini bütün doğum yapan anne adayları için gösteriyor olmamalı zira aksi halde çok daha evvel bu hâli duyulur ve yayılırdı Bu noktada derviş Emmi yardım yapacağı kimseler arasında bir seçme mi yapmaktadır ve neye göre yapmaktadır?

Anlaşılan kaderiyle Derviş Emmi her hastaya veya her

doğum yapacak hanıma müdahale etmemektedir. Bazı özel tespitlerden sonra hasta belirlemekte ve ebe gibi ilgilerin yanı sıra yardımcı olmaktadır. Onun bu özelliği çok kere hasta yakınlarınca da fazla ayrıntılı bilinmemektedir. Onun doğuma müdahalesi adeta o ortamda bulunması şeklinde olmaktadır. Onun bu hâli “ermişlik” ile ifade edilmektedir.

Derviş Emmi’nin kurt postuna girişi de aleni olarak diğer insanların yanında olmaktadır. Kurt donuna girmeden evvel yanında bulunduğu insanların korkamamasını sağlamak ve onlara güven vermektedir. Kurt donundan da keza halkın arasında çıkmaktadır.

Alevi inanç dünyasında hikmet sahibi dedelerin dokundukları her nesnede de az çok hikmet aranır. Dede Döşeği veya Dede Uğrağı olarak bilinen bazı yörelerde de dedenin hikmetine inanılır ve bu mekânlara adeta yarı türbe muamelesi yapılır. Buralara da adak bezi asıldığı ve buraların da ziyaret edildiği bilinir. Bütün bu uygulamalar dede ile ilişkilendirilen her şeyin ve her yerin mistik güç edinebildiğini düşündürmektedir. Nitekim Derviş Emmi’ni okuyarak suya okuyarak suyu şifalı hâle getirebilmektedir. Döşek ve Uğraklar bize göre Eski Türk inanç sisteminin inançla göç kuralı gereğince Anadolu’ya taşınmış Ovoo/Oboo’lardır. Bu noktada Kurt Donlu Derviş Emmi’nin doğumunda yardımcı olduğu çocuklarda farklı bir mistik muhteva aranması normaldir. Bu türden bebeklerin manevi itibarları da incelenmelidir. Keza aynı şekilde iken Kurt Donlu Derviş Emmi’nin sağlıkla, bereketle, geleceği tahmin ile ilgili varsa keramet türü özellikleri de tespit edilebilmelidir.

Kurt Donlu Derviş Emmi halen hayatta değildir. Onun mezarı kendisinden bir süre evvel Hakk’a yürümüş aynı köyün dedesi olan Ali Dede’nin mezarı yanındadır ve her ikisi de türbe olarak ziyaret edilmektedirler. Ali Dede, dedelik yapmış ve dede olarak anılan bir kimse iken Kurt Donlu Derviş

Emmi dede olmamıştır. Ancak kendisine dede muamelesi yapılmakta “Dede” diye hitap edilmektedir. Bizim evvelce Alevi Türk İslam coğrafyasından yapmış olduğumuz dede tespitleri arasında kurt donuna girebilen veya kurtlarla diyalog kurabilenler vardı.

Kaynak metinde, Derviş Emmi, ağzını açarak esneme hâlinde başlayarak kurt şeklini almaktadır. Batı edebiyatında kurt adamların kurt donuna girmeleri de bu şekilde olmaktadır. Halk inanmalarında yaşken iyice esnetilmiş kurt ağız derisinin içerisinden geçirilerek tedavide kullanılır.

Halk kültüründe kurtağzı bağlama olarak bilinen uygulama ise mitoloji-mistisizm kavşağında yer alan ve sadece kurda mahsus olan çok yaygın bir uygulamadır. Ağzı bağlanan kurt Hak adıyla bağlanır. Yapılan bağ belirlenen bir mıntika için geçerlidir. Çiftliğin hayvanı yerine varınca bağın hüküm süresi hak nazarında sona ermiştir. Bağ hak adıyla açılır. Bağ çözmeyen haksızlık yapmış olur ve hak onun cezasını verir.

Kurt ata miti, eski Türk inanç sisteminde var mıydı? Tabii ki vardı. Birçok destanda kurttan türemiş olmanın yanı sıra kurt tarafından yol gösterilmiş olma veya onun tarafından korunmuş olma, beslenilmiş olma temaları vardı. Bu coğrafyanın sözlü kültüründe hâlâ kurt objesi yerini korumaktadır.

Bir diğer şekilden şekle girebilen, farklı görünümüler verebilen ve halk arasında “üç harfliler” olarak bilinen yaratıklar vardır ki, bunlar doğuştan yaratılışlarının bir özelliği olarak bu karakteri taşırlar.

Sonuç

Kurt Donlu Derviş Dede tespiti ile fiilen dedelik yapmayan ve fakat Alevi cemaati arasında “dede” olarak da bilinebilen, bu itibarını don değiştirerek şifacı da olabilen bir tiplleme ile tanış olunmuştur.

Kurt Donlu Derviş Dede konusu ve Alevilik içerisindeki

konumu ve daha ziyade İslamiyetin de dışında kendisine yer belirleyen türden bir Alevilik içerisinde yeri, bu toplumun din anlayışı ile irdelenmelidir.

Bütün bu ikmale muhtaç halkalara rağmen Kurt Donlu Derviş Dede tiptemesi, kurt konulu inanç içerikli çalışmalar, don değişimi inancı ile ilgili bilgilere, Alevilik-eski Türk inançları bağlantılı bulgulara yeni boyutlar getirmiştir. Tasavvuf-mitoloji-hak inanmaları bağlantılı çalışmaya yapanlar için yeni ufuklar açmıştır.

EK:

“Merhaba Yaşar Bey,

Türk halk kültüründe kurt mitiyle ilgili olan araştırma kitabınıza geçenlerde üniversitenin kitaplığında rastladım ve hemen babaannemin anlattığı bir olay ya da söylence geldi. Babaannem şu anda 65’inden biraz büyük. Alevi ve ona defalarca anlattırdığım şeylerden biri de oranın ermişiyle ilgili olan, ikinci sayfada gönderdiğim bu hikâye. İlk duyduğumda tepkim alay etmek oldu ama o bana çok bozuldu ve annesinin asla yalan söylemeyeceğini dile getirdi. Bu kez anlattığı olayın doğa kanunlarıyla uyummadığını, akla mantığa sığmadığını söyledim. İkna olmadım, ikna edemedim. En son ‘babaanne bu İslam’a sığmaz yeri yok’ dedim, İslam olmadığını söyledi. O zaman ‘neden muharrem ayında oruç tutuyorsun’ dedim. “hem geleneksel hem de mazlumu anmam için” dedi

Çorum’un dağ köyü ‘Öksüzler’. Bunu sizinle paylaşmak istedim. Yapacağınız yorumları çok büyük merakla bekliyorum Yaşar Bey.

Saygılar

Deniz Çakmak

Hafise Karaman Kız Öğrenci Yurdu, Amasya”

Dedim ki, dedenize ‘Bak Derviş Emmim geldi; bakıştır, ben hastayım. Saman da geldi. Belim ağrıyor ondan sonra içeri getirdi,

bizim yatak odasına girdirdi yattığımız yere sonra Şeref nenem vardı, köyün ebesi o da. Şeref nenemi çağırdılar benim yanıma. Derviş Emmime yemeğini verdiler, yanımda oturuyordu, yanıma yere geldi.

Karılar hep öyle sıradan oturuyorduk, laf ediyorduk arada sancım geliyordu ya, hiç bir şey yoktu. Derviş Emmim gene geldi yanıma, sonra bizimki dedi ki:

“Dedem, dedi, sen Derviş Emmi yanlış geldin” dedi. Yanlış girdin eve. Burada kadınlar oturuyor. Sonra, ben dedim ki, “O yanlış girmedi, bugün o beni takip ediyor” dedim. O gün nereye gitsem ardım sıra geldi. “Hadi yukarı evde oturak Derviş Emmi” dedim. Sonra orda bana bir au dualadı, verdi. Böyle karşılıklı otururken Derviş Emmi şurdan şu ağacın yanına kadar uzamadı ki bebeğin sesini duyduk. Nasıl dünyaya geldi, nasıl oldu bilemedim. Valla. Bi ou duaları vardı.”

- Öyle ermiş yani.*
- İyi tabii ki ermiş.*
- Başka ne yapıyormuş.*
- Anam derdi ki kurt postuna girmiş.*
- Kurt postu derken?*
- Kurt olmuş.*

Kurt olmuş, anam çorap örüyormuş “Sizi korkutuyom mu?” demiş. Anam demiş ki “Kurban olduğum biz senden niye korkalım. “Korkar mısınız?” demiş. “Korkmak” demişler. Şöyle bakmışlar, ağzını ayırmış, bi kurt olmuş orda. Ondan sonra dudakları tırhıdak etmiş. Bunlardan az sonra bi don daha değişmiş, gine olmuş Derviş Emmi. “Korktunuz mu?” demiş Derviş.

Yani erdiğini böyle ispatlamış, biliyor mu? Kurt donuna girdiğini bilmiyo anam.” Bunları annem kendisi anlatıyordu.”

BİR KELİME BİR KÜLTÜR: DÜNYA¹

Dr. Ahmet KAYASANDIK

Dilin en önemli özelliği, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç olmasıdır. Aynı dili konuşan insanlar, o dilin kurallarıyla o dilin kelimeleri üzerinden anlaşırlar.

Dil, aynı zamanda bir gizli antlaşmalar sistemi olduğu için -yansıma kelimeler hariç- *dağa* niçin *dağ*, *denize* niçin *deniz*, *suya* niçin *su*, *taşa* niçin *taş*, *yola* niçin *yol* denildiği bilinmez. Dillerin doğuşuyla ilgili birtakım nazariyeler var ancak bunlar teori olmaktan öteye geçemiyor. Aynı nesneyi adlandırmak için farklı dillerde farklı kelimelerin bulunması da dilin gizli antlaşmalar sistemi olduğunun güzel bir örneğidir. Biz nasıl ki *taşa* niçin *taş* dediğimizi bilmiyorsak İngiliz niçin *stone*, Fars niçin *seng*, Rus niçin *kamen*, Arap da niçin *hacer* dediğini bilmiyor.

Her dilde o dili konuşan milletin kültürel değerlerini yansıtan kelimelerin bulunması kadar doğal bir durum yoktur. Bu özel kültür kelimeleri ve o dilin gramer yapısı aynı zamanda o milletin genetik kodlarını taşır. O milletin dünya görüşü, ahlak anlayışı, estetik düşüncesi, hukuk sistemi, örfü, âdetleri, gelenekleri, ruhu... kısaca kültürü, ister istemez kullandığı dile yansır. Dolayısıyla dil ürünleri, o milletin karakteristik yapısıyla, üstün özellikleriyle, zaaflarıyla ilgili çok sağlam ipuçları verir. Mesela, Bilge Kağan Anıtı'nın doğu yüzünde Türk kağanı şöyle diyor:

...*Türk, Oğuz beyleri, milleti işit: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan kağanına, hür ve müstakil iyi iline karşı kendin hata ettin, kötü hâle soktun.*

Silahlı nereden gelip dağıtarak gönderdi? Mızraklı nere-

¹ Bu yazı Erciyes dergisinin 437. sayısında yayımlanmıştır.

den gelerek sürüp gönderdi? Mukaddes Ötüken ormanının milleti, gittin. Doğuya giden, gittin! Batıya giden, gittin! Gittiğin yerde hayrın şu olmalı: Kanın nehir gibi koştı. Kemiğin dağ gibi yattı. Beylik erkek evlâdını kul kıldın. Hanımlık kız evlâdını cariye kıldın... (Ergin, 1980: 38)

Şu birkaç satırda bile Türk'ün üstün meziyetlerinden ve zaaflarından bazılarını tespit etmek mümkündür: Demek ki Türk'ün çok sağlam bir töresi var. Yalnız ne zaman disiplin ortadan kalktıysa ne zaman başına buyruk hareket ettiyse buna benzer durumlar Türk'ün başına hep gelmiştir.

Dille kültür, bir kâğıdın iki yüzü gibi değerlendirilmelidir. Bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Dil, millî kültürün temel unsuru olarak bir yandan kültürü beslerken diğer yandan kültürden beslenir ve o millete ait kültürel değerleri sonraki kuşaklara aktarmada çok önemli bir işlevi üstlenir. Bir dilin gücünü, estetiğini, sınırlarını, söz varlığını da o milletin kültürü belirler. Bu yüzden bir dilden başka bir dile birebir tercüme çoğu zaman mümkün olmaz. Ekvator bölgesinde yaşayan birine kar, buz, ayaz, kış hele karakış onun dilinde nasıl anlatılabilir?

Dil, aynı zamanda canlı olduğu için milletin ortak kültürüyle yol alarak varlığını devam ettirir. Bunun doğal bir sonucu olarak zamanla bazı kelimelerin kullanımdan kalkması, (bir zamanlar gözgü derken bunun yerine Arapça *ayine* > *ayna* sözünü aldığımız gibi) unutulması, yerini başka kelimelere bırakması kaçınılmaz olduğu gibi dil de başka dillerden, kültürlerden, coğrafyalardan... elbette etkilenecektir. Ancak bu tesir kendi değerlerimizi, kendi kültürümüzü unutturacak düzeyde olursa işte o zaman yarar yerine zarar vermeye başlar.

Türk milleti, tarihî süreçte çok hareketli bir hayat yaşamış, farklı coğrafyaları vatan edinmiş, farklı milletlerle diyaloga girmiş, farklı milletleri içinde yaşatmış, onların diline kelimeler verdiği gibi onların dilinden de kelimeler almıştır. Bilim dilinin Arapça, edebiyat dilinin Farsça olduğu dönem-

lerde bu dillerden çok sayıda kelime, dilimize girmiştir. Öyle ki Osmanlı Türkçesi döneminde Türkçe; Arapça, Farsça ve Türkçeden mürekkep bir dil hâlini almıştır. Elbette sokakta konuşulan dille kitabette, neşriyatta kullanılan dil aynı değildi.

Âlimler ve edipler, eserlerinde kullandıkları Arapça ve Farsça kelimelerin anlamlarını, bu dillerin gramerlerini biliyorlardı. Onların kullandığı kelimelerden bir kısmı zamanla değişik vesilelerle halkın diline de girdi. Bu süreçte meşhur galatlar da ortaya çıktı. Kelimelere sözlük anlamları dışında anlamlar yüklenildiği de oldu. Durum böyle olunca sezgiye dayalı “anlama” ön plana çıktı. Çok anlayışlı bir millet olduğumuz (leb demeden *Çorum’u* anladığımız) için muhatabın ne dediğini değil ne demek istediğini anlayarak buna göre mukabelede bulunuyoruz. Elbette muhatabın idrakine göre de zaman zaman çok vahim iletişim kazaları da yaşanmış, bunlardan bir kısmı nüktelere konu olmuştur.

Millet olarak sözlük kullanma alışkanlığımızın pek yaygın olmadığı söylenebilir. Hatta dil ve edebiyat uzmanlarından bazılarının yazdıkları dikkatle okunduğunda onların da sözlükle aralarının pek hoş olmadığı neticesi çıkarılabilir. Burada belki de en önemli sorun, anlamı bilindiği zannedilen kelimelerdir.

Vaktiyle bazı hocalarımız *“Anlamını bilmediğiniz kelimeler için sözlüğe bir kez bakın, anlamını bildiğiniz kelimeler için iki kez bakın.”* tembihinde bulunurlardı. Onlara da kendi hocaları bu nasihati, zaman zaman tekrar ederlermiş. Bu sözün hikmetini kavrayabilmek için de bir kültüre sahip olmak gerektiğini, zamanla daha iyi anladık. Veciz bir sözün, bir beytin, bir nüktenin muhteviyatını başkalarına aktarmak gerektiğinde, o ifadede geçen anlamını bildiğimizi zannettiğimiz kelimeler için sözlüğe bakınca bu sözün hikmetini o zaman daha iyi kavradık.

Öğrencilerime de bu gerçeği kavratmak, onları sözlüğe

bakmaya yönlendirmek, bu konuda alışkanlık edinmelerine yardımcı olmak için onlara anlamlarını bildiklerinden emin oldukları bazı kelimelerin sözlük anlamlarını, kökenini yıllarca sordum. Ne yazık ki bugüne kadar bir kez olsun doğru karşılık veren çıkmadı. Kökenini, anlamını sıkça sorduğum kelimelerden biri de *dünya*dır: Üzerinde yaşadığımız bu gezegene Araplar niçin *dünya* adını vermişlerdir? Bu kelimenin kökeni nedir? Bunun Türkçesi nedir? Verilen karşılıklar, birçoğunun tahmin ettiği gibiydi.

Babama değerimi sordum “dünyalar kadar” dedi. Dünyanın değerini sordum “beş para etmez” dedi. Nüktesini ipucu olur ümi-diyle tekrar etmem de hiç işe yaramadı.

Gerçi Osmanlıca-Türkçe, Arapça-Türkçe sözlükler dâhil olmak üzere pek çok sözlükte (hatta çoğu etimolojik sözlükte) bu kelimenin köken anlamının, konuluş anlamının bulunmaması da ayrı bir garabettir.

Arapça *denî* sözünden türetilen *ednâ* (1. *Daha aşağı, alçak, a1lâ* karşıtı. 2. *Pek hakîr, hor zavallı...* 3. *Bayağı, adi.*) (Parlatır, 2006: 382) kelimesinin müennesi olan *dünya* kelimesi, *alçak yer* anlamındadır. İstilahta *değersiz, fani, geçici, boş* anlamlarını da içerir. Öncelikle bilinmesi gereken anlam da budur. Dünya kelimesi Tietze’nin etimolojik sözlüğünde “**dünya/dünye** ‘kür-reiarz’ < Ar. *dunyâ* a.m. [l^h dny] kökünden]. asıl mânâsı alçak yer, aksi **uḵbâ** öbür dünya, ahiret dünyası.” (Tietze, 2002: 673) olarak tanımlanmıştır.

Diğer bir sözlükte ise tanım, şöyledir:

“DÜNYA: Arapça *yakın, alçak* gibi lügat anlamlarına karşılık, üzerinde yaşadığımız şu gezegenin adıdır.

Tasavvufta, dünya çeşitli şekillerde tanımlanmıştır: “1- Seni Allah’tan alıkoyan her şey, 2- imtihan yeri, 3- Ahiretin tarlası, 4- Geçici, fani yer. Dünya ile ilgili olarak dervişler: “Yalan dünya”, “yalancı dünya”, “dünya malı dünyada kalır” demişlerdir. Dünya ayrıca cadı, yılan, zehir ve fahişeye benzetilmiştir.” (Cebecioğlu, 2009:)

Dünyanın ne olduğunu bilen ecdad, dünyaya ancak hak ettiği kadar değer vermeye özen göstermiştir. Han, hamam, kervansaray, imaret, cami, medrese, köprü gibi sadakayıcarıye amacıyla inşa edilen yapılarda dayanıklı malzeme tercih edilirken konut için aynı hassasiyet gözetilmemiştir. Büyüklerden bir kısmı tapuda kayıtları bulunmamasını, hamde vesile olarak değerlendirmişlerdir. Zira dünyanın (malın) hesabını vermek de kolay değildir.

Nükte bu ya Harun Reşit, kardeşi Behlül-i Dâna'ya bir gün "Behlül, babamızdan kalan malları paylaşalım. Sana yeni bir ahır yapalım, eski ahır bana kalsın. Hayvanları otlamaya bırakalım. Akşam senin ahıra gelen mallar senin benim ahıra gelen mallar benim olsun. Anamız bakıma muhtaç ona da sen bakacaksın." der. Behlül bu tekliflerin hepsine "hay hay, olur" der. Akşam olunca hayvanlar eski ahıra alışık oldukları için eski ahıra girerler. Tek küçük dana Behlül'ün ahırına girer.

Bu kez Behlül der ki "Ağabey sen ne söylediyse ben kabul ettim. Benim de senden bir isteğim var sen de bunu kabul et." Harun Reşit, deli olduğunu düşündüğü kardeşinden dâhiyane bir fikre ihtimal vermediği için "tamam" der. "Sen ne istersen onu da ben yapacağım." Bunun üzerine Behlül, bir ateş yakar, üstüne de bir sac koyar. Sac iyice ısıdıktan sonra der ki "Şimdi bir ahiret provası yapalım. Sacın üzerine çıkıp mallarımızı sayalım, mallarımızın hesabını verelim. Haydi önce sen buyur." Harun Reşit sacın üstüne çıkamaz çıksa bile yanmadan mallarını sayıp bitiremeyeceğini anlar. Korkusundan "olmaz, önce sen çık" der. Behlül, "peki" der. Sıcak sacın üzerine çıkar, "bir anam, bir danam" der ve iner. Harun Reşit, deli dediği Behlül'ün ne anlatmak istediğini anlamasına anlar ancak ne yazık ki iş işten geçmiştir.

"Ârife tarif gerekmez." Bu malum. İrfanı, burada verilmek istenenleri tam olarak kavrama hususunda zorlananların yardımına sözlükler yetişecektir. Ancak yine ne yazık ki dünyanın

anlamını eskilerin tabiriyle “*efradını cami, ağyarını mani*” tarzda veren sözlük, çok az. *Dünya* sözü için Arapça-Türkçe birçok sözlük dâhil olmak üzere baktıklarım arasında diğer sözlüklerde verilen anlamları da içeren en kapsamlı ve bol örnekli tanım, Yaşar Çağbayır’ın hazırladığı *Ötüken Türkçe Sözlük*’te yer almaktadır. Buyurun size **bir dünya** anlam:

“**dünya**, [Ar. denî’ (*alçak*) > dena’et (*alçaklık*) > dünyâ (*alçak yer*)] (*dünya*:) {OsT} is. 1. (Baş harfi büyük) Güneş sistemine bağlı gezegenlerden üzerinde yaşadığımız gök cismi; yer küre; Yer. 2. Bu gezegenin dış yüzü; yeryüzü. 3. Yeryüzünde yaşayan insanların hepsi; insanlık. 4. Var olan, algılanan nesnelerin, maddesi olan her şeyin, canlı yaratıkların tümü; âlem; evren; kainat. 5. Herkes; el gün. 6. İnsanın çevresini oluşturan ve kendi dışındaki her şey; ortam. 7. Çok büyük kara parçası. 8. Çok büyük kalabalık. 9. İnançları ve toplumsal faaliyetleri ortak olan ülkeler topluluğu. 10. Düzenleri bakımından diğerlerinden ayrılan ülkeler topluluğu. 11. Belli bir iş veya gruplaşmayı meydana getiren insanlar topluluğu. 12. İnsanlar tarafından bulunup geliştirilen ve işletilen sistemler veya soyut kavramlar. 13. Özel bir bakış açısı içinde toplanan veya yaşayışını ona göre düzenlemiş olan kişiler. 14. Manevi hayat dışında kalan yaşayış. 15. Her şey, pek çok şey. 16. Duygu, düşünce ve hayale bağlı soyut ortam. 17. Birbiriyle yasal bağlantısı olan, bir düzenle belirlenmiş tek şeylerin ve olayların bütünü. 18. Aynı yasalar ve aynı düzene bağlı olan nesnelerin, varlıkların oluşturduğu bütün. □ **dünya adamı**, *Yaşamının, rahat etmenin yolunu bilen kimse; çalışmalarını ve dikkatini yaşadığı anın iyi geçmesine yönlendiren kimse.* || **Dünya ahret kardeşim olsun.** *Karşı cinsten birine kardeşlik duygusundan başka bir gözle bakılmadığını ifade eden söz.* || **dünya âlem**, *Herkes, bütün insanlar.* || **dünya başına dar olmak**, *Büyük bir sıkıntı içinde bunalmak; çok sıkıntı çekmek.* || **dünya başına yıkılmak**, *Büyük bir felakete uğrayıp umutlarını ve mutluluğunu yitirmek.* || **dünya bir araya gelse**, 1. *Bütün insanlar aksi tezle karşı çıksa bile...* 2. *En olmaz şey olsa bile...* || **dünyada**, *Hiçbir zaman; asla.* || **dünyada olmaz**, *Kesinlikle*

olmaz; hiç mümkün değil. || **dünyadan elini eteğini çekmek**, 1. Toplum yaşamına katılmamak; bu hayatla ilgili çok az şeyle yetinmek; inzivaya çekilmek. 2. Olmek. || **dünyadan geçmek**, Hayatla ilgisi kalmamak. || **dünyadan haberi olmamak**, Çevresinde olup bitenlerden habersiz olmak; etrafı ile ilgilenmemek. || **dünya-dâr**, {OsT} Dünya işleriyle uğraşıp servet yapan kimse. || **dünya durdukça**, Sonsuza kadar; ebediyen. || **Dünya durdukça durasın!** Çok yaşamasını dileme sözü. || **dünya evi**, Evlilik. || **dünya evine girmek**, Evlenmek. || **dünya görmüş**, Çok gezmiş, Çok yer görmüş ve çok yaşamış kimse. || **dünya görüşü**, 1. Kişinin dünyayı kavrayış ve algılayış biçimi. 2. fel. Kainatın yaratılışını ve varlığını; hayatın anlamını, amacını, değerini; insanın varlığını, var oluş gayesini ve davranışlarını bütünüyle kavramaya çalışan genel düşünce. || **dünya gözüyle**, Sağlığında; yaşarken; ölmeden. || **dünya gözüne zindan olmak**, Büyük bir karamsarlık ve umutsuzluk içine düşmek || **dünya güzeli**, Çok güzel. || **dünya kadar**, Pek çok. || **dünya kelamı**, Dinî inanç ve Allah'ın indirdiği ayetlerden başka söylenen sözler. || **dünya kelâmı etmek**, Olup bitenlerden, günlük işlerden konuşmak. || **dünyalar** (benim, onun) **olmak**, Çok sevinmek. || **dünya malı**, 1. Varlık; servet. 2. insanın huzurunu sağlayacak ve hoşuna gidecek ortam ve şartların tümü. || **dünyanın**, Pek çok; aşırı; hesapsız. || **dünyanın çivisi çıkmak**, İnsanların akıl almayacak kadar kötülükler içinde bulundukları bir ortam oluşmak. || **dünyanın dört bucağı**, Yeryüzünün her yeri; her taraf. || **dünyanın kaç bucak olduğunu göstermek**, 1. Dünyada insanın başına ne gibi kötülükler ve güçlükler gelebileceğini öğretmek. 2. iyi bir ders verecek kötülüm yapmak. 3. Gerekli cezayı uygulamak. || **dünyanın kaç bucak olduğunu anlamak**, Gördüğü veya yaşadığı kötü bir deneyim ile iyi bir ders almak. || **dünyanın öbür ucu**, Çok uzakta olan veya gidilmesi mümkün olmayan yer. || **Dünyanın ucu uzundur**. 1. İnsan yaşadıkça çok değişik olaylarla karşılaşır. 2. İnsan yaptığığın karşılığını muhakkak görür. || **Dünya'nın yedi harikası**, İlk Çağda yapılmış bulunan ve o zamana kadar daha büyüğü ve muhteşemi yapılamamış bulunan Mısır piramitleri, Babil'in asma bahçeleri, Zeus heykeli, Efes'teki Artemis tapınağı, Rodos hey-

keli, İskenderiye feneri ve Halikarnas'taki mozole. || **dünya nime-ti**, 1. Varlık; servet. 2. İnsanın huzurunu sağlayacak ve hoşuna gidecek ortam ve şartların tümü. || **dünya penceresi**, mecaz. Göz. || **dünya-perest**, {OsT} 1. Dünyaya tapan. 2. Hırslı; mal düşkün. || **Dünya varmış!** Sıkıntıdan kurtulup rahata eren kişinin mutluluk ifadesi. || **dünyasın değişmek**, {eAT} Öbür dünyaya geçmek; ölmek. } **dünyasın değışürmek**, {eAT} Ölmek. || **dünyaya gelmek**, Doğmak. || **dünyaya getirmek**, Doğurmak. || **dünyaya gözlerini kapamak**, Ölmek. || **dünyaya kazık çakmak**, 1. Ölmeyecekmiş gibi çalışmak. 2. Uzun ömürlü olmak. || **dünyayı anlamak**, Hayat deneyimleri kazanmak. || **dünyayı başına dar etmek**, Birini çok sıkıntılı bir duruma sokmak. || **dünyayı gözü görmemek**, Üzüntü, karamsarlık veya öfke yüzünden davranışlarını kontrol edemez olmak. || **dünyayı haram etmek**, Bir yeri veya ortamı çekilmez, yaşanmaz duruma getirmek; eziyet etmek. || **Dünya yıkılsa umurunda değil!** Hiçbir şeyle ilgilenmez; sorumluluk duymaz; tasasız; kaygısız. || **dünyayı toz pembe görmek**, Hayatın güçlüklerini, üzücü yanlarını hoş karşılayıp geleceğe daima iyimser gözle bakmak. || **dünyayı yutmak**, Pek çok mal mülk edinmek; yayılmak; her yeri ele geçirmek. || **dünyayı zindan etmek**, Birinin hayatını çekilmez, yaşanılmaz hâle getirmek; eziyet vermek. || **dünya yüzü görmemek**, 1. Sürekli kapalı bir yerde kalmak veya öyle bir yerde çalışmak. 2. Mutsuzluk içinde yaşamak" (Çağbayır: 2007, 1327)

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*'te yer alan bütün kullanımlara -"**dünyanın tadını çıkarmak** bütün zevklerden yararlanmak, mutlu ve rahat yaşamak" (TDK, 1998: 654) hariç- Çağbayır'ın sözlüğünde yer verilmiştir.

Bunlara bir de *dünya* kelamının geçtiği

"Adudan intikam almak gibi dünyada kam olmaz. Ar dünyası değil, kâr dünyası. Başın sağlığı, dünya (-nın) varlığı. Cennet de bu dünyada cehennem de. Deh! denmiş dünyayı, çüş! diye sen mi durduracaksın? Dünya bir gemi, akıl yelkeni, fikir dümeni, kolla kendini, görevim seni. Dünya bir,

işin bin. Dünya bir yağlı kuyruktur; yiyebilene aşk olsun. Dünya bol olmuş neye yarar, pabuç dar olduktan sonra. Dünyada tasasız baş bostan korkuluğunda bulunur. Dünya dört (kırk) kulplu bir kazan, bir kulpundan tut da kazan. Dünya gençten gence, dinçten dince. Dünya iki kapılı handır. Dünya malı dünyada kalır. Dünyanın iki başı (ucu) bir (araya) gelmez. Dünyanın ucu uzun(-dur). Dünya ölümlü, gün akşamlı. Dünya (Peygamber) Süleyman'a bile kalmamış. Dünya tükenir, yalan tükenmez. Dünyayı sel bassa ördeğe vız gelir. Dünyayı umutla yemişler. Etme bulma dünyası. Geçim dünyası. İn kalk (çık) dünyası. Kavanoz dipli dünya. Seraskere dana güttüren dünya. Tabağa sorarsan dünyada fena koku olmaz. Zenginin iki dünyası da mamurdur.” (Aksoy, 2010)

atasözleri, deyimler, kelimikibarlar da eklenirse *dünyanın kaç bucak olduğu*, bilmem tam olarak anlaşılabilir mi?

Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır, diyen kişi bu durumu ne kadar veciz etmiştir. Şimdi kendimize şunu sorabiliriz: Acaba benim dünyam ne kadar geniş?

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ömer Asım; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Aksoy, Ömer Asım; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Cebecioğlu, Ethem; Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ağaç Yay., İstanbul, 2009.
- Çağbayır, Yaşar; Ötüken Türkçe Sözlük, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Ergin, Muharrem; Orhun Abideleri, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1980.
- Parlatır, İsmail; Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınları, Ankara, 2006.
- TDK, Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998.
- Tietze, Andreas; Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, Simurg Kitapçılık, İstanbul, 2002.

AHLAK KAVRAMI

Bedrettin KELEŞTİMUR

Dün de bugün de muhtaç olduğumuz, yarın da muhtaç olacağımız kavramlar vardır.

Bu kavramlar nelerdir?

Hak, hukuk, adalet, doğruluk ve güzel ahlak.

Hız. Ebubekir (ra)'ın lakabı, "sıddıktır"

"Sadakatin (doğruluğun) abide şahsiyeti"

Hız. Ömer (ra)'ın lakabı, "Faruk"

Faruk, "Hak ile batılı ayıran" anlamına geliyor!

Sahabenin her biri, yüksek ilim ve ahlak sahibi insanlar!

Ahlak sözlükte, "Huy, karakter, mizaç, karakter, tabiat" anlamlarına gelmektedir.

A. F. Başgil Hoca ne diyor: "Herkesçe beğenilen asıl güzellik ahlak güzelliğidir, çünkü ahlakı güzel insan her yaşta güzeldir." (Gençlerle Başbaşa)

Allah'ın Resul'ü buyuruyorlar: "Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim."

İşte, her birimizin imrenerek istediğimiz ahlak budur!

Güzel ahlak sahibi olmak "olmazsa olmazımızdır."

Böyle bir ahlaki çerçevede "bizi biz yapacak"

Bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı mükemmel değerler vardır!

Bu milletin ihtişamlı tarihinde "o değerleri" kendi cemiyet hayatı içerisinde bina ediş,

Onunla hayatını şekillendiriş vardır.

Müslüman, "Kendisinden emin olunan/güvenilir kişi" çerçevesinde tarif edilir.

“Ne zulüm ediniz, ne de zulme uğrayınız.”
Mükemmel bir çerçeve!
İnsana, onun hakkına ve hukukuna saygılı bir bakış...
Bu bakışta,
Öfke, kin, nefret, haset gibi insanı içten içe kemiren o katı
hasletler yok!

Bir şiirimizde ne diyoruz:

“Dışı içine esir

İçi dışına hâkim”

Korku vicdana tesir

Sevgi illete hekim

Şiirden taşan nesir

Mısralar asıl rakım

Payda da ortak kesir

Ortak gayeye hâkim

Gölgeler mi bize sır

Aynaya düşmüş resim”

Hız. Mevlana ne diyor: “Testinin içinde ne varsa, dışına da
o sızar.”

Sosyal bir kirlenme ile karşı karşıya bulunuyoruz!

Yoksa bu toplumun rağbetleri mi değişti diyoruz!

İnsan ve insan ilişkilerinde,

İnsan ve çevre ilişkilerinde,

İnsan ve cemiyet ilişkilerinde,

Yaşadığımız sıkıntılar,

Bunların kaynakları nelerdir?

Yanlışları, ‘dışımızda/ dışarıda’ aramayacağız!

Kendi içimizde arayacağız!

Kendimize, ‘ayar’ vereceğiz!

Bir Müslüman’ın hayatı/hayat kapısı;

Bütün kötülöklere/fenalöklara kilitlidir.

Bütün mesele nedir?

O kilidin nasıl kırıldığıdır?

Lokman Hekim'in evladına,
Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'ye nasihatini,
Dinlediniz mi?
Derviş Yunus'un,
Taptuk'un kapısındaki 'edebini'
Bütün bunlar, hayatın kendisidir!
Kur'an ne diyor:
"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin!"
"Ve onu sabah akşam (beş vakit namazda) tesbih edin!"
"O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için üzerinize
rahmet edendir;
Melekleri de (sizin için mağfiret diler)!"
Çünkü (O) müminlere karşı çok merhametlidir." (Ahzab,
41- 43)
Bir söz vardır: "Halk içerisinde, Hak'la birlikte olmak."
Ayet: "Muhakkak ki biz emaneti göklere, yere ve dağlara
arz ettik de (onlar) onu yüklenmekten çekindiler ve ondan
korktular; insan ise onu yükleniverdi. Doğrusu o çok zalim,
çok cahildir." (Ahzab, 72)
Bu ayeti, 'tefekkür etmek'
İnsana, 'varlık sebebini' hatırlatıyor!
Bir çağrı var: "Yaratılışın gayesini bil!"
Ve "Kendin ol!"

Konumuzla ilgili birkaç dörtlüğümüz:
"İki kavram; özenmek ve kıskanmak
Birinde güzeli hayırla anmak
Dağlar gibi sabit, içinde ahenk
Diğerinde nefsin sultan sanmak"

“İnsan, insanın kurdudur” denildi
Öfke, şeytanın yurdudur denildi
Nefsine hâkim, öfkesini yenen;
Zafer kazanmış ordudur denildi!

Yükselmek, ne dalsız ne budaksız olur
Yükselmek, ne kolsuz ne kanatsız olur
Ümitler fışkırır dalgalar kadar sert
Yükselmek, ne alsız, ne yüreksiz olur

Geciken adalet, adaletsizliğin kendisi
Cürmümeşhut cinayet, sahipsizliğin kendisi
Ayak sesleri soluklarıyla uzaklaşmada,
Gel gör ki kaldırımlar takipsizliğin kendisi”

Medeniyet içinden harsı alın
Sadece enkaz kalır, himayesiz!
Asrımız adalet çehresine bakın
Kuvvete esir düşmüş, çaresiz...

“Alnın açık, başın dik olmalı.” bütün ömrün
Hakk’a eğik, halka tevazu içinde görün
Ne makamdır, ne mevki insana değer veren,
Güzel ahlak elbisen olsun, takvayla örtün.”

Yahya Kemal Beyatlı,
“Eski cemiyetin ruhu aşktı;
Şairleri aşka ve aşkın tecellileri olan şevke ve hasrete tad
verdiler” der.

O ruh, hayatı güzelleştirmiştir.

O ruh, eşyaya ve onun tecellilerine bir asli gaye ile bakmıştır.

“Dil, dürüst olunca vücudun bütün azaları da dürüst olur”
Düsturu hayatı mükemmelleştirmiştir.

Yunus’un “Yaratılanı severiz, yaratandan ötürü” sözünde
“yetmiş iki millete aynı gözle bakan” sevgi derinliği vardır.

Ah, Şu Taassup Yok mu?

Ah, şu taassup yok mu?

Gaflet boyası!

İçimizdeki yıkılası put...

Sevgisizlik, bilgisizlikle birleşirse ne olur?

Karşınıza sadece seviyesizlik mi çıkar?

Sizi ve bütün dünyanızı, bombardımana tutanlar...

Mehmet Kaplan, taassup hakkında ne diyor:

“Dinsizlikten fazla dinin aleyhindedir, zira kendini din gibi gösterir.

Sanıldığı gibi cehalet değil, hür düşünceye sahip olmayıştır.”

Adına kâh ‘nankör’ derler, kâh ‘gafil ve bedbaht’ derler!

Taassup,

Aklın üzerinde mengene

Gözü körlük,

Gönül karanlığı!

Zaafiyet,

Güvensizlik!

Tomur tomur şüphe!

Adli katleden hüküm!

İfratın galeyanı

Benliğin azameti!
Buz tutan,
Dertlenmeyen yürek!
Vicdansızın kanaati!
Kopkoyu bir mazi,
Her şeyiyle fantezi bir ati!
İnkârın bozuk nakaratı
Taassup,
İçi kof, dışı küf bağlamış fikir hokkabazı!
Taassup,
Kendi gölgesine kadar uzanan nefret!
Taassup,
Cehaletin kopardığı kasırga!
Taassup,
İdraki yok sayan idraksizlik!
Taassup,
Işıktan karanlığa kaçış!
Taassup,
Sevgisizlik ve seviyesizlik!
Velhasıl taassup,
Çoraklaşan gönül!
Çoraklaşan toprak!
Taassup,
Kanayan yaramız!
Aşksız, yârsız, sevdasız
“sız”larla biten
Suya düşmeyen izler!
O izler,
Rağbetsiz, pusulasız izler!
O izler noktasız, nüktesiz, imlasız izler!

TÜRK EĞİTİM VE ÖĞRETİM TARİHİNDE SELÇUKLU MEDRESELERİNİN YERİ

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Özet¹

Selçuklu Devleti (1038-1157), Türk, İslam ve Dünya tarihinde çok önemli bir yer tutar. Selçuklu Devleti Maveraünnehir'den Ege kıyılarına kadar uzanan büyük bir imparatorluktu. Batı'nın Haçlı seferlerine Selçuklular başarı ile karşı koydular. Selçuklu devlet adamları eğitime ve bilimin gelişmesine önem vermişlerdir. Selçuklu medreseleri hızla gelişmiş ve ülkenin her tarafına yayılmıştır. Selçuklu eğitim tarihinde Ahilik gibi bir yaygın eğitim kurumu, Atabeglik gibi şehzadelerin yetişmesi için bir uygulama ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Selçuklu sultanları Türkçe'den başka dil bilmez ya da konuşmazken zamanla Selçuklu saraylarında Farsça ve Arapça konuşulup yazılmıştır.

Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey başta olmak üzere, Alparslan, Melikşah, Nizamü'l-mülk ve Sancar gibi devlet adamları, bilginlere, sanatkârlara, öğretmenlere büyük saygı göstermişler, eğitim ve öğretimin yayılmasına çalışmışlardır. İlk Selçuklu medreseleri 1040 yılında Nişabur'da Tuğrul Bey tarafından kurulmuştur. Alparslan döneminde 1067'de Bağdat'ta Nizamiye medreseleri adıyla önemli eğitim öğretim kurumları açılmıştır. Alparslan'dan sonra Sultan Melikşah ve Başvezir Nizamü'l-mülk'ün ilgi ve çabaları ile Bağdat, Musul, Basra, Nişabur, Belh, Herat, Isfahan, Merv, Amul, Rey ve Tûs gibi, önemli kentlere yaygın bir biçimde Selçuklu medreseleri açılmıştır.

Selçuklu medreselerinin önem kazanması ve yayılmasının başlıca sebebi, Şîî ve Fatımîlere karşı Sünnî anlayışın geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir. Medreseler böylece Hanefî, Şâfiî,

---

1 Bu yazı, bildiri olarak Eylül 2010'da Erciyes Üniversitesi "Büyük Selçuklu Sempozyumu"nda sunulmuştur.

Malikî ve Hanbelî adlı dört Sünnî mezhebin koruyuculuğu ve yayıcılığı görevini üstlenmiştir. Genişleyen devletin yönetimi için memur yetiştirme ihtiyacı karşılanmıştır. Din adamı yetiştirme, İslamiyet'i yeni benimsemiş Oğuz topluluklarının inançlarının pekiştirilmesi sağlanmıştır. Yeni ele geçirilen yerlerde halkın fethi içine sindirmeleri için aydınlatılması amaçlanmıştır. Yoksul, zeki ve yetenekli öğrencilerin okutulması ve topluma kazandırılması gibi nedenlerle medreseler kurulmuş ve yayılmıştır.

Bağdat Nizamiye medreseleri yükseköğretim kurumlarıdır. Öteki Selçuklu medreseleri ise müderrislerinin durumlarına göre orta ya da yükseköğretim kurumları sayılmışlardır. Ortaçağda bilim ve kitap yazım dili İslam dünyasında Arapça idi. Ancak Türkçe açıklamalar şerhlerde -o dönem kitaplarının kenarlarında- yer almıştır. Müderrisler medreselere sultan veya vezirler tarafından atanırlardı. Öğrenciler yatılı ve burslu olarak okuyorlardı. Medreselerin gelir kaynakları esas olarak vakıflardı. Ayrıca devlet katkısı da yapılmaktaydı.

Türk eğitim ve öğretim tarihinde Göktürkler zamanı, Orhun Kitabeleri, Karahanlılar devrinde açılan medreseler ve özellikleri, Gazneliler devrinde Sultan Mahmut, Mesut ve halefleri tarafından yaptırılan medreseler ve işleyişi, Selçuklu medreseleri nin külliye hâlinde inşası ve faaliyetleri, daha sonra Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Devleti dönemlerinde yapılan medreseler ve genel özellikleri karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri ortaya konulacaktır. Büyük Selçuklu Devleti medreselerinin işleyişi ve amaçları ayrıntılı olarak verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Türk eğitim tarihi, Selçuklu Devleti, Nizamiye medreseleri, bilginler.

Giriş

Selçuklu medreselerinin Türk eğitim ve öğretim tarihindeki yerini ve önemini ortaya koyabilmek için İslamiyet'i kabulden önceki Türk devletlerine bakmak yerinde olacaktır. Türk milletinin tarihî sürecinde devlet adamlarına rehberlik eden

ve yönetimin hemen her aşamasında hizmet eden, saygın bir topluluk olan âlimleri görmek mümkündür. Bu âlimlerin nasıl yetişmiş olduğunu ve faaliyetlerini ortaya koyabilmek için Türk devlet geleneğinde eğitim ve öğretim tarihinin önemli hanedanlığı olan Selçuklular zamanındaki medreseleri, kuruluş ve işleyişleri bakımından ele almak gerekir.

Gerek Çin kaynakları gerekse Göktürk Kitabeleri, Türklerin Müslümanlığı kabul etmeden önceki dönemlerde Türk kültür hayatının çok ileri bir düzeyde bulunduğunu ve bilginlerin önemli bir konum ve nüfuz sahibi şahsiyetler olduklarını göstermektedir¹. Göktürkler (550-744) zamanında yalnız kağanların “bilge” olmaları yetmiyordu. Türk kağanlarının yönetimindeki üst düzey görevlilerin ve komutanların da bilgi sahibi olmaları şarttı. Göktürklerdeki bu anlayış Karahanlı, Gazneli, Harzemşahlar, Selçuklular ve Osmanlılar devirlerinde de devam etmiştir. Selçuklu, hatta Osmanlı medreseleri hakkında bilgi veren bazı araştırma² eserlerin bulunduğunu biliyoruz. Ancak devletin yükselişinde olumlu, çöküşünde ise olumsuz etkisi bulunan medreseler ve âlimler hakkında, Selçuklu tarihi içerisinde eğitim öğretim kurumu olan medreselerin önemi büyüktür.

Esasen Türk eğitim tarihi, tarihi bilinen ilk Türk toplumları ile başlar. Türkler için: “Oğuz toplumunun göçüp yürümediği yol var mı? Evini tutup oturmadığı yurt var mı?” denilmiştir. Türk töresi, çocukların ve gençlerin toplum hayatına kazandırılmasında önemli bir unsurdur. Eski Türkler’de alp insan tipine çok önem verilmiştir. İyilik, cömertlik, bilgelik,

---

1 Bakınız: Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul, 1964; Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997; Ali Öztürk, *Ötüken Türk Kitabeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.

2 Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C I-II, İstanbul, 1977; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı*, TTK Basımevi, Ankara, 1988; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1976; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, (4. baskı), İstanbul, 1982; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (12. baskı), Ankara, 2008.

cesaret, büyüklere saygı gibi hususlar bugün de geçerli olan değer yargılarıdır. Alp insanın iki temel özelliği cesaret, mertlik ve bilgeliktir¹.

İlahi güce olan inanç Türklerde çok önemlidir. Oğuz Kağan Destanında: “Gök Tanrı’ya borcumu ödedim.” sözünden anlıyoruz ki Oğuz Kağan yaptıklarıyla Tanrı’nın istediğini yerine getirmeye çalıştığına inanmaktadır. Oğuz Kağan’ın yaptığı işler, Büyük Hun Devleti gibi, bir cihan devletinin kurulmasını sağlamıştır. Göktürk Kitabelerinde ilahi gücün kuvvetle yaşatıldığını görüyoruz. Göktürk Destanında: “Tanrı Türk’ü koruduğu” için Ergenekon’dan çıktıktan sonra, atalarının eski yurtlarına sahip olmuşlardır. Bu sözlerden anlaşılıyor ki, Türklerin yaşaması Tanrı’nın isteğidir. Bu güç ve inanç Göktürk Kitabelerinde daha derin ve anlamlıdır. Hatta Türklerin yurt edinmeleri, hakanlı olmaları, istiklâle, hürriyete ulaşmalarında, millî bütünlüğün teşekkülünde bile ilahi bir gücün varlığı, Tanrı’nın yardımı mevcuttur. Kültigin Kitabesinde, Bilge Kağan, kendisinin kağan oluşunu evvelâ Tanrı’nın yardımına, sonra da talihine borçlu olduğunu “Tanrı irade ettiği için, kendi talihim olduğu için kağan makamına oturdum” sözleriyle ifade etmektedir. Bu durum bütün Türk milletinin varlığı ile ilgilidir².

Türk tarihi boyunca, devlet adamlarının devlet yönetiminde danışma kurumuna önem verdikleri ve devamlı suretle âlimlerin fikir ve düşüncelerinden yararlanmayı ihmal etmedikleri görülür. Uygurlar Devleti’nde hakanlara yol gösteren ilim ve fikir adamlarına “Tayanç” ve “Kengeşçi” denirdi. Oğuz Devleti’nde “Kengeş Meclisi” vardı. Büyük Selçuklular bu âlimlere “İhtiyarlar Meclisi” demişlerdir. Osmanlılar ise “Meclis-i Meşveret” adı ile bu geleneği devam ettirmişlerdir.

Türk devlet geleneğinde kağan veya hakanların bilge olması, adaletli olması gibi en önemli hususlar, İslam medeniyetindeki halifelik şartları arasında da yer almaktadır. Devlet

1 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (12. baskı), Ankara, 2008, s. 3-5.

2 Ali Öztürk, *Ötüken Türk Kitabeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 92-93.

başkanlarının mutlaka adaletli ve bilgili olmaları, yani ilim sahibi olmaları, âlim sıfatı da taşımaları bir zorunluluktur. Devlet yöneticileri, bilginler ile daima bir arada olur, onlarla istişare eder, telkin ve tavsiyelerini dikkate alırlardı. Selçuklularda ve Osmanlılarda birçok bürokrat ve yönetici eğitim öğretim kurumu olan medreselerden yetişmiştir.

Türk tarihinde ve kültüründe dil yani Türkçe en önemli temel değerlerden biridir. Türkler yaşadıkları geniş coğrafyalarda, Türkistan sahasında ortak dilleri sayesinde uzun süren devletler, Büyük Hunlar, Tabgaçlar, Ak Hunlar, Göktürkler gibi, hanedanlıklar kurabilmişlerdir. Atı ehlileştirmeleri uzak mesafelere hâkim olmalarını sağlarken demiri keşfetmeleri özellikle demirden savaş malzemesi yapmaları ve nihayet çoğalan Türk boyları arasında yurtlara ve yaylaklara yerleşme ve oraları korumak için Türk töresinin yani hukukun gelişmesi Türklerin ilkçağlardan itibaren büyük devletler kurmalarını sağlamıştır¹.

Türklerde ilme ve ilim adamına büyük saygı gösterilmiş, değer verilmiştir. Kültür ve medeniyet kavramları içerisinde din unsurunun yeri de büyük olmuştur. Bir milletin kültürü, dinî anlayışı ile daha da zengin hâle gelir. Türkler, tarihleri boyunca çeşitli sebeplerle bir kaç kez kitleler hâlinde din, bir anlamda medeniyet değiştirmişlerdir. Türkler, etkin bir şekilde 751 yılında yapılan Talas savaşından sonra daha yoğun olarak Müslüman Araplar ile temas etmeye başladılar².

Türklerin Maverâünnehir’de Müslümanlığı kabul etmeleri X. yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. Özellikle Karahanlı Devleti (840-1212) hükümdarı Satuk Buğra Han (903-962) ile Türklerin topluluklar hâlinde Müslüman oldukları görülmektedir. Karahanlılar dönemi, Türk kültür ve sanat tarihi bakımından da çok önemlidir. Bu dönemde camiler, medreseler, köprüler, türbeler, kervansaraylar gibi birçok yapı inşa edil-

---

1 Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1988.

2 Zekeriya Kitapçı, *Türkistan’da İslamiyet ve Türkler*, Konya, 1988, s. 175-176.

miştir. Buhara, Taşkent, Rey, İsfahan ve Semerkant gibi şehirler başta olmak üzere birçok Türk şehri, dinî ilimlerin öğretildiği merkezler hâline gelmiştir. X. ve XI. yüzyılda Maverâünnehir ilmî çevresi oluşmuştur¹. Gazneli Sultan Mahmut (998-1030), sarayında birçok âlim ve sanat sahibini barındırmış ve himaye etmiştir.

Selçuklu Devleti çok geniş sahalara hükmeden, Maverâünnehir'den Ege kıyılarına kadar uzanan muazzam bir imparatorluktu. Onun Hristiyan Batı ile çok geniş temasları oldu. Batının Haçlı seferlerine Selçuklular başarı ile karşı koydular. Selçuklular ile Türklerin asıl gücü Batı Asya ve Anadolu'ya yöneldi². O çağda kurulan Türk devletleri Selçuklulara göre mahalli sayılabilir. Osmanlılar da Selçuklular gibi, geniş sahalarda hüküm süren, uzun ömürlü bir Türk imparatorluğudur. Bu nedenle diğer Türk devletlerinden ayrılır. En geniş tabanlı Türk-İslam kurumları bu iki büyük Türk devleti tarafından kurulmuştur.

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah (1072-1092) ile ünlü âlim İmam Cüveynî (ö.1085) arasında geçen bir olay ilmî bir otoritenin siyasi iktidarın dahi üstünde olduğunu göstermektedir: Bir yıl Sultan Melikşah, hilalin gözükmeye üzerine o günü, ramazan günü ilan etti. Fakat İmam Cüveynî, onun aksine ertesi günün ramazan olduğuna ve oruç tutulması gerektiğine dair bir fetva verdi. Sultan Melikşah, bu durum karşısında İmam Cüveynî'yi nezaketle sarayına çağırttı. Görüşme sırasında, ünlü âlim "saltanata ait konularda fermana itaat görevimizdir. Ancak fetvaya ilişkin meselelerde Sultan'ın bize sorması gerekir" dedi. Bu cevabı haklı gören Sultan Melikşah fetvaya uydu ve âlimi saygı ile uğurladı.

Selçuklular Döneminde Kurulan Medreseler ve İşleyişleri

1 Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1992, s. 99-106; Erdoğan Merçil, *Müslüman -Türk Devletleri Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1993, s. 30.

2 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (12. baskı), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008, s. 42.

İslam dünyasının doğusunda camilerden ayrı olarak öğretim yapmak, öğrencilerin maddi sıkıntılarını karşılamak ve Şîî propagandasına karşı halkı aydınlatmak için medrese adı ile anılan müesseseler kurulmuştur. Medreselerin resmî bir teşekkül olarak devlet eliyle kurulması X. yüzyılda Karahanlılar Devleti (840-1212) zamanına rastlamaktadır. İslam tarihçileri medreselerin ilk kurucusu olarak Selçuklu veziri Nizâmü'l-Mülk üzerinde dururlar. Ancak bundan önce de pek çok medrese yapılmıştır. Gazneliler Devleti (963-1187), Sultan Mahmut, Sultan Mesut, Sultan İbrahim ve halefleri birçok âlimi himaye ederek idareleri altında bulunan şehirlere medreseler inşa ederek birtakım ilmî faaliyetleri desteklemişlerdir.

Karahanlılar ve Gazneliler devrinde yapılan medreseler, Selçuklu devrinde inşa edilen medreselere bir ön hazırlık, temel oluşturmuştur. Karahanlılar devrinin birçok âlim yetiştirdiği bilinen bir gerçektir. Bu devirde yetişen âlimler ve bunların eserleri bugün de insanlık tarihine ışık tutmaktadır. Kaşgarlı Mahmut ve Divân-ı Lügati't-Türk, Yusuf Has Hacıp ve Kutadgu Bilig, Hoca Ahmet Yesevi ve Divan-ı Hikmet adlı eserlerini hatırlatmak gerekir. Bu meşhur âlimler dışında yetişmiş birçok fıkıh, tefsir, hadis, kelam, tıp, matematik ve astronomi bilginlerini de biliyoruz. Ortaçağ'da Türklerin İslamiyet'i kabulden sonra X. ve XI. yüzyıllarda Maverâünnehir kültür çevresinin binlerce âlim ortaya çıkarmış olduğunu görüyoruz.

Horasan ve Maverâünnehir'in çeşitli bölgelerinde fıkıh ve hadis ile ilgili olarak Gazneli Mahmud, Gazne'de; kardeşi Nasır b. Sebüktigin, Nişabur'da birer medrese inşa etmiş fakat bu medreseler uzun ömürlü olmamıştır. Ancak Nizâmü'l-Mülk'ün gayreti medrese için yeni bir başlangıç olmuştur. Geçekten medreselerin devlet eliyle kurulması, öğretimin ücretsiz olması, medrese teşkilatının ayrıntılarına kadar tespiti hususu Selçukluların eseridir. Selçuklu medreseleri ilmî gelişmeyi sağlamak, âlimlere maaş vererek devletin yanında tutmak ve Fâtımîlerin Şiilik propagandasına karşı, Sünnî akideyi

müdafaa için kurulmuşlardır¹.

Başta Tuğrul Bey (1038-1063) olmak üzere, Alparslan (1063-1072), Melikşah (1072-1092) ve Sultan Sencer (1117-1157) gibi Selçuklu devlet adamları bilginlere, sanatkârlara büyük saygı göstermişler, eğitim ve öğretimin yayılmasına çalışmışlardır. Tuğrul Bey, fethettiği şehirlere girdiğinde ilk iş olarak bilginleri ve din adamlarını saygı ile ziyaret ederdi. Sultan Alparslan, medreseleri ülkenin her tarafına yaygınlaştırmıştı. O kendi gelirinin bir kısmını yoksullara, onda birini de bilim adamlarına veriyordu².

Nizâmiye Medresesi, Nişabur şehrinde kurulan en önemli medreselerden biridir. Bu medrese İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî için Selçuklu Veziri Nizâmü'l-Mülk tarafından kurulan Nizâmiye medresesidir. İbn Cübeyr, Bağdat'ta otuz küsur medrese gördüğünü, onların en güzel köşklere bile muhteşem olduğunu, en muazzam ve ünlü olanının ise Nizâmü'l-Mülk'ün yaptırdığı Nizâmiye medresesi olduğunu ifade etmiştir³. "Tanınmış ilim ve fikir adamlarını sinesinde toplayan maaşlı müderrisleri (profesörleri) aylık ve erzak tahsisatı alan öğrencileri ile meccanî öğretim yapan, ders programları tespit edilmiş ve zengin kütüphaneler ile donatılmış en yüksek öğretim müessesesi olarak medrese, İslam dünyasında Sultan Alparslan tarafından kuruldu (1066). Bağdat'ta altmış bin altına inşa edildiği rivayet olunan Nizâmiye adlı bu medreseye çarşılar, han, hamam ve çiftlikler vakfedilmişti"⁴.

Dinî bakımdan Hanefî ve Şâfiî fıkıhlarını öğreten Bağdat Nizâmiyesi'nin yanı sıra, Nizâmü'l-Mülk daha sonra Isfahan, Musul, Merv, Belh gibi şehirlere de kendi adı ile anılan med-

---

1 Akyüz, *age.*, s. 42; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, (8. baskı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 373; Ziya Kazıcı, *İslam Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 231.

2 Akyüz, *age.*, s. 43.

3 Kafesoğlu, *age.*, s. 373; Ahmet Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, (Ter. Ali Yardım), Damla Yayınları, İstanbul, 1983, s. 375.

4 Kafesoğlu, *age.*, s. 373.

reseler tesis ettirdi¹. İslam dünyasında bu medreselerde yetişmiş birçok âlim, zamanlarının hükümdarlarına devlet ve hükümet idaresiyle ilgili nasihat yollu, tavsiyelerde bulunmuşlar ve bu hususta eserler yazmışlardır. Bu tip eserlere genellikle “Nasihâtü'l-Mülûk” denir. Bu eserler, devlet adamlarına tavsiyeler ve bilgiler içermektedir.

Nizamül-Mülk, Sultan Melikşah'ın Atabeğliğini yapmış ve Siyaset-nâme adlı eseriyle Kutadgu Bilig gibi önemli bir “Siyerul-Müluk” meydana getirmiştir. Nizamü'l-Mülk ile Sultan Melikşah'ın arasını açmak isteyenler, âlim ve mutasavvıflara yılda 300.000 dinar harcandığını, hâlbuki bununla yeni bir ordu kurulacağını söylerler. Melikşah, Nizamül-Mülk'e bunu sebebini sorduğunda “Ey âlemlerin Sultanı, orduna bunun birkaç mislini harcıyorsun, bu askerlerin okları bir milden öteye gitmez. Oysa ben sana öyle manevi bir ordu meydana getirdim ki onların duaları ok gibi arşa ve Tanrı'ya kadar yükselir” diyerek maddi kuvvetin yanında manevi kuvvetin de devlet için önemini belirtmiştir².

Nizamül-Mülk, Büyük Selçuklu ülkesinde başvezir olarak görev yaparken medreseler, ribatlar ve mescitler yaptırmıştır. Medreselere lazım olan kitapları temin etmiştir. Hepsine müderrisler, talebeler ve müstahdemler tayin etmiştir. Onlara bol gelirler ihsan eyledi. Böylece dinin ana prensiplerini yeniden canlandırdı. Kendinden önceki günlerde adeta meçhul kalmış ve ihmal edilmiş olan ilmin ve ilim adamlarının yüzünü güldürdü. Bu duruma göre medreselerin inşası, onun nimet ve ihsanlarından biri olup, şerefi sadece ona ait olan hayırlı bir iştir. Bundan dolayı Selçuklu medreseleri ona nispet edilmiş, onun ismi verilmiş ve onun adı ile anıla gelmiştir. Nizamiye medreseleri o devirde devlet kademelerinde Nizamü'l-Mülk'e denk veya eş kimse olmadığı için onun adı ile yaygın hâle gelmiştir³.

1 Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, (5. baskı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 332.

2 Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, 3. Baskı, Ankara, s. 50.

3 Çelebi, *age.*, s. 372.

Nizamiye medreseleri olarak yaygın bir surette inşa edilen Büyük Selçuklu medreseleri, sadece ders verilen derslikler içeren sıradan bir yapı olmayıp son derece müstemilatlı ve görkemli yapılar idi. Medreseler “külliye” olarak yapılmışlardı. Ders verilen dersliklerin olduğu binadan başka, müderrislerin odaları, talebelerin kaldıkları mekânlar, kütüphane, aşevi, mescit, yemekhane, spor mekânları, gezi yerleri, hamam ve diğer sosyal tesisler bulunurdu. Selçuklu medreseleri kendi çağının en ileri ve gelişmiş eğitim ve öğretim kurumları sayılabilir. Çünkü hiç bir masraftan kaçınılmamıştır.

Selçuklu medreselerinde eğitim ve öğretimin dayandığı temel özellikler:

1. Selçuklu devlet adamları eğitime ve bilimin gelişmesine önem vermişlerdir.

2. Medrese bir eğitim ve öğretim kurumu olarak Selçuklular ile ülkenin her tarafına yaygın bir şekilde inşa edilmiştir. Örgün ve yaygın eğitim kurumları hâline gelmiştir.

3. Ahilik gibi bir yaygın eğitim kurumu ve Atabeglik gibi şehzadelerin yetişmesi için bir uygulama anlayışı, Selçuklu medreseleri ile ortaya çıkmıştır.

4. Selçuklularda alp, gazi, veli insan tipleri beraber yaşar. Yeni Müslüman olmuş Oğuz boylarının arasında İslamiyet’in iyi öğretilmesi ve anlaşılmasında medreseler önemli bir işlev görmüştür¹.

Tuğrul Bey, “kendime bir köşk yaptırıp yanında bir cami yaptırmazsam Tanrı’dan utanırım” diyordu. Fethettiği şehirlerle girdiğinde ilk işi bilginleri, din adamlarını saygı ile ziyaret etmektir. Sultan Alparslan, medreseleri zamanında ülkenin her tarafına yaygınlaştırmıştı. O kendi gelirinin bir kısmını yoksullara, onda birini de bilim adamlarına veriyordu². Nizamü’l-Mülk, Selçuklu ülkesinin bütün şehirlerine mutlaka bir medrese kuruyordu. Medreselere de gelir için birtakım yerleri vakfediyordu.

1 Akyüz, *age.*, s. 42.

2 Akyüz, *age.*, s. 43.

Selçuklu medreselerinin yaygın hâle gelmesinin bazı sebepleri:

1. Sünnî-Hanefî olan Selçukluların çevrelerindeki Şîî ve Fatımîlerin mezhep propagandalarına karşı koyma ihtiyacı. Medreseler böylece dört Sünnî mezhebin koruyuculuğu ve yayıcılığı görevini üstlenmiştir.

2. Genişleyen imparatorluğun yönetimi için memur yetiştirme ihtiyacı.

3. Din adamı yetiştirme ihtiyacı.

4. Yoksul veya yetenekli öğrencileri okutup topluma kazandırma düşüncesi.

5. Yeni ele geçirilen ülkelerin manen fethini sağlamak için insan yetiştirme düşüncesi.

6. İslamiyet'i yeni din olarak seçmiş olan Oğuz topluluklarının inançlarının sağlamlaştırılması gibi, amaçlar gözetilmiştir¹.

Selçuklularda Bağdat Nizamiye medreseleri yükseköğretim kurumu iken, diğer medreseler müderrislerin düzeyine göre orta ve yüksek öğretim sayılmışlardır.

Bağdat Nizamiye medreselerinde okutulan başlıca dersler:

a) Din ve hukuk dersleri: Kur'an-ı Kerim, tefsir, hadis, fıkıh, kelam,

b) Dil ve edebiyat dersleri: Arap edebiyatı, Farsça, nahiv, sarf, şiir, hitabet, tarih, cerh ve tadil, edep,

c) Felsefe dersleri: felsefe, mantık,

d) Müspet bilim dersleri: tıp, cerrahi, riyaziye, hesap, hendese, nücum, heyet, tabiiyat, müsellesat.

Nizamiye medreselerinde esasen din, hukuk ve dil öğretilmiştir. Tıp öğretimi daha çok hastanelerde yapılıyordu. Selçuklularda hastane, tıp okulu durumundaki kurumlara بیمارستان veya دارüşşifa denirdi.

¹ Akyüz, *age.*, s. 44.

Felsefe ile ilgili bilimler çok geçmeden programdan çıkarılmış ve yerini kelimeler almıştır. Felsefeye ilk ciddi tepkinin Bağdat Nizamiye medreselerinde 1091-1095 yılları arasında rektörlük ve müderrislik yapan Gazali'den geldiği ileri sürülmektedir. O, felsefenin şüpheli yöntemine ve dinin bununla yorumlanmasına "inancı sarsıyor" diye karşı çıkmıştır. Gazali "akıl" değil "kalbin" imanının hâkimiyetini esas alan tasavvuf yolu ile mutlak gerçeğe ulaşılabileceğine inanmış, bu yolda akıllı ve felsefeyi yetersiz görerek eleştirmiştir¹.

Öğretim dili ve yöntemi: Ortaçağda İslam dünyasında öğretim, bilim ve kitap yazım dili esas olarak Arapça idi. Fakat bazı kitaplarda Türkçe açıklamalar bulunmaktadır. Türkçenin kısmen kullanıldığı anlaşılmaktadır. Medreselerin öğretim yöntemi daha çok ezbere dayanıyordu. Tartışmalar yapılmıyordu. Belli bir öğretim süreleri yoktu. Yıl bitirme değil, belli kitapları okuma amaçlanıyordu. Bu da öğrencinin çabasına ve müderrisin takdirine kalmıştı. Fakat yüksek öğretim medreselerinin en az beş yıl sürdüğü tahmin edilmektedir.

Medreselerin asıl gelir kaynağı vakıflardı. Devlet, hazinenin yardım yapmakla beraber bazen sultanlar bizzat para desteği sağlardı. Medreseler mezhepler arası dayanışmanın yanı sıra toplumda ortak düşünce ve emellerin güçlenmesinde devlet görevlerine adam yetiştirmede önemli katkılarda bulunmuşlardır. Selçuklu eğitim ve öğretim kurumlarında ilköğretim düzeyindeki mekteplere kütüphane de denilirdi. Bu ilkokullarda okuma yazma öğretilir, Kur'an, din ve aritmetik eğitimi verilirdi.

Selçuklularda başlıca yaygın eğitim kurumları: Cami ve mescitler, bilgin evleri, saraylar, kitapçı dükkânları, kütüphaneler, ahilik ve Atabeglik de Selçuklularda yaygın eğitim kurumlarındandır.

Atabeglik: Türklerde şehzadelere siyaset ve savaş işlerini öğretmek, onlara danışmanlık yapmak için bazı tecrübeli ki-

---

¹ Akyüz, *age.*, s. 44-45.

şilerin görevlendirilmesidir. Bu çok eskiden beri var olan bir uygulama idi. Ancak Selçuklular bunu bir kurum hâline getirmişlerdir. Sultan Melikşah'ın Atabeği, Nizamü'l-Mülk idi. Selçuklularda Atabeğlik çok yüksek, resmî bir görev ve unvandır. Büyük Selçuklu sultanlarına bağlı Atabeğler, başında bulundukları geniş yörelerin adeta yarı bağımsız bir hükümdar vekili (naibi) idiler¹.

Medrese hocaları olan müderrisler: Hükümdar veya vezir tarafından atanırlardı. Her medresede en az bir müderris vardı. Bağdat Nizamiyesi müderrislerinin Şafiî mezhebinden olmaları şarttı. Müderrisler genellikle ölünceye kadar görevde kalır, cüppe ve sarık kullanırlardı. Maaşları dolgun ve toplumda saygın kimselerdi. Müderrislere, muid denen bir görevli yardım ederdi. Muid öğrencilere rehberlik, danışmanlık yapardı. Şiilik ve Batıniliğe karşı Sünnî inançları savunmak amacıyla açılan Nizamiye medreseleri, zamanla siyasal otoritenin emrinde, hocaları devlet tarafından atanan ve maaşları devlet tarafından ödenen, programları devlet tarafından belirlenen, kitapları devlet tarafından seçilen ve başka kitap okutulmayan bir öğretim kurumu hâline getirildiler².

Anadolu Selçukluları ve Beyliklerinde Kurulan Başlıca Medreseler: Anadolu Selçukluları ve beylikleri tamamen Büyük Selçuklu medreseleri kaynaklı olarak kurulmuş ve yönetilmiştir. Anadolu'da medreselerin yanına bir cami, bazen hamam ve kütüphaneler yapılarak bir külliye oluşturulmuştur. Kayseri'de Hunat Hatun, Sahabiye, Hacı Kılıç, Gevher Nesibe Darüşşifası; Konya'da Karatay, Sırçalı, İnce Minareli, Altun Aba; Sivas'ta Buruciye, Gökmedrese, Çifte Minareli; Erzurum'da Çifte Minare, Yakutiye medreseleri gibi pek çok eser vücuda getirilmiştir. Bunlar halen ayaktaadır.

Ortaçağda İslam dünyasında çok kıymetli eserlerin verildiğini biliyoruz. Farâbi'nin Medinetü'l-Fâdıla, Siyâsetü'l-Medeniyye; İmam Gazzâlî'nin Nasihâtü'l-Mülûk; Mâverdi'nin

1 Akyüz, *age.*, s. 46-47.

2 Akyüz, *age.*, s. 45-46.

El-Ahkâmü's-Sultâniyye; Nizâmül-Mülk'ün Siyâset-nâme adlı eserleri bu vesile ile zikredilebilir. Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı Devleti, kendi çağlarına göre ileri bir toplum düzenine dayanmaktaydı, diyebiliriz. Osmanlı ilmiye teşkilâtını müderrislik, kadılık, kadı askerlik ve şeyhülislamlık olmak üzere dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Osmanlı eğitim ve öğretiminin en önemli müessesesi hiç şüphesiz ki medreselerdir. Osmanlılarda medreseler genel olarak orta ve yüksek tahsil tedrisatı yapılan kurumlardır¹.

Osmanlı Medreseleri ve İşleyişleri

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müteakip, padişahlar ve devlet adamları eğitim öğretim faaliyetlerine önem verdiler. Devletin hızla genişleyen topraklarından başka öteki İslam ülkelerindeki ve özellikle kendilerden önceki Selçuklu ve Anadolu Selçuklularını örnek alarak benzeri özel medreseler açmaya başladılar². İlk Osmanlı medresesi İznik'te Orhan Gazi tarafından 1330'da kurulan ve "İznik Orhaniyesi" adını alan medresedir. Orhan Gazi, bu medresenin başına Kayserili Davut Efendi'yi müderris olarak getirmiş ve medrese için vakıflar tesis etmiştir³. Yine İznik'te Süleyman Paşa kendi adına bir medrese kurmuştur. Osmanlılarda medreseler hem program hem de mimarî bakımından büyük bir gelişme gösterdi. I. Bayezid Han, Bursa'ya camiler ve medreseler inşa ederek şehrin bir ilim merkezi hâline gelmesini sağladı. Bundan sonra birçok medrese kurulmuş ve Osmanlı ülkesinin her tarafına yayılmıştır. Osmanlıların ilk bir buçuk asır zarfında yaptıkları medreselerin derece itibarıyla en mühimleri İznik, Bursa ve Edirne medreseleri idi⁴.

1 İsmail Yakıt, "Osmanlı İlmiye Teşkilâtı ve Şeyhülislamlar", *Türk Yurdu*, S. 148-149, Ankara, 2000, s. 174.

2 Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB, İstanbul, 1991, s. 9.

3 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, (7. baskı), İstanbul, 1999, s. 55; Koçer, *age.*, s. 10.

4 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul, 1993, C. II, s. 436; Kazıcı, *age.*, s. 248; Akyüz, *age.*, s. 55.

Osmanlı Devleti'nde resmî bir müessese olarak medreselerin devlet nizamı içinde yer alması Fatih Sultan Mehmet'in kendi adıyla kurduğu "Fatih Medreseleri" ile başladı¹. İstanbul'un fethinden sonra medrese nizamına hız verildi. Fatih Sultan Mehmet şehirdeki kilise ve manastırları medrese hâline getirdi. Fatih medreselerinin kurulması Osmanlı medrese teşkilâtı için bir yenilik sayılır. Fatih Kanunnâmesi'nde "Sahn-ı Semân"² diye adlandırılan medreselere Semâniye medreseleri³ de denir. Bu medreseler Haşiye-i Tecrid, Miftâh, Kırklı, Ellili, Hariç, Dâhil, Sahn-ı Semân, Altmışlı olarak zikredilebilir. Osmanlı medreselerinde kelim, mantık, belagat, lügat, nahiv, matematik, astronomi, felsefe, tarih, coğrafya gibi ilimler yanında Kur'an ilimleri, hadis ve fıkıh gibi dersler de okutuluyordu⁴. Osmanlı medreselerinde uzun bir süre dinî ilimlerin yanı sıra müspet ilimler XVI. yüzyılın sonuna kadar okutulmuştur.

Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Sahn-ı Semân ya da Medâris-i Semâniye denen sekiz yüksek düzeydeki medresenin her birinin on dokuz hücre (derslik) vardı. Sekiz müderrisin birer odası ve elli akçe gündeliği vardı. Her medresede bir odası ve beş akçe gündeliği bulunan, ekmek ve çorba verilen birer muîd (müderris yardımcısı) vardı. Her medresenin on beş odasına ikişer akçe gündelik, ekmek ve çorba verilen birer danişmend (talebe) yerleştirildi. Geri kalan iki oda kapıcılara ve ferraş denen temizlikçilere ayrılmıştı. Tetimme medreseleri ya da Mûsıla-i Sahn denen sekiz medrese ise orta öğretim düzeyinde idi. Her medresede on bir oda vardı. Her odaya suhte (softa) denen üç kadar öğrenci yerleştirilmişti. Fatih, ayrıca camiye çevrilen Ayasofya Kilisesinde ve Eyüp Camiinin yanında medreseler yaptırdı. Ayasofya Medresesi, sahn derecesinde

1 Kazıcı, *age.*, s. 241.

2 Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, Tolunay Yay., Niğde, 1997, s. 52.

3 Adıvar, *age.*, s. 44; Yakıt, *agm.*, s.174.

4 Akyüz, *age.*, s.56; Yakıt, *agm.*, s.175.

idi. Ayasofya'nın ilk müderrisi Molla Hüsrev'dir¹.

Süleymaniye medreselerini ise Kanuni Sultan Süleyman kurmuştur. Babası Yavuz Sultan Selim adına Yenibahçe'de bir medrese yaptırmıştır. Daha sonra da 1544'te şehzade Mehmet için bir medrese açtırdı. Fakat Osmanlı Devleti'nin en ileri durumundaki müesseselerinden biri 1550-1557 yılları arasında kurulan "Süleymaniye Medresesi"dir. Özellikle ordunun tabip, cerrah, mühendis ihtiyacını göz önünde bulunduran Kanuni Sultan Süleyman, İstanbul'daki Süleymaniye Camii yanında bir tıp medresesi, dârüşşifâ, riyâziyât (matematik) öğrenimine mahsus dört medrese, bir dârü'l-hadis ve bir tetimme tesis etmiştir². Kanuni de inşa ettirdiği medreselere bazı gelirler ve vakıflar tahsis etmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in Sahn-ı Semân Medreseleri tefsir, usul-i fıkıh, fıkıh, kelâm ve Arap lisaniyatı üzerine tedris yapan ilâhiyat, İslam hukuku ve Arap edebiyatı fakültesi idi. Henüz müspet ilimlere mahsus olan tıp ve matematik fakülteleri yoktu. Bu ihtiyaç göz önüne alınarak mevcuda ilâveten tıp, riyâziye (matematik) fakülteleriyle bir de dârü'l-hadis isimli medreseler yapıldı³. Dâru'l-hadisler en yüksek dereceli medreselerde açılan bir öğretim kurumu olarak bulunurdu.

Süleymaniye Medresesi, İstanbul'un yedi tepesinden biri üzerine kurulmuştu. Medreselerde haftada dört gün ders okutuluyordu. Her medresede talebelerin yatıp kalkması için hücre denen medrese odaları vardı. Talebelere günde iki defa yemek verilirdi. Süleymaniye Medreseleri yani Sahn-ı Süleymaniye yapıldıktan sonra dâhil medreselerini tamamlamış olan talebelerden arzu edenler Sahn-ı Semân'a, arzu edenler Sahn-ı Süleymaniye'ye devam ederlerdi. Süleymaniye Medreseleri yapılınca kadar en yüksek müderrislik Sahn-ı Semân müderrisliği iken, Süleymaniye Medreselerinin inşasından son-

1 Akyüz, *age.*, s. 57-58.

2 Pakalın, *age.*, C.II, s. 439; Yakıt, *agm.*, s.175.

3 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 33.

ra müderrisler ibtidâ-i altmışlı yani altmış akçe yevmiyeliden başlayarak hareket-i altmışlı, mûsıla-ı Süleymaniye, hamise-i Süleymaniye, Süleymaniye ve müderrisliğin son kademesi olarak dâru'l-hadis-i Süleymaniye müderrisliğine yükseldi¹.

Osmanlılarda kadılık, şer'i ve hukukî hükümleri tatbik eden, aynı zamanda hükümetin emirlerini yerine getiren bir makamdır. Kadılara "Hâkimü'ş-Şer" veya hâkim de² denir. Osmanlı Devleti ile birlikte kadılık teşkilâtının da kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Kadıların en önemli ve sürekli gelirleri, yaptıkları hizmetlerden alınan ve Padişah fermanıyla belirlenen harçlardı. Türkiye Selçukları da bunu Osmanlılardan evvel bulundurmuşlardır. Kadı askerler veziriazam tarafından tayin edilirdi³.

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın sonlarına doğru gerilemeye başlayınca, ulemadan kimi şahsiyetlerin, devlet yönetimdeki bozulmaların düzeltilmesi ile ilgili düşüncelerini padişahlara zaman zaman eserler ve layihalar hâlinde sundukları görülmektedir⁴. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla beraber tesisine başlanan medreseler⁵, devletin gerilemesine paralel olarak bozulmaya başlamıştır. Bozulan medreselerden mezun olan ulema da kendi sahasında yetersiz olmakla kalmayıp bütün kötülüklerin kaynağı gibi görülmeye başlanmıştır.

Fatih'ten sonra Kanuni Sultan Süleyman zamanında medreselerde riyâziyât (matematik) ve tabiat dersleri çok önem kazanmıştır. Fakat bunlardan sonra bu derslere karşı düşman-

---

1 Uzunçarşılı, *age.*, s. 36-37.

2 Feda Şamil Arık, "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi", *OTAM*, S. 8, Ankara, 1997, s. 13.

3 Arık, *agm.*, ss. 1-72; Osmanlılarda kadılık hakkında fevkalâde doyurucu bilgi içermektedir; Ayrıca bakınız Kazıcı, *age.*, ss. 109-119.

4 Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi*, (Sadeleştiren Zuhuri Danışman), MEB, İstanbul, 1993; Defterdâr Sarı Mehmet Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler, (Nesâyih'ül-Vüzerâ ve'l-Ümerâ)*, (Derleyen ve Çeviren Hüseyin Ragıp Uğural), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstiklal Matbaası, İzmir, 1990.

5 Uzunçarşılı, *age.*, s. 1; Ahmet Uğur, *Epigrafi ve Paleografi*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994, s. 195 vd._

lık başladı. Müspet ilimlerin kaldırılmasına ve medrese eğitiminin bozulmasına karşı ilk tepki XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi (1609-1658)'den gelmiştir. O “Mizânu'l-Hak fi İhtiyârî'l-Ehak” adlı eserinde “medreselerin içine düştüğü aymazlığı, gafleti müderrislerin bilgisizliğini ileri sürmüş ve öğretimde doğru yöntemlerin uygulanmasını, Batıdaki bilimsel gelişmelerden yararlanılmasını önermiş ise de bu görüşleri dikkate alınmamıştır¹.

Sonuç

Büyük Selçuklu Devleti medreseleri, kendinden önceki Türk devletlerindeki toplum hayatından, genel ahlak anlayışından, Türk töresi ve hâkimiyet geleneginden oldukça etkilenmiş ve beslenmiştir. Ayrıca İslamiyet'in inanç esasları, Müslümanlığın toplumsal kuralları, ilim ve araştırma emirleri, Karahanlı, Gaznelî, Abbasî ve diğer çevre devlet yaşantıları ve etkileri doğal olarak Selçuklulara kaynaklık etmiştir. Selçuklular İran, Anadolu, Maverâünnehir, bugünkü Türkmenistan ve Özbekistan toprakları, Azerbaycan, Irak, Suriye ve Afganistan coğrafyalarında yoğun etkiler ve izler bırakmıştır. Selçuklular, eğitim ve öğretim hususunda, medreselerin kuruluş ve işleyişinde kendinden önceki Müslüman Türk devletlerinden Karahanlılar ve Gazneliler'den oldukça yararlanmışlardır.

Selçuklular kendinden sonra ise, Türkiye Selçukluları, Memlükler, Eyyubîler, Musul Atabeğleri, İldenizler, Akkoyunlular ve Osmanlı Devleti gibi hanedanlıkları olumlu etkilemiştir ve onlara örnek olmuştur. Osmanlı Devleti, Büyük Selçuklu medreselerinden ve onların eğitim öğretim faaliyetlerinden oldukça etkilenmişlerdir. Osmanlı medreseleri ayrıntılı olarak verilmiş ve Selçuklu medreselerinin yöntemleri aynen kabul edilmiştir.

Büyük Selçuklu medreseleri Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti için eğitim öğretimde temel ve esas model

---

1 Cavit Binbaşıoğlu, *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, MEB, İstanbul, 1995, s. 10.

teşkil etmiştir. Medreselerde sınıf geçme yerine ders geçme esası vardı. Bir öğrenci istediği hocadan istediği dersi alırdı. İlla bir medresede bir öğrencinin öğrenimini tamamlaması mecbur da değildi. Böylece son derece verimli bir akademik rekabet esası getirilmişti. Başlangıçta medreselerde akli, naklî ve şer'î ilimler bir arada tedris ediliyordu. Taşradaki medreselere "müderris" yetiştiriliyordu. Sonraları kadı, müftü, cami hizmetleri, kâtiplik gibi sahalarda da görevliler yetiştirilmiştir.

Çoğunlukla medreseler Selçuklu ve Osmanlı toplumunun bürokrat, asker, doktor ve yargıç gibi her türlü eğitilmiş elemanını sağlıyordu. Başvezirliğe kadar devletin her türlü kademesinde görev yapan ulemanın toplumda itibarı vardı. Selçuklu ve Osmanlılarda kadılar, müderrisler, öğretmenler, imamlar, doktorlar, matematikçiler, astronomi bilginleri ve din âlimleri medresede eğitim gören ve toplumda önemli rolleri olan aydın kimselerdi. Müderrisler ve diğer din hizmetlileri de maddi bakımdan rahat bir hayat yaşıyorlardı.

Osmanlılarda müderris, medreseden mezun olup diploma aldıktan sonra mülâzemet ve kadı asker defterine kaydolunarak en aşağı derecede olan haşiye-i tecrit medresesi müderrisliklerinden birine tayin edilirdi. Daha sonra sırasıyla miftâh, kırklı, hariç-ellili medreseleri müderrisliklerine yükselirlerdi. Kadı askerlerin de hazır bulundukları imtihanda başarılı olduğu takdirde Sahn-ı Semân medreselerinden birine terfi ederdi. Bu son müderrisliği bugünkü anlamda profesörlük ile mukayese etmek mümkündür¹.

Selçuklu medreselerinde meselâ Bağdat Nizamiyelerinde 6.000 öğrenci okuduğu ifade edilmektedir. Öğrenciler medreselerin yanında veya yakınında imaretlerde yiyip içerler ve birçok derslerini büyük camilerin bir köşesinde müderrislerin rahlesi çevresinde diz çöküp oturarak takip ederlerdi. Medreseler bir hayli çoğalınca devletin hâkimiyet sahası da genişleyince tam kâmil müderrisler her yere verilememiş ve imkânlar daralmaya başlamıştır.

1 Pakalın, *age.*, C. II, s. 598; Kazıcı, *age.*, s.265.

Medreselerde Türkçe eserler olmakla birlikte asıl kaynak kitaplar, dini anlamak için olduğundan Arapça idi. Medreselerin bozulmasında tefekkürü faaliyete geçirecek olan matematik ve felsefe gibi aklî ilimlerin terk edilmesi, bunların yerini tamamen naklî ilimlerin almış olması birinci derece de etken olmuştur¹. Bundan sonra medreselerde müspet ilimler okutulmaz hâle gelmiştir.

Selçuklu medreselerinde çöküş, Sultan Sencer zamanında 1157'de devletin yıkılışı ile başlamıştır. 1258'de Bağdat'ın Hülagu ve Moğollar tarafından istilâ edilmesiyle hızlanmış ve bazı kötü niyetli yöneticiler medreselerin gelirlerine el koymuşlardır. Moğolların Bağdat'ı işgal ve tahripleri nedeniyle Nizamiye medreselerinin eski önemi gitgide kaybolmuştur. 1400 yıllarının başlarında Bağdat Nizamiye medreseleri yok edilmiştir. Osmanlıların ise Selçuklu devlet geleneği ve eğitim öğretimde Selçuklu medreselerini kendilerine esas aldıklarını, hatta daha da geliştirmiş olduklarını açıkça görmekteyiz.

KAYNAKLAR

ADIVAR, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, (Hazırlayan Aykut Kazancıgil - Sevim Tekeli), 4. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, 12. baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2008.

ARIK, Feda Şamil, "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi", *OTAM*, S. 8, Ankara, 1997, (ss. 1-72).

ATAY, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983.

BALTACI, Cahid, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1976.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, M. E. B., İstanbul, 1995.

ÇAĞATAY, Neşet, *İslam Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

ÇELEBİ, Ahmet, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, (Ter. Ali Yardım), Damla Yayınları, İstanbul, 1983.

Defterdâr Sarı Mehmet Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, (*Nesâyihü'l-Vüzerâ ve'l-Ümerâ*), (Derleyen ve Çeviren Hüseyin Ragıp Uğural), İzmir, 1990.

---

1 Adivar, *age.*, s. 207-208.

- ERGİN, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, I-II, İstanbul, 1977.
- GÜNGÖR, Erol, *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, 8. baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- KAZICI, Ziya, *İslam Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1991.
- KİTAPÇI, Zekeriya, *Türkistan'da İslamiyet ve Türkler*, Konya, 1988.
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB, İstanbul, 1991.
- Koçi Bey, *Koçi Bey Rsâlesi*, (Sadeleştiren Zuhuri Danışman), MEB, İstanbul, 1993.
- KURAN, Ercüment, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*, (Derleyen Mümtaz'er Türköne), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1997.
- MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman -Türk Devletleri Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1993.
- ÖZKAN, Salih, *Türk Eğitim Tarihi*, 3. baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2010.
- ÖZTÜRK, Ali, *Ötüken Türk Kitâbeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB, İstanbul, 1993.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.
- TURHAN, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.
- UĞUR, Ahmet, *Epigrafi ve Paleografi*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994.
- , *Osmanlı Siyâset-nâmeleri*, Kültür ve Sanat Yayınları, ?, 1987.
- UNAN, Fahri, "Bir Alimin Hayat Hikâyesi ve Klâsik Osmanlı Eğitim Sistemi Üzerine", *OTAM*, S. 8, Ankara, 1997, (ss. 365-391).
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Basımevi, Ankara, 1988.
- YAKIT, İsmail, "Osmanlı İlmiye Teşkilâtı ve Şeyhülislam", *Türk Yurdu*, C. 19-20, S. 148-149, Ankara, 2000, (ss.174 -187).
- YAZICI, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1992.

3 MAYIS TÜRKÇÜLÜK BAYRAMI BÜTÜN TÜRKLERİN BAYRAMIDIR

Sadun KÖPRÜLÜ

Bütün dünya Türkçülerin kutsal 3 Mayıs Türkçülük bayramını kutlar, bu bayramı büyük Türkçülük bayrağı altında bütün dünya Türkleriyle kutlamayı ümit ederiz.

Bugünün milliyetçi Türk kuşakları, gelecekte yeniden daha parlak doğacak Türkçülük güneşinin varlığını devam ettirmesini, Türkçülük duygusuyla coşan yüreklerin mutlu yarınlara ulaşmasını dileyen, Türk dünyasının bağımsızlığı ümidiyle dolu gönülleri birliğe çağırmaktadır.

Bu ülkücü erler, gençlerimiz; büyük Türk milleti için, ana vatan Türkiye ve Türk dünyası için çalışmaya, mücadele etmeye, Türkçülük ilkelerine bağlı kalmaya devam etmektedirler. Bu mücadele uğrunda kendini adamaya hazır beklemektedirler.

Türkçülük duygusuyla yetişen ülkücü erlerimiz bugün de Türkiye ve tutsak Dünya Türkleri için çabalarken yorgunluk, yılgınlık göstermeden tam bir aşkla davalarına sahip çıkmaktadırlar.

Kutsal göreve sahip çıkan bu arı, temiz gençlere sahip çıkmak, onların ellerinden tutmak ise bizim görevimizdir. Onları iyi yetiştirerek bu millî davaya dört elle sarılmalarına yardımcı olmalıyız.

Biz millî mücadele dolu yolumuza devam ederken idam, zulüm, işkence, hapishane bizi korkutmayacak ve düşmanlar, iş birlikçileri, hainler bizi yıldırmayacaktır.

Irak ve Kerkük Türklerinin yıllardan beri sürdürdükleri millî mücadelenin kanıtı, binlerce şehidin kanıdır. 1959'den beri çok sayıda katliam ve soykırım yapıldı. Özellikle 1959 – 1970 yılları arasında ve 1980'den sonra zulümler, işkenceler, idamlar, katliamlar yapıldı. Saddamcılar ve öteki iş birlikçi düşmanların zulmü devam etmektedir.

Irak Türklerinden sayısız atılan, yiğit, mert ülkücü yıllarca hapishanelerde tutuldu. Turancılık, Türkiye, Türkçülük

uğruna kanlarını, canlarını verdi. Ağır işkenceler onları yollarından döndürmeyince idam edildiler.

Irak Türkleri yanında İran, Uygur, Türkistan, Suriye, Azerbaycan, Hocalı, Karabağ, Kıbrıs ve bütün dünya Türklerine bu gün de gönlümüzü açıyoruz. Ne mutlu bize ki vatanına, devletine, büyük Türk milletine âşık çok sayıda baba yiğitler gördük. Ay yıldızlı bayrağımıza tutkun, onun uğrunda zalim düşmanlara karşı duran; canını, kanını fedaya hazır nice yiğitler var.

Türkçülük bayrağını yere düşürmeyen, ölüme karşı koyan, milliyetçi, vefalı temiz, sağlam, ülkücü Türkler var. Onlar sayesinde Türk milleti, büyük millet olmuştur ve böyle kalmaya da devam edecektir.

Merhum Alparslan Türkeş'in dediği gibi "Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız."

Bizim için Türkçülük, bir yol yoldur, bir ilkedir, tutsak Türkleri kurtarmak için bir özgürlük ve bağımsızlık mücadelesidir.

Biz azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her zaman böyle kalacağız.

Rahmetli Alparslan Türkeş, 3 Mayıs 1944'teki bildirisi yüzünden Türkçülük ve Turancılık yapmakla suçlanarak tutuklanmıştı. Mahkeme salonu ve sokaklar, bu mahkemenin sonucunu bekleyen ülkücülerle doluydu.

Büyük Türkçü Nihal Atsız gözaltına alındı. Evi arandı. Mektuplarına ve kitaplarına el konuldu. Türkeş'e yazdığı mektuplar, büyük bir suç delili sayıldı.

Onun düşüncesi, devletin önemli mevkilerinde iyi yetişmiş milliyetçi Türklerin bulunması gerektiği yönündeydi. Ayrıca Türkiye sınırları dışındaki tutsak Türklerle ilgilenilmesi, onların esaretten kurtarılması, bağımsızlıklarına kavuşturulması gerektiğini düşünüyordu.

Alparslan Türkeş 29 Ekim 1944'te mahkemeye çıkarılarak sorgulandı. Irkçılık, Türkçülük, Turancılık ve vatan hainliği ile suçlandı. Biz de Kerkük Irak Türkleri olarak Irak rejimi tara-

fından Türkçülük, Turancılık ve vatan hainliği suçlamasıyla uzun yıllar hapisanelerde tutulduk. Çok sayıda kültürlü, temiz, cesur, aydın insan kurşuna dizilerek idam edildi.

Hayatlarını, çıkarlarını düşünmeyen Nihal Atsız ve Alparslan Türkeş, tutsak mazlum, kimsesiz Türklerin özgürlük ve bağımsızlıklarını kazanmaları için üstün çabalar harcadılar. 29 Mart 1957’de yargılanan 23 sanıktan 8-9 kişi serbest bırakılmış, diğerlerine on yıla varan hapis cezaları verilmiştir. Alparslan Türkeş, 9 ay 10 gün ile yargılanmıştır.

Biz; milletimiz için, Kerkük için, Türkmen yerleşim yerleri için malımızı, kanımızı, canımızı verdik. Her türlü işkenceye, zulme, baskıya, sürgüne maruz bırakıldık. Irak’taki düşmanlar, bize düşman gözüyle baktılar. Abdülkerim Kasım’ın Kerkük katliamını bilmeyen yoktur. Türk oldukları, Türkçü, Turancı oldukları için sayısız Kerkük Türkü yerlerde sürüklendi, vücutları doğranarak ağaçlara asıldı. Yaşlı, kadın, çocuk ayırmadan zavallı, kimsesiz Türkleri, ters yöne giden arabalara bağlayarak ikiye böldüler.

İdam edilerek şehit olanlar arasında, Ata Hayrullah, İhsan Hayrullah, Kasım Neftçi, Zühir Çaycı ve başkaları da vardı...

Erbil’de de milliyetçi, Türkçü, Kerkük ve Irak Türklerine zulüm, işkence ve baskı arttı. Birçok Türk idam edildi. Birçok kuruluş da saldırıya uğradı.

Türk milletini sevmeyenler, Türk milletinin ne kadar büyük bir millet olduğunu iyi bilmektedirler.

Mustafa Kemal Atatürk’ün “Bir Türk dünyaya bedeldir.” ve “Ne mutlu Türküm diyene!” vecizeleri de bunu göstermektedir.

Biz Türkler; Türk’ün değerini yüce tarihimizden öğrendik. Türk dünyasıyla kıvanç duyuyoruz.

1970’li yıllarda Irak hükümeti ile Türk hükümeti arasında eğitim anlaşması yapıldı. Iraklı Türkler, Türkiye’de eğitim görmeye başladı. Onlara kucak açan ülkücülerle, Türkçülük için çalışmaya başladılar. Dünya Türklerinin özgür, insan haklarına sahip; mutlu yaşam sürdürmeleri, bağımsızlıklarını, özgürlüklerini kazanmaları için mücadele ettiler. Türk toplu-

luklarını ezmek, onları yok etmek için çalışan katil ve kıyıcı rejimlere karşı geldiler. Birleşmiş milletler anayasası ve insan hakları evrensel bildirisi çerçevesi içinde insanca yaşama haklarından yararlanmak istediler.

Kalbimizde, bütün Türklerin anavatanları Türkiye'dir. Türkiyesiz hiçbir Türk toplumu olamayacaktır. Kurtuluş güneşinin doğmasını bekleyen göklerimizdeki yıldızlar bile ışiksiz, fersiz; mehtap sönük; güller solgundur.

Kötü rejimlerde tutsak Türklerin üzgün, çileli geceleri bitince Türk kahramanlarının yüzlerinde, gönüllerinde, gözlerinde ışıklar parlayacaktır.

Bizim haklı Türkçülük davamız sağlam, doğru bir davadır. Irak Kerkük Türklerinin davası baskı ve zulümle yaşayan tutsak Türklerin millî davasıdır. Soykırıma uğrayan, hakları çiğnenen, katliamlara maruz bırakılan büyük Türk dünyasının haklarını savunma davasıdır. Bu dava ahlak, onur, töre prensibine; Türkçülük şuuruna ve gücüne dayanır. Davamız, dünyanın her neresinde bir Türk varsa onu mutlu ve huzurlu kılmaya uğraştır.

Biz Türkler cesur ve atılgan yiğitleriz. Milletimiz için, yurdumuzun bir karış toprağı, bayrağı için, ideallerimiz için canımızı fedadan çekinmeyiz.

Milletimize görevlerini içtenlikle yerine getiren, doğru yolda giden genç aydınlarımız gerçek ülkücüdürler ve her zaman Türk milleti için mücadele ederler. Gerek Kerkük, Erbil, Musul Telafer, Altunköprü, Tuzhurmatu için gerekse diğer Türkmen yerleri için, bütün Türk dünyasındaki Türk kardeşleri için can, kan vermeye hazırlardır.

Büyük milletimizin gönlünde her zaman doğruluk ve sevgi vardır. Yolumuz her zaman Allah, Kur'an, İslam, Türkçülük, Turancılık yoludur. Bu yoldan ayrılmayacağız.

3 Mayıs Türkçülük Bayramımızı, bağımsızlığına kavuşacak bütün dünya Türkleriyle, al bayrağımızla kutlamayı ümit ederiz.

Ulu Tanrı büyük Türk milletini korusun ve yüceltsin.

KONYA'DA BİR EV İÇİ OYUNU: BİR EVDE...

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

[16-17 Ekim 1989 tarihlerinde, Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Başkanı olarak düzenlediğim, III. Millî Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi'ne, Sayın Av. Nevzat Türkten'i de davet etmiştim. Kongrenin ana konularından biri de çocuk oyunları idi. O, Kayseri'de Met Çelik Oyunu adlı bir bildiri sunmuştu. Onun adına hazırlanan bu armağana ben de bir çocuk oyunu ile katılmak istedim.]

Çocukluk dünyamıza renk katan olayların başında oyunlar gelir. Dünün sınırlı imkânlarıyla gerçekleştirilen oyunların bugün nasıl bir sınır tanımaz hâle getirildiğini hepimiz yakından biliyoruz. Torunu olan dedeler ile çocuğu olan babalar bu oyunların altında ne tür oyunların saklı olduğunu daha yakından bilirler. Biz de bir dede olarak bilmekteyiz.

60-70 yıl öncesinde çocukların eline oyuncak diye tutuşturulan şeylerin bir bölümü evlerde üretilen sıradan oyuncaklardı. Başkasını bilmeyen çocuklar da onlarla eğlenir, avunur ve öylece büyür giderlerdi. Hatta o çocukların dünyasında oyuncaksız oyunların da önemli bir yeri vardı. Bilmece sormak bunların başında gelirdi. Çok kolayından ve çabucak çözüleninden daha zorlarına doğru koşulan bu bilmece oyunu da sınırlı bilmecelerle gerçekleştirilirdi. Benzer yapıyla başlayan bilmecelerin sorulması hem bir kurnazlığın hem de karşı tarafı yanıltmanın aracı olarak kullanılırdı.

Bilmece dünyamızın kapısından girip de bir türlü çıkmayan, olgunluk çağını geride bırakan okuyucularımız hatırlayacaklardır. Bilmece sormaya başlayıp da 'Ben giderim o gider...' kısmını işiten karşımızdakiler hemen atılıverirlerdi. Kimi 'Baston', derdi, kimi de 'Sakal...' Oysa bilmece daha tamamlanmamıştı. Arkası nasıl gelecek diye beklemek gerekiyordu. Eğer sözümüzü '... para para iz eder.' diye bitireceksek 'Baston' cevabı doğru kabul edilecekti veya '... önümde tin tin eder.' diye bitireceksek doğru cevabımız 'Sakal' olacaktı. Ama

biz bilmecemizin devamını, ‘...arkamda tin tin eder’ ifadesiyle sonlandırmak niyetinde isek her iki cevap sahibi de yanılacaktır çünkü doğru cevabımız ‘Gölge’ olacaktır.

İşte bu bilmecelerin ev içinde oynanan, daha çok uyku saatinden önce çocuklarla aynı odayı paylaşan nineler ve ablalar arasında gerçekleştirilen bir türü de yazımızın konusunu oluşturmaktadır. Bu oyunun eğlendirici tarafının yanında bilgilendirici tarafının da olduğu unutulmamalıdır. Günümüzde, her birinde üçer dörder dairenin bulunduğu 10-12 katlı apartmanlarda oturanlarımızı tanıyanlar kaç kişidir acaba? Apartmanımıza veya sitemize girip çıkanların kimler olduğunu az da olsa bilebiliriz ama kimin hangi katta veya blokta oturduğunu bilmeniz için apartman/site görevlisi olmanız gerekir. Bu kısa açıklamamız konumuzun ana çizgilerini oluşturacağı için araya sıkıştırılmıştır.

‘Bu oyun Konya’nın her tarafında oynanır mı?’ veya ‘İlçe ve beldelerinde de bilinir mi?’ sorularına cevap veremeyeceğim. İleride bu yazımı okuyacak olan hemşehrilerimiz sorularımızın cevabını vereceklerdir. Bu oyun, çocukluğumuzda en çok oynadığımız oyunlardan biri olduğu için canlı bir şekilde hatırlıyorum. Aletsiz oyunlardan olduğu için de gürültü filan çıkarılmazdı. Oyunun bütün sermayesi sesimizdi. Eğer bir sermaye daha aranacaksa o da komşularımız hakkında yeterli bilgiye sahip olmamız olacaktır.

Oyun genelde iki kişi arasında oynanır. Taraflar sıra ile birbirlerine, aşağıda yeterli bilgi ile açıklanacağı üzere, komşularının nüfusları ile bu nüfusların cinsiyet ve aile içindeki durumları ile ilgili sorular sorar. Alınacak cevap doğru ise soru sorma sırası karşı tarafa geçecektir. Taraflardan biri doğru cevap veremezse soruyu soran taraf sormaya devam edecektir. Ancak her soruya en fazla üç defa cevap verme hakkı vardır.

Diyelim ki ben ve ablam bu oyunu oynuyoruz. Yanımızda da ninemiz var. O, âdeta bir hakem gibidir. Ve ilk soruyu ablamın sorduğunu varsayalım:

“Bir evde; bir anne ve baba, bir nine ile iki kız çocuğu... Bil bakalım kimler?”

Burada dikkat edilecek konu, cevaba esas olacak kişinin belirleyici olmasıdır. Hemen her evde anne ve baba olacağına, bir hayli evin de iki kızı olabileceği düşünülürse çıkış yolunu ninede arayacağız. Ve hemen başlayacağız: ‘Acaba hangi evlerin ninesi var?’

Bu ninenin, bugün kullandığımız terimlerle anneanne veya babaanne olması pek fark etmez. Ninenin varlığı belirtilince ayrıntı aranmaz.

Oyunun bir de hileye uygun yönü vardır. Koskocaman mahallede aynı aile yapısına sahip birkaç ailenin olması kaçınılmazdır. Yeni evlenen çocuksuz çiftler, tek çocuğu (erkek veya kız) olan aileler, biri kız olmak üzere iki çocuğu olan aileler bu arada sayılabilir. Hatta yapıları birbirine uygun kalabalık aileler bile olabilir.

Her soruya üç cevap verme hakkı olduğuna göre yapıları birbirine benzeyen üçten fazla aile için soru sorulursa da niyet edilen aile en azından hakeme veya oyuna katılmayan üçüncü kişiye bildirilir. Böylece doğru cevap verdiği hâlde kabul edilmeyen tarafın hakkı korunmuş olur.

Evlenip ayrılan kızlar bu sayıya katılmazlar. Ayrıca, geçici olarak gelen misafirler de sayının dışında tutulur. Hatta aile fertlerinden olup da izinli olarak gelen askerler, öğrenciler ve sürekli yanında kaldığı oğlu veya kızının yanından geçici olarak mahallemize gelenler de sorunun dışında kalırlar. Çünkü taraflardan biri bu geliş gidişlerden haberdar olamamıştır. Ayrıca sorunun cevabı aranırken soru sahibine hiçbir şekilde açıklama isteyen soru sorulmaz. Sorulması hâlinde cevap verme zorunluluğu yoktur, ancak dalgınlıkla verilen açıklayıcı bilgilerden dönülemez.

Mahalleye yeni taşınan komşular özellikle soruların kaynağını oluşturur. Ayrıca dünyaya gelen bebekler de sayıyı artıracığı için hemen yeni bir sorunun kaynağı olabilir. Cevabın verilememesi hâlinde kaybeden taraf mahallenin nüfus artı-

şından da haberdar olur.

Doğru cevabı veremeyen, hatta hiç cevap veremeyen tara-
fa bir ceza kesilir. Bu ceza uygulaması şöyle olur:

Kazanan taraf: Şarımımı isterim.

Kaybeden taraf: Akçaköyü vereyim.

Kazanan taraf: İstemem, başkasını ver.

Kaybeden taraf: Yeşilgöl bucağını vereyim.

Kazanan taraf: Onu da istemem!

Kaybeden taraf: Armuthisar ilçesini vereyim.

Kazanan taraf: Çık çık, daha büyük yerleri ver!

Kaybeden taraf: Eskikale ilini vereyim.

Kazanan taraf: Olmaz, olmaz...

Sonuçta açık artırma usulüne benzer bir yöntemle; Konya, Bursa, İzmir, Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerimize kadar çıkılır. Ancak kazanan taraf fazlasıyla nazlanır. Onun amacı ya İstanbul'u veya Mekke ile Medine'yi almak. Sonunda ba-
ğışlanan şehir belirlenir ve yeni bir oyuna geçilir.

Yukarıdaki örnekte verilen yerleşim birimlerinin tama-
mı hayalî köy, bucak, ilçe ve illerden oluşmaktadır. Ayrıca ilk
istekte yer alan şarımımı kelimesi, Farsçada şehir anlamına
gelen şar kelimesinin oyun sırasında söylenildiği şeklidir ki
'Şehrimi ver, bir şehir bağışla' niyetiyle söylenir.

Aslında ilk oyunlarda pazarlık bu kadar uzun sürmez.
Kaybeden taraf köylerden değil de küçük illerden başlayarak
bağışta bulunur. Ayrıca, birkaç yeri sahiplenilen taraf kaybet-
tiği oyunların sonunda, karşı tarafın isteği üzerine kazan-
dıklarından birinin istenilmesi hâlinde pazarlığa tutuşulur.
İstanbul'un yerine Bursa veya İzmir teklif edilir.

Aşağıda, doğup büyüdüğüm Meram ilçesi Fahrünnisa
Mahallesi'nin dört caddesinden biri olan Çaybaşı Caddesi
üzerindeki, şimdi üzerine 12 katlı Mesnevi Konutları'nın di-
kildiği (!) evimizde bir kış gecesi oynanan oyunu gerçek ad-
larla oynayalım.

Saim: Bir evdeee... Anne, baba, iki oğlan, bir de kız...

Hayriye: (Bir süre düşündükten sonra) Hatçe halamgil...

Saim: Bilemedin...

Hayriye: (Bir süre daha düşündükten sonra) Erzincanlı Memedâgil...

Saim: Yine bilemedin, hem de karıştırdın... Onlar iki oğlan, iki kız...

Hayriye: Ama büyük oğlan Konya'da değil ki... Askeriyede okuyor.

Saim: Ne zaman gitti ki?

Hayriye: Geçen hafta...

Saim: Olsun, daha yeni gitmiş...

(Burada Saim'in mızıkçılık yaptığı anlaşılmaktadır. Artık o oyunu kaybetmiştir ve ablası Hayriye'ye, onun beğenip kabul edeceği bir şehir bağışlayacaktır.

Oyunu lehine çeviren tarafın, öbür oyuncunun samimi itirafı karşısında hoşgörü ile hareket edip, 'Peki, bu defalık saymayalım.' yollu affetmesi, göz yumması söz konusu olamaz, oyunun kuralları katıdır. Bunun sonucu olarak da kaybeden taraf mahallelerindeki bir nüfus hareketini öğrenmiş olacaktır.

Bu oyunun oynandığı mahalleler tek katlı, bazıları bahçeli evlerden oluşan geleneksel bir mahalle ortamıdır. Geniş bir alana yayılacağı için bütün ailelerin bilinmesi veya hatırlanması mümkün olamayabilir. Bunun sonucu olarak da mahallenin sınırını belirli hatlarla daraltmak söz konusu olabilir.

Bu tür oyunların taraflarca yakalayabileceği avantajları vardır. Mahalleden evlenerek mahalledeki başka bir eve veya başka bir mahalleye gelin giden kızlar birer avantaj sebebidir. Buna karşılık mahalleye gelin gelen kızları da unutmamak gerekir. Mahalleye yeni taşınan, askerden dönen, bir süredir kapalı olan evine dönenler de unutulmamalıdır.

Kısacası, Bir evde... oyunu; hareket etmeden, daha çok uykudan önce yataklara uzanarak oynanan bir bilgi, dikkat ve zeka oyunudur. Bu oyunu kazanmak için önce komşuların ev halkını iyi tanımak, görülecek değişiklikleri de yakından takip etmek gerekmektedir. Mahalle camii veya mescidinde verilecek bir salâ bile dikkate alınmalıdır.

YANIK EZGİLERİYLE YOLUN YARISINDA GÖÇEN ADAM: CEYHANLI ÂŞIK FERRAHİ

Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK

*“Sızı diye bir illete tutudum
Hiç vermiyor ara, ara Allah’ım
Genç yaşında dertten derde katıldım
Çiğerlerim yara, yara Allah’ım”¹*

20. yüzyılda yetişen âşıklar arasında önemli bir yere sahip olan Ferrahi, henüz yolun yarısındayken aramızdan ayrılmasına rağmen, o mücadeleli yaşam süreci içerisinde, geride acılarla, dertlerle ve zorluklarla yoğrulmuş ölümsüz eserler bırakarak adını yaşatmayı başaran nadide isimlerden biridir. Bugün, “Ferrahi” adı anıldığında birçok şey çağırır zihinlerde. Çünkü;

Ferrahi denince, henüz ömrünün baharını yaşamadan aramızdan ayrılan talihsiz bir âşık gelir akla.

Ferrahi denince, sessizliğinin sesi olan kızı Emine’yle, yürekleri dağlayan yanık nağmeler yankılanır hatıralarda.

Ferrahi denince, “Ah neyleyim gönül senin elinden / Her zaman ağlarım, gülemem gayrı” ve “Elâ gözlü nazlı yâr” türkülerinin nağmeleri cınlar kulaklarda,

Ama her şeyden önemlisi, acı denince, dert denince, yokluk denince, hastalık denince, gülmeyen âşık denince akla gelen sayılı isimlerden biridir Ferrahi adı.

Sözün özü, Ferrahi için daha çok şey söylenir ve bunları dinlerken insanın akli mantığı almaz, bu kadar çok yaşamışlıklar 35 yıla nasıl sığdı ya da Ferrahi, bu kısacık hayat yolunda bütün bu olanlara nasıl dayandı? Galiba “doğuştan şanslı”lara, “doğuştan fanatik”lere bir de “doğuştan dertli”leri eklemek gerekir.

Çukurova yöresinin güçlü isimlerinden biri olan Âşık Ferrahi’nin hayat hikâyesi oldukça hazindir: Babası Mustafa

¹ Bu yazı 22-23 Mart 2012 tarihleri arasında Konya’da düzenlenen “44. Âşıklar Bayramı” programı kapsamında gerçekleştirilen; “1966’dan Günümüze Konya Âşıklar Bayramı ve Âşık Edebiyatı Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

Ergat, 1914-1918 yılları arasında Siirt İli Eruh İlçesine bağlı Kever Köyünden gelerek Adana'nın Ceyhan İlçesine bağlı Kurtkulağı Köyüne yerleşir. Burada kendini kabul ettirip işini kuran Mustafa Ergat'ın ilk hanımı ölünce, ikinci evliliğini Ceyhan'ın Kıvrıklı köyünden Osman Metin (Çingil Osman)'in kız kardeşi Emine ile yapar. Bu evlilikten Mehmet Ali/Ferrahî (1934) ve Sabiha adında iki çocuğu olur. Ancak Mustafa Ergat'ın iş hayatında bilerek veya bilmeyerek yaptığı bir yanlış, onun hayatını bir anda değiştirir. Ağaya ihanet ettiği düşüncesiyle dövülen Ergat, aklını kaybederek alıp başını gider. Bir daha da dönmez köyüne...

İşte babanın bu kayboluşu, Mehmet Ali'nin çileli hayatının başlangıcı olur. Bir süre sonra annelerinin de ölümü üzerine öksüz kardeşleri, dayı Osman Metin alır yanına... Ancak, fazla kalamaz Mehmet Ali, dayı ocağında ve 7-8 yaşlarındayken buradan alınıp köyün eşrafından Halil Turan'a besleme olarak verilir. Bir süre burada çobanlık yapan Mehmet Ali'yi, dayısı tekrar yanına alır. Burada, çift sürüp çobanlık yaparak geçimini sağlamaya çalışır.

Herhangi bir eğitim almayan Mehmet Ali, okuma yazmayı kendi imkânları ile öğrenirken 12 yaşlarında, çobanlık yaptığı bir günde bade içip "Ferrahi" olur. Onun âşıklığa adım atmasında, ağasının Emine adındaki kızının büyük etkisi vardır. Emine'ye olan aşkı ve ona kavuşamaması sonunu hazırlar ve dermanı bulunamayan hastalıklarla boğuşur. Diğer taraftan okuduğu hikâye (Âşık Garip ve Kerem ile Aslı) ve şiir kitaplarından (özellikle Karacaoğlan'ın şiirlerinden) aldığı ilham ile söylediği şiirlerini "Mahsun Çocuk" adını verdiği defterde toplar. (Ne yazık ki, bu defter bugün bulunamamıştır.)

1954 yılında askerlik görevi ile İstanbul'a gelen Ferrahi, burada yakalandığı "tüberküloz" hastalığından dolayı "hava değişimi" sebebiyle tekrar memleketine gönderilir ve iyileşemediği için bir daha asker ocağına dönemez. Acı üstüne acı yaşayan Ferrahi, hastalığının devam etmesi yetmezmiş gibi, dayısı tarafından da hastalığı çocuklarına bulaştırır düşüncesiyle evden hatta köyden kovulur.

Dertli âşığımız, Ceyhan'da arkadaşı Hamit Zorba'nın yardımıyla, onun çalıştığı çiftlikte işe başlar. Bu arada bir taraftan şiirlerini çoğaltan Ferrahi, diğer taraftan saza merak sarar. Sonrasında, sazıyla sözüyle kendini âşıklar meydanında bulur ve giderek artan şöhreti bütün yurda yayılır.

1959 yılında (25 yaşında), Ceyhan'ın Kürkcüler Köyünde gördüğü ve akrabası olan bir kıza gönül verir ve sonrasında bu kızı kaçıır. Bu evlilikten, Emine (annesinin adı), Mustafa (babasının adı) ve Şem'i (Konyalı Âşık Şem'i'nin adı) adında üç çocuğu dünyaya gelir. 1960-1961 yılları arasında Adana'ya taşınan aşığımız, burada bir saz evi açar. Saz evinde, bir taraftan isteyenlere saz dersi verirken diğer taraftan da destan ve plak satarak geçimini sağlamaya çalışır. Bu vesileyle şöhreti dalga dalga yayılan Ferrahi, yaptığı radyo programlarıyla sesini geniş kitlelere duyurmayı başarır. Artık, "Ah neyleyim gönül senin elinden / Her zaman ağlarım, gülemem gayrı", "Hasta gönlüm divanedir durmuyor" ve "Elâ gözlü nazlı yâri" gibi eserleri en çok dinlenen türküler arasında yer almaya başlar.

Fakat Ferrahi'nin hayatında mutluluğa fazla yer yoktur. Askerdeyken yakalandığı illet bir türlü yakasını bırakmamış ve gün geçtikçe daha da kötüye giderek "gırtlak veremi"ne yakalanmasına sebep olmuştur. Artık, onun için en büyük nimet olan sesi yoktur:

*"Der Ferrahi, kime diyem hâlimi
Konuşurken sakat ettin dilimi
Yara açtın göğsüme, büktün belimi
Vücudumu delik delik eyledin"* (Atılgan 1997: 37)

O günden sonra, beş yaşındayken okumayı yazmayı ve türkü söylemeyi öğrettiği kızı, onun yanık ezgilerinin dili olmuştur. Bundan sonra Ferrahi'nin sazı, kızı Emine'nin sesi ile bütünleşip meydanlarda nağme nağme yükselmeye başlar.

Acılara, dertlere büyük bir metanetle göğüs geren Ferrahi, bir elinde sazı bir elinde Emine'si ile vurur kendini yollara ve 1967 yılında 2. Konya Âşıklar Bayramı'na katılır. Burada kendisinin çalıp kızının söylediği "Elâ gözlü nazlı yâri" türküsüyle birincilik ödülü alır. Bu başarısı 1968 yılında da devam eder

ve Köroğlu birincilik ödülüne Ferrahi lââyık görülür. Ama bundan sonraki âşıklar bayramında artık Ferrahi yoktur, yarışmalarda onun adı zikredilmeyecektir. Çünkü doğduğu günden bu güne kadar dertten derde atılan Ferrahi'nin çilesi dolmuştur ve henüz yolun yarısındayken kimilerine göre daha hayat yeni başlarken, o işini bitirip sevenlerini gözyaşlarıyla baş başa bırakarak, 22 Nisan 1969 tarihinde ebedî istirahatgâhına çekilmiştir¹.

O, giderken de ziyaretine gelen dostları Feymani ile Abdulvahap Kocaman'ı eli boş göndermemiş, ölmeden önce, son şiirini bunlar için söylemiştir:

*"Ferrahi der uğrak verdik dünyaya
Bazı atlı gezdik bazı da yaya
Elveda etmeye, helâlleşmeye
Sabah sabah hoş geldiniz haneme"* (Atılğan 1997: 14)

O, ölmeden evvel vasiyetini de yapmıştır:

*"Neler geldi girdi benim düşüme
Felek bu dertleri taktı peşime
Bir yazı yazın ki mezar taşıma
'Ferrahi dünyada gülmemiş' deyin"* (Atılğan 1997: 168)

Âşık Emr'i Vasi ise Ferrahi'nin ölümü üzerine söylediği; "Son Hatıra" adlı şiirinde:

*"Âşk yüzünden çekti binlerce cefa
Emek etti yâre, görmedi vefa
Yetim kaldı Emine'yle Mustafa
Hakk'ın rahmetine eren Ferrahi"* (Atılğan ?: 17)

diyerek onun hayattayken çektiği sıkıntıları birkaç mısra ile özetler.

Ferrahi'nin ardından Feymani, Gül Ahmet Yiğit, Âşık Gaygılı, Hacı Karakılçık ve Abdulvahap Kocaman gibi birçok âşığımız şiirler söylemiştir. Ama bunlar içerisinde bir âşığımız var ki, âdeta kendi başına gelecekleri de yıllar öncesinden hissetmiş gibidir:

¹ Bu bölüm hazırlanırken, Halil Atılğan'ın; *Âşık Ferrahi / Hayatı, Şiirleri, Türküleri* (Adana ?) ile *Ceyhanlı Âşık Ferrahi* (Ankara. 1997) adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

“İmâmî de Ferrahi’nin yolunda

Kendimi seyrettim onun hâlinde

Bin dokuz yüz altmış dokuz yılında

Ecele boynunu bükmüş Ferrahi” (Atılgan 1997: 236)

(Geçtiğimiz günlerde aramızdan ayrılarak Ferrahi’nin yanına giden Âşık İmâmî’yi de bu vesileyle rahmetle anıyoruz.)

İşte, acılarla dolu bir hayat hikâyesi... Yakasını bir türlü bırakmayan yokluk, çaresizlik, hastalık ve kötü kader... Ferrahi’nin 1967 yılında takvim yaprağına yazdığı günlüğü de çektiği sıkıntıların rengini ortaya koyar:

“29 Ocak Pazartesi: Sabahleyin cip ile İmamoğlu’na geldik. Arkadaşım Mahmut anıların yanına vardım. Ordan da Adana’ya eve gittim.

30 Ocak Salı: Evden biraz kahveye gittim. 20 tane kitap, bir tane kitap sattım, yine eve geldim. İlaç lazımdı, onu aldım ve kullandım.

31 Ocak Çarşamba: Bir tarafa gitmedim, yalnız evde oturdum. Biraz da rahatsız idim. Sonra düzelir gibi oldu.

1 Şubat Perşembe: Bir tarafa gitmedim. Rahatsız idim. Evde yattım, Kızıldere’den çok sevdiğim bir dost geri yoklamaya geldi. Allah Razi olsun.

2 Şubat Cuma: Sabahleyin biraz iyileştim. Kahveye gittim. Arkadaşlara sekiz tane kitap sattım. Ordan eve geldim, yattım.

3 Şubat Cumartesi: Kıvrıklı köyüne gittim. Akşam kahveye çıktım. Kırk lira toplamış birisi... Birisi saza deydi, düşdü, kırıldı. Orda yattım, kayınbabama geldik. Sabahleyin geri Adana’ya gittim. O gece evde yattım.

7 Şubat Çarşamba: Yine Kilis’de kaldım. Aynı evde misafir oldum. Sazı tamirden aldım. Para almadılar.

8 Şubat Perşembe: Sabahleyin Kilis’den eve hareket ettim. Akşam saat 7’de Adana’ya vardım. Eve kavuştum, sağ selamet, çok şükür.

9 Şubat Cuma: Evde istirahat ettim. Bir tarafa çıkmadım.

10 Şubat Cumartesi: Sabahleyin Ceyhan’a gittim. Ordan Soy-

salı köyüne düğüne gittim. Bana çok hörmət gösterdiler. Akşam kahveye çıktım, 65 lira topladılar.” (Atılğan?: 150)

Hastalıklar, satılan kitaplar, toplanan paralar ve alınan ilaçlar Ferrahi'nin çilesini çok güzel anlatıyor. Ama bu acılar, onun duygularının daha da derinleşmesine, perçinlenmesine, gözyaşlarıyla yoğrulup mısra mısra dizilmesine sebep olmuştur. Meçhule karışan baba, iki kardeşi yalnız bırakarak ebedî dünyaya göçen anne, öksüzleri evinden kovan dayı, Ferrahi'nin yaşama arzusu- nu söndürmemiş, aksine onun şairliğine şairlik katarak dertlerle yoğrulmuş, kalbin derinliklerinden gelen bir sesin sahibi yapmıştır.

Ferrahi'nin bu kısacık hayatı sonunda geride bıraktığı yirmi kadarı bestelenmiş 120'ye yakın şiirini incelediğimizde, onun âşıklık geleneği içerisinde iyi bir yere sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca, âşıkların, şiirlerini söylerken herhangi bir sanat endişesi gütmemelerine rağmen Ferrahi'nin şiirlerinin sanat açısından da oldukça güçlü olduğunu görmekteyiz. Onun için, Ferrahi'nin edebî kişiliğini incelerken konuyu iki başlık hâlinde incelemeyi uygun gördük:

1. Ferrahi'nin Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri

Peki, nedir âşıklık geleneği ve bu gelenek içerisinde Ferrahi'nin yeri? Her meslekte olduğu gibi, âşıklıkta da geçmişten günümüze uygulana gelen ve bu özelliği ile de gelenek hâline gelmiş bazı kıstaslar vardır. Bunları sırasıyla ele aldığımızda:

1.1. Şiirlerini Saz Eşliğinde söylemesi:

Her ne kadar saz çalmasını bilmeyen sanatçılarımız olsa da âşık edebiyatı sahasında saz, önemli bir yere sahiptir ve saz, âşığın sembolü gibidir. Halk arasında söylenen “*Sazsız âşık, kulpsuz testiye benzer*” sözü de bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Levni'nin “*Şaire ses ile saz ü söz gerek*” dediği gibi söz, saz ve ses ile birleştiğinde daha anlamlı bir hâl alır.

Ferrahi, başlangıçta saz çalmasını bilmez. Anlatıldığına göre bade içtiğinde elindeki değneğini saz yapıp deyişler söylemeye başlamıştır. Ama daha sonra Ceyhan'da ikamet eden

Şevket ustanın saz evinde kendini yetiştirerek sözünü sazının nağmeleriyle bütünleştirmiştir. Gün gelip de yakalandığı amansız hastalık sonucu sesini kaybedince, bütün gücünü sazına vermiş ve onun sazı Emine'nin sözüyle bütünleşerek kendisini, dillerden düşmeyen türkülerin, destanların sahibi yapmıştır.

O, Adana'da açtığı saz evinde de bir taraftan saz yapıp sa-tarken diğer taraftan isteyenlere saz çalmayı öğretmiştir.

1.2. Doğaçlama Şiir Söylemesi

Âşıkların en büyük özelliklerinden biri de şiirlerini doğaçlama söyleme özelliğine sahip olmalarıdır. Çoğu âşığımız, bu maharetlerini ispatlamak için, meydanlarda şiir okuyacakları zaman dinleyicilerden "ayak" ister. Oldukça zor olan ve âşıkları diğer şairlerden ayıran bu özellik Ferrahî'de de görülmektedir. Onun âşıklar meclisinde çalıp çığırması, yaptığı atışmaları (Atılğan 1997: 52-54, 136-138), doğaçlama şiir söyle-diğinin en güzel işaretidir.

Ancak âşığımızın çektiği hastalıklar sonucu sesini kaybet-mesi, doğaçlama şiir söylemesine de engel olmuştur. O, sesini kaybettikten sonra, yazdığı şiirlerini kızı Emine'ye ezberlete-rek sahnelere birlikte çıkmışlardır.

1.3. Bade İçmesi

Anlatıldığına göre Ferrahî, daha şiirlerini söylemeye baş-lamadan önce, henüz 12 yaşındayken dayısının sığırlarını ot-latırken bir rüya görür. Bu rüyasında gördüğü kıza âşık olarak değ-neğini saz yapıp şiir söylemeye başlar (Atılğan 1997: 11).

Ferrahî, bazı şiirlerinde pir elinden bade içtiğini ifade eder:

"Anayı babayı erken götürdün

Sersem ettin beni, serden geçirdin

Pir elinden bir tas bade içirdin

Bağladın bir zaman çenemi benim" (Atılğan 1997: 25) veya

"Unutamam ben de yüce Hûda'mı

Kuru yavan vermiş benim gıdamı

Der Ferrahî, pirden içtim gıdamı

Hakiki badeyi dolu severim" (Atılğan 1997: 90)

1.4. Usta-Çırak İlişkisi

Ferrahi'ye, saz çalmayı öğreten Şevket Usta'yı bir tarafa bırakırsak onun dışında âşığımıza ustalık yapan bir isim göremiyoruz. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki Çukurova yöresinde yetişen âşıkların büyük bir kısmı, usta olarak Karacaoğlan'ı seçmişlerdir. Hiç şüphesiz, Ferrahi'nin de yetişmesinde, Karacaoğlan'ın şiirlerinin büyük etkisi olmuştur ki üslup olarak da bu etkileşimi hissetmemiz mümkündür.

1.5. "Dedim-Dedi"li Şiir Söyleme

Âşıklık geleneği içerisinde "dedim-dedi"li şiir söyleme, özellikle bestelenip türkü olarak da söylenen Ercişli Emrah'ın şiirinden sonra moda hâline gelmiştir. Bugün, birçok âşığımız, bu tarz şiirlerden en az bir örneğe eserleri arasında yer vermektedir. Daha çok "âşık-maşuk" arasındaki sohbete bağlı olarak âşığın yalvarmasına karşılık sevgilinin naz yapmasını konu alan bu tür şiirler dinleyiciler tarafından da çok sevil-mektedir.

Ferrahi, bu tarz bir şiir söylememekle birlikte, "Behiye" adlı destanının dört hanesi bu özelliklere sahiptir. Ancak adı geçen şiirin sadece bir dördlüğü "dedim-dedi" şeklinde olup diğerleri sadece "dedim" ile başlar:

"Dedim, bir gün olur beni anarsın

Dedim yakma, sen de yanarsın

Dedim bülbül müsün güle konarsın

Bülbül gibi gülden güle geziyor

Dedim gelmez misin, dedi giderim

Dedim n'olur etme, dedi ederim

Dedim bu bay kimdir, dedi pederim

Söylediğim manaları çözüyor" (Atılgan 1997: 22)

1.6. Mahlas alması

Âşığımızın asıl adı Mehmet Ali'dir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla o, bade içtikten sonra "Ferrahi" mahlasını alır. Muh-temelen, bu mahlası bir başkasının aracılığı ile almamış olup

kendi tercihidir. Ferrahi, bazı şiirlerinde ise adını (Mehmet Ali) mahlas olarak kullanmıştır.

Bunların dışında, Ferrahi'nin şiirleri arasında; "muamma sorma", "nazire söyleme", "tarih düşürme" gibi örneklerle rastlayamadık. Ancak daha çok 20. yüzyıl âşıklarında rastladığımız akrostiş şiir söyleme geleneği Ferrahi'de de görülmektedir. O, bazen sevdiği kızların, bazen dostlarının, bazen de çocuklarının adlarını şiirlerinde mısra başlarına nakşetmiştir. Nitekim "Benzersin" redifli şiirinde (Atılğan 1997: 27), mısra başındaki harflerden, "Fatma İkiz Mustafa" isimleri çıkmaktadır.

2. Âşık Ferrahi'nin Şiirleri ve Sanatı

2.1. Şiirleri

Ferrahi'nin bir kısmı bestelenerek türkü repertuarına girmiş olan 120 kadar şiiri bulunmaktadır. Koşma, destan, türkü, semai ve atışma tarzında olan bu şiirler 11'li veya 8'li hece vezniyle söylenmiştir.

Bunlardan, daha çok sevgi konusunu içeren 20 kadar şiiri türkü olarak bestelenmiştir. Bunlar:

1. "Adana'ya geldim gülüm göreyim dedim"
2. "Ah neyleyim gönül senin elinden"
3. "Cahil gönlümü eylesen"
4. "Elâ gözlü nazlı yâri"
5. "Emine'm buradan ben gider oldum"
6. "Hesab eyle geçen yılı"
7. "Herkes sevdiğini seçti"
8. "Bu dünyayı baştan başa"
9. "Çaresiz dertteyim sen kerem eyle"
10. "Dertli gönül"
11. "Güzel ben senin elinden"
12. "Hasta gönlüm divanedir durmuyor"
13. "İstemem dünyada süsü, ziyneti"
14. "Kuşlar uçar düneğinden"

15. "Lâle sümbül bağına"
  16. "Mal neyleyim sen var iken"
  17. "Boğazıma taktım ipi"
  18. "Kaş kara, gözler elâ"
  19. "Bir yâre gönül verince"
  20. "Gel Eminem Eminem" (Atılğan 1997: 189-192)
- adıyla söylenen türkülerdir.

Ferrahi'de destan şeklinde şiir söyleme geleneği de oldukça yaygındır. O "*Vatan Sevgisi, Dünya hakkında, Taşbebek, Yusuf Aleyhisselam Destanı, Azaların Sana Şahit, Zamanede Bazı İnsanlara, Yaradan, Türklerin Kıbrıs'a Haykırış Destanı, Sapkın Kadınlara ve Dünya Hakkında*" gibi destanlarını tek sayfa hâlinde çoğalttırarak çarşıda pazarda tek tek satıp ekmek parasını, daha doğrusu ilaç parasını kazanmıştır.

Ferrahi'nin kahvehanelerde satarak ilaç parası kazandığı basılmış kitapları da mevcuttur: "Ceyhanlı Halk Şairi Ferrahi'nin Seçme Şiirleri" (Adana 1961), "Güzeller Kervanı" (Adana 1962), "Hakiki Öğütler" (Adana 1962), "Ceyhanlı Halk Şairi Ferrahi'nin Öğütler ve Millî Şiirleri" (Adana 1964), "Âşık Ferrahi'den Deyişler-Dost Gülleri" (Adana 1969), "Mahsun Çocuk" (kitap bulunamamıştır) gibi.

Ferrahi'nin şiirleri bir taraftan kitap hâline getirilirken bir taraftan da bilimsel sempozyum ve kongrelerde tartışılmış, adına Çukurova Üniversitesi tarafından "Anma Günleri" düzenlenmiştir. Ferrahi ile ilgili olarak Halil Atılğan tarafından yapılan çalışmaları, radyo ve televizyon programlarını da unutmamak gerekir. Bunlar arasında özellikle 2004 yılında TRT İzmir Televizyonu prodüktörlerinden Adnan Sait Tabakçı'nın hazırladığı ve program danışmanlığını Halil Atılğan'ın yaptığı 30 dakikalık belgeseli belirtmek istiyoruz.

2.2. Şiirlerinde İşlediği Konular

O, başta aşk olmak üzere vatan sevgisi, kahramanlık, din ve tasavvuf, günlük hayat, zamandan şikâyet ve mizah gibi insan hayatını ilgilendiren hemen her konuda şiirler söylemiştir. Bunları sırasıyla ele aldığımızda:

2.2.1. Aşk

“Niye beni böyle mecnûn eyledin

Havadayken yere indin Emine’m

Lüzûmu yok bana nâr-ı ateşin

Ben kendi kendime yandım Emine’m” (Atılğan 1997: 35)

Ferrahi’nin şiirlerini incelediğimizde, onun âşık olduğu, bir türlü unutamadığı ve adını kızına vererek sevgisini yaşatmaya çalıştığı “Emine” sinin dışında daha birçok güzelin adını görmekteyiz. Bu bağlamda biraz Karacaoğlan gönüllü olan Ferrahi, sadece Emine için değil, Behiye, Fadime, Havva, Iraz, Mürüvvet, Naile, Necla, Nurhan, Vildan, Zala ve Zeynep üzerine de seveda kokan şiirler söylemiştir. Bunlar arasında Nurhan, Behiye ve Naile’ye ilk görüşte âşık olduğunu, Zeynep’e dünür gönderdiğini, Emine, Havva, Mürüvvet, Necla, Nursel ve Zala’yı karşılıksız olarak sevdiğini, Fadime ve Vildan’ı da sık sık rüyasında gördüğünü yine şiirleri vasıtasıyla dile getirir. Bu da yetmez, “Kızlar” adlı şiirinde (Atılğan 1997: 58-59), köyündeki kızları tek tek anlatır. Ne var ki, onun bu tavrı köyün ileri gelenlerini kızdırır ve bunun delirdiğini düşünerek “*Bir hergeleci, ağa kızına nasıl türkü yakar!*” diyerek, köyü terk etmesini söylerler. Ferrahi, köyden ayrılırken “*Beni deli diye köyden kovuyorsunuz. Kovmakla akıllandıracağınızı sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Bu köyden benim cismim çıkacak, ismim ebediyen yaşayacaktır. Ahmet Ağa, Hasan Ağa, Hüseyin Ağa, Halil Ağa hepiniz fanisiniz. Ama bir gün gelecek, Ferrahi bâkî kalacaktır!*” der (Atılğan 1997: 8). Nitekim dediği gibi de olur, bugün “Kıvrıklı” Köyünde Ferrahi adına anma günleri düzenlenmekte, köy onun adıyla anılmaktadır.

Ferrahi’nin bu konudaki şiirlerinde dikkat çeken bir özellik ise genel anlamda “aşk” konusunu işleyen bir şiirinin olmamasıdır. O, bu tür şiirlerini daha çok sevdiği kızların isimlerini de zikrederek onlara hitaben söylemiştir. Diğer taraftan, bu tür şiirlerinde platonik bir aşk yaşayan Ferrahi, duygularının karşılıksız olduğunu şu mısralarla dile getirir:

“Der Ferrahi, bilmem bana n’oluyor

Kimi sevsem hep yarıda kalıyor” (Atılğan?: 74)

O, sevdiği kızın bir başkasıyla evlendiğini ise sitem dolu sözlerle dile getirirken feleğe kahreder:

*“Vurunca silleyi kolumu kırdın
Tekrar acıyarak yaramı sardın
Sevdiğim o kızı ellere verdin
Ele yâr eyledin sunamı benim”* (Atılğan 1997: 25)

İşte, gördüğü güzelleri, ancak uzaktan sevebilen, sevgisinden dolayı horlanırken dertten derde sürüklenen Ferrahi, duygularını mısralara dökerek teselli bulur. Böylece unutulmayacak, unutamayacağımız birbirinden değerli şiirler ortaya çıkar.

2.2.2. Din ve Tasavvuf:

Ferrahi, “Azaların Sana Şahit”, “Bunları Bilelim”, “Oruç ve Namaz Destanı”, “Sabır Acıdır Meyvesi Tatlıdır / Yusuf Aleyhisselam Destanı”, “Methiye”, “Muhammed’le Ali’nin Methi”, “Nerde” gibi şiirlerinde dinî konuları ele alırken özellikle “Senin”, “Ayrı Değilim”, “Bulunmaz”, “Bütün Duygular”, “Hakkın Hakikatleri” gibi şiirleri tasavvufî açıdan önemlidir. Örneğin:

*“A” ile başlarsa “ha” ile biter
Bu isme âşıkım burnumda tüter
Başka yâr istemem, o bana yeter
Daim sağda gezer, solda bulunmaz”* (Atılğan 1997: 28)

şeklinde devam eden şiirinde, ilahi aşkı en güzel şekliyle ifade eder.

2.2.3. Kahramanlık ve Millî Konular

Âşığımızın, vatan sevgisini ele alan, millî duyguları coşturan şiirleri de vardır. Bunlar arasında “Sesleniş”, “Vatan Sevgisi”, “Kahramanlık Şiiri”, “Kıbrıs Bizimdir”, “Vatan Sevgisi”, “Çeteler” ve “Çocuklar” adını taşıyan koşma ve destanlarında kahramanlık konusunu ele alarak vatan sevgisini vurgulamıştır:

*“Atatürk çizmeyi çekip giyince
Türk askeri sen ileri deyince
Çarpıştık vatanda tarih boyunca
Türk evladı vatan senin vatandır”* (Atılğan?: 100).

...

*"Beş Ocak Bayramı kutlu olsun size
Geçin bir sıraya durun çeteler
Şanlı Türk bayrağı yadigâr bize
Huzurunda selam verin çeteler"* (Atılğan 1997: 119).

2.2.4. Sosyal Konular

Ferrahi, çevresine ve topluma karşı duyarlı bir şairdir. O, yaşadığı dönem içerisinde toplumun gözü, kulağı olmuş, gördüğü bir takım aksaklıkları mısralarla dile getirmiştir. Aşağıdaki dörtlükte, fakir ve kimsesiz insanların durumu anlatılır:

*"Hastaneye gidersin de bakmazlar
Paran olmaz ise film çekmezler
İnsan mısın nesin, sahip çıkmazlar
Sefalette nice nice kul vardır"* (Atılğan?: 97)

Ferrahi, iki evli olan erkeklerin durumunu da aynı adlı destanında dile getirir:

*"Küçük avrat; 'her gün bana gel' diyor
Entari, kundura, çorap al diyor
'Param yoktur' desen, 'ara bul' diyor
Mecbursun bunları alın ik'evli*

...

*Kötü söz söyler, dişin sıkarsın
Usanırsın, hayatından bıkarsın
Avluyu süpürür, gabı yıkarsın
Sensin herhâl taze gelin ik'evli"* (Atılğan 1997: 46)

O, diğer taraftan "Kumarcı" adlı şiirinde kumar müptelası olan insanların düştüğü durumu anlatırken toplum içerisinde ahlâksız kadınların çoğaldığını "Sapkın Kadınlar Hakkında" adlı destanında dile getirir. Ferrahi'ye göre makyaj yapan kadınlar da kötüler sınıfına dâhildir:

*"Evine varılmaz pisli paslıdır
Bir iş görmüyorlar, sanki yasıdır
Çarşıda gezerken süslü püslüdür
Kimisine dudak büzüyor bunlar*

...

*Dudaklar boyalı, sürmeli gözü
Kötü yolda gezer anayla kızı
Yürürken yaparlar cilveyi nazi
İşte cemiyeti bozuyor bunlar” (Atılğan?: 88-89)*

Ferrahi, iyi bir insan olmanın şartlarını da belirleyerek insanlara nasihatte bulunur:

*“Boş gezer, gitmezsın kendi işine
İçkinin kumarın düştün peşine
Topla biraz sen aklını başına
Biraz da zikre dalmazsan olmaz” (Atılğan?: 76)*

2.2.5. Mizahi Konular

Ferrahi, toplumda yaşanan bir takım sorunları mizahi yönüyle değerlendirmiştir. Örneğin, “Bekâr Kızların Destanı”nda, anayla kızının evlenme konusunda tartıştığını görürüz:

*“Kız:
Benim yaşıtılarım hep gelin oldu
Her birisi ikiz çocuk doğurdu
Babam beni acep oğlu mu sandı
Hatun anam etme, ere ver beni
Ana:*

*Almanın dalını daim budamam
Çoban olup her gün seni güdemem
Küçüksün, babayın göynün edemem
Bu sene de evde kal hatun kızım” (Atılğan 1997: 111)*

Ferrahi, “Olmazsa” adlı şiirinde de yukarıdaki şiirin tam tersine evlenmek isteyen erkeklerin duygularını dile getirir:

*“Kızların fiyatı on bine çıktı
Bu gidişler benim canımı sıktı
Millet bekârlıktan usandı, bıktı
Bekârsın cebinde pulun olmazsa*

...

*Eğer bekâr isen hâlini düşün
Evlenecek olsan paran yok peşin
Yalnız yatarsın, üşürsün kışın
Üstündeki yorgan kalın olmazsa” (Atılgan 1997: 79-80)*

2.2.6. Zamandan Şikâyet

Ferrahi, hayatı boyunca çile çeken, kısacık ömrü süresince tatmadığı acı kalmayan bir âşığıdır. O, bu hâlet-i ruhiye ile bir taraftan kendi sıkıntılarını dile getirirken diğer taraftan çevresinde gördüğü kimi problemleri anlatır ve bunları dünyanın faniliğine, feleğin acımasızlığına ve toplumda bir takım değerlerin bozulmasına bağlar:

*“Sevgiliden ayrı gidiyor göçüm
Yirmiye değince ağardı saçım
Bir hararet bastı yanıyor içim
Ateşlere yaktın özümü felek” (Atılgan 1997: 128)*

O, bir başka şiirinde ise toplumda görülen bozuklukları dile getirir:

*“Gençliğe kapılıp birden coşarlar
Karı diye dört bir yana koşarlar
Yuvasını bozup zevke düşerler
Batakhanelerde yüzer oldular.” (Atılgan 1997: 140)*

...

*“Hak yolundan eğri yola sapan var
Kötülük düşünüp hile yapan var
Bu dünyada bazı mala tapan var
Zengin çok, zekatın veren kalmadı” (Atılgan?: 55)*

...

*“Evlât babasına hürmet etmiyor
Onun gösterdiği yola gitmiyor
Akraba hatırı kimse gütmüyor
Arada bağlılık çözülür oldu.”*

*Baba evladını kovuyor diye
Evlat babasına sövüyor diye
Gelin kaynanasını dövüyor diye
Her gün gazetede yazılır oldu” (Atılgan 1997: 151)*

2.2.7. Kendi İç Dünyası

Ferrahi’nin hayat hikâyesinden de anlaşılacağı üzere, o, ömrü boyunca yüzü hiç gülmeyen bir aşığıdır. Bu sebeple birçok şiirinde hüznü bir havanın estiğini, hastalıklarla mücadele eden bir adamın ruh halini görürüz.

*“Çıkarttın alları kara bağladın
Yüreğimi aşk oduna dağladın
Bir yâr için on beş sene ağladın
Ey Ferrahi, gül dedim de gülmedin” (Atılgan 1997: 7)*

Ferrahi, aşağıdaki dörtlükte de karamsar bir tablo çizilmektedir:

*“Bu kara talihe boynumu büktüm
Yoksulluk elinden usandım bıktım
Gençliğim boyunca hep çile çektim
Böyle çile çekmek zordur Yaradan” (Atılgan 1997: 148)*

2.3. Sanatı

Diğer âşıklarımızda olduğu gibi, Ferrahi de şiirlerini söylerken herhangi bir sanat endişesi gütmemiştir. Ama onun şiirlerini bu bağlamda değerlendirdiğimizde sanat yönünden de oldukça zengin olduğunu, teşbihten telmihe her türlü sanatı mısralarında kullandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Hiç şüphesiz bir sanatkâr, eserini ortaya çıkarırken onu kendisinde var olan kültür birikimleriyle süsler, zenginleştirir. İşte, Ferrahi de belki verilen veya tespit ettiği bir ayağı (kafiyeyi) işleyerek bir şiir ortaya çıkarmıştır ama bu şiirine öyle kelimeler yerleştirmiştir ki biz bu kelimelerden biriyle bazen Leyla ile Mecnun hikâyesini, bazen Hallac-ı Mansur’un dara çekilmesini, bazen de gül için feryat eden bülbülün inleyişini duyarız. “Telmih” adını verdiğimiz bu edebî sanat, onun bir çok şiirinde görülmektedir.

Örneğin:

"Enel Hak demeye her an hazırım

Sonra Mansur gibi dara düşersin" (Atılğan ?: 22)

...

"Der Ferrahi deliyim vay

Mansur Hallaç elinde yay" (Atılğan?: 69)

mısraları, bize dara çekilen Mansur'u hatırlatır. Hallac-ı Mansur kendisini, Allah'a o kadar yakın hisseder ki elini eteğini dünya işlerinden çekerek gönlünü Allah aşkıyla doldurur. Artık gözü Allah'tan başka kimseyi görmeyen, gönlü Allah aşkıyla yanan Hallac-ı Mansur, kalbinde Allah'ı hissettiği için, "Ben Hakk'ı buldum" anlamında, "Ene'l-Hak" demiş ve çevre tarafından "Ben Allah'ım" şeklinde yorumlanarak bu sözü onu dâra götürmüştür.

Divan şiirinde olduğu gibi halk şiirinde de gül-bülbül ilişkisi önemli bir motiftir. Anlatıldığına göre bülbül güle âşık olduğu için, sabahdan akşama kadar ötermiş. Gülün kırmızı olmasının sebebi de daha gonca iken ona konmak isteyen bülbüle dikenlerinin batması ve göğsünden akan kandan dolayı da gülün o rengi almasıdır. Ferrahi'nin birçok şiirinde, gül-bülbül ilişkisine telmih vardır:

"Dedim, bülbül müsün güle konarsın

Bülbül gibi gülden güle geziyor" (Atılğan 1997: 23)

...

"Yabancı değilim kardeşim sana

Açıla güllerine bülbüller kona

Ağzını açtın mı diyorsun bana

Bülbülün figânı güldür Duran'ım" (Atılğan 1997: 31)

Âşığımız, "telmih" sanatının yanında, "teşbih"i de oldukça fazla kullanmış, sevdiği kızları çeşitli benzetmelerle övmüştür. Onun şiirlerinde boy kamaşa, gönül bağa, fidana, yanak gonca güle, zülûf sırma tele, dudak şeker, kaymak ve bala, kaş kaleme benzetilirken sevgili de bülbüle, sunaya, menekşeye, sümbüle, kuşa ve ördeğe benzetilir.

O, bazı şiirlerinde de insan olmayan varlıklara bir kişilik vererek onlarla konuşur, onları insan olarak kabul eder. “Teşhis” adı verilen bu sanatı, çok olmasa da bazı şiirlerinde görmekteyiz. O, “Allah’ım” adlı şiirinde hastalığı, kendisiyle uğraşan bir şahsa benzetir ve onun için şu mısraları söyler:

“Eğlenir başımda, günlerce gitmez

Gezer vücudumu, bir yanım tutmaz” (Atılğan 1997: 17)

Ferrahi, bu birbirinden güzel şiirleri söylerken sade, açık ve yaşadığı bölge olan Çukurova ağzının bütün özelliklerini taşıyan bir dil kullanmıştır. Dörtlüklerinde, Arapça ve Farsça kelimeler hemen hemen hiç yoktur. Bunun yanında, mısralarında yer yer mahallî kelimelerin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar arasında cubur, şelek, çevre, yağlık, suval, pahal ol-, dolak et-, sün- vs. gibi kelime ve fiilleri sayabiliriz.

İşte, gördüğü güzelleri, ancak uzaktan sevebilen, yaşadığı olaylarla dertten derde sürüklenen Ferrahi, duygularını mısralara, dörtlüklere dökerek teselli bulur. Böylece unutulmayacak, unutamayacağımız birbirinden değerli şiirler ortaya çıkar. Bunlardan bazıları, dilden dile dolaşan manzumeler olarak değerini korurken bir kısmı da dillerde nağme nağme türkü olup yürekleri coşturur.

Sonuç olarak, gerek âşıklık geleneği içerisindeki yeriyle, gerekse sazıyla, sözüyle ve içli deyişleriyle alanında önemli bir yere sahip olan Ferrahi, âşık edebiyatında hak ettiği yeri almıştır. Onun şiirleri, türküleri bugün olduğu gibi yarın da dilden dile dolaşarak “Ferrahi” adının ebedîleşmesine, ölümsüzler kervanına katılmasına vesile olacaktır.

KAYNAKLAR

Atılğan, Halil (?), *Âşık Ferrahi / Hayatı, Şiirleri, Türküleri*, Adana.

Atılğan, Halil (1997), *Ceyhanlı Âşık Ferrahi*, Ankara.

ÂŞIK ŞENLİK VE BAZI HALK ŞAİRLERİMİZDE TÜRKÇE, ARAPÇA VE FARŞÇA ANLAYIŞI

Nail TAN

Giriş

Ana dilimiz Türkçe, asırlar boyu *halk* şairlerimizin duygu ve düşüncelerini halka duyurma konusunda en önemli vasıta olmuş, dilimizin günümüze kadar kaybolmadan ulaşmasında halk şairlerinin büyük hizmetleri dokunmuştur. Arı duru, halkın anlayabileceği bir dille şiir söylemek/kalem şairlerince yazmak; atasözlerimize, bazı önemli olay ve hikâyelere telmih-te bulunmak, atasözü deyimler kullanmak halk şairlerimizin ortak dil anlayışıdır denilebilir. Az veya çok medrese eğitimi almış veya bir tekkede eğitilmiş, özel hocadan yararlanmış, hece ölçüsünün yanında aruzu da öğrenmiş Kaygusuz Abdal, Gevherî, Âşık Ömer, Dertli, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni ve Bayburtlu Celalî gibi halk şairlerimiz ise Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça öğrenmeye, şiirlerinde bu dillerin kelime ve tamlamalarından yararlanmaya önem vermişlerdir. Hatta içlerinde sade dille, Türkçe yoğun şiir söyleyenleri, değersiz şair görenler bile çıkmıştır. Söz gelimi Âşık Ömer (17. yüzyıl) meşhur şairnamesinde Karacaoğlan için şunları söylemiştir¹:

*Öksüz Âşık deyişleri aseldir (baldır)
Karaca'oğlan ise eski meseldir (masal, hikâyedir)
Ezgisi çığrılır, keyfe keseldir (zararlıdır)
Biz şair saymazız öyle ozanı.*

Âşık Ömer'in Türklüğü, Türkçeyi aşağılayan "geri" redifli bir şiirinin bulunduğunu biliyoruz². Bu şiirdeki Türk'ten kast köylüdür. Böyle de olsa sonuç değişmez. Âşık Ömer, söz konusu şiirde önce hakaret ifadelerini sıralamış, akli başına gelmiş olacak ki şu dörtlüğün sonunda Türk köylüsünün bir hasletini takdire mecbur kalmıştır:

*Zebûn iken görün Türk'ün yüzünü
Yüz vermeyip açtırmanız gözünü
Evlîyâlar gibi söyler sözünü
Zebûn olup bağıri piştikten geri.*

Açıkladığımız, eleştirdiğimiz yanları sıra Âşık Ömer'le ilgili şu gerçeği de ifade etmeliyiz. Âşık Ömer, kullandığı dilin Türkçe olduğunun farkındadır. Nitekim divanındaki 177. şiirde şu beyiti görmekteyiz³:

*Dinle dîvân nüshasın, gör ilm-i hikmetten nedir
Türkîce çok dürlü ma'nâlar yazar Âşık Ömer*

Âşık Ömer, Karacaoğlan'ı ve arı Türkçeyle konuşan Türk köylüsünü aşağılarken zaman intikamını almış, o da aruzla şiir yazmasına, Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar kullanmasına rağmen bazı divan şairlerince küçümsenmiştir. Söz gelimi 18. yüzyıl divan şairi Sünbülzade Vehbî (ö. 1809), ünlü *Suhan (Söz) Kasîdesi'*nde Âşık Ömer'i ve Gevherî'yi şu beyitlerle aşağılamıştır⁴:

*İktifâ eylediler meslek-i 'Âşık Ömer'e
Aşk u şevk ile nice kâfiye-cûyâ-yı' suhan
Gevherî güftesine döndü bugünlerde meded
Gevher-i nâdire-i lü'lü'-yi lâlâ-yı suhan*

Vehbî'nin *Suhan/Söz Kasidesi'*nde Kara Oğlan mahlaslı (kanaatimce Karacaoğlan'ın kastedildiği) bir halk şairi daha aşağılanmıştır:

*Kimi mâ'ni kimisi vâdî-i Türkmânî'de
Karaoğlan kayabâşısı yelellâ-yı suhan*

19. yüzyıl divan şairlerinden Şeref Hanım, Âşık Ömer'i ve Gevherî'yi şu beyitlerle küçümsemiştir⁵:

*Şerefâ sencileyin bî-maye
Ne cesarete alur şi'ri dile
Senin eş'ar-i perişanından
Yeğdir Âşık Ömer'in şi'ri bile*

Asrımızda bunca şair var iken bilmem neden

Gevherî vâdisine bu itibar olmak neden

Aynı asır divan şairlerinden Müstecipzade İsmet Bey de Âşık Ömer'i ve hece ölçüsüyle şiir söyleyen halk şairlerini, şair saymadığını yazmıştır⁶:

Okumuş Âşık Ömer Dîvân'ın

Anları şi'r sanub aldanıyor

Hiç kaydinde değildir ma'nâ

Şi'ri mevzun ve mukaffa (vezin ve kafiye) sanıyor

19. yüzyılda bunlar yaşanırken çok şükür ki II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz gibi halk şairlerine değer veren sultanlar, padişahlar görüldü. Âşıklara, lonca teşkilatı içinde yer verildi. Hükümetçe bir âşıklar kethüdası tayin edildi. İstanbullu Âşık Hüseyin Baba, 1834-35 yılından itibaren 28 yıl Tavukpazarı Âşıklar Cemiyetine başkanlık yaptı. Bu sürenin 13 yılında, Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde sarayda görevli 33 âşığı yönetti. Âşık Hüseyin Baba'dan sonra Âşık Gedâyî (1826-1899), Sultan Abdülaziz'in âşıklarına başkanlık yapmıştır⁷.

Divan şairlerimizin halk şairlerimizi küçük görmesiyle ilgili pek çok örnek vardır. Bu konu, üstat Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü ve Fevziye Abdullah Tansel tarafından geniş bir şekilde incelenmiştir⁸. Köprülü'nün verdiği bir örnek, en çarpıcısidir denilebilir. Anlı şanlı Ziya Paşa (1825-1880) *Harabat Mukaddimesi*'nde saz şairlerinin eserlerini "eşek anırmasına benzetmek" talihsizliğinde bulunmuştur⁹. Ünlü hikâyecimiz Ömer Seyfettin (1884-1920) de âşık tarzı destanları ve yaratıcılarını küçümsemiş "*Destanlara eser diyorsanız bravo size!*" diye alay etmiştir¹⁰.

Bilindiği gibi Türkiye Türkçesinden önce Türkiye ve Osmanlı topraklarında Eski Anadolu Türkçesi (11-15. yüzyıllar) ve Osmanlı Türkçesi (16-20. yüzyıllar) dönemleri yaşandı. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ana dilimiz Oğuz Türkçesi,

edebiyat dili Farsça ve bilim dili Arapçanın etkisinden nispeten kurtularak şehirlerde Türkçe-Arapça-Farsça karışımı Osmanlı Türkçesi gelişmeye başlamıştı. Köylerde ise Oğuz Türkçesi, dinî terimleri Arapça olmak üzere varlığını önemli ölçüde korumuştur. Yine de Selçuklu atasözü *“Türk (köylü) şehre gelince köpeği bile Farsça söyler.”* hâlâ geçerliydi. Bu korumada halk şairlerinin payı büyüktür.

15. yüzyıl halk/tekke şairlerinden Kaygusuz Abdal, Âdem ile Havva’nın sadece Türkçe bildiklerini ve Allah’ın emrini Arapça kendilerine tebliğ eden Cebrail’in söylediklerini anlamadıklarını, ancak Cebrail Allah’ın emrini Türkçe ilettiği zaman emre uyduklarını *Gülîstan* adlı eserinde şu şekilde anlatmaktadır¹¹:

*Hakk buyurdu Cebrâîl’e “Var” didi
“Âdem’i Cennet içinden sür” didi*

*Geldi Cebrâîl, Âdem’e söyledi
Hakk buyurdüğün ayân eyledi*

*Cebrâîl didi “Çıkgıl Uçmak’dan Âdem!
Tanrı’nun buyruğı budur iş bu dem!”*

...

*Niçe ki söyledi, hergiz gitmedi
Cebrâîl’in sözünü işitmedi*

*Türk dilin Tanrı buyurdu: “Cebrâîl,
Türk dilince söylegil, durgit, digil!”*

*Türkî dilince Cebrâîl: “Hey dur!” didi
“Durugil Uçmag’ın terkin ur’ didi*

Bu Türkçe emri alan Âdem ve Havva cenneti terk eder.

16. yüzyılda başlayan Osmanlı Türkçesi döneminde ana

dilimiz önemli ölçüde Arapça ve Farsçanın istilasına uğradı. Divan şairleri, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelime, tamlama kullanma yarışına giriştiler. Edebî sanatlar, Fars ve Arap edebiyatından alındı. Şiirlerinin tamamını Arapça, Farsça ağırlıklı yazan divan şairleri, usta şair kabul edildi, büyük itibar gördüler. Sade dille yazanlara şair gözüyle bakılmadı. Bu duruma isyan eden Priştineli divan şairi Mesihî (ö. 1512), şu beyiti yazmak mecburiyetinde kaldı¹²:

Mesihî, gökden insen sana yer yok

Yüri var gel ya Arap'tan ya Acem'den

Bir Acem şairi gibi kendisini yetiştiren Leâlî'nin Tokatlı olduğunun ortaya çıkması üzerine bütün itibarını kaybedişini divan edebiyatı uzmanları iyi bilirler.

Divan şairleri harıl harıl Arapça, Farsça çalışırken bazı saz ve özellikle tekke şairleri de biraz Arapça, Farsça öğrenip aruz veznini kullanma becerisine sahip olup büyük şair sınıfına girme yarışına başladılar. Bildirimizin başında belirttiğimiz gibi 17. yüzyıl halk şairlerinden Âşık Ömer ve Gevherî bu anlayışın öncüsü oldular, denilebilir. Zamanla hem hece hem de aruz ölçüleriyle şiir söyleyebilen, dilleri halkın dilinden uzak halk şairleri çoğaldı. Tekke şairleri, dinî kültürlerinin Arapça olması dolayısıyla zaten divan şiirine çok yakındılar. Söz konusu dil anlayışı dolayısıyla şiirlerinde Arapça, Farsça bilmenin lüzumunu, önemini vurgulayan halk şairleri görüldü. İşte Âşık Şenlik (1859-1913) bu çizgideki, görüşteki halk şairlerinden biridir.

Âşık Şenlik ve Arapça, Farsça Öğrenme Anlayışı

Çıldırli Âşık Şenlik usta bir şair olmak için Arapça, Farsça bilmenin gereğine inanan bir halk şairiydi. Bu inancının altında Kur'an'ın ibadet dilinin, hadislerin Arapça olmasının yattığını da belirtmeliyiz. Şenlik; Arapça, Farsça öğrenmenin, bilmenin önemini bu dilleri iyi kullanmadığı için duyduğu üzüntüyü şiirlerinde şöyle dile getirmiştir:

1. Bûlbûle münasip gülü olmuyan
Elbet bir meslekde eli olmuyan
Arabî, Farsî dili olmuyan
Saz çalmayan tel gadrini ne bilir?¹³

2. Arabî, Farisî dilin olmasa
Her bir meslekde elin olmasa
El içinde devlet varın olmasa
Sen garışma heç hesabı diyerler.¹⁴

3. Gudret mektebinde verdiler dersi
Zâhirde göründü arş ile kürsî
Hıfzımda derc/zabd oldu Arabî, Farsî
Lügat-ı İmrânı seçdim bu gece¹⁵.

4. Lisân-ı ibare Arap dilince
Melekler zikreder Arap dilince
Ezzi Arap dilince
Farsî Arap dilince
Mümkir ve Nekir gelir
Sorar Arap dilince
Sefil Şenlik, bilmez Arap dilince
Bir çift kelme, sözün yasını gözler¹⁶.

Âşık Şenlik, kendi tasnifi *Salman Bey ile Turnatel Hanım Hikâyesi*'ne Salman Bey'in Arapçayı, Farsçayı ve Türkçeyi çok iyi bildiğini padişaha ve Celal Vezir'e ispatladığı bir şiir yerleştirmiştir. Yedi dörtlükten ibaret bu şiirde Salman Bey bazı nesnelerin, kavramların adlarını her üç dilde de söyleyerek ne kadar bilgili olduğunu padişaha gösterir. Nitekim Salman Bey, şiirini tamamlayınca padişah çok etkilenir ve ayağındaki zincirlerin çözülmesi emrini verir. Söz konusu şiirin iki dörtlülüğü şöyledir¹⁷:

Üç lugattan cevap verim men size
Arap lisan, Farsî zeban, Türkî dil.
Şaşgın gezen düşer sahraya düze
Arap tarık, Farsî irah, Türkî çöl.

....

Yârin siyah zülüfleri öreydim
İnce bele gızıl kemer saraydım
Bir zevk ile ağ sineye vuraydım
Arap yeddi, Farsî desti, Türkî el.

Âşık Şenlik, Arapça ve Farsça bilmenin önemine işaret ederken bir karşılaşmada Âşık Posoflu Zülalî (1873-1956)'nin dilini övmekten de geri kalmaz. Âşık Zülalî'nin dili, kendisine yakındır. Arapça, Farsça kelime ve tamlamalarla da zenginleştirilmiştir. Diğer yandan, âşık karşılaşmalarında şairlerin birbirlerini hem övmeleri hem de yermeleri, türün doğal bir özelliğidir. Âşık Şenlik, Zülalî'yi bu sebeple de normalin üzerinde övmüş olabilir¹⁸:

Aldı Şenlik
Hem Ecem'den hem Arap'tan gözeldi fasahatın
Lisanınnan gatre gatre tökülür belagâtın
Edebinnen, edvârınnan bellidi keremetin
Bin üç yüzde görecehsen bir Süleyman dediler.

Şenlik Dışında Bazı Halk Şairlerimizde Türkçe, Arapça ve Farsça Anlayışı

19-20. yüzyıl âşığı, bir kısmı Âşık Şenlik'in çağdaşı, aynı kültür ortamında yetişmiş bazı âşıklar da Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça bilmenin önemine ve gereğine inanmış, bu görüşlerini şiirlerine yansıtmışlardır. Tespit edebildiğimiz bazı örnekler şunlardır:

1. Ardanuçlu Sıdkî (1765-1833) [İran Şahı'nın huzurunda söylediği şiirden.]

*Şahım bana ruhsat versin bir zaman
Artvin, Ardanoç'u, Kars'ı anlatam
On ikinci babda bir dersim vardır
Okuyam Arabî, Farsî anlatam.
Artvin'i sorarsan dili Osmanlı
Ardanoç şahbazı hep demir tenli
Ardahan dağları kışı tufanlı
Kars'ta okuduğum dersi anlatam¹⁹.*

2. Hekimhanlı Âşık Sadık Baba (1784-1839) [Dervişlerin özelliklerini anlattığı şiirden]

*Derviş nefsin için çalma tubanı
Gel nefis öldürme anla şebânı
Özü türab ister, dil cavidanı
Arabî, Farsî lisan isterler²⁰.*

3. Narmanlı Âşık Sümmânî (1861-1915)

*Arabî, Farsî dilin olmasa
Bülbüle münasip gülün olmasa
Asla bir mesnette elin olmasa
Dâvâ ile sultan olsan ne fayda?²¹*

[Âşık Şenlik'in dörtlükleri arasında yer alan 1. ve 2. dörtlükle benzerliği dikkat çekicidir. Bu dörtlük dışında, Âşık Şenlik'in söz konusu iki şiiriyle başka benzerlik yoktur. Sümmânî'nin şiirlerinin arasına karıştırılmış şiirlerle ilgili incelemem bitmiş olup yayımlandığında şüpheli şiirler ayıklanmış olacaktır.]

4. Bayburtlu Hicrânî (1908-1969)

*Arabî, Farsî, İbrani dili
Dedi benim yurdum lâmekân ili
Şaşırmıştım, o yâr gösterdi yolu
Azm-i râh eyledim yolları mim'de²².*

*Çıksam Mecnun gibi eylesem seyrân
Kalb-i sadıklara versem de imân
Arabî, Farisî okusam İbran
Noksan hurufatta oyalık derler*²³.

[Hicrânî'de İbranice de gündeme gelmiştir.]

5. Posoflu Zülalî (1873-1956)

*Ben bir nesne gördüm rızkına muhtaç
Dört kitap okusa dersi bendeyler
İzhâr değil Kur'an almış âyattan
Öğrenir Arabî, Farsî bendeyler*²⁴.

6. Kağızmanlı Cemal Hoca

*Sarı defterime rağbet edeni
Hatardan sakla Yarabbi Yarabbi
Aldım hedâyesin, gevher mâdeni
Her kelâmı Türkî, Farsî, Arabî.*²⁵

Cumhuriyet döneminde, 20. yüzyılda yetişmiş, okullarda Türkçe ders okumuş, konuştuğu/yazdığı dile Türkçe dendiğini öğrenmiş âşıklarımız ise şiirlerinde arı Türkçe kullanmaya önem vermiş, Arapça ve Farsça öğrenmenin gereğine hemen hemen hiç işaret etmemişlerdir, denebilir. Türkçenin güzelliğini, önemini dile getiren yüzlerce âşık şiirinden birkaç örnek vermekle yetineceğiz:

1. Ardanuçlu Âşık Efkârî (1909-1980)

*Menendi bir Cennet güzel ilin var
İrkından bellidir Türkçe dilin var
Âşık Efkâr gibi şen bülbülün var
Güzel koşmaların, sazın başkadır*²⁶.

2. Şarkışlalı Âşık Sefil Selimî (1933-2003)

*Bunu böyle bilsin her ırk, her nesil
Türkçe dili kadar yüce bir dil yok
Lehçeler, şiveler hepsi pek asil
Türkçe dili kadar yüce bir dil yok*²⁷.

3. Karşlı Âşık Şeref Taşlıova (d. 1938-) [*Diliyim Ben*, adlı şiirinden]

Öz Türkçemi konuşurum
Milletimin diliyim ben
Çiçeklerle tanışırım
Yamaçların gülüyüm ben²⁸.

***

[*Benim Türkçem*, şiirinden]
Köyde ninemin işinde
Yaktığı ocak taşında
Gelinlik kızın başında
Tül gibidir benim Türkçem²⁹.

Sonuç

Osmanlı döneminde, divan şairlerinin Arapça ve Farsça öğrenme, şiirlerinde bu dillerden kelimeler ve tamlamalar kullanma anlayışına itibar görmek amacıyla bazı halk şairlerinin de ister istemez katıldıklarını görmekteyiz. Bu tespit, özellikle şehirlerde az çok medrese eğitimi almış veya tekkelerde yetişmiş halk şairlerinde daha belirgindir. Köylü veya Alevî-Bektaşî halk şairlerinde söz konusu anlayış, etki daha zayıftır.

Âşık Şenlik ve çağdaşı bir grup halk şairi, iyi şair olmak için Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça bilmenin lüzumuna inanmışlardır. Sadece Arapça ve Farsça öğrenmemiş, aruz ölçüsüyle şiir söylemeyi/yazmayı da denemiş, oldukça başarılı örnekler vermişlerdir.

Cumhuriyet döneminde yetişen halk şairleri ise arı duru bir Türkçeyle şiir söyleme, yazma ilkesini benimsemiş, genellikle Arapça, Farsça, İngilizce kökenli kelime ve tamlamalardan uzak durma anlayışında olmuşlardır. Bu tutum, ayrı bir inceleme konusudur.

Son Notlar

1. Saadettin Nüzhet Ergun (1935), *Âşık Ömer/Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, s. 433. ;Y akup Karasoy, Orhan Yavuz (2010), *Âşık Ömer Divanı*, s. 540.
2. Ergun, agk., s. 39. Karasoy-Yavuz, agk., s. 514.
3. Karasoy-Yavuz, agk., s. 155.
4. M. Fuad Köprülü (1966), "Türk Edebiyatında Âşık Tarzı'nın Menşe ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe", *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, s. 215.
5. Fevziye Abdullah Tansel (1985), "Halk Şairlerimizin Küçümsenmesi ve Tahkîri Meselesi", *TTK Belleten*, S 194, 8/1985, s. 319-320.
6. Tansel, agm., s. 322.
7. Köprülü, agm., s. 220-222.
8. Tansel, agm., s. 313-333; Köprülü, agm., s. 195-238.
9. M. Fuad Köprülü (2004), *Türk Saz Şairleri*, Ankara, 3. bsl., s. 29.
10. Tansel, agm., s. 329.
11. Abdurrahman Güzel (1981), *Kaygusuz Abdal*, Ankara, s. 220-221.
12. Mine Mengi (1995), *Mesihî Divânı*, Ankara, s. 5.
13. Ali Berat Alptekin, M. Nizameddin Coşkun, Haydar Çetinkaya (2006), *Çıldır Âşık Şenlik Divanı*, Ankara, s. 196.
14. Alptekin-Coşkun-Çetinkaya, agk., s. 189.
15. Alptekin-Coşkun-Çetinkaya, agk., s. 65, 81, 136.
16. Alptekin-Coşkun-Çetinkaya, agk., s. 281.
17. Alptekin-Coşkun-Çetinkaya, agk., s. 839-840.
18. Alptekin-Coşkun-Çetinkaya, agk., s. 571.
19. Mehmet Gökalp (1989), *Artvin Saz Şairleri*, İstanbul, s. 20.
20. Kemal Deniz, Ramazan Çiftlikçi (2010), *Hekimhanlı Âşık Sadık Baba*, s. 220.
21. Abdulkadir Erkal (2012), *Âşık Sümmânî Divanı*, Ankara, s. 162.
22. Sabri Özcan San (1987), *Âşık Hicranî*, Ankara, s. 100.
23. San, agk., s. 111.
24. İrfan Ü. Nasrattınoğlu (1987), *Posoflu Âşık Zülâlî*, Ank., s. 154.
25. Şahin Köktürk (2007), *Geçiş Sürecinde Bir Âşık Kağızmanlı Cemal Hoca*, Ankara, s. 57, 158 (Şiirlerine değer veren Behçet Kemal Çağlar için yazmış.)
26. Gökalp, agk., s. 152.
27. Ahmet Özdemir (2003), *Âşık Sefîl Selimi İrfan Okulu*, İst., s. 299.
28. Muammer Mete Taşlıova (2012), *Âşık Şeref Taşlıova/Hayatı ve Şiirleri*, Ankara, s. 267.
29. Taşlıova, age., s. 238.

ZİYA PAŞALARIN EKSİKLİĞİ

Hasan TÖLÜCEOĞLU

“Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz / Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde / Nush ile yola gelmeyişi etmeli tekdir / Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir” kime aitliğinden önce yeni neslin anlamını bilmediği bu beyitler bilindiği üzere Ziya Paşa’nındır.

Başka hizmet, sıfat ve eserlerine bakmaya gerek kalmadan onun önemini ve büyüklüğünü anlatmada bu ifadeler yeterlidir. Elbette Ziya Paşa’nın belîğ bir şekilde ifade ettiğî bu gerçekler daha önceden farklı şekillerde dillendirilmiştir. Ancak onun ifadesi dillere destan olup günümüze kadar darbimesel olarak gelmiştir.

Ziya Paşa, Batılılaşmanın devlet eliyle resmen başlatıldığı Tanzimat döneminde yetişmiş aydın devlet adamlarımızdandır. Bu dönemin Batıyı mikyasa alan eğitim tezgâhında, biraz da özel gayretlerle, çabalarla yetişmiştir Ziya Paşa. Bu süreçte, Cumhuriyete kadar, hem Batı tarzı eğitim hem de din ilimleri ağırlıklı klasik eğitim birlikte devam etmiştir. İki kaynaktan da beslenebilmeyi başaran Ziya paşalar gibi aydınlarımız ve devlet adamlarımız da bu sayede yetişmiştir.

Abdülhamit ile eğitimde Batı kaynakları sonuna kadar açılıp klasik kaynaklar yavaş yavaş kısılrken, Cumhuriyetin tevhid-i tedrisatıyla klasik eğitim tamamen bitirilip Batı tarzı tek tip eğitime geçilmiştir. Alfabe değişikliğinin getirdiği geçmişle bağların inkıtaı düşünüldüğünde tek kaynaktan beslenme devamında, Tanzimat döneminin sonuç verdiği hem Doğu’yu hem Batı’yı doğru tahlil edip değerlendirecek kalitede nesil yetişmedi.

Aydın, bürokrat, devlet adamlığında -bazı istisnalar dışında- Tanzimat dönemi bereketine ulaşamadık. Ancak dönemin sonunda estirilen ittihat ve terakki yıkıcı rüzgârı bu insanların çoğunu kendi kabuğuna çekilmek zorunda bırakırken biraz daha aktif olan Ziya Paşa gibileri ancak İstanbul dışında üst düzey memuriyet görevinde kalabilmişlerdir.

Yeni Osmanlılar olarak bilinen grubun öncülerinden olan Ziya Paşa, Batı'yı farklı ve makul okumasından olsa gerek bir süre sonra başta Namık Kemal olmak üzere diğerleriyle pek anlaşılamaz. Uygulamada yapılan yanlışlardan dolayı uzun süre basın yoluyla hükümet aleyhtarlığı yapar. O günün başbakanı konumundaki Ali Paşa'ya hicviyeler düzer. Bir münevver olarak bir başbakanı eleştirebiliyordu. Elbet bir süre sonra bunun getireceği töhmete de katlanmak zorunda kalacaktı. Abdülhamit'in anayasa hazırlama komisyonunda yer aldı. Eleştirel yaklaşımı, devlet idaresinin onu hep İstanbul'dan uzaklaştırıp ancak yine de üst düzey memuriyetler vermesini sonuç kılmıştır.

"Terci-i Bend" ve "Terkîb-i Bend" isimli eserleri yaratılış ve hayat üzerine metafizik değerlendirme ve eleştiridir. O gün kullanılan dilin ağırlığından şikâyetçi olmakla birlikte "Mukaddime-i Harabat" başlıklı yazısında divan edebiyatının öneminden bahsederek diğer Yeni Osmanlılardan farklılığını, Doğu'yu ve Batı'yı farklı okuduğunu gösterir. Bizce Ziya Paşa o günden günümüzü, Doğu'yu ve Batı'yı en doğru okuyan münevverlerimizdendir. Namık Kemal'le de bu yaklaşımından dolayı ayrılmıştır yolları. Namık Kemal, tamamen Batı'yı öne çıkarıp heyecanla yüceltirken bir anlamda gelenek diyebileceğimiz geçmişe sırtını dönüyordu. Oysa Ziya Paşa, Doğu-Batı sarmalında süreci doğru görmüş; klasik kaynaklara sahip çıkarken aksayan yönlerini de tenkit etmiştir. Divan şiirini sahiplenirken dilin ağırlığını rahat bir şekilde eleştirmiştir. Bir devlet adamı olması açısından bürokrasinin işleyişindeki yanlışları görüp olumlu eleştirilerde bulunarak Batı hayranlığından, Batı bürokratik sistemini olduğu gibi getirmek isteyenlerden makul olarak ayrılmıştır. "Şiir ve İnşa" makalesinde divan şiirinin yanı sıra özellikle adli bürokraside kullanılan, bürokratların kendilerinin bile anlamadığı ağır dili ve buna bağlı olarak vatandaşın mağduriyetlerini ve devletin farkında olmadan vatandaşa yaptığı sultayı eleştirir.

Ziya Paşa'nın dilinden o günün acı gerçeklerinin ifadesi:

"Ceza kanunnamesi öyle eksik ifadeli, zor anlaşılır ve ol

surette zor anlaşılır ki meclisler ve mahkemeler gördükleri davayı yaş deri gibi çekiştirmeye ve ekseriya haksız, yanlış hükmetmeye mecbur olurlar. Ama suret-i dâva bentlerin hiçbirine uydurulmaz ise yalnız ibarece vech-i münasebet kifayet eder. Mesela bir adam zamparalıktan tutulup istintak edilirken hanenin duvarından aşırıp girdiğini itiraf eder. Buna dair Kanunnamede bir bend-i sarîh olmadığından mücerret haneye girmek hakkında olan bent tatbik olunup gider. Meclis veya Divan-ı Ahkâm (bugünkü temyiz mahkemesini karşılayan teşekkül) ise mahallinde davanın suret-i vukuuna vâkıf olmayıp gelen mazbata üzerine hükmü tasdik ettiğinden ve mahalli mazbataları ise çeşitli maksat ve gazezler üzerine ek yazıldığından mesela hakikatte üç ay hapis kifayet edecek bir biçarenin on sene küreğe konulduğu ve on sene küreğe gidecek bir caninin üç ay hapis ile kurtarıldığı çok olağandır. Aynı şekilde istintaklarda (sorgulamalarda) dahi hâl böyledir. İstintak olunan biçare derdini bildiği lisanla söylerken müstantik efendi “olduğundan” lafzına aşağıda bir de “bulunduğundan” ve “olmakla, bulunmakla” gibi bir rabıta döşenip ötekinin hiç lisanından sudûr etmeyen birtakım ibareleri cebinden yazar ve sonra cömertlik ederse bir kere de yüzüne karşı okur ve “bunu sen söylemedin mi, getir ver, yok ise parmağını bas” der. İstintak olunan adam okunan şeyi Arapça gibi dinleyip bir şey anlamadan yalnız efendiyi gücendirmeyim itikadıyla mührünü ya parmağını basar. İşte bu istintaknamu gâh olur ki biçarenin idamına kadar sebep olur, belki onun dediği yolda yazılsa kurtulmak ihtimali olur.”

Doğu’yu ve Batı’yı doğru okuyabilecek; kendi kültürünün, değerlerinin, geleneklerinin eksiklerini eleştirmekle birlikte kültür ve değerler kaynağına sahip çıkabilecek pek az insanımız çıktı. Cumhuriyetle birlikte bu doğru yaklaşım neredeyse kurudu. Tanzimat dönemi, en azından Ziya paşalar gibilerini yetiştirdi.

Bugün hâlâ yerli yerine oturtamadığımız Doğu-Batı, İslam-Kâfir sarmalında anbean acilen Ziya paşalara; hariciye-de hazır cevaplılığı, doğru değerlendirmeleri ve teşhisleriyle Fuat paşalara çok ihtiyacımız var.

SİVAS YÖRESİNDE GEYİKLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Müjgân ÜÇER

İçinde yaşadığı çevrenin; burada bulunan canlı cansız her unsurun özellikleri halkımızın inanç dokusuna girmiş, günlük hayatına ve sözlü kültürüne yansımıştır. Eski Türk yaşayışında ve avcılık döneminde milletimizin hayatında, her uzvundan yararlanılmasından dolayı ekonomik değeriyle önemli yeri olan geyik, halk inançlarımızda öncülük eden, menkıbelerde kutsallık kazanan, mübarek ve uğurlu sayılan bir varlıktır. Türk halk kültürünün geniş konularından bir olan “geyik” motifiyle ilgili olarak Sivas yöresinde de bir hayli malzeme bulunuyor.

Geyik Avı

Avcılık, genel olarak Sivas yöresinde hoş karşılanmamaktadır. Avlanma konusunda; “Günah mı mubah mı?” sorusuna, “Av mubah, bazı gâh” şeklinde cevap verilerek, mecburiyet sebebiyle avlanılmasının uygun olacağı belirtilmek istenir. Avlanmak zaman zaman kötü sonuçlar verdiğinden;

“Bir gün çıkmış idim geyik /keklik avına

Geyik/Keklik çekti beni kendi dağına” dizeleri hep söylenegelmiştir.

Halk inançlarımızda özellikle de geyik avı yapanların başlarına felaket geleceğine, aileden bir gencin öleceğine, ocaklarına figan çökeceğine inanılır. Bu inancın temelinde destanlaşan meşhur “Alageyik” efsanesi bulunmaktadır. Tarihin akışı içinde Türk boylarınca Anadolu’ya getirilmiş olan bu efsane; Müjgân Cunbur’un (M. Cunbur, 1982) çalışmasında örnekleriyle belirttiği gibi zamanla folklor ürünü hâline gelmiştir¹. Prof. Dr. Saadet Çağatay (S. Çağatay, 1956) bu konudaki makalesinde geyikle ilgili destan, hikâye ve masalın diğer var-

1 Müjgân Cunbur, “Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt II, Ankara, 1982, s. 81.

yantları üzerine uzun uzun durmuştur¹.

Bir zamanlar, artık geyik neslinin kalmadığı Divriği dağlarında geyik avcılığı yapılır, özellikle güzün getirilen bu et ile kış kavurması hazırlanır. Geyik, aynı sığır eti gibi kesilip yüzülür, kellesinden ciğerine her tarafından yararlanılmış. Bu işi âdet hâline getiren avcılar, yavru olmamak kaydıyla vurup getirdikleri geyiği parçalayıp kıyma ve kemikli kıyma kavrularak kışa hazırlanır. Aynı zamanda geyik eti kutsal sayıldığı için el büyüklüğünde, pişmemiş parçalar hâlinde kadınlar tarafından komşulara dağıtılıp, “Sevaptır, iç yapıp yersiniz” denilirmiş².

Divriği’de, Fatma Pekşen tarafından derlenen geyik kasideinde; vurulduğu zaman ağladığı bilinen geyiğin hazin durumu, genç yaşında evladını kaybeden annelerin ağzında bir ağıt hâline gelmiş bulunuyor³:

Geyik Kasidesi

Geyik gelir hazin hazin

Boynuzları uzun uzun

Yavrusun yitirmiş güzün

Bir geyicik durmaz ağlar

Meler ağlar döner ağlar

Yavrum der de her gün ağlar

Karşıdan gelir sürüsü

Yoktur yavrumun birisi

O da içinin iyisi

---

1 Saadet Çağatay, “Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler” *Türk Dili Araştırmaları, Belleten* 1956, Ankara, s. 153.

2 Müjgân Üçer-Fatma Pekşen, *Aslan Burcundan Yükselen Selçuklu Kartalı Divriği*, Asitan Yayınevi, Sivas, 2010, s. 177. İç: Divriği mutfağının salata türü bir yiyeceği olup, ince bulgur, satır kıyması (günümüzde et terk edilmiştir) domates, yeşil soğan, maydanoz, reyhan ve çeşitli baharat konulmasıyla yapılır.

3 Müjgân Üçer-Fatma Pekşen, *Aslan Burcundan Yükselen Selçuklu Kartalı Divriği*, s. 178.

*Bir geyicik yanar ağlar
Döner ağlar söyler ağlar
Yavrum der de her gün ağlar*

*Yattıkları çukur m'ola / Yattıkları bayır m'ola
Yedikleri çayır m'ola
Avcı ona acır m'ola / Yavruları uyur m'ola*

*Bir geyicik meler ağlar
Yanar ağlar döner ağlar
Allah der de her gün ağlar*

Sivas'ın Hafik yöresinden, derlemiş olduğum geyik türküsü¹ de Divriği'de derlenene benzemektedir. Kaynak şahsın verdiği bilgiye göre bu türkü, kına gecesinde, geline kına yakılırken de söylenen bir türküdür. Sivas yöresinde, "Baş övme/ Kız övme" denilen bu gelenekte, acıklı türküler söylenir, kız ve anası ağlatılır. Geleneksel kına gecelerinde, kızın baba evinden ayrılıp gitmesi sebebiyle, baş övme/kız övme töreninde düğünün sevinç ve coşkusu, adeta bir yasa dönüşür.

Geyik Türküsü

*Geyik müler (meler) gevrek gevrek
Geyiğe yavrusu gerek
Sızılar dertli yürek*

*Üç avcı düşmüş izine
Sızılar insin dizine
Kıydılar körpe kızına*

---

¹ Hafik Akkaya Köyünde doğan Emine Erdem'den (d. 1928), Sivas'ta 1981 yılında derlenmiştir.

*Avcı geldi ata ata
Topuğundan kanlar saça*

*Avcı geldi hay eyledi
Etcüvazım pay eyledi
Boynuzcuğum yay eyledi*

*Geyik müler hüznün hüznün
Tırnakları uzun uzun
Yavrusun yitirmiş güzün*

*Karşıdan çıkmış sürüsü
İçinde yokmuş birisi
O da yavrumun iyisi*

Çağırın İzzet'i (Ağır Kaşık Havası) adlı meşhur Divriği türküsünde Alageyik şöyle yer almış:

(...)

*Alageyik ne boynuzun sallarsın
Kemend atmış yollarımı bağlarsın
Bana derler niye gülmez ağlarsın
Felek güldürmemiş ben nasıl gülem
Fırsat elde iken devran sürmeli
Kocalıkta devran sürülmez imiş*

(...)

Sivas Yıldızeli Bayat¹ Köyünden derlemiş olduğum bir ayrılık türküsü de şöyledir:

*Avcı avın ben olayım vur beni
Efendimsin karşılamam ben seni
Hem ağamsın hem paşamsın sen benim
Efendimsin karşılamam ben seni*

---

¹ Yıldızeli Bayat Köyünden Nazlı Al'dan (d. 1933), Sivas'ta 1983 yılında derlenmiştir.

*Geyik boynuzunu niçin salladın
Kemend attın yollarımı bağladın
Elimi koynuma soktum ağladım*

*Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm
Of ayrılık onca büktün belimi
Evde koydun top püsküllü gelini*

*Aşağıdan gelir eğer o ise
Usul boylu güleç kollu yâr ise
Kurbanlar keseyim benim olursa*

*Aşağıdan gelen gelin oynasın
Keklik kebabını yiyen doymasın
Nazlı yâri elimden alanlar
Muradına ermesin*

Sivas Merkez Yakupoğlan Köyünde derlenen bir türküde geyik şöyle geçiyor:

*Şu bizim dağlarda kar bölük bölük
Esme seher yeli yüreğim yanık
Zaten ben olmuşum yaralı geyik
Bir de sen vurup da ağlatma beni*

Efsanelerde Geyik

Bütün Türk dünyasında, geyik, ahu, karaca ve ceylan evliya menkıbelerimizle bütünleşmiştir. Anadolu evliyalarıyla ilgili menkıbelerde adını geyikten alan pek çok yer adı bulunmakta olup (Y. Kalafat, 2012) bu sahaların manevî sahipleri olduğuna inanılan çok sayıda Geyikli Baba, Geyik Baba ve Geyik Binen Baba vardır¹. Kutlu Özen, Sivas'ın Divriği

¹ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 146.

İlçesinde adını geyikten alan adak yerleri ile geyik efsanesine bağlı adak yerlerini (K. Özen, 1993) özetle verdiğimiz şekilde şöyle belirtmektedir:

“Geyikli Baba: Türbesi, Divriği’nin Kevendüzü Köyündeki Geyikli Dağı’nın yamacındadır. Yakın zamanlara kadar bu dağda geyik ve dağ keçileri yaşamaktayken bugün nesli tükenmiştir. İnanişâ göre bu zatın hizmetinde bir geyik olduğu için bu adı almıştır. Her yıl yaylaya çıkanlar, Geyikli Baba’yı ziyaret edip kurban keserler. Geyikli Baba türbesi çevresindeki ağaçlar da kutsaldır ve kimse kesemez. Bugün Geyikli Baba’nın türbesi daha çok çobanların uğrak yeridir.

Geyik Baba: Divriği’nin Göcentaşı mezrasında yer-su kültüne bağlı bir adak yeridir. Soğuk bir su gözesi olan bu ziyarette ayakları ağrıyanlar, ayaklarını bir müddet suda bekletirler.

Geyik Damı: Divriği’nin Sincan bucağı yakınlarındaki bir mağaradır. Tebit Hızır adlı adak yerine gidenler, yol kenarındaki bu adak yerini de ziyaret ederler.

Divriği yöresinde geyik efsanesine bağlı adak yerleri şöyledir:

Ahi Baba: Türbesi Divriği’nin Ahi köyündedir. Ahi Baba inanişâ göre demirci imiş ve Ebu Müslim Horasanî’nin teberini döven şahısmış. Çok keramet gösteren Ahi Baba, kimsenin öldüremediği bir canavarı öldürmüş. Ahi Baba’nın vefatından sonra köylüler tekkenin geliri ile kurban kesmeye başlamışlar. I. Dünya Savaşı yıllarında kurban kesme işi terk edilince, 1920 yılında türbe kenarına gelen bir dağ keçisi, Ahi Baba’nın kerametine yorumlanarak kendi kurbanını gönderdiğine inanılmıştır. Bu keçinin boynuzları türbe kapısına asılmış ve hâlâ da orada bulunmaktadır. Daha sonraki yıllarda da geyikler ve dağ keçileri Ahi Baba’nın kurbanı olarak kesilmişlerdir.

Hüseyin Gazi: Anlatılan efsaneye göre, Seyyid Battal Gazi’nin babası Hüseyin Gazi Mamuriyye (Divriği) tarafında şikâra çıkar. Üçüncü gün önüne bir geyik çıkar. Geyiğin

üzerinde atlas bir örtü ve üzerinde kıymetli taşlar vardır. Hüseyin Gazi geyiği diri olarak tutup oğlu Cafer'e götürmek ister. Geyik kaçır, Iğımbat dağına çıkar. Hüseyin Gazi aşağıya baktığında Divriği kalesini ve kalenin eteklerine yayılmış olan Divriği şehrini görür. Şehrin önünde kırk bin kadar asker ve Palanga Yazısı'nda atlar ve çadırlar vardır. Hüseyin Gazi geyiği kovalar, geyik Divriği tekfurı Mihriyabil'in çadırına girer. Tekfur geyiği kovalayanın Hüseyin Gazi olduğunu öğrenir. Rum askerleri hepsi birden Hüseyin Gazi'nin üzerine hücum ederler, tedariksiz geldiği için üzerinde silah olmayan Hüseyin Gazi Iğımbat eteklerinde şehit düşer. Yerini beğenmediği için kellesi koltuğunda dağa tırmanan Hüseyin Gazi burada ruhunu teslim eder.

Koca Haydar: Türbesi Divriği Sarıçiçek Yaylası'ndadır. Gerçek hayatı hakkında bilğimiz yoktur. Sultan Murat'ın Bağdat seferine giderken kullandığı yol türbenin etrafından geçer. Yaşlı bir alperen olan Koca Haydar, Sultan Murat ve ordusunu ağırlar. Bugün ordunun konakladığı bu yere Ordu Düzü denilmektedir. Efsaneye göre Koca Haydar geyik sütü ile beslenirmiş. Akşam olunca geyikler yaylaya iner, Koca Haydar bunları sağarmış. Sultan Murat, Bağdat seferine giderken Koca Haydar'a cariyeye bağışlamış. Cariye, yaylımdan gelen geyikleri sağmak istemişse de Koca Haydar'a alışık olan geyikler, cariyenin elindeki süt kabını vurup devirirler, sütler toprağa dökülür. Olan bitenleri uzaktan seyreden Koca Haydar gelir ve parmağıyla dökülmüş sütü karıştırır. Bu karışımdan hoş kokulu cöher (cevher) oluşur. Türbenin az ilerisinde çıkarılan cöherin kutsal ve şifalı olduğuna inanılır.

Koca Saçlı: Türbesi Divriği'nin Erikli Köyündedir. İnanişaya göre Horasan erenlerinden olan Koca Saçlı'nın adı Resul'dür. Resul Baba, Hacı Bektaş Veli'den izin aldıktan sonra Erikli yakınlarındaki ormanlık Fıdıl Dağına düşer. Resul Baba dağ-

da “geyik donuna girer” (B. Ögel, 1971)¹, boynuzları altın yaldızlı olup, güneş vurdukça parıl parıl parlar. O tarihlerde Hristiyan olan köyün yaman avcısı geyiği görünce hayrete düşer. Görülmedik bir geyiktir. Tutamaz, vuramaz, geyik silkinip kuş olur, hayret eder. Kuş, kilisenin damına konar, ahali şaşırır. Kuş tekrar silkinir ve sakallı bir pir olur. Köyün ileri gelenleri kim olduğunu sorduklarında Hacı Bektaşî Veli’nin buraları ona yurt verdiğini, kilisenin yerinin de mekân olduğunu söyler. Başta keşiş olmak üzere hepsi Koca Saçlı’nın eteğine yüz sürüp Müslümanlığı kabul ederler. Bu menkıbe ile 14. yy.da yaşamış olan Abdal Musa Sultan’ın da geyik donundan, pir donuna girmesi arasında benzerlik vardır.”²

Sivas yöresinde geyik efsanesine bağlı diğer adak yerleri şöyledir:

Karacalar Tekkesi: Sivas’ın Ulaş İlçesine 8 km uzaklıkta olan Karacalar Tekkesi’ne adını veren Mehmet Dede’nin kabri, köy camiinin bahçesinde bulunmaktadır. Menkıbeye göre, çok fakir olan Mehmet Dede, Elbeyli yöresinde, Ebuen’de sığır güder, çobanlık yaparmış. Dede’nin evinde süt bulan köylüler, sütlerimizi sağıyor diye iftira etmişler. Oysa akşam olunca, geyikler ve dağ keçileri Mehmet Dede’nin evine gelir sağılırlarmış. Köylüler, Dede’nin kerametini bilmezlermiş. Yine bir akşam, geyikler dağdan inmişler, Dede’nin evine gelmişler. Evdeki gelinlerden biri, sızlanarak şöyle yakınmış: “Hamur yoğrulacak, çocuk ağlıyor, geyikler de sağılacak...” Bu olay-

---

1 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*’nde (Ankara, 1971, s. 29.) şu bilgileri veriyor: “İslamiyeti kabul eden Türklerde, Şamanizmin en önemli izleri, ilk dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan ve kuş şekline girebilmeleridir. Meselâ Geyikli Baba, bu dervişler geyiğe binerler ve tepelerinde geyik boynuzu bulunan şapkalar taşırlardı. Eski ve orijinal Şaman elbiseleri kuş ve hayvan şekillerini taklit eden elbiseler olup bunu giyen şaman hem kendi atasını hem de istediği zaman kuşun şekline girebileceğini göstermek istiyordu. Mitolojide metamorfoz denilen bu şekil değiştirmeye, Türkler “donuna girmek” karşılığı kullanırlardı.”

2 Kutlu Özen, “Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsâneler”, *Erciyes*, S. 190, Ekim 1993, Kayseri, s. 13-14.

dan sonra geyikler daha gelmez olmuşlar¹.

Seyit Ali Dede: Türbesi İmranlı İlçesinin Karacaören bucağına bağlı Sarıçubuk Köyündedir (K. Özen, 1993). Köylülerin anlattıklarına göre, Seyit Ali Dede'nin geyikleri varmış. Her sabah ormana gider, geyikleri sağar helkelerle süt getirirmiş. Hanımı da sütün nerden geldiğini hiç merak etmezmiş. Köylüler, koyunu olmayan Dede'nin sütü nereden bulduklarını hanımına sormuşlar. O da bilmediğini söyleyince, köylüler, Seyit Ali Dede'nin başkalarının koyunlarını sağmakla suçlamışlar. Kadın akşam olunca suçlamalarını Dede'ye söylemiş. Dede de hanımına, "dağdaki geyikleri sağıyorum, onların sütünü getiriyorum" demiş. Kadın gece Dede'nin gömleğini kendi gömleğine düğümlemiş. Sabah kalktığında Dede'nin bir kuş gibi pencerenin demir parmaklıklarından süzüldüğünü görmüş. Hanımının sırrını öğrenmesi üzerine ona beddua ederek "Gözün kör olsun" demiş. Seyit Ali Dede, geyikleri köye getirmiş, koyunların sağım yerinde geyiklerini sağmaya başlamış. Dede'nin kerametini gören köylüler, ondan af dilemişler. Dede yedi yıl daha geyiklerini sağmış, kör olan hanımının da gözlerini açmış. Köylülerden helallik aldıktan sonra vefat etmiş. İnanişâ göre her cuma akşamı, üç geyik gelir Dede'nin mezarını ayaklarıyla temizler, diz çöküp, Dede'nin kabrinde niyaz ederlermiş. Bugün de geyikler niyaz için dağdan inmekteymiş².

Sütölük: Şarkışla'nın Çanakçı Yaylası'nın kuzey batısında Gökçebel'in yakınında Bağlı Yalanı Köyündeki vadide kutsallığına inanılan bir pınar vardır, adına Sütölük derler. Köyden kentten çok uzaklarda olan bu pınar bulunduğu vadide ıssız ıssız, uğrun uğrun akar. Yaylacılar bu pınardan besmelesiz su içmez, abdest alıp nafile namaz kılarlar. Buraya adak adayaarak, kurban keserler. Yer-su kültürüne bağlı olan ve geyik motifile de ilgili olan Sütölük efsânesi, (Emin Kuzucular, 1975)

1 Tahsin Temel Üçer (Müjgân Üçer), "Karacalar Tekkesi", *Türk Folkloru*, Sayı: 82-83. Mayıs-Haziran 1986, İstanbul, s. 19-20.

2 Kutlu Özen, agm., s. 15.

özetle şöyledir:

“Yıllar önce çıkan bir savaşa katılan Al’Osman (Ali Osman), köyünde ikiz oğlan çocukları ve genç eşini bırakmış ve bir daha haberi gelmemiş. Kadın yoksul, çocuklar küçük, ortalık kıtlık. Ot ve yosun yemişler, kıtlık aşısı içmişler, sabretmişler. Anne, çocuklarını büyütebilmek için Allah’a dua etmiş. Bir gece rüyasında eşini görmüş. Başında yeşil bir sarık, ayağında al çizmeler ve gemsiz bir ata binmiş olan Al’Osman, attan inerek çocuklarının gözlerinden öpmüş ve eşine şunları söylemiş: ‘Bunlar şehit evladıdır. Allah nasiplerini gönderdi. Yarın falanca dağa git, orada bir çift geyik yavrularına süt verecek, sen de iç ve kimseye söyleme.’ Bu sözlerden sonra at kanatlanıp gökyüzüne uçmuş. Ertesi mübarek perşembe günü kadın çocuklarıyla, yalın ayak taşlardan seke seke rüyada gösterilen dağa varmışlar. Dağ ıssız ve korkunç, gelen giden yok. Çocuklar analarının kucağında uyuya kalmışlar. Sabah olunca ağaçların arasından bir çift geyik çıkagelmiş. Kadın geyikleri sağmaya başlamış, ama sütü nereye koyacak? Kap yok ki. Hemen içi oyuk bir ağaç kütüğü bulup sütü buna sağlamış ve süt dolu kütüğü pınarın gözesine koymuş. Sağılan geyikler gitmişler. Çocuklar ve anneleri pınarın gözesinde soğuyan sütü içmişler. Kadın her gün köyden gelir ve geyikleri sağlar, çocuklarını doyurur, akşam karanlığı çökmeden geri dönermiş. Kadın gide gele usandığı için Gökçebel’in kayalıkları üzerindeki bir mağarayı ev hâline getirmiş. Her kuşluk vakti geyikler mağaranın önüne gelirmiş, kadın da onları sağlar, sütünü süt, yoğurdunu yoğurt eder, artan sütleri de üzerine basılmasın diye mağaradaki bir deliğe dökermiş. Aradan bir hayli zaman geçince ve çocuklar da büyüyünce geyikler gelmez olmuşlar. İşte o günlerde bu mübarek çeşme süt akıtmaya başlamış.

Ertesi yaz yaylacılar gelip, buraları yurt tutmuşlar. Hepsi de keskin avcı imiş. Bu avcılardan biri nasılsa geyikleri sezmış, düşmüş peşlerine. Ok atmış vuramamış. Sonra aklına ucu mıhlı ok atmak gelmiş ve geyiklerden birini vurmuş. Yaralı

geyik mağaraya kadar gelmiş, kadın vurulan geyiği mağarada saklamış. Avcılara da 'Ok mihına gelesiniz' diye beddua etmiş. Yaralı geyik biraz dolandıktan sonra mağaranın karşısındaki Geyik Tepesi denilen yere gelip ölmüş. Öteki geyik de iki gün sonra aynı yere gelerek eceliyle ölmüş. Kadın geyiklere bir mezar yapmış. Oranın adına Mıhlıca denilmiş. Geyiklerin öldüğü bu yer şimdi ziyaretgâhtır. Orada bulunan iki ulu çam ağacı onlardan hatıradır. O çamları kimse kesemez, çünkü geyiklerin ruhları onları besleyip büyüttmüştür. Ziyaretgâhın olduğu yerdeki diğer ağaçlar da kutsaldır. Buradan kimse odun götürüp yakamaz. Anlatıldığına göre buradan bir sırt odun yüklenen iki kardeş, bir adım atamadan odunları taşıyamamış yarısını yolda bırakmış, eve ancak üç beş dal odun getiren genç içeri girer girmez sancılanmış, taşları, toprakları kavramış, köy feryadına dayanamamış. Gençlerin anasının düşüne iki geyik girmiş. Kadına boynuzları ile saldırmışlar, 'çocukların odunu aldıkları yere götürsünler ve bir de koç kurban kes ki oğlun iyileşsin' demişler. Kadın sabah odunları almış ziyaretgâha götürmüş, bir de kurban kesmiş. Geyiklere ok atan köylülerin hiç biri de iflah olmadıkları gibi, bu ağaçlara balta vuranlar da iflah olmamışlar"¹.

Şeyh Bahaeddin: Türbesi Suşehri İlçesinin Doğantepe/Bahattin Şeyh Köyündeki ormanlık bir tepenin yamaçlarındadır. İlyas Ege'nin araştırmalarına göre; Şeyh Bahaeddin Belh şehrinden Anadolu'ya gelmiştir. Bu zatın küçük bir menakıpname-si vardır. Menakıpnamesinde Belh'ten ayrılıp Anadolu'ya gelmesi şöyle anlatılmakta ve Şeyh Bahaeddin hakkında özetleyerek aldığımız şu bilgiler verilmektedir (İlyas Ege, 1978):

"...Bahaeddin Baba, Belh'ten Kâbe'ye sefer eder. Burada dokuz ay kalır. Şam evliyalrı da gelip Bahaeddin Baba'yı ziyaret ederler. Kudüs'e ve Mısır'a da giden Bahaeddin Baba, buradan Kerbelâ'ya gelip, İmam Hüseyin makamını ziyaret eder. Burada iken Aşure ayı olduğundan Şam'ın evliyalrı, Rum'un

---

1 Emin Kuzucular, "Bir Şarkışla Efsânesi, Sütölük," *Sivas Folkloru*, S. 27, Nisan 1975, Sivas, s. 9-11.

erenleri ve Horasan pirleri de orada hazır idiler. Şeyh Nusret ve doksan bin evliya orada hazır oldu. Evliyalar Bahaeddin Baba'yı imtihan etmek istediler. Şeyh Nusret Hazretleri, "bir geyik yavrusu ile doksan bin evliyayı doyur" dedi. Ol vakit Bahaeddin Baba, hemen Kerbelâ'ya nazar kıldı. Gördüler ki bir geyik kuzusu/yavrusu meleyerek doğruca Baba'nın yanına geldi. Lisana gelen yavru, "Beni kurban eyle, evliyaların kursağına nasip olayım" dedi. Kurban edilen, ateşsiz ve susuz pişen geyik yavrusu doksan bin evliya taksim edildi ve hepsi doydular. Evliyalar nazar ettiler ki yavru tamam duruyor. Bahaeddin Baba geyik yavrusuna dua etti, yavru Kerbelâ yazısına yüz tutup gitti. Evliyalar Bahaeddin Baba'ya "kerametiniz mezid olsun" dediler. Tarih 555/1160.

(...) Bahaeddin Baba, zemheride yüksek yerlerde kırmızı gül ve diğer çiçekleri yetiştirirdi. Her gün kırk geyik Baba'nın kapısına gelir, bunlardan beşini her gün kurban eder, diğerlerinin de sütlerini sağıp içerlerdi. Her gün yedi aslan gelip tekkeyi beklerdi. Bahaeddin Baba'nın çobanı, koyunlarını otlatırken namaz kılar, kurtlar, koyunların yanında gezer, asla zarar vermezlerdi."¹

Atasözü, Bilmece ve Manilerimizde Geyik

Geyik eti yedik ki imanımız tazelene, eski dinden de olduk: Geyik etinin çok lezzetli olduğu bilinmektedir. Sivas'ta daha önce yenilmemiş olan bir yiyecek ikram edildiğinde; böyle bir tadı yaradan Allah'a hamdedilmesi dileğiyle "imanınız tazelensin" sözü söylenir. İyi bir şeyi arzu edip de olumsuzluklarla karşılaştıktan sonra elindekini de kaybedenlerin söylediği bu atasözü; acaba geyik vurup, yedikten sonra kötü durumla karşılaşanlar tarafından mı söylenmiştir?

Suyu görür balık olur, dağı görür geyik olur: Her ortama rahatlıkla uyabilen kimseler için söylense de aslında bir işte karar kılmayanları eleştirmek için kullanılan bir sözümüzdür.

---

1 İlyas Ege, "Suşehri'nde Şeyh Bahaeddin", *Sivas Folkloru*, Sayı 69, Ekim 1978, s. 17; Sayı 70, Kasım 1978, s. 18-19.

Doğru giden geyiğin gözünden başka yarası yok: Doğruluğu prensip edinenlerin ancak görmeleri engellenebilir, kendilerine başka zarar verilmez.

Geyiğin kısmeti boynuz taşımak: Herkesin kısmeti farklı olur.

Güz gelince geyik otlağın kıymetini bilir: Çokken ihtiyaç duyulmayan şeyler azaldığında değeri artar.

Günün dönümü, karın enimi, geyiğin karışımı, Ülger'in aşımı: Bu atasözü Sivas halk takviminde 21 Aralık günü için söylenir. (Ülger: Ülker, Pervin, Süreyyâ)

Güneşli havada yağmur yağarsa halk arasında “geyik kuzuluyor” diye bir inanış vardır.

Manilerimizde Geyik

Dağda geyik izleri

Eğridir boynuzları

Ben yârimi tanırım

Sürmelidir gözleri

Dağlarda geyik misin?

Cübbeme peyik misin

Bir mektubun gelmiyor

Ağadan büyük müsün?

Ağlarım ağlar olmuş

Gözyaşım çağlar olmuş

Yaralı geyik gibi

Durağım dağlar olmuş

Ömer Ağa, çıktı dağa, vurdu geyik, postu büyük: Çocuklara tekerleme olarak söylenir.

Bilmecede Geyik

Dağdan gelir dak gibi

Dalları budak gibi

Eğilir su içmeye

Bağırır oğlak gibi

Hacc'a giden hacıdır

Gitmeyen duacıdır

Dal verir budak vermez

O neyin ağacıdır?¹

Adını Geyikten Alan Bitkiler: Türk halkının isimlendirdiği bitkiler içinde adını geyikten alanlar şunlardır: Geyik diken (Akdiken), geyik diken (alıç), geyikdili (danadili), geyik otu (gazel otu), geyik lalesi (lale), geyik mantarı (balaban mantarı), geyik soğanı (körmene)².

Geyik böceği ve geyik domuzu adı verilen hayvanlar ise alt çenelerinin boynuz şekelinde olması dolayısıyla bu adı almışlardır³.

Nazara Karşı Geyik Boynuzu: Eskiden Sivas konaklarının dış duvarlarına veya duvarların birleştiği köşelere geyik boynuzu tespit edilirdi. Günümüzde bu evler yıkılmış olduğu için örnekleri pek kalmamış olup elimizde fotoğrafları mevcuttur. Bereket, uğur ve nazar değmemesi amacıyla bu uygu-

---

1 Murat Türkylmaz, *Sivas Bilmeceleri*, Sivas, 2010, s. 62.

2 Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Atatürk KDTYK-TDK Yayını, Ankara, 1994, s. 116.

Divriği'de geyik soğanı adıyla bilinen bitkiye, Zara'da körmene denilmekte ve kurutulan bu bitki bazı çorbalara lezzet verici olarak ekilmektedir. (Bitkinin bilimsel adı: *Allium rotundum*).

Derleme Sözlüğü'nde (TDK, Ankara, 1972, s. 2015) Sivas-Koyulhisar'da geyik elması yabani bir elma türü adıyla kaydedilmiştir.

3 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005, s. 1043.

lama yapılmaktaydı¹. Geyikler boynuzlarını her yıl ağustos sonunda düşürdükleri ve her sene yeni boynuz çıkardıkları için boynuzlar, düşenlerden temin edilmekteymiş. Önce yumuşak olan boynuzun sertleştiği ve boynuzdaki çatal sayısının da geyiğin yaşını belirttiği bilinmektedir.

Şavak köylerinde de evin duvarına çakılan geyik boynuzunun nazara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır². İshak Sunguroğlu, bunları “ölüm tılsımı” olarak tanımlıyor. Harput’ta bu boynuzlar hangi hastanın başucuna konulursa o hastanın acı ve ıstıraptan kurtularak ya hemen Tanrı’ya kavuşacağına veya yeniden sağlığına kavuşacağına inanıldığını belirtiyor³.

Yaşar Kalafat, Türk dünyasında örnekler vererek “geyik boynuzlarının, bulunmazsa koçboynuzlarının nazardan korunmak için ev, ambar ve kapı üzerlerine asıldığını, Safranbolu örneğinde ocak başına koruyucu faktör olarak konulduğunu belirtiyor”⁴.

Sivas’ta tarihî Taşhan çarşısının köşesinde bulunan dükkânın balkon giderlerinin uçlarında son derece zarif yapılmış, pirinçten geyik başları -ki su geyiğin ağzından akıyor-nazar inanışının sanata yansıyan ilgi çekici bir örneği olarak günümüze gelmiş bulunuyor.

Halk sanatlarında, halı, kilim ve çoraplarda, işlemlerde stilize edilmiş geyik motiflerine de rastlıyoruz.

---

1 İran’ın Hoy şehrindeki Şems Tebrizadina adını taşıyan tarihî minarenin duvarlarının örülüşünde gazal/geyik boynuzu kullanılmıştır. Minare bir sıra tuğla, bir sıra boynuz ile örülmüştür.(Minarenin fotoğrafını yayımlamış olan mecmuanın künyesine ulaşamadım. M.Ü.)

2 Y. Gül, *Tunceli’de Şavaklılar*, 1978, s. 68.

3 İshak Sunguroğlu *Harput*, IV, 1968, s. 47.

4 Yaşar Kalafat, age., s. 147. Yaşar Kalafat, Şaman başlığında Ren geyiği boynuzu olduğunu, Şaman davulunun çemberinin geyik derisi ile kaplandığını, geyiğin her yerde kadınla ilgili olduğu kabul edildiğinden Şamanların doğum törenlerinde boynuzlu maskeler kullandıklarını belirtmekte, nazarlık olan bitkilerin dikenli ve sert gövdeli ağaçlardan seçildiğini kaydetmektedir.

Geyik ve Akıl Hastalığı

Niksar'da İlhanlılar döneminde (XIV. yy) yapılan Çöreği Büyük Camii adıyla anılan medresenin asıl adının tarih boyunca Dârü'l-Hayr (Miskinler Tekkesi) olduğu bilgilerini veren Kâmil Şahin, medresenin önünde bulunan geyik figürünün de akıl hastalarının tedavi edildiği yer olduğunun sandığını belirtiyor¹. Geyiğin akıl hastalığıyla ne gibi bir ilgisi olduğunu bilmiyoruz. Ancak, Türklerde kutsal olan Sığun geyiği, Orta Asya'daki bazı hekimlerin eşyalarında sembolik olarak kullanılmıştır.

Naşid Baylav (1968), tıp tarihinde geyik boynuzunun tıbbî bir drog olarak kullanıldığını, Ninova'da M.Ö. VII. ve VIII. yüzyıla ait tıbbî tabletlerden anlaşıldığını² ve XVIII. yüzyıla ait bir belgede (1198/1830) Osmanlılarda, Hekimbaşının iki sandık içinde bulunan eczaları arasında yanmış geyik boynuzunun yer aldığını da belirtiyor.

Sonuç olarak bütün Türk kültüründe olduğu gibi Sivas ve çevresinde de geyik, menkıbelerde kutsallık kazanan, mübarek ve uğurlu sayılan bir varlıktır. İlimizde nesli tükenmiş veya çok azalmış olsa da geyik, bütün canlılığıyla inanç ve sözlü kültürümüzde yaşamaya devam ediyor.

---

1 Kamil Şahin, “Yeni Belgelerin Işığında Altında Danişmendiler Döneminde Niksar'da Yağıbasan Tıp Medresesi ve Darüşşifası”, *Danişmendiler Döneminde Niksar'da Tıp Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Niksar, 2000, s. 21-22.

2 Naşid Baylav, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul, 1968, s. 14.

FOTOĞRAFLAR

Havza'da ilkokul öğrencisi- 1934

Askerlik şubesine verdiği fotoğrafı

Havza (Samsun) Türlük Köyünde, 1934

Ankara, 27 Birinci Teşrin 1945

İstanbul, 1948

Askerlik fotoğrafı, 23.12.1953

Babası Mahmut Türkten ve kızkardeşi sol başta Hanife Karaaslan, Sevil Camuzcuoğlu ile.

Kayseri Turist Oteli. Alparslan Türkeş'in Hindistan dönüşünde, Ahmet Bacanak, Nevzat Türkten, Alparslan Türkeş, Hasan Özkavukçu, Hasan Sami BOLAK

Arif Nihat Asya ile (1960'lı yılların sonu)

Kayseri Türk Kùltür Derneğinin dzenlediği Kıbrıs Mitingi, 01.11.1963

Alparslan Tùrkeş'in Hindistan dñnuşinde; Hasan ÖZKAVUKÇU, Nevzat TÙRK TEN, Alparslan TÙRKEŞ, Hasan Sami BOLAK, Ahmet BACANAK (Otur an), (Kayseri Turist Oteline)

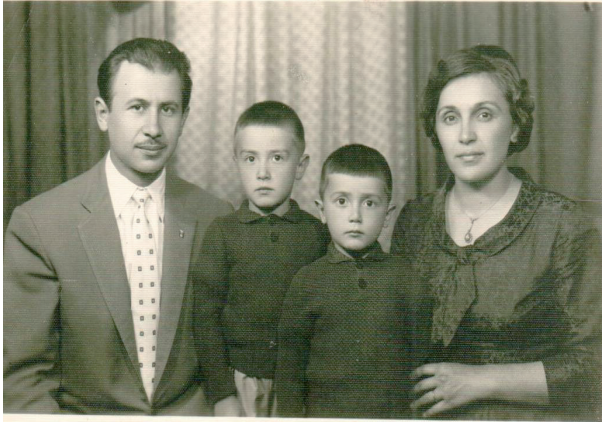

"Arif Nihat Aşya Konferansı" öncesinde Kayseri Kalesi Arslanlı Kapı önünde

Nevzat Türkten'in Düğününde. Soldan sağa Hanife Karaaslan, Nebahat Güldeste, Sebahat ve Nevzat Türkten, Aliye Azgın, Sevil Camuzcuoğlu. Oturanlar Annesi İkbâl ve Babası Mahmut Türkten

Nevzat TÜRK TEN, Mahmut Han TÜRK TEN, Murathan Türkten ve Sabahat TÜRK TEN

Öğretim Haftası. Vali Yardımcıları Ayhan BİLGE, Gürbüz İPEK, Prof. Dr. Ahmet Hulusi KÖKER ve Nevzat-TÜRK TEN, 1995

Türk Milliyetçiler Derneğinin I. Kurultayında. Osman Yüksel Serdengeçti (X) ile, 24-26.07.1952

Türk Milliyetçiler Derneği 1. Kurultayı. Isparta Milletvekili Sait BİLGİÇ (5) ile. Ali Uygur, Abdullah Savaşçı (2), Felsefe Öğretmeni Selahaddin Ertürk (3), Muğla Deleşesi (4), 24-26 Temmuz 1952.

Ailesi: Ayaktakiler soldan sağa: Sebahat, Hatice, Nevzat, Murathan, Latife, Yeşim, Mahmuthan, Elif (Yolcuroy) Serpil Türkten. Oturanlar Sevil Camuzcuoğlu, Sabahat - Nevzat Türkten ve Mehmet Camuzcuoğlu

Fırat Ü 2 Folklor ve Etnografya Sempozyumu, Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY, Nevzat TÜRK TEN, İrfan Ünver NASRATTI-NOĞLU (Folklor Araştırma Kurumu Başkanı), Prof. Dr. Arif ÇAĞLAR (Fırat Üniversitesi Rektörü) Elazığ, 07-07 Kasım 1987

Âlim GERÇEL, Alparslan TÜRK EŞ, Nevzat TÜRK TEN, Dr. Seyfi ŞAHİN'in evinde, 1990

Kayseri Kültür ve Turizm Derneğini Bayram Ziyaretine gelen Doğu Türkistanlı ve Afganistandan gelen Kazak hemşehrilerimizle. Arka sıradakiler soldan sağa Yusuf ÖZMERDİVENLİ, Hamithan GÖKTÜRK, Nevzat TÜRK TEN, Mehmet CANTÜRK, Mehmet YILMAZ, Mustafa ÖZTÜRK, Duran ÇETİN..., 1986

Nevzat TRKTEN, Alparslan TRK yemekhanesinde, 1990

Cuma oturması arkadaşları ile: Mehmet ANAKIOLU, İbrahim YELKARA, Mustafa BEKARLAR, Remzi BYKBAK-KAL, Mehmet AYIRDA. Oturanlar: Ahmet BACANAK, Abdullah SARAÇOĞLU, Ahmet ZKE, 09.02.1996

Erzurumlu Emrah Sempozyumu. N. TRKTEN, Orhan aik GÖKYAY, lim GEREL, Atatürk  Misafirhanesi, 13.03.1986

Metin ERGÜÇ, Alparslan TÜRKEŞ ve Nevzat TÜRKTEN. Milliyetçi Çalışma Partisi toplantısı, Yozgat

Doğu Türkistan'a hizmet ödülü toplantısında İnş. Müh. Kâmil ÖZCAN ile konuşurken. Seyid Rıdvan TÜM-TÜRK, Mevlüd PER, Kayseri Fuarı, 12.06.2003

ANAP Hükümeti Devlet Bakanı Prof. Dr.ERCÜMENT KONUKMAN ile. Kayseri, 2001

Nevzat TÜRKTEN, Yukarı Develi Camiinde, 2003

Türk Dünyası gezilerinden birinde Türkmen Otağında

Mehmet ÖNDER, Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU, Yavuz Bülent BAKİLER ve Nevzat TÜRKTEK. İznik Sempozyumu, Mayıs 1985

Türk Dünyası gezisinde halk oyunları ekibiyle

Nevzat TRKTEN. Alanya 7. Tarih ve Kültür Seminerinde konuşurken, Kasım 1997

Kayseri Kılıçaslan Lisesinde konuşurken, 2003

Mustafa Cemil KIRIMLIOĞLU ile, Kayseri, Mart 1992

Erdoğan ASLIYÜCE, Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU, Prof. Dr. Taciser ONUK, Yavuz Bülent BAKİLER ve Nevzat TÜRKTEM
İznik, Nisan 1995

Kayseri Fuarında Doğu Türkistan'a hizmet ödülü toplantısında. Mesut TÜRKTEM, İnş. Müh. Âlim GERÇEL,
Nevzat TÜRKTEM, Erkin ALPTEKİN, Abdürrahim TÜRKDOĞAN, Seyyid Rıdvan TÜMTÜRK, 12.06.2003

Dr. İbrahim GÖRGÜLÜ, Nevzat TÜRKTEM, Yaşar ÖTÜNG, Dr. Esin ESEN, Ziya ŞİLAHTARLIOĞLU, İrfan AKSOY, Ayhan
UZANDAÇ, Tekin KÜÇÜKALİ, Ali Ulvi BAKIR, Mimar Yalçın TAYLAN, Dr. Nasif HAKİKİ, Kızılay Genel Merkezi, Mayıs 2005

"Erciyes Dergisinin Bibliyografyası" baskısını yaptıran Kayseri Valisi Nihat ÇETİNKAYA'yı makamında ziyaret.
Nevzat TÜRKTEK, Nihat ÇETİNKAYA, Âlim GERÇEL

Amerika'da Beyaz Saray'da Yusuf ÖZMERDİVENLİ ile

Sabahattin ÇAKMAKOĞLU, Dr. Devlet BAĞÇELİ, Nevzat TÜRKTEK, Ayaktakiler: Sedat ERDOĞAN, ...
Adem BABA..., Şubat 2004

Atatürk Üniversitesi Erzurumlu Emrah Sempozyumu Bildirisini sunarken Nevzat TÜRK TEN, 13.03.1986

Folklor Araştırma Kurumu "Türk Dünyasına Hizmet Ödülü Töreni"nde, 2002

Erciyes Ü Talas Sosyal Tesislerinde Niğde - Kayseri Buluşması. Ayaktakiler: Bekir OĞUZBAŞARAN, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vehbi ECER, İsmail Adil ŞAHİN. Oturanlar: Kibar AYAYDIN, Mehmet ÇAYIRDAĞ, Nevzat TÜRK TEN, Av. İsmail ÖZMEL, Âlim GERÇEL, Nurkal KUMSUZ, 15.09.2005

Nevşehir Kapadokya Şiir Festivali. Öndekiler: M. Şükrü Baş, Ayşe Paslanmaz, Tahsin Öztürk, Nevşehir Valisi Sn. Osman Aydın, Manas Koordinatörü Şener Bulut, Şair ve Yazar Günerkan Aydoğmuş, Şair Gazi Özcan, Hadi Önal, Nevzat Türkten, Doğan Sever, Yurdal Demirel, Nihat Gazezoğlu, Hüseyin Gazi

Âlim GERÇEL, Nevzat TÜRK TEN

ISBN 978-605-9965-99-6

9 786059 965996